מסכת

תענית

מן

תלמוד בבלי

ש"ס עוזר

הש"ס המסומן

לע"נ ר' עוזר ב"ר אלכסנדר הכהן ז"ל

בס"ד

הש"ס המסומן – מפת דרכים לדף הגמרא.

* על מנת להקל על הלומד לעקוב אחר משא ומתן הסוגיא (הוצאה פנימית) *

לפניכם מונחת גמרא שהיא תוצאה של שיטת הוראה המיושמת למעלה מעשרים שנה.
ב"ה זכינו שהיום יש מספר מגידי שיעור ומרביצי תורה שלמדו בדרך זו וממשיכים ללמדה לתלמידיהם.
במקור, גמרות הללו נועדו לשימוש במסגרת השיעור. מגיד השיעור אמור לתת הקדמה מראש לסוגיא מתוך הגמרא, ולאחר מכן הלומדים יעקבו אחר מהלך הסוגיא בעזרת הסימנים בעת השיעור.
אחת המטרות העיקריות היתה ליעל ולדרבן חזרות.
במשך השנים, לומדים שונים גילו תועלת רבה מהגמרות המסומנות גם בלימוד עצמי.
רבים העידו שראו מהסימנים ברכה בעמלם וביכולתם לזכור את הנלמד.
הוספנו בין השורות זעיר פה וזעיר שם מילות קישור שנלקחו כמעט כולן מפירוש רש"י כדי לשמור רצף החשיבה של הלומד, כמו כן הבסיס של הסימנים מבוסס על פי פירוש רש"י. הוצאה זו אינה מתימרת להיות פירוש או תרגום אלא היא כעין "מפת דרכים".
מחשבה רבה ניתנה לכל סימון ופסיק, אבל בסופו של דבר הם בגדר הצעה. אנו מעודדים כל לומד להוסיף משלו.
אנו מאמינים בדרך ש"יהו עמלים בתורה אבל לא מתקשים בה".
גמרות אלו היו בפני תלמידי חכמים ומגידי שיעור שאמרו שראו בהן תועלת.

יהי רצון שנזכה לראות ברכה במעשה ידינו בריבוי לומדי התורה ויודעה להביא נחת לבורא עולם יתברך

לפרטים: 02-6541693
052-5300710

USA: 718-471-6510

Rabbi Yitzchak Berkovits
Sanhedria HaMurchevet 113/27
Jerusalem, Israel 97707
02-5813847

יצחק שמואל הלוי ברקוביץ
ראש רשת כוללים לינת הצדק
סנהדריה המורחבת 113/27
ירושלם ת"ו

בס"ד ירושלם ת"ו יג טבת תשס"ג

Dear Friends,

I have had the pleasure of working with Rav Yehonasan Berger in the years I spent with Yeshivas Aish HaTorah and witnessed the success of his marking system in opening Shas to many who were about to give up on Gemara study altogether. I see it as an effective means of attaining clarity in the structure of the daf in relatively little time and would suggest it for those seeking independance in preparing the daf and retaining the basic shakla v'taria. Magidei shiur should certainly give it serious consideration as a valuable aid to their tzibbur.

Sincerely,

Yitzchak Berk

הרב יצחק שמואל הלוי ברקוביץ
ראש רשת כוללים
"לינת צדק"
ירושלים תובב"א

Gemara Markings
Your Roadmap for Traveling the Talmud Highway

It's just great to see the thousands of people joining the ranks of students of the Talmud in recent years. Lots of credit goes to Daf Yomi and the emergence of new yeshivos in America, Israel and the world over.

At the same time many of us might ask the questions – fine, I participated in the shiur – or – I learned it on my own but:

- Did I really follow what was going on?
- Sure I understand it line by line but do I have a picture of the whole sugya?
- How much do I retain?
- Do I really feel a connection to the Gemara itself?
- Am I motivated to return to the Gemara again once I've learned it?

The solution is found in one word – review ("chazara").

When we look at the daf Gemara we feel intimidated.

- It was clear in shiur but now to review; I don't want to read that translation again.
- I don't want to listen to that tape again.
- To repeat the daf – it's too agonizing.
- I have difficulty "seeing the forest from the trees."
- Where did the question and the answer begin?
- How much of the "braisa" (ברייתא) was relevant?
- Was Rav Huna responding to the תרץ or supporting it?
- Was Rav Ashi's comment relevant to the sugya or was he getting off on a tangent?

These concerns can be resolved. The "Gemara Markings", a system of geometric forms combined with standard punctuation and numeration superimposed on the traditional (Vilna) daf Gemara, has been successfully used by hundreds of learners and has resulted in a renewed enthusiasm in their learning.

After having learned with this system using this new edition of Gemaras many have expressed:

- I never realized that this is what the Gemara was trying to do.
- I was never able to follow a shiur so smoothly.
- This system has helped me remember entire sugyos just by recalling the structure and to tell you the truth, I didn't even realize there was a structure.
- I finally have a desire to review because I know I'll be successful.

We have received reactions from another significant group of people – Maggidei Shiurim who both prepare and present shiurim using this system. They state:

- It makes it so much easier for me to give shiur when the whole sugya is mapped out ahead of time.

- I have the feeling that they are all following me because I can easily refer back to particular names and statements or refer back to a highlighted point on the previous page.
- My children were sick this morning and I didn't have time to prepare and even so, I was able to give a clear and understandable shiur using my marked Gemara.
- I find that by using these Gemaras I can focus on content and detail – get a closer look at the "trees" not fearing they will get lost in the "forest."

This is what it's all about – great efficiency in presenting the Gemara with greater success in acquiring it.

This method of teaching the Gemara is the result of 20 years of development, revision and refinement. It has produced many successful talmidim, Maggidei Shiurim, Marbitzei Torah and individuals dedicated to spreading Torah to Klal Yisrael. Our primary objective is "Lehagdil Torah uleha'adirah" - להגדיל תורה ולהאדירה.

As stated above one of the main goals of this project was to increase the motivation to review by instilling the feeling and demonstrating "You can do it." In the course of time it became clear that many found the marked Gemaras a useful tool for independent learning. They found that with the learning background that they already had – they were able to rapidly get through the sugya with clarity without needing the assistance of translations or other support material.

In the current edition of marked Gemaras one will notice from time to time brief comments between the lines. These are not meant to serve as translation as much as they are designed to add explanation by offering connecting words or ideas to enhance the flow of the sugya. These comments are taken almost exclusively from "Rashi" unless otherwise noted. Likewise the basis for the symbols and structural notations is Rashi.

It is important to note that this edition was not designed to serve as a translation. It is rather a navigational tool – a roadmap to assist in increasing clarity as you proceed toward your destination – the מסקנת הגמרא.

Though much thought was given to the placement of each symbol and comma, this remains a "work" in progress. The authors encourage everyone using this edition to add their own comments and suggest their own innovations. Individual creativity is highly recognized.

We have coined as our motto:
"הוו עמלים בתורה אבל לא מתקשים בה."

"It is a virtue to toil in Torah but not get frustrated by it." The "Marked Gemara" has been brought to the attention of Gedolei Torah both in the United States and Eretz Yisroel. They acknowledged the value of all tools that endear the learning of Torah.

For more information, please contact us:
In Israel: 052-5-300-710
In USA: 718-614-8494

הש"ס המסומן

מהדורת "להבין ולהשכיל"

ישמחו השמים ותגל הארץ אודה לה' בכל לבבי שנותן לי הזכות לשבת באוהלה של תורה ולהגיש בפניכם מנחת העני הצעה צנועה כלי עזר ללימוד הגמרא.

איתא בברכות (ו:) "אמר רבא אגרא דשמעתתא סברא" היינו שעיקר קיבול שכר הוא עבור שהלומד "יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר" (רש"י שם) ובאמת בחולין (עז.) רואים תיאור של רבא - "חריפא סכיניה", ורש"י מפרש: "לב פתוח לו בסברא". שאיפתו של כל בן תורה בלימוד היא להיות בעל סברה ישרה, שבבא היום יוכל לענות "כן, פלפלתי בחכמה והבנתי דבר מתוך דבר" (שבת לא.). כדי להגיע לכך אנו שוב פונים לרבא, הפעם במס' ע"ז (יט.) שם מובאים כמה מימרות שנוגעות לענייננו "אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה (ע"י רש"י ד"ה ואח"כ יהגה - יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן...), ואמר רבא לעולם ליגריס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר" (עיין רש"י שם) וכן עיין בשבת (סג.) "אמר רב כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא, מאי קמ"ל דליגמר איניש והדר ליסבר" ע"כ, ורש"י שם (בד"ה דליגמר איניש) מסביר "לגרוס שמעתתא מרביה ואע"ג דלא ידע לכולהו טעמי". ושמא יאמרו שהיום עצות אלו לא נוגעות לנו? על כך אנו מוצאים בר' אלחנן זצ"ל הי"ד בספרו עקבתא דמשיחא (עמ' ל' בהוצאת בני תורה) "יש לדעת כי מלבד המצוות והאיסורים הכתובים בתורה, רשומות שם גם עצות, עצות מנוסות! וכשם שהתורה נצחית היא כך גם עצת התורה נצחית היא!"

דברים אלו מקבלים חיזוק במשנה תוקף בספר אורחות צדיקים שער כז שער התורה עיין שם עמ' רע"ג - "... כמה היו דבוקים בתורה על כן זכו לרוח הקודש וכן בארץ צרפת היו עוסקים בעסק גדול וזמן רב והיו יושבים במקום אחד ללמוד כל התלמוד והיו חוזרים תמיד ולא פסקה תורה מפיהם והיו עושים כמו מעשה הראשונים כדאמרינן (ע"ז יט.) לעולם לגרס אנש ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר ואמרינן (שבת סג.) מעיקרא ליגמר אנש והדר ליסבר, וכל זה אינם עושים עתה כי כל אחד רוצה ללמוד תוספות וכל חידושים וחידושי דחידושים קודם שידע צורת התלמוד, אם כן איך יצליחו, כיון שעושה להפך ממה שאמרו חכמי התלמוד, כי כל מה שנאמר בתלמוד הכל אמת ואין להשיב עליו או לשנותו ולא להוסיף ולא לגרוע וכו' (עיין שם המשך דבריו הנחוצים). יש להוסיף עוד ועוד בעניין זה אך אין כאן המקום להאריך.

שמנו כמטרה במהדורא זו להאהב התלמוד על לומדיו, לגרום חשק ורצון לחזור לשנן, לומר לחכמה אחותי את ושיקוים בנו האמור בקידושין (ל.) "ושננתם - שיהו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד" ובעירובין (נד.) "שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעיתו מה טוב - אימתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו" ובתפילה שנוכל לומר די לצרותינו וכדמוכח במס' ב"ב (ח.) ש"אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ", עיין בברכות (מ"ז:) "אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ" עיין רש"י שם (ד"ה שלא שימש ת"ח) – הוא הגמ' התלויה בסברה שהיו נותנים לדברי המשנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמ' שסדרו האמוראים עכ"ל.

הרבה לומדים מתקשים בלימוד הגמרא, הסיבה לכך היא שבו בזמן הלומד נדרש לבצע ג' פעולות בבת אחת והם א. הכרת נושא חדש. ב. לתרגם את השפה הארמית. ג. לפענח את המבנה והמהלך המיוחד לתלמוד הבבלי לצורותיו המגוונות, נפרט אותם:

א. הכרת נושא חדש - אנו ממליצים להכין את המשניות עם מפרש שמסביר פשט בנושא.

ב. תרגום השפה הארמית - קיימים ספרים שחוברו ע"י תלמידי חכמים יראי ה' וניתן להעזר בהם.

ג. פענוח מבנה ומהלך דף הגמרא - אנו מציעים בפניכם מעין 'מפה', מילה זו תיטיב לבטא את התועלת שיש בשיטת הסימונים שלפניכם ע"י ההמחשה הבאה - לפניכם סרטוט של עיר שבו נראית גבולותיה החיצוניים ותו לא! סרטוט זה לא יועיל למשתמש שמחפש דרכו להגיע ליעד הנבחר, אולם כשיושלם הסרטוט עם קוים - רחבים וצרים מקווקים ומפותלים שכל אחד מהם מראה על סמטה או רחוב ראשי, פסי רכבת או כביש, כבישים שבבנייה וכאלו שבתכנון, גינות ופרדסים, נהרות ואגמים, ככל שהמפה מפורטת וברורה יותר היא יעילה יותר! כמו כן הש"ס המסומן - נסיון לעזור ללומד למצוא את דרכו בשבילי מערבא נהרדע סורא ופומבדיתא.

שיטת הסימונים - **הוראות שימוש**

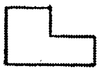 - המסגרת תוחמת מקור תנאי - משניות ובריתות שמובאים לאורך כל התלמוד לצרכי קושיא, סיוע או איזה סיבה אחרת. במהדורה הנוכחית יש התייחסות ל"חסוריה מחסרא והכי קתני" כאילו זה מקור תנאי וכן בכל תיקון מקור תנאי שמופיע בסוגיות (כמו "אימא הכי" וכו').

- סדרות - אמורים להבליט דברים שבאים בסדרה, לדוגמה: הגמ' מביאה מספר ת"ש (תא שמע) כדי להקשות על שיטה מסוימת, סביב כל ת"ש יופיע סימון סדרה. הסבה שישנם מספר צורות של סימון היא שפעמים רבות על הדף הנלמד יש כמה סדרות כמו - ת"ש להוכיח דעה מסוימת, רצף של מימרות מאותו רב, סדרה של עצות בקשר למאכלים מקבץ של ידיעות שמכנה המשותף שלהם אותו מספר (כמו שלשה דברים טובים ל... שלשה דברים קשים ל...), כדי להפריד בין סדרה לסדרה אנו משתמשים בצורות השונות.

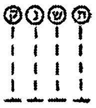 - יבוא בזמן שהגמ' שואלת, מתרצת, דוחה, ומנמקת דברים. לפעמים העניין ממשיך לאורך מספר שורות ולפעמים משתרע על פני למעלה מעמוד גמ'! כדי להראות שכל השורות הבאות מטרתם אחת היא - אנו מסמנים במרווח שבדף בין הגמ' לרש"י או לתוס', סימן זה יתחיל מהשורה שבה מתחיל העניין עד השורה שבה יסתיים.

- פעמים רבות יש מלה או שתים שמהווים עיקר הקושיא או ההוכחה לדברי הגמ' למרות שהוא מובא בתוך ברייתא ארוכה או כחלק ממימרא ארוכה, כדי למשוך תשומת הלב לאותם מילים או משפט אנו מסמנים בקו מקוקו או בפס מפותל. שימוש נוסף לפס עקום הוא להבליט את המילים שבהם הגמ' מציעה ריבוי אפשרויות כמו "איבעית אימא", "לישנא אחרינא", "או דלמא", "איכא דאמרי" וכו'.

← → - חצים - אם יש צורך לחזור ולמצא דבר שנאמר לפני כן אנו מסמנים חצים במרווח בין הגמ' לרש"י, למשל רב הונא אומר הלכה מסוימת וכדי לבסס את הדין הגמ' מביאה ברייתא ארוכה שבה נמצא אותו משפט - אבל המשפט כבר מרוחק מספר רב של שורות הדין של רב הונא - החץ מקשר בין אותה שורה של הברייתא ודברי רב הונא שנאמרו לפני כן.

③②① ⓖⓑⓐ - מספור - כדי לעשות סדר בריבוי, למשל כשיש מספר תירוצים לאותו קושיא, או בזמן שיש ריבוי לשונות בגמ' - "לישנא אחרינא" או "איכא דאמרי", ועוד שימוש רגיל כדי לעקוב אחר סדרות של דברים.

' ' - מרכאות יחידות נועדו כדי לחבר קבוצות מלים להיות משפט ולקוראם ברצף במקרים שאחרת הלומד היה מפסיק מוקדם וע"י כן לטעות בהבנה.

[ ] { } - סוגריים - מטרתם כדי לבודד קטעים צדדיים על מנת לשמור על רצף חשיבה. במקרים רבים תוך כדי מהלך של הגמ' פתאום מופיעה ידיעה שאינה קשורה ישירות לעצם שקלא ותריא של הסוגיא. כדי לאפשר שמירה על אותו רצף סומנו הידיעות הצדדיות בסוגריים כך שבלימוד הראשוני הלומד ידלג עליהם - יבין ביתר בהירות את עיקר הסוגיא ובסיומה יחזור וילמד את כל הגמ' כולל מה שהוא דילג לפני כן. במקרים מעטים קיימת תופעה שבתוך אותה ידיעה צדדית יש עוד עניין צדדי (צדי צדדים) אז יופיע קטע בסוגריים תוך הסוגריים.

- צורת קשת מתחת שני מילים - סימן זה מורה להמשיך את הקריאה במקום שהפסקה בקריאה איננה נכונה.

- קשת עם פסיק - מורה שיש להמשיך את הקריאה אבל עם הפסקה קטנה דוגמא: קמ"ל דלא.

מנסיון של שנים – שיטת הסימונים מוכיחה את עצמה כיעילה ללומד עם הזמן, הרבה ראו בה תועלת וברכה אבל רק לאחר שהתרגלו ולמדו בה מספר דפים.

נסיים בתפילה שנוכל להרבות בעסק התורה ובעמלה מתוך חשק ושמחה, וממילא נרבה גבולותינו בתלמידים ומלאה הארץ דעה, ונזכה לביאת גואל צדק ובניין ביהמ"ק במהרה בימינו.

© כל הזכויות שמורות תשס"ה

סימוני התלמוד

סימון	שם	תיאור	דוגמאות
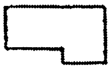	מסגרת	להבליט מקורות תנאים	ת״ש, מיתיבי, תניא, ת״ר, תנן, תנא, ורמניהו
	משולש	סידרה של שאלות או הוכחות (משולש הפוך מראה על כיוון הפוך)	ת״ש, מיתיבי, ואלמא, איתיביה, ״אילימא-אלא-לעולם״
	מעין	גם מסמן סידרה - במקרה שיש סידרה שניה על אותו עמוד	בעי, איבעיא להו, תהא גברא
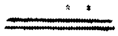	פס כפול	״	
		״	
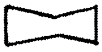		״	
		״	
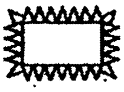	״פייר-בוקס״ מלבן אש	מסמן שם מאד מרכזי - שבדרך כלל דנים בשיטתו למשך עמוד גמ׳ או יותר	
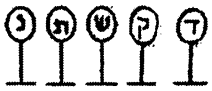	שאלה/ תשובה/ נקודה ארוכה קושיה/ דחיה	מסמנים בריוח בין הגמ׳ והתוס׳ או רש״י	
— — — —	קו-קו	להבליט מילים או משפטים מרכזיים	
	פס מפותל	כמו הנ״ל	, בשלמא-אלא הניחא אלא אי אשמעינן- אי אשמעינן
	חצים (בריוח שבין הגמ׳ והתוס׳)	אם הגמ׳ מתיחסת לשורה למעלה או לדף קודם - להקל על חיפוש	
③②① א ב ג	מספרים ואותיות	ספירת תשובות או שיטות	
III II I	מספר רומי	ריבוי לשונות	איכא דאמרי לישנא אחרינא
	מרכאות	לבטל יחד משפט (שאחרת לא היי נקרא כמשפט)	
[ ] { } - סוגריים		מאמר צדדי שבקריאה ראשונה מדלגים כדי לשמור על רצף הקריאה	
	קשת / חיבור	מורה להמשיך לקרא במקום שאחרת היו מפסיקים.	
	קשת - פסיק	לעצור אבל לא להפסיק	
? / : ; , .	פיסוק	שימוש רגיל	
א או דלמא ב	׳א או דלמא ב׳	להבליט שתי אופציות כגון ׳א-או דלמא-ב׳	איבעיא להו

GEMARA MARKINGS

SERIES INDICATORS (bracketing Triangle through the last pair of triangles)

Symbol	Name	Description	Examples
	Boxed Text	Marks off Tannaic sources	ת״ש , מיתיבי, תניא ,ת״ר ,תנן, תנא ,ורמינהו
△ ▽	**Triangle**	Series of related questions or proofs (Inverted triangle represents proof in opposite direction)	ת״ש ,מיתיבי, ואימא, איתיביה, אילימא-אלא-לעולם
◇	**Diamond**	Similiar usage as above.	בעי ,איבעיא להו, הוא נברא
═	Double underline	"	
		Additional shapes needed for distinction when multiple series appear on one page	
▲ ▼			
	"Firebox"	Generally around a name, (sometimes on גופא or תניא) Denotes beginning of a סוגיא which last at least an עמוד	
שאלה קושיא תירוץ נקודה דחיה ⓢ ⓠ ⓣ ⓝ ⓓ (ש ק ת נ ד circled)	**Long Markings** (In margins)	Used to mark off a long question, answer or proof Or point	
▬ ▬ ▬ ▬	**Dot-Underline**	1. Focuses on main few words in ברייתא that prove or disprove points of the גמ 2. Contrast different statments 3. Focuses on the main few words of an אמורא's statement (for easier back reference)	
∩∩∩∩	**Squiggle-Underline**	Highlights complimentary words Secondary use- May be used similiar to the Dot-Underline	בשלמא-אלא הניחא-אלא אי אשמעינן- אי אשמעינן
→ →	**Arrows** (In margin)	Reference back to a (hard to find) previous point in the גמ׳	
① ② ③ A B C	**Numbers & Letters**	Numbering approaches of the גמ׳ or for lists of הלכות	
I II III	**Roman Numerals**	Different לשונות	איכא דאמרי לישנא אחרינא
" "	**Quotes**	To denote: פסוק short phrase, short quote	
[ ] { }	**Brackets**	Side point-- can be anywhere from a line to an entire דף Bracketed section interrupts the logical flow of the גמ and can be skipped temporarily to maintain continuity of the סוגיא	
' '	Single quote marks	Read without pausing phrase contained within	
◡	**Connector**	Don't stop (in a place where I mistakenly might have stopped)	
◡ with comma	**Comma-Connector**	Pause-- but don't stop	
. , ; : / ?	**Various Punctuations**	Common usage	
א או דלמא ב		Indicates two options of גמרא's query	איבעיא להו

מאימתי

מזכירין גבורות גשמים רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר' יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג אמר לו ר' יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר לו א"כ לעולם יהא מזכיר. אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים. ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביו"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר:

גמ' תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא התם קאי דקתני מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושואלין בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת וקתני מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני התם מ"ש דשבקיה עד הכא אלא תנא מראש השנה סליק דתנן ובחג נידונין על המים ואידי דתנא ובחג נידונין על המים תנא מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני מאימתי מזכירין על הגשמים מאי גבורות גשמים א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה שנאמר עושה גדולות (א) (עד) ואין חקר ונפלאות עד אין מספר וכתיב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות מאי משמע אמר רבה בר שילא אתיא חקר חקר מבריתו של עולם כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר וכתיב התם הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה ומנא לן דבתפלה דתניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש. אמר ר' יוחנן ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של (ג) גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים, מפתח של גשמים דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו, מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה

רש"י

מאימתי מזכירין גבורות גשמים. שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם ובגמרא מפרש טעמא אמאי קרי ליה גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה שנאמר עושה גדולות וגו': **סימן קללה בחג הן.** כדאמרינן במס' סוכה בפרק הישן (דף כח:) מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו וה"נ אי אתי גשמים בחג כלומר כשהגשמים יורדין לסוכה הכל יוצאין ונראה שאין הקב"ה חפץ שנשמשם לפניו ואמאי מתחילין להזכיר גבורות גשמים בחג ונראה שהוא מתפלל שיבא מטר בחג: **לא אמרתי לשאול.** שיתפלל על הגשמים בחג כגון ותן טל ומטר: **אלא להזכיר.** שמתחיל להזכיר בחג גבורות של מקום שמוריד גשמים: **בעונתו.** כלומר בזמנו: **אם כן.** ואמאי פוסק בפסח מלהזכיר: **גמ' תנא היכא קאי.** כלומר מדקתני מאימתי מכלל דפשיטא ליה להאי תנא דחייבים להזכיר והיכא חזינן דמחייב להזכיר: **התם קאי.** מזכירין גבורות גשמים כו' במסכת ברכות: (**וליתני התם.** במסכת ברכות סמוך דתני מזכירין ליתני מאימתי): **מ"ש דשבקיה עד הכא.** כלומר האי דקתני הכא בסדר מועד מאימתי ליתני התם (ד) דקתני מזכירין במסכת ברכות שהיא בסדר זרעים: **עד הכא.** עד סדר מועד: **אלא.** לא תימא דהא דקתני מאימתי דהתם קאי, דהכא מראש השנה סליק שמינן בסדר אחד הן להכי לא מצי למימר מאי שנא דשבקיה עד הכא: (**בחג.** הוי דין על המים ומשום דתני מאימתי הוי דין על המים קתני נמי מאימתי זמן הזכרה) (ה): **ואידי דתני בחג נידונין.** כלומר אגב דתנא בחג נידונין על המים קתני בנפשיה הואיל ונידונין בחג על המים ש"מ בעינן להזכיר שנייה דמיא לרצויי על המים דליהוו לברכה, להכי קתני מאימתי מזכירין: **כתיב עושה גדולות** (ו) **(עד) אין חקר.** אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בברייתו של עולם מה ברייתו של עולם כתיב ביה גבורה אף גשמים הוי במאן דכתיב ביה גבורה: **ואמר רבי יוחנן שלש מפתחות.** ה"ט שלא נמסרו לשליח אחד ביחד (ז): **יפתח ה'.** ולא שליח: כי

תוספות

מיום טוב האחרון של חג. שמיני דלא יתכון בסוכה ואפילו איתרמא היינו הנא מדרבנן משום ספיקא ואע"ג דבקיאינן בקביעא דירחא גזרה שמא יחזור הדבר לקלקולו או משום מנהג אבותינו בידינו כדאי' פ"ק דביצה (דף ד:) ולכן מזכירין אבל כל שבעה לא שהגשמים בימי סוכה סימן קללה הן כדתנן פרק שני דסוכה (דף כח:) משל לעבד וכו': **אם** כן. אם אתה אומר מזכירין אע"פ שאין שואלין הואיל ומשמע בעונתו אף בקיץ יזכירו ומה אתה נותן סימן מי"ט הראשון ור' אליעזר אומר בברייתא בגמרא כל הקיץ אם בא להזכיר מזכיר דלעולם בעונתו משמע מיהו עד הפסח לא רמי עליה חובה אבל בי"ט ראשון חובה לרצות לפני שאלה שכל הבא לבקש מקדים ומרצה ואסימן קללה לא קפדינן ורבי יהושע קפיד: **התם** קאי. פירוש בסדר זרעים בברכות פרק אין עומדין (דף לג.) וליתני התם מאי שנא כו' כלומר אמאי תנא הכא במועד מאי דתני התם בסדר זרעים: **אלא** תנא מראש השנה קא סליק. פירוש ור"ה הויא בסדר מועד ואם תאמר ואכתי ליתני בסדר זרעים וי"ל דהכא עיקר דאמר בחג נידונין על המים והורחא דמילתא לרצות לפני שאלה לכך שביק עד הכא אבל בסדר זרעים (ח) אומרים מזכירין גבורות גשמים אפשר דמשמע לעולם כמו תחיית המתים או הבדלה בחונן הדעת: **וליתני** מאימתי מזכירין (ט) גשמים מאי גבורות גשמים אמר ר' יוחנן שיורדין בגבורה. תימה התם בברכות פ' אין עומדין (שם) קתני כי הכא מזכירין גבורות גשמים ושואלין הגשמים וכו' אמאי לא קא מקשה כמו הכא וליתני מזכירין על הגשמים מאי גבורות ויש לומר שאני הכא דהוי עיקר סדר של גשמים באיזה זמן מתחילין לאומרו ומאימתי פוסקין מלאומרו ומשום הכי פריך הכא טפי מהתם: **וכתיב** מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. וזה גבי בריאת עולם וכי היכי דהאי חקר בבריאת העולם רוצה לומר בגבורות כמו כן הכא גבי גשמים האי חקר נמי רוצה לומר גבורות אבן יש להקשות אמאי נקט גבורות טפי מכח וכמו כן הוה ליה למימר מאימתי מזכירין כח גשמים או ליתני גדולות גשמים וי"ל דמן הדין נקט גבורות משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולה אי נמי משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות:

שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח. וא"ת והא אמרינן (סנהדרין דף קיג.) דמפתח הגשמים (י) נמסרין לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאלישע דכתיב (מלכים א יז) ויאמר אליהו חי ה' וגו' דה"נ אומר בפירקין דלקמן (דף טו.) וי"ל דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח היינו ר"ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם: **וישמע** אליה אלהים ויפתח את רחמה. פירוש שהוא בעצמו עשה וא"ת מהכא משמע דליכא אלא שלשה מפתחות וא"כ יש להקשות והא כתיב (ירמיה נ) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו ומשמע נמי שלא נמסרו לשליח וכמו היא וישמע אליה אלהים וגו' וא"כ אמאי לא חשיב לה וי"ל דלא חשיב כי אם אותן מפתחות של טובה ולהכי לא קא חשיב מפתח של זעם וא"ת דמשמע מהאי קרא דפתח ה' שלא נמסר מפתח של זעם לשליח והא אמרינן (פסחים דף קיח.) יורקמי שר של ברד הוי וי"ל מכלי זעם אחרינא קאמר שלא נמסרו לשליח הכל משום ברד לא דאותו של ברד נמסרו:

איבעית

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף א:

ב ד מיי' שם הלכה טז וסמג שם טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף ה:

ג ה מיי' שם הלכה יג וסמג שם טוש"ע א"ח סי' רלד סעיף א:

רבינו חננאל

(אידי) [אהרא] דתנן במתניתין מאימתי מזכירין גבורות גשמים מקשי תנא היכא קאי דקתני מאימתי כלומר מיזכיר שנזכיר גבורות גשמים עד שיאמר מאימתי. ושנינן תנא מר"ה סליק דתנן ובחג נידונין על המים. ולפיכך תנא הכא מאימתי מזכירין גבורות גשמים. ואמאי תני גבורות כלומר מה גבורה יש בגשמים. וא"ר יוחנן שיורדין בגבורה שנאמר בענין המטר עושה גדולות עד אין חקר ונמר חקר חקר מברייתו של עולם שנאמר בורא קצות הארץ אין חקר לתבונתו. וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. מיכן סמכו לומר גבורות גשמים ופירש במתני' בתפלה ואמרי' ומנא לן שלא תהא הזכרה זו אלא בתפלה. ומשמנא מדכתיב [ולעבדו] בכל לבבכם וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו'. ודייקינן איזו היא [עבודה] בלב שבשבילה המטר יורד הוי אומר זו תפלה. וא"ר יוחנן שלשה מפתחות לא נמסרו לשליח אלא הם בידו של הקב"ה. מפתח גשמים שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וגו'. מפתח של חיה

רבינו גרשום מאור הגולה

מאימתי מזכירין גבורות גשמים. שאומ' מוריד הגשם: מאחר שהגשמים סימן קללה הוא בחג כדאמרן בסוכה משל לעבד שמשמש לרבו והפך לו רבו קיתון על פניו כלומר שאינו חפץ בו אף כך כשיורדין גשמים בחג יוצאין הכל מן הסוכה ונראה שאין חפץ הקב"ה שישבו בסוכה ואמאי מתחיל להזכיר גבורות גשמים ונראה שהוא מתפלל שירדו גשמים בחג: לא אמרתי לישאל שתפלל על הגשמים בחג אלא להזכיר. שמתחיל להזכיר בחג *) גבורות של גשמים מקום שמוריד גשמים בעונתם לאחר החג כשצריכין: אם כן לעולם יהא מזכיר אפי' בימות החמה שמוריד גשמים בעונתן: גמ' התם קאי מזכירין כו' במס' ברכות: וליתני התם במס' [ברכות] סמוך לדתני מזכירין כו' ליתני מאימתי מ"ש דשבקיה עד הכא כלומר מי קתני הכא בסדר מועד מאימתי אמאי דתני מזכירין במס' ברכות דהיינו בסדר זרעים. תנא מר"ה סליק ששניהם בסדר אחד הן להכי לא מצי למימר מ"ש דשבקיה עד הכא. כתיב עושה גדולות עד אין חקר אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בברייתו של עולם מה בברייתו של עולם כתיב ביה גבורה אף בגשמים הוי כמו דכתיב גבורה: שלא נמסרו שלשתן ביחד ביד שליח. יפתח ה' ולא שליח כי

*) נראה דצ"ל גבורות של מקום שמוריד גשמים וכו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאמר עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר (איוב ה) כו' כצ"ל ותיבת עד נמחק וכ"ב (איוב ט):

(ג) שם ואלו הן מפתח של חיה ומפתח של גשמים ומפתח של תחיית המתים מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של גשמים מנין דכתיב יפתח ה' לך וגו' מטר ארצך בעתו מפתח של תחיית המתים וכו' כצ"ל: (ד) ד"ה מאי שנא כו' ליתני התם היכא דתני כו' סדר זרעים ואמאי שבקיה עד הכא כו' כצ"ל והד"א: (ה) ד"ה בחג כו' זמן הזכרה ליתנא אחריתא ואידי דתני כו' כצ"ל והד"א: (ו) ד"ה כתיב עושה גדולות ואין חקר ד"ה ואמר כו' ביחד. נ"ב דקא קשיא ליה קושיית התוס': (ח) תוס' ד"ה אלא כו' אבל בסדר זרעים דתני כצ"ל: (ט) ד"ה וליתני מאימתי מזכירין על הגשמים כו' פרק אין עומדין דקתני כי הכא מזכירין גבורות גשמים ושואלין וכו' אמאי לא כו' כצ"ל וחיבת הגשמים נמחק: (י) ד"ה שלשה כו' דמפתח הגשמים נמסר לאליהו:

ד א מיי' פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט:

אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים מנין? דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם. במערבא אמרי: אף מפתח של פרנסה, דכתיב פותח את ידך וגו'. ור' יוחנן מאי טעמא לא קא חשיב להא? אמר לך: גשמים (א) היינו פרנסה: ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג כו': איבעיא להו ר' אליעזר מהיכא גמיר לה, מלולב גמר לה או מניסוך המים גמר לה: מלולב גמר לה, מה לולב ביום אף הזכרה ביום, או דלמא מניסוך המים גמר לה, מה ניסוך המים מאורתא, דאמר מר ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה, אף הזכרה מאורתא? תא שמע דאמר רבי אבהו לא למדה ר' אליעזר אלא מלולב. איכא דאמרי ר' אבהו גמרא גמיר לה, ואיכא דאמרי מתניתא שמיע ליה. מאי היא? דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים? רבי אליעזר אומר משעת נטילת לולב. ר' יהושע אומר משעת הנחתו. אמר רבי אליעזר הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים, וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים. אמר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה. אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר, וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה כולה ואינה אלא בזמנה, כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמנן. לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר. רבי אומר, אומר אני: משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה. ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר. ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר. ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג, האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר. ביום טוב ראשון של פסח, הראשון מזכיר, האחרון אינו מזכיר. שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע? אמר לך רבי יהושע: בשלמא תחיית המתים מזכיר, דכולי יומא זמניה הוא, אלא גשמים כל אימת דאתיין, זמנייהו הוא? והתנן: יצא ניסן וירדו גשמים, סימן קללה הם, שנאמר הלא קציר חטים היום וגו'. ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר. מ"ט דרבי יהודה בן בתירה? דתניא, רבי יהודה בן בתירה אומר: נאמר בשני ונסכיהם, ונאמר בששי ונסכיה, ונאמר בשביעי כמשפטם, הרי מ"ם יו"ד מ"ם, הרי כאן מים. מכאן רמז לניסוך המים מן התורה. ומאי שנא בשני, דנקט? דכי רמיזי להו בקרא, בשני הוא דרמיזי, הלכך בשני מדכרינן. רבי עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר, שנאמר בששי ונסכיה, בשני ניסוכין הכתוב מדבר, אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין. ואימא תרוייהו דחמרא? סבר לה כר' יהודה בן בתירה דאמר רמיזי מיא,

אי

תוספות

איבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמיר מה לולב ביום וכו'. פי' ולולב אי רלוי דמים וגדל על המים או דלמא מניסוך גמר לה פי' ונפקא מינה (ה) אי מלולב גמר לה אבל ניסוך המים סבירא ליה דלאו ביום ראשון הוא או מניסוך המים קא גמר לה דסבירא ליה דניסוך המים ביום ראשון הוא אי נמי דאי מלולב גמר הוה דווקא ביום שנאמר (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום אבל אי מניסוך הוה אפילו בלילה ולענין זה אהני דאמר מר ומנחתם ונסכיהם (ו) בלילה אף וכו' פירוש דאע"ג דניסוך קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם ואם כן היאך קריבי נסכים בלילה רוצה לומר בלילה שניה והניסוך דחג דהוי ממים מצי למהוי בלילה ראשונה ואע"ג דאמרינן במסכת יומא בפ' בראשונה (דף כו:) *אמר רב ואיתימא ר' יוחנן אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר וא"כ לא הוי בלילה ראשונה דהא אינה אלא ביום יש לומר דאינו חייב לנסך אלא בתמיד של שחר מכל מקום אי בעי עביד ליה בליליא:

דאמר רבי אבא לא למדה רבי אליעזר אלא מלולב. פירוש וסבירא ליה דניסוך לא הוי עד בשני: משעת נטילת לולב. פירוש דהיינו תחילת יום ראשון של סוכות ורבי יהושע אומר משעת הנחתו פירוש לאורתא דמוצאי שביעי של סוכות שמניחין בו את הלולב:

משעה שמפסיקין לישאל. ותן טל ומטר בברכת השנים פוסקין מלהזכיר מוריד הגשם בתחיית המתים: העובר לפני התיבה בי"ט של חג האחרון מזכיר וכו'. פי' האחרון שמתפלל תפלת מוסף הראשון אינו מזכיר פירוש שמתפלל שחרית אינו מזכיר ובירושלמי קאמר אמאי אינו מזכיר מאורתא פירוש מתפלת ערבית ומשני דלית תמן כל עמא ולדכרו בצפרא פירוש בתפלת שחרית ומשני דהוו סברי דהוו מדכרו ליה מאורתא:

מים. מ"ם מנסכיהם דכתיב בשני וו"ד דכתיב בששי ונסכיה ומ"ם שבשביעי כתיב כמשפטם והוי מים (ז) שמעתא דרבי עקיבא בששי ונסכיה דמשמע תרי נסכים הלכך בששי בחג הוא מזכיר גבורות גשמים:

אי

לפנינו איתא ר' אבא ולפי איתא רמי בר חמא ולפי איתא ר' יוחנן

רש"י

כי אני ה'. ולא שליח: פותח את ידך. ולא שליח: גשמים נמי היינו פרנסה. (ב) וכבר חשבנא ליה: מלולב גמר לה. שדומה ללולב שכשם שאי אפשר לאלו ארבע מינין בלא גשמים ובאין לרצות על המים כדאמרינן בסוכה *כך אי אפשר לעולם בלא מים: מה לולב ביום. שמתחילין ליטול ביום ראשון אף הזכרה נמי ביום שעבר שאין מזכירין בלילי יום טוב הראשון עד למחר: מה ניסוך המים מאורתא. כדאשכחן במס' סוכה (דף מח:) שממלאין הכלי מים לניסוך המים בלילה ויש ספרים דכתיב בהו דאמר מר ומנחתם ונסכיהם בלילה (ג) שמקריבין הקרבנות ביום יכולין להביא המנחות והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים נמי יכול לנסך בלילה: אף הזכרה נמי מאורתא. שבלילי י"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמתחילין להזכיר גבורות גשמים: גמרא גמיר לה. רבי אבהו דרבי אליעזר לא למדה אלא מלולב: *) מתניתין שמיע ליה. דרבי אליעזר גמר מלולב: משעת הנחתו. מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי א]: ארבעה מינין הללו. שבלולב ואתרוג: כך גשמים. יהא מזכיר כל השנה אפילו בימות החמה אם הוא רוצה יהא מזכיר: משעה שפוסק מלשאול. שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר פוסק מלהזכיר גבורות גשמים, והשתא לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר, אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו, אף בחג אינו מזכיר הואיל ולא סימן ברכה הן: האחרון. המתפלל תפלת מוסף: הראשון. המתפלל תפלת יוצר: אינו מזכיר. ושוב אין מזכירין: שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר' יהושע. דאמר כי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה ואף על גב דלא מטא זימנייהו כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה, ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הן מזכירין הואיל ואין שואלין: כל אימת דאתיין זימנייהו הוא. וכיון דלאו זימניה הוא אין מזכירין והוא הדין בחג: בשני ונסכיהם. דשני בנסכה וכיון דבשני אייתר מ"ם לדרשה להכי מתחילין להזכיר בשני: בשני ניסוכין הכתוב מדבר. שני ניסוכין על קרבן אחד אבל ונסכיהם (ד) משמע הרבה דבקרבנות הרבה לכן לא הוה דריש רבי עקיבא ונסכיהם: סבר לה כרבי יהודה. דמ"ם יו"ד מ"ם מרבה ניסוך המים:

*) צ"ל מתניתא

אי

רבינו חננאל

שנאמר וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים שנאמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו'. גשמים היינו פרנסה ומשום שהגשמים חשובים כתחיית המתים קבעו ברכה זו בתחיית המתים: פיסקא ר' אליעזר אומר מיו"ט הראשון של חג מזכיר. [איבעיא להו אי מלילי יו"ט הראשון מזכיר] וגמר לה מניסוך דאתקש ניסוך המים לניסוך היין דאמר מר ומנחתם ונסכיהם (מלילי יו"ט הראשון מזכיר) אפילו בלילה. פירשו בתמורה בתחלת פרק יש בקרבנות. או מלולב גמר לה דכתיב ולקחתם לכם ביום ולא בלילה ושמעינן מהא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים. ר' אליעזר אומר משעת נטילת לולב. ר' יהושע אומר משעת הנחתו. א"ר אליעזר הואיל וארבעת מינים הללו אינם באין [אלא] לרצות המים כו'. שפיר קאמר ליה רבי אליעזר לר' יהושע אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר כשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה ואינה אלא בזמנה כך גשמים מזכיר ואינן אלא בזמנן. ואמרינן ר' יהושע פריך הכי מה לתחיית המתים שמזכיר בכל יום דכל יומא זימניה היא אלא גשמים אמר כל יומא זימנייהו הוא. והתנן יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה היא. ר' יהודה בן בתירה אומר בשני של חג הוא מזכיר. וגמר לה מניסוך דכתיב בשני ונסכיהם מדכתיב מ"ם יתירה דהוה ליה למכתב ונסכה וכתיב ונסכיהם. ובששי כתיב יוד יתירה דכתיב ונסכיה. ובשביעי כמשפטם. כתיב מ' יתירה. מיכן לניסוך המים מן התורה. וכי רמיזי מיום שני רמיזי הלכך מיום שני מוכיר. ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מוכיר. ר' עקיבא נמי אית ליה מיכן לניסוך המים. מיהו דייק מדכתיב ביום הששי. ונסכיה. בשני ניסוכין הכתוב מדבר ניסוך מים וניסוך יין

רבינו גרשום

כי אני ה' ולא שליח פותח את ידך ולא שליח. גשמים נמי היינו פרנסה וכבר חשיבנא ליה: פיסקא מלולב גמר לה שדומה ללולב שכשם שאי אפשר לאילו בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים מה לולב ביום שמתחיל ליטול ביום ראשון אף הזכרה ביום (בו' צ"ל כלומר) שאינו מתחיל להזכיר בלילי יו"ט ראשון עד למחר. מה ניסוך המים מאורתא כדאשכחן בגמ' סוכה שממלאין המים לניסוך המים בלילה ויש ספרים שכתוב בהן [דאמר מר] מנחתם ונסכיהם בלילה שמקריבין קרבן ביום יכולין להביא המנחות והנסכים בלילה אף האי ניסוך המים יכולין לנסך בלילה. אף הזכרה נמי מאורתא שבלילי יו"ט הראשון קאמר ר' אליעזר שמזכירין להזכיר גבורות גשמים. גמרא גמיר לה ר' אבהו דר' אליעזר לא למדה אלא מלולב. מתניתין שמיעה ליה דר' אליעזר גמר מלולב: משעת הנחתו מיום שמברכין בו באחרונה דהיינו בשביעי. ארבעת מינין הללו שבלולב ואתרוג: כך גשמים יהא מזכיר כל השנה אפי' בימות החמה אם הוא רוצה אף בחג נמי אם הוא רוצה יהא מזכיר. משעה שפוסק מלשאול שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר פוסק מלהזכיר גבורות הגשמים ועכשיו לא מצית למימר אם בא להזכיר כל השנה מזכיר אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ולאו זמנו ואף בחג אינו מזכיר הואיל ולאו זמן ברכה הוא. האחרון המתפלל תפלת מוסף. הראשון המתפלל (תפלת) יוצר: מזכיר ושוב אינו מזכיר. שפיר קאמר ליה ר' אליעזר לר"י דכי היכי דמזכירין תחיית המתים כל השנה אע"ג דלא זמניה כך מזכירין גבורות גשמים אם רוצה כל השנה ובחג נמי אע"ג דלאו סימן ברכה הוא מזכירין. סימן קללה הוא וכיון דלאו זמנה אין מזכירין וה"ה בחג: נאמר בשני ונסכיהם דשני בנסכה וכיון דבשני אתרבי מ' לדרשה דמים לפיכך מתחיל להזכיר בשני: בשני ניסוכין הכתוב מדבר שני ניסוכין על קרבן אחד ונסכיהם משמע ניסוכין הרבה דקרבנות הרבה. סבר לה כר"י דמרבה ניסוך המים

אי

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לך גשמים נמי היינו פרנסה: (ב) רש"י ד"ה גשמים נמי היינו פרנסה שזרעים ופירות גדלים מהם לפרנסת העולם וכבר חשבנא ליה: (ג) ד"ה מה ניסוך כו' ונסכיהם בלילה אפילו בלילה דאע"פ שמקריבין הקרבנות: (ד) ד"ה בשני ניסוכין כו' אבל ונסכיהם דמשמע הרבה ניסוכין בקרבנות הרבה: (ה) תוס' ד"ה איבעיא כו' ונפקא מינה דאי מלולב גמר לה כו' דס"ל דניסוך המים נמי ביום ראשון הוא: (ו) בא"ד ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה וכו' פי' דאע"ג כו' וא"כ האיך קריבי נסכים בלילה אלא י"ל בלילה שניה מ"מ בניסוך דחג דהוי ממים כו' כצ"ל: (ז) ד"ה מים כו' וטעמא דר"ע דכתיב בששי ונסכיה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה משעת הנחתו וכו' דהיינו בשביעי. נ"ב וכן פרש"י לקמן דף ג ע"א בד"ה אלא ר' יהושע היא וכו' דהיינו בשביעי וכו' עכ"ל. ול"ע דלקמן דף ד ע"א פרש"י בד"ה ר' יהושע היא וכו' דהיינו יום שמיני וכו' עכ"ל. וכן משמע מדברי הש"ס שם ודו"ק. שוב ראיתי דלק"מ דמ"ש רש"י בשביעי על שעת הנחת לולב קאמר אבל ההזכרה היא לאורתא דשמיני וכמ"ש תוס' ד"ה משעת נטילה וכן נלמד ממהרש"א לקמן דף ג ע"א ד"ה גמ' יהושע:

אי סבר לה כרבי יהודה בן בתירה נימא כוותיה? קסבר רבי עקיבא כי כתיב ניסוך יתירא, בששי הוא דכתיב. תניא ר' נתן אומר "בקדש הסך נסך שכר לה'" בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין. אימא תרויהו דחמרא? אם כן ליכתוב קרא או הסך הסך או נסך נסך, מאי הסך נסך שמעת מינה חד דמיא וחד דחמרא. אלא הא דתנן "ניסוך המים כל שמונה" מני? אי ר' יהושע נימא חד יומא, אי ר' עקיבא תרי יומי, אי ר' יהודה בן בתירה שיתא יומי! לעולם ר' יהודה בן בתירה היא וס"ל כר' יהודה דמתני' דתנן ר' יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה, ומפיק ראשון ומעייל שמיני. ומאי שנא ראשון דלא דכי רמיזי מים, בשני הוא דרמיזי, שמיני נמי, כי רמיזי מים, בשביעי הוא דרמיזי? אלא רבי יהושע היא, וניסוך המים כל שבעה הלכתא גמירי לה. דאמר ר' אמי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני:

רבי יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: הי רבי יהושע? אילימא רבי יהושע דמתניתין הא אמר ביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר! אלא ר' יהושע דברייתא האמר משעת הנחתו, והא דתניא ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר. הי בן בתירה? אילימא רבי יהודה בן בתירה הא אמר בשני בחג הוא מזכיר! אמר רב נחמן בר יצחק תהא, ברבי יהושע בן בתירה: זמנין דקרי ליה בשמיה וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא. והא מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו: תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר. מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרין ומטל מלן בלא מיעצר דכתיב "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" וכתיב "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה" ואילו טל לא קאמר ליה. מאי טעמא משום דלא

רש"י

אי סבר לה כר' יהודה. לימא כר"י. שיזכיר בשני: ניסוך יתירא בששי כתיב. כלומר ונסכיה דמרבי תרי ניסוכין בששי מתחיל להזכיר ולהכי מ"ם יו"ד מ"ם דלא מצינו למימר תרוייהו דיין: או הסך הסך או נסך נסך. מדשני קרא בדיבוריה ש"מ תרתי: אי ר"ע תרי יומי הוו. תורה אור ותו לא דהא אמר (ג) ונסכיה דהיינו בששי מרבה ניסוך המים: וסבר לה כר' יהודה דמתניתין. דאמר בלוג היה מנסך כל שמנה, לא סבר כוותיה במה דאמר כל שמונה מנסך אלא במה דאמר בשמיני מנסך וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לרבי יהודה [כ"ב] דאמר בשני מתחילין לניסוך המים כל שבעה: (ג) דמפיק ראשון ומעייל שמיני. משיב בעל הגמרא מי מצי אמר רבי יהודה דבשמיני מנסך: מאי שנא. דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני הוא דרמיזי דמונסכיהם מרבה ניסוך המים, שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך, הא שביעי אמר רחמנא, דמ"ם יו"ד מ"ם=מים כתיב בשביעי דסוף קרא דניסוך המים בשביעי כתיב, כמשפטם, ולא בשמיני: אלא ר' יהושע היא. דאמר משעת הנחתו (ד) [דהיינו בשביעי] מזכיר ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני, דניסוך המים כל שבעה ולאו כר"א אתיא: ספיר, אבל כרבי יהודה בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא, אלא נהכי לא מוקי לה כר' אליעזר דהא לא מיבעי אי ר' אליעזר סבירא ליה הכי, דודאי לרבי אליעזר אתי שפיר, והא דקא מוקים כר' יהושע, רבותא קמשמע לן, אבל כר"י בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא, דרבי יהודה יליף מונאמר בשני "ונסכיה" ט' אמות דסבר דניסוך המים לא הוו אלא ו' ימים דהיינו לא מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הכי פירכא דפריך נמי לא אתי כרבי יהודה ורבי עקיבא יליף מנסכיה שנאמר בששי אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא תרי יומי, אבל כרבי יהושע מיתוקמא לפיכך אין מזכירין אלא ביו"ט האחרון דגשמים בחג סימן קללה, אבל ניסוך המים הוי כל שבעה דגמרא גמיר לה: עשר נטיעות. המפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין לפני שביעית ל' יום זה חורשין דהואיל אם אין חורשין סביבן מפסידין: וניסוך המים. כל שבעה: ר' יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג כו'. כעין אמר מר הוא כלומר אמריקן לעיל ר' יהודה אומר: פי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתני' (ה) ביו"ט האחרון הוא מזכיר. הראשון נמי המתפלל תפלת יוצר מזכיר ואילו הכא תני הראשון אינו מזכיר: משעת הנחתו. דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: והא הא דתניא. במכילתא אחריתי ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביו"ט אחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר: (אלא) אמר רב נחמן בר יצחק תהא. תרוייהו אלא דבעית הי ר' יהושע הי בן בתירה, ר' יהושע בן בתירה היא דהאי דקאמר ר' יהודה לעיל משום ר' יהושע והדר קאמר משום בן בתירה תהא תרוייהו ר' יהושע בן בתירה ולא קשיא וזמנין קרו ליה בשמיה דאבוה בן בתירה וזמנין דקרו ליה בשמיה דידיה ר' יהושע: מקמי דליסמכוהו. לא הוה חשוב וקרו ליה בשמיה דאבוה והאי דקרו ליה בשמיה ונסביה ר' יהושע היינו לבתר דסמכוהו: בטל וברוחות. משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמים להזכיר אפילו בימות הגשמים: לפי שאין נעצרין. שאלמלא (ו) כן אין העולם מתקיים והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם לאו משום חיוב אלא חוק גשם הוא מזכיר [א] דטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה כדכתיב ויקא דבתר מיטרא כמיטרא: ואילו טל לא קאמר. ואתנה טל ומטר אלא מטר בלבד: דלא

תוספות

אי רבי יהודה בן בתירה. דאמר בשני בחג הוא מוזכיר שית יומי הוו א"כ לא יהיה הניסוך כי אם ששה ימים: עשר נטיעות. פירש"י (ז) נטיעות מפוזרות בבית סאה חורשים כל בית סאה בשבילן דכל נטיעה יונקת ודווקא מבית סאה הא צריך להם יכול לחרוש עד ר"ה של שביעית דהוו שפיר אוקמי אילנא ש"י אבל יותר מבית סאה אינו חורש אלא כדי צרכן דהואיל ומפוזרות ביותר מבית סאה קיימי שפיר ובפחות מכן למה קיימי וליעקר קיימי ודוקא נטיעות אמר דחורשין בשבילן עד ראש השנה אבל אילנות אסור דאורייתא כל אגל ומדרבנן "פסח ועצרת תקון בשדה הלבן עד פסח מותר אבל מפסח ולהלן אסור ושדה אילן עד עצרת מותר מכאן ואילך אסור:

ערבה. שמקיפין את המזבח וניסוך המים הלכה למשה מסיני כולה:

ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. לכך נקרא מתושבי גלעד לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה ולא נשאר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן המיושבים בעיר כי כל השאר היו עם האספסוף לכך מעיד כי אליהו מן התושבים כך שמעתי מהר"ר קרופ"י משם הר"י בה"ר יצחק ממלאון:

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. משיב הרוח ומוריד הטל כי' לפיכך אין קפידא טמר מוריד הטל אפילו בימות החמה אך שלא יאמר מוריד הגשם והכי הלכתא ואם לא אמר בימות הגשמים כי אם מוריד הגשם ודילג משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין:

ואילו טל לא מיעצר. ומ"ה נראה דגבי גדעון (שופטים ו) כשאמר (ח) על הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב כתיב ויעש כן אבל כשאמר על הארץ יהיה חורב ועל הגיזה יהיה טל כתיב ויהי כן כלומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל הארץ היה טל דטל לא מיעצר ע"כ נוסח שלפני ועוד מצאתי כשאמרו על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה (ט) ועל כל הארץ יהיה חרב כתיב ויהי כן ולא הזכיר בזה הש"י וטעמו אשר אומר כי הוא זה כי אין הש"י מזכיר שמו על הרעה כי אם יהיה חורב על כל הארץ היתה רעת יושבי בה וכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אבל כשאמר על כל הארץ (י) יהיה טל כתיב ויעש אלהים וכדומה לזה (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה וגבי חשך לא הזכיר השם יתברך וכן בחמשה דברות אחרונות (שמות כ) מלא תרצח ואילך לא הזכיר הש"י הכל הולך אל מקום אחד משל למלך שבנה דירה נאה והגיה לנייר מגיע לפני כל חדרי הבית ונתן בית הכסא מקום המיטף:

רבינו חננאל

ין. דכי כתיב ניסוך יתירה בששי כתי' הלכך בששי מזכיר. ואקשינן אלא הא דתנן ניסוך המים שבעת מני אי ר' יהודה בן בתירה דאמר ניסוך המים מיום שני של חג מתחיל משעת שמזכיר ולא משכחת אלא ששה אי ר' עקיבא תרי יומי הוו כו' כל אחד משעת שאום פי' מזכיר מאותה שעה מתחיל ימי הניסוך ואסיקנא הא דתנן ניסוך המים ז' כגמרא היא דאמר ששמית דר' יוחנן ערבה ביום השביעי של חג. וניסוך המים שבעת ימי החג. ועשר נטיעות (משורות) [מפוזרות] בבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן כבר פירשנוהו. ואלו כולן גמרא בידינו כי הל"מ הם. ותריצנה תני א"ר יהודה משום ר' יהושע בן בתירה העובר לפני התיבה ביו"ט אחרון של חג האחרון מזכיר. פי' המתפלל במוסף הוא מזכיר בתחיית המתים מוריד הגשם. [והמתפלל שחרית אינו מזכיר וביו"ט הראשון של פסח] המתפלל שחרית מזכיר מוריד הגשם ושוסק. והמתפלל במוסף אינו מזכיר כלל. וכן הלכתא (ד)ארסינן בירושלמי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' יהודה בן בתירה. ומ"ט דר' יהודה [כדי שיצאו] המועדות בטל. מפני שהטל סימן יפה לעולם. אם לא הזכיר גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. היכן הוא חוזר כו' ויהיה כמו שאי' בר"ח אם עקר את רגליו חוזר בתחלה. ואם לאו חוזר לעבודה. ותנא אם עקר את רגליו חוזר בתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה *) (וכן

מסורת הש"ס: נמדנר כח. סוכה מד. סנהדרין פח. זבחים קי. מנחות פט. פס קח. פס מנ. פס מה. ברכות כט. מ"א יז. פס יח.

עין משפט נר מצוה: ה א מיי' פ"י מהלכות תמידין הלכה ו סמג עשין קנ: ו ב מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה ה: ז ג מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה כ: ח ד מיי' פ"י מהלכות תמידין הלכה ו: ט ה מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף ג: [שביעית פ"ב מ"א ומו"ק דף ג:]

הגהות הב"ח: (א) גמ' אמר רב נחמן בר יצחק תהא ברבי יהושע בן בתירה: (ב) רש"י ד"ה אי ר"ע כו' דהא אמר מ"ם יו"ד מ"ם ונסכיה דהיינו בששי מרבה ניסוך המים כו' וכו'.

(ו) ר"ה לפי שאין נעצרין שאלמלא נעצרין אין העולם כו' לאו משום חיוב דרוח אלא חוק גשם הוא מזכיר: (ז) תוס' ד"ה עשר נטיעות פי' רש"י עשר נטיעות המפוזרות כו' אוקמי אילנא וכדי אבל יותר: (ח) ד"ה ואילו כו' דגבי גדעון כשאמר יהי נא חרב אל הגזה כו' כתיב ויעש כן אבל כשאמר על יהיה על הגזה לבדה כו' כתיב ויהי כן כלומר כו' משמע דעל הארץ היה נמי טל כו' כנ"ל: (ט) באו"ד ועל כל הארץ חרב כתיב כו' כנ"ל ותיבת יהיה נמחק:

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר שאינן נעצרין כמו המטר דכתיב חי ה' אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי. וכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה. ואלו טל לא אדכר. לפיכך דלא

*) נראה שהסגור צריך נמחק וכצ"ל ותריגמה הכי אמר ר"י משום ריב"ב וקודם שנסמך ניצרכה בין קורין אותו בן בתירה.

א"ר יהודה קודם שיסמך בישיבה היו קורין אותו בן בתירה). מתוך ה' דברים נגאלו ישראל ממצרים. מתוך צרה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה. מתוך צווחה שנאמר וישמע אלהים את נאקתם. מתוך זכות אבות שנאמר ויזכור אלהים את בריתו וגו'. מתוך תשובה שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וגו'. מתוך הקץ שנאמר וידע אלהים. וכך הם מפורשים בענין בצר לך ומצאוך. וכן בענין וירא בצר להם בשמעו את רנתם. אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ ויאמר מוריד הגשם קטן לצלותא כמו שיזכיר ש"צ דמי ומזכירין הצבור ביחיד אע"פ שלא מקמי ש"צ: תנא

רבינו גרשום

אי סבר כר"י [לימא כר"י] שיזכיר בשני. ניסוך יתירה בששי כתיב כלומר ונסכיה דמרבה תרי ניסוכין כתיב בששי להכי אמר בששי מתחיל להזכיר ואתי מים דלא מצי למימר תרוויהו דיין: אי ר"ע תרי יומי הוו ותו לא דהוא אמר ונסכיה דכתיב בששי מרבה ניסוך המים. אי ר' יהודה (בן בתירה) שתא הוי ותו לא דהוא אמר מ"ם יו"ד מ"ם דהיינו בששי מרבה ניסוך המים: וסבר לה כר' יהודה דמתניתין דאמר בלוג היה מנסך כל שמונה ולא אמר דסבר כוותיה בכמה דאמר מנסך כל שמונה אלא בכמה דאמר בשמיני מנסך וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לר' יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחיל לנסך ניסוך המים כל שבעה דאפיק ראשון ועייל שמיני: משיב בעל התלמוד מי מצי אמר ר' יהודה דבשמיני מנסך מ"ש דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני רמיזי דמונסכיהם מרבה ניסוך המים: שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך ביה מיא שביעי אמר רחמנא דמים כתיב בשביעי ולא בשמיני אלא ר' יהושע היא דאמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי מזכיר ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל ז' ודאי כר"א אתי אלא להכי לא מוקים לה כר' אליעזר דהוא לא בעי אי ר' אליעזר[הוא]ודאי כר"א אתי שפיר: אי ר' יהושע הוא יומא ותו לא דאמר משעת הנחתו בשביעי מוכיר ות"ח דמתחיל לנסך: עשר נטיעות מפוזרות בתוך

גליון הש"ס

גמ' לכתוב קרא או כסך וכן בכ"מ דף כה ע"א ודף פה ע"ב ובמנחות דף יז ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה לפי כו'. מוכיר דרוחות מועילות כצ"ל:

דלא מיעצר וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה ליה? הכי קאמר ליה אפילו טל דברכה נמי לא אתי, וליהדריה לטל דברכה? משום דלא מינכרא מילתא (*אלא) רוחות מנא לן דלא מיעצרי? *א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה'", מאי קאמר להו אילימא הכי קאמר להו הקב"ה לישראל דבדרתינכו בארבע רוחי דעלמא, אי הכי בארבע בארבע מיבעי ליה, אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל, א"ר חנינא הלכך בימות החמה אמר "משיב הרוח" אין מחזירין אותו אמר "מוריד הגשם" מחזירין אותו, בימות הגשמים לא אמר "משיב הרוח" אין מחזירין אותו, לא אמר "מוריד הגשם" מחזירין אותו ולא עוד אלא אפילו אמר "מעביר הרוח ומפריח הטל" אין מחזירין אותו. תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט משום דלא מיעצרי, ולא מיעצרי והתני רב יוסף "ועצר את השמים" מן העבים ומן הרוחות, אתה אומר מן העבים ומן הרוחות או אינו אלא מן המטר? כשהוא אומר "ולא יהיה מטר" הרי מטר אמור הא מה אני מקיים "ועצר את השמים" מן העבים ומן הרוחות קשיא רוחות ארוחות קשיא עבים אעבים? עבים אעבים לא קשיא הא בחרפי הא באפלי רוחות ארוחות לא קשיא הא ברוח מצויה הא ברוח שאינה מצויה, רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי? אפשר בנפותא. תנא העבים והרוחות שניות למטר היכי דמי? אמר עולא ואיתימא רבי יהודה דבתר מיטרא, למימרא דמעליותא היא והכתיב "יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר" ואמר עולא ואיתימא רב יהודה זיקא דבתר מיטרא! לא קשיא הא דאתא ניחא הא דאתא רזיא (ואי בעית אימא) הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק. ואמר רב יהודה זיקא דבתר מיטרא כמיטרא, עיבא דבתר מיטרא כמיטרא, שמשא דבתר מיטרא כתרי מטרי, למעוטי מאי? למעוטי גילהי דליליא ושמשא דביני קרחי. אמר רבא מעלי תלגא לטורי כחמשה מטרי לארעא שנאמר "כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עוזו" ואמר רבא תלגא לטורי, מטרא רזיא לאילני, מטרא ניחא לפירי עורפילא

ולא מיעצר. לעולם אפילו בתוקף שנים: **אישתבועי למה ליה** (א) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי הא לא נעצר: **אפילו טל דברכה**. שילמיח שום למח: **וליהדריה לטל דברכה**. ולימא ואתנה טל ומטר: **דלא מינכרא מילתא**. דהא טל הוה מעיקרא ולא היה אחאב הרשע מודה בחזרה דטל (תורה אור) של ברכה, דאי הוה אומר ואתנה טל ומטר היה אחאב מקנטרו ואומר לו שלא נעצר: אלא דמכניפנא לכו מד' רוחי עלמא לא גרסינן דהא פרשתי אתכם כתיב בקרא ואיכא למימר דגרס ליה והכי משמע קרא כי כד' רוחות השמים שפרשתי אתכם משם אקבצכם ואריכות לשון בעלמא הוא דלא כתיב קיבוץ בקרא: **כשם שא"א לעולם בלא רוחות**. שלא יתקיים מרוב הבל וחמימות: **בלא ישראל**. שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל והכי אמר קרא כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם לרוחות העולם כדי שיתקיים שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: **בימות החמה**. מניסן עד החג: **משיב הרוח אין מחזירין אותו**. דבלאו הכי לא מיעצר: **מוריד הגשם מחזירין אותו**. דמיעצר וכיון דבעא אמיטרא לא התפלל תפלתו כהוגן וחוזר לראש הברכה ואומרה בלא מוריד הגשם לפי שהגשמים בקיץ סימן קללה הן מפני הקציר: **מעביר הרוח**. שלא ישב: **ומפריח הטל**. שלא ירד: **אין מחזירין אותו**. דלא מיעצרי: **בעבים**. מקשר עבים: **למימרא דלא מיעצרי**. לפיכך לא חייבוה להזכיר: **בחרפי**. עבים בכירות הבאים לפני המטר הינן עצורות: **באפלי**. הבאות מאוחרות לאחר המטר דשניות למטר הן כדלקמן ובהגהו כתיב "ועצר" וכיון דאין כולם נעצרים לא חייבו להזכיר: **שאינה מצויה**. כתיב "ועצר" ואפ"ה לא חייבוה להזכיר דסני ליה במטיה, רוחות לא מצי לתרוצי הא בחרפי הא באפלי דרוח בין במטר בין בלא מטר לא מיעצר כגון רוח מצויה: **רוח שאינה מצויה נמי חזיא לבי דרי**. לגורן לזרות הקשין מן התבואה ונתחייב להזכיר: **אפשר בנפותא**. ווי"ן בלע"ז בנפה וכברה: **שניות**. כמשנה שמועילות כמטר עלמו: **מאי היא**. (ג) (אי זה) עבים ורוחות קאמר דשניות למטר: **אמר עולא ואיתימא רב יהודה דבתר מיטרא**. עבים ורוחות שלאחר המטר: **זיקא** ל"ג הכא: יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר וגו': **זיקא דבתר מיטרא**. שהרוח מעלה אבק אחר הגשמים ונדבק בתבואה: ה"ג **הא דאתא ניחא הא דאתא רזיא**. כשירד בנחת אינו מעלה אבק: **רזיא**. בכח ולא גרסינן ואי בעית אימא הא והא ט' אלא ה"ג הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק והיינו הך: **כמיטרא**. שניות למטר כדקתני בתוספתא: **למעוטי מאי**. מאחר דטובא כמיטרא מאי קממעטינן דהוי בתריה ולא הוי כמיטרא: **גילהי דליליא**. איסלושטר"א בלע"ז בגילהי הוה קאי במס' (פסחים דף יג.) ורוב גילהי בלילה שכיח: **ושמשא דביני קרחי**. שבין העבים שנראה במקום אחד אורה ובמקום אחר מעונן קקרח שיש לו שערות במקום אחד וקרחה במקום אחר: **מעלי תלגא לטורי**. וכ"ש לבקעה אלא הרים אין להם גשמים אלא שלג, שהגשמים יורדין למטה ואין ההר שותה מהן ושנון שלג שבעמקים נמס והולך מפני החום שבעולם שם, כמים הוא, אבל בהרים קרוי שלג: **כחמשה מיטרי לארעא**. דהכי משמע קרא כי לשלג יאמר הוא ארץ כשיאמר לשלג הוה ארץ הרי הוא כגשם מטר וגשם מטרות והרי יש כאן חמשה: **מיטרא ניחא**. שיורד בנחת יפה לפירות התבואה:

בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו. אבל אם דילג שלא אמר לא גשם ולא טל אין מחזירין ובימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו אבל אם אמר מוריד הטל בימות הגשמים אין מחזירין ואם ספק אם הזכיר אם לאו אם אינו זכור (ג) שלא אמר שום דבר בימות הגשמים כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד הוא אומר ומחזירין מספק כל ל' יום וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים שאומרים מן הכסה עד יום הכפורים מספק מחזירין ירושלמי גשם רבי חנינא היה שייך בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשמים מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר לא דמי ההוא דמלי ומיקל להוא דלא מגלי ולא מיקל ומפרש רבינו נתנאל (ד) טוב כשאינו מזכיר לא גשם ולא טל מכשהוא מזכיר גשם לפי שהגשמים סימן קללה בימות החמה היה שייך בטל לא הזכיר לא טל ולא גשם אין מחזירין אותו והדין להפך במוריד הגשם דאמר בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין בההוא דלא הזכיר כלל לא טל ולא מטר ומשם הר"ם שאין לומר בימות החמה משיב הרוח דהא אמר רבי חנינא בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מכלל דלכתחילה אין לאומרו ומשום הכי אמר הר"י בגשם א"ו לעולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים מוריד הטל ולעולם לא אתי לידי ספק אמר ספק לא אמר והיכא דלא מזכיר בגבורות מזכיר בשומע תפלה דהכי קאמר בירושלמי ומה שאלה שהיא מדוחק אומר בש"ת הזכרה שהיא מרווח לא כ"ש וכי היכי דשואלין בש"ת הוא מזכיר בש"ת ואפילו (ה) הזכיר קודם שומע תפלה אינו אומר עד שיגיע לש"ת והיכא דלא אמר בשומע תפלה אי נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לש"ת ואי לא חוזר לראש בין לא אמר מוריד הגשם ובין לא אמר ותן טל ומטר (ומחזירין) וקן הפסק והני מילי ביחיד אבל שליח צבור פסק רבינו יהודה דאין מחזירין לפי דאין מחזירין שליח צבור אלא משום ג' דברים מתחיית המתים ומבונה ירושלים ומברכת ולמלשינים משום דנראה ככופר שמעתי מפי רבי שלמה לא דמי (ו) מגלי ומיקל למאן דלא מגלי ולא מיקל פירוש מיקל כמו מקלל כלומר שאין מחזירין אם לא אמר ותן טל ומטר:

הא בחרפי. פי' הא דאמר נעצרים קיט בחריפי כלומר בפירות המתבכרות וכו' אבל באפלי במאוחרות לא מיעצרי:

רוחות ארוחות לא קשיא הא ברוח וכו'. וק"ה דמני לשניי הא בחריפי הא באפלי אלא שפיר קא משני ליה הא ברוח מצויה וכו':

שניות למטר. שניות במעלה כדאמרי אינשי משנה למלך:

הא דאתא ניחא. פי' כשיורדות בנחת חשובה כאן ברויא כלומר בחוזק ואז אינה טובה:

גילהי דליליא. פי' וריחת הלילה שקורין לניסו"ר בלע"ז:

ושמשא דביני קרחי. פי' כמו דבר קרחה שמכאן ומכאן יורדין הגשמים והשמש זורח באמצע זה דשמש לא מעלי:

עורפילא

רבינו חננאל

דלא מיעצרי. וכן הרוחות לא מיעצרי. דכתיב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם. א"ר חנינא בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו. אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו. לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ולא עוד אלא אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו לפי שאינן נעצרין. תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. ואם בא להזכיר מזכיר. איני והא תני רב יוסף ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות ושנינן [עבים אעבים ל"ק] הרפי אין נעצרים. אפלי נעצרים משום דמעלי כדבעינן למיטר קמן. רוחות ארוחות נמי [ל"ק] רוח מצויה לא מיעצרא. רוח גדולה שאינה מצויה בכל עת נעצרת. ולמה אין מזכירין. וצריכין אותה לזרות בגרנות. ושנינן אפשר בנפותא פי' יכולין לזרות בלא רוח לבור בכברה ולהסיר התבן מן הבר. תנא עבים ורוחות שניות למטר. פי' מיטרא ובתריה זיקא בניחותא או עיבא מעלי באילו מטרא תניינא. שמשא

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש"ע א"ח סימן קיד סעיף ג ד ה:

מסורת הש"ס

עורפילא. אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא ליה, מאי עורפילא? עורו פילי. ואמר רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא, דכיון דנבט נבט. ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה'. ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח, שנא' וכפטיש יפוצץ סלע. א"ל רבי אבא לרב אשי: אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה, דכתיב ארץ אשר אבניה ברזל, אל תקרי אבניה אלא בוניה. אמר רבינא: אפ"ה מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא, שנאמר והסר כעס מלבך וגו'. א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאול בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם, דכתיב והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו', יכול אפי' חיגרת אפי' סומא, השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה. שאול בן קיש, דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו, יכול אפי' עבד אפילו ממזר, השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד. יפתח הגלעדי, דכתיב והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו', יכול אפילו דבר טמא, השיבו שלא כהוגן, נזדמנה לו בתו. והיינו דקאמר להו נביא לישראל: הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם, וכתיב אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. אשר לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב, שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה. ולא דברתי זה יפתח. ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם. אמר רבי ברכיה: אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן, והקב"ה השיבה כהוגן, שנא' ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו. אמר לה הקב"ה: בתי, את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם, שנאמר אהיה כטל לישראל. ועוד שאלה שלא כהוגן, אמרה לפניו: רבש"ע, שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך. א"ל הקב"ה: בתי, את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה, אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנאמר הן על כפים חקותיך: אין שואלין את הגשמים כו': סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא. מאן תנא? אמר רבא: ר' יהושע היא, דאמר משעת הנחתו. א"ל אביי: אפילו תימא רבי אליעזר, שאלה לחוד והזכרה לחוד. ואיבא דאמרי: לימא רבי

רש"י

עורפילא · גשמים דקים כך שמן כדלקמן: אפי' לפרצידא דתותי קלא. הגרעין שתחת גושה של קרקע: מהניא · שמתחיל לבלבל ולעלות מיד: עורו פילי · שפותח סדקי הארץ לגרעינין העומדין בסדקי הקרקע: צורבא מרבנן · בחור חריף כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (דף ז·) תלמיד חכם וקן לא קרי צורבא אלא הואה מרבנן קרי ליה: כיון דנבט נבט · שמתחיל לבלבל ולעלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שיצא שמו הולך וגדל למעלה: אורייתא מרתחא ליה · שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים ללבו יותר משאר בני אדם וקמ"ל דחייבין לדונו לכף זכות: כאש · שמחמם כל גופו: בוניה · תלמידי חכמים מקיימי עולם בבנייניו: ברזל · קפדנים וקשים כברזל: שלשה שאלו כו' · משום דרבי ברכיה מיירי בגשמים לקמן נקט לה: ובנות אנשי העיר יוצאות והיה הנערה · משמע הנערה היוצאה תחילה מן העיר ויאמר לה השקיני (ג) לא היה מנחש: אפי' חיגרת אפי' סומא · לפי שלא פירש בשאילתו ואפשר שתהיה בעלת מום ולא יבין בה אליעזר ויקחנה: (אלא) השיבוהו כהוגן · וזימנו לו רבקה: דבר טמא · כלב או חזיר: והיינו דקאמר להו נביא כו' · מגלי ביה קרא ואמר הצרי אין בגלעד [אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא כדאמרינן הצרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להתיר נדרו אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו (ד) והוא לא רצה לבוא אצל יפתח בבראשית רבה: וכתיב אשר לא צויתי · בירמיה כתיב בפרשת בקבוק ובנו את במות (*התופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בעותיהם ואת) בניהם באש אשר לא [צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי שלא תאמרו הלא זה כמו כן הקב"ה ליפתח ומישע ואברהם כי מעולם לא צויתי למישע לשרוף את בנו באש דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ולשמים נתכוון כסבור היה לרצות להקב"ה ואף דכתיב* על שרפו עצמות מלך אדום לשיד מילתא אחרינא הוא ולא דברתי ליפתח (ה) מימים ימימה ותהי חק בישראל ובתרגום מזכיר פנחס לגנאי ויפתח לגנאי אלמא לא היה הקב"ה רוצה בכתו שהרי מזכירם לגנאי לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר הנ"ל ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם כלומר שאע"פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו אלא לנסותו מפני קטיגורו היינו שטן כדאמר בסנהדרין בהנחנקין (דף פט:) ויהי אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן וכו' ולית דלא גרסינן(זה) אני ולא עלתה על לבי *דטעי בקרא אחרינא דלא כתב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי (ירמיה ז' פסוק לא) ובפרשת בקבוק כתיב כל הני שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי · בתנחומא אשר לא צויתי זו בתו של יפתח אע"פ שצויתי לו תורה ומצות מלוה זו לא צויתי עליו ולא דברתי זה בנו של מישע מלך מואב והלא מישע נכרי הוא ולא חולין הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא: ובאגדה קא חשיב כלב בהדייהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו' ורבי יוחנן דלא חשיב ליה דבגמרא פשיט ליה דהאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה כדאמרינן בתמורה (דף טז·) ולאו לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר כדאמרינן בנדרים (דף לח·) שאין שכינה שורה כו' מפי רבי· וגדעון ששאל לנסות טל מעל הארץ ובגזה לבדה יהיה אין זה שלא כהוגן ומה תקלה יש אם יחסר העולם טל לילה אחת לבד מפי רבי: ויבוא כגשם לנו · פעמים אינו מתבקש שהוא סימן קללה בקיץ: (ו) דבר המתבקש לעולם · טל אפילו בימות החמה: פעמים נראה · כשהוא ערום נראה זרועו וכנגד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש והכף שהיד נראית כל שעה נראית לעינים וי"ל על כפים (ז) על השמים עורת אדם שהוא בכסא וכן נשא לבבנו אל כפים (איכה ג) מפי רבי: (ח) ס"ג סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא · כלומר הא דקתני אין שואלין את הגשמים היינו אין מזכירין את הגשמים: ומאן תנא · דאמר סמוך לימות הגשמים מזכירין אבל לא קודם לכן: רבי יהושע היא · דאמר משעת הנחתו לולב הוא מזכיר דהיינו יום שמיני והוא סמוך לגשמים דמן החג ואילך הוא זמן גשמים:

תוספות

עורפילא. היינו גשם דק אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא פי' פרצידא זו גרעין שהוא מתחת האבן היינו כמו חטה שמתחת הקרקע: מאי עורפילא עורו פילי · פי' מעוררן ומצמיחין פילי פי' אותן העומדים בסדקי הארץ: שלשה שאלו שלא כהוגן. אליעזר שאול ויפתח וא"ת אמאי לא חשיב כלב בן יפונה שאמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמאי לא פריך כמו הכא יכול ממזר או עבד וי"ל דהא דקאמר כלב שיתן לו (ט) הקב"ה כל מי שיכול לחזור אותן הלכות שנשכחו בימי אבלו של משה אתן לו עכסה בתי וי"מ דלכך נקראת *עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו והא ודאי משום לניעות יתירה דקא חזו בה והיה סומך דזכותה וזכות דידיה מסייע דלא מזווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה (דף ב·) דאין מזווגין וכו': יכול אפי' חיגרת או סומא · תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאול בסמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי וא"ת היכי קאמר דשאל אליעזר שלא כהוגן והא לא אמר אלא אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם יראה שהיא חיגרת או סומא לא יאמר לה וי"ל דה"פ יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא יכול אפי' חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ ואף לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה כלל: והיינו דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם · כלומר להתיר נדרו ליפתח והא האי פנחס ואמאי לא הלך יפתח אצלו להתיר נדרו אלא מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד אלא יבא אצלי, ופנחס אמר ליתי גבאי דאנא כהן ועל ידי תרא פטורה שהייתי (י)(שורה)אמתיר הנדר וסופר אותה ולבסוף נענשו שניהם יפתח נענש שנפלו אבריו קודם מיתה כדכתיב ויקבר בערי גלעד ופנחס נענש דכתיב לפנים היה ה' עמו:

[כל זו איתא במ"ר סוף סדר בחקותי]

רבינו חננאל

לפירות: עורו פילי. פי' השמה היורדת כבת מעררת פילא כמו פילחא כדכתיב כמו פולח ובוקע בארץ·ואפי' לפרצידא דתותי קלא. פי' שתחת האבן צומח *)וכן ת"ח דומה לזרע תחת האבן (ששואב שואב) וכיון שצומח [צומח] בבת אחת. צורבא מרבנן דרתח אורייתא מרתחא ליה שנאמר הלא כה דברי כאש: אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן ג' שאלו שלא כהוגן אליעזר שאול ויפתח. ומצינו בבראשית רבה ד' הן ששאלו שלא כהוגן אליעזר שאול ויפתח וכלב ופשמיה כיון דשאול וכלב שוין דתרווייהו נתינת [בתם השיב] להו כאחד. לפיכך תני הכא שלשה: אין שואלין הגשמים כיון ששנינו כאן שאלת הגשמים בסוף לגשמים היא הוצרכנו לומר סברוה שאלה והזכרה ביום אחד הן הניחא לר' יהושע דאמר משעת הנחתו מזכיר ומיד שואל כי אין שאלה אלא בתפלת התול בי"ח בברכת השנים אלא לר' אליעזר קשיא ושנינן הזכרה לחוד ושאלה לחוד לזמן אחר ולאו כי הדדי:

*) עי' מ"ש בפירוש רבינו לקמן ריש פ"ג וצייך כאן.

רבינו גרשום

עורפילא' מיטרא דקה: פרצידא גרגר: דתותי קלא. תחת קרקע קשה: עורו פילי התעוררו בקעים כלומר שמכנים המטר דקה בבקעים ומוציא התבואה שבהם: כיון דנבט שבקע ויצא אף ת"ח כיון שיוצא שמו בעולם שוב הולך וגדול בכל שעה: שאינו קשה כברזל. שאינו קשה לרצות: הצרי אין בגלעד כלומר שהיה יכול לילך אצל אליהו ומתיר לו נדרו: על לבי זה יצחק שלא היתה בלבו של הקב"ה שישחטו אלא בפה כדי לנסותו: על כפים חקותיך. וידים נראין לעולם: אין שואלין את הגשמים. ותן טל ומטר: ר' יהודה אומר האחרון מזכיר. גבורות גשמים וה"ה דשואלין ותן טל ומטר: מאן תנא דהתחלת שאלה והזכרה מצי למיהוי ביום אחד: דאמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי מתחילין להזכיר שהוא חולו של מועד מצי להתחיל לשאול בברכת השנים שהרי מתפללין אתה חונן. ואי ר' אליעזר כיון דאמר בראשון מתחיל להזכיר לא מצי למיהוי התחלת הזכרה והתחלת שאלה ביום אחד דביו"ט ראשון ליכא שאלת שהרי אין מתפללין בו אתה חונן ולא מצי למישאל אלא בברכת השנים אפי' תימא דקתני אין שואלין ר' אליעזר היא ולא תימא שאלה והזכרה בהדדי.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אליעזר עבד אברהם דכתיב ובנות אנשי העיר יוצאות וגו' ... וכו' והיה הנערה אשר: (ב) שם ולא דברתי זו בתו של יפתח: (ג) רש"י ד"ה ובנות כו' השקיני נא היה מנחש: (ד) ר"ה והיינו כו' יפתח לילך אצלו מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס ... (ה) ד"ה וכתיב כו' ולא דברתי ליפתח שנאמר מימים ימימה כו' ולית דלא גרסי הלי: (ו) ד"ה ויבוא כו' קללה בקיץ הס"ד ואח"כ מה"ד של דבר המתבקש לעולם אפילו בימות: (ז) ... פעמים כו' ויש לומר על כפים השמים כו' כנ"ל ותיבת על נמחק: (ח) בא"ד מפי רבי הס"ד ואח"כ מה"ד שאלה והזכרה כו' ותיבות ס"ג סברוה נמחק ונ"ב ... אמאי דקאמר שאלה ... (ט) תוס' ד"ה שלשה וכו' שיתן לו כמו הכי קאמר כל מי וכו': (י) שם ד"ה והיינו וכו' שהייתי מורה ומתיר:

ואמר ר' אלעזר הלכה כר"ג דאמר דאין שואלין עד שבעה וכו' · פירוש ואם תאמר הלכה כר' יהודה בהא דקאמר במתני' רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר ומדמינן לעיל שאלה להזכרה דפריך ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים עד שיעבור וכו' ומשני גברא אגברא וכו': **והא** אמר רבי יוחנן במקום ששואלין הגשמים מזכיר · ומשני ההוא להפסקה פי' דבמקום שמפסיק מלשאול מפסיק מלהזכיר אבל מתחיל קודם להזכיר וטעמא אי דהזכרה הוי ריצוי שאלה ומש"ה ליכא חששא אם מזכיר קודם: **הא** לן · פירוש לבני בבל (ו) [א] עד לאחר שבעה במרחשון דאית לה פירי בדברא ובארץ ליכא חששא דהא יכולים פירותיהן להיות יבשים בלא שלהם למדבר: **והא** להו · כי התחיל להזכיר יתחיל לשאול:

רבא

הכי גרסינן ואיכא דאמרי לימא ר' יהושע היא אפי' תימא רבי אליעזר כו' · ולא גרסינן סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד דהא לא משמע ממתני': עד אימתי שואלין את הגשמים · בסוף ימות הגשמים: עד שיעבור הפסח · דאמרינן כל תוכו של מועד וזמן טל ומטר: עד שילך ניסן · וכדמפיק טעמא במתני': הכי גרסינן אמר רב חסדא כאן לשאול כאן להזכיר מישאל שאיל ואזיל והזכרה ביו"ט ראשון פוסק: לשאול שואל והולך עד שיעבור הפסח כדקתני עד מתי שואלין ש' להזכיר אינו מזכיר אלא בתפלת יוצר של יו"ט ראשון: במקום שאינו שואל · ביו"ט האחרון של חג שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול דאין שאלה אלא בברכת השנים: מזכיר · גבורות גשמים כדאמר רבי יהודה האחרון מזכיר: במקום שהוא שואל · בתוכו של מועד של פסח: תרי תנאי · (סי') אמר עד שיעבור הפסח שואלין כל שכן שמזכירין (סי') אמר שאלה עד הפסח והזכרה שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר ביו"ט הראשון של פסח בתפלת יוצר ובמוספין פוסק:

רבי יהושע היא דאמר משעת הנחתו. אמר רבא אפילו תימא רבי אליעזר שאלה לחוד והזכרה לחוד: רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה כו': ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים (א) ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ר' מאיר אומר עד שיעבור ניסן. אמר רב חסדא לא קשיא כאן לשאול כאן להזכיר מישאל שאיל ואזיל, להזכיר ביו"ט הראשון פסיק. אמר עולא, הא דרב חסדא קשיא כחומץ לשינים וכעשן לעינים. ומה במקום שאינו שואל מזכיר, במקום ששואל אינו דין שהוא מזכיר. אלא אמר עולא תרי תנאי אליבא דר' יהודה. רב יוסף אמר מאי עד שיעבור הפסח' עד שיעבור שליח צבור ראשון היורד ביו"ט ראשון של פסח, א"ל אביי שאלה ביו"ט מי איכא? א"ל אין, שואל מתורגמן, והא מתורגמן שואל דבר שאינו צריך לצבור! אלא מחוורתא כדעולא, רבה אמר מאי עד שיעבור הפסח' עד שיעבור זמן שחיטת הפסח, וכתחילתו כן סופו מה תחילתו מזכיר אע"פ שאינו שואל, אף סופו מזכיר אע"פ שאינו שואל, א"ל אביי בשלמא תחילתו מזכיר (ג) דהזכרה נמי ריצוי שאלה' היא אלא סופו מאי ריצוי שאלה איכא? אלא מחוורתא כדעולא *) א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה א"ל ר' זירא לר' אסי ומי אמר רבי יוחנן הכי והתנן *בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו. וא"ר אלעזר **הלכה כרבן גמליאל. א"ל **) גברא אגברא קא רמית? איבעית אימא לא קשיא כאן לשאול כאן להזכיר, והאמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר! ההוא להפסקה איתמר, והאמר ר' יוחנן התחיל להזכיר מתחיל לשאול פסק מלשאול פוסק מלהזכיר! אלא לא קשיא *הא לן הא להו. מאי שנא לדידהו דאית לן פירי בדברא, לדידהו נמי אית להו עולי רגלים! כי קא"ר יוחנן בזמן שאין בית המקדש קיים, השתא דאתית להכי הא והא לדידהו ולא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים, ואנן דאית לן תרי יומי, היכי עבדינן? אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר במוספין. אמר להו שמואל פוקו ואמרו ליה לאבא אחר שעשיתו קודש תעשהו חול? אלא אמר שמואל מתחיל במוספין ובמנחה ופוסק ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין.

רבא

*) גי' כתלמ"ס א"ר יוסי בר חנינא הלכה כו' **) [ב"ק מג: סנהדרין כט. ג. חולין נב:]

רבינו חננאל

רבינו גרשום

הגהות הב"ח

גליון הש"ס

הגהות הגר"א

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק וכן אמר רב ששת כיון שהתחיל שוב אינו פוסק ואף רב הדר ביה דאמר רב חננאל אמר רב מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה עשרה ימים מר"ה עד יוה"כ ומתחיל, וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק: **מתני'** עד מתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ר' מאיר אומר עד שיצא ניסן שנאמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: **גמ'** א"ל רב נחמן לר' יצחק יורה בניסן (א) יורה במרחשון הוא (דתנן) יורה במרחשון ומלקוש בניסן א"ל הכי אמר רבי יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה יתר הגזם אכל הארבה וגו' אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים, ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן, אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו, אמרו לו מי שיש לו קב חטים או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות? אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו, נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי, וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן, הקריבו עומר בששה עשר בניסן נמצאת תבואה הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום נמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום ועל אותו הדור הוא אומר הזורעים בדמעה ברנה יקצרו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע וגו' מאי הלך ילך ובכה נושא משך וגו' א"ר יהודה שור כשהוא חורש הולך ובוכה ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וזהו בא יבא ברנה, מאי נושא אלומותיו? א"ר חסדא ואמרי לה במתניתא תנא קנה זרת, שיבולת זרתים א"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים בהנך שבע שנים מאי אכול? א"ל הכי אמר רבי יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים, שניה אכלו מה שבשדות, שלישית בשר בהמה טהורה, רביעית בשר בהמה טמאה, חמישית בשר שקצים ורמשים, ששית בשר בניהם ובנותיהם, שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר איש בשר זרועו יאכלו א"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר? א"ל הכי א"ר יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה, ומי איכא ירושלים למעלה? אין דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו א"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא א"ל הכי א"ר יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא ע"ז כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב התם הבל המה מעשה תעתועים א"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד כי שתים רעות עשה עמי תרתין הוא דהוו, עשרין וארבע שביקא להו? א"ל הכי א"ר יוחנן אחת שהיא שקולה

רבא אמר כיון שהתחיל · בשמיני ספק שביעי שוב אינו פוסק: **הדר ביה** · ממאי דאמר פוסק: **מונה כ"א יום** · מראש השנה עד שמיני ספק שביעי של חג כדרך שמונה מר"ה עד יוה"כ י' ימים שמתחיל למנות מיום ראשון של ר"ה ומזכיר מכאן ואילך וזהו שמזכיר בשמיני ספק שביעי שהוא כ"ב שוב אינו פוסק והא דמתחילין אנו למנות מיום א' דהא דאנו עושין ב' ימים לאו משום ספק דשמא עיברו לאלול דהא אנן בקיאינן בקביעא דירחא אלא משום דמנהג אבותינו בידינו ל"א מונה כ"א יום כדרך שמונה כו' כלומר אם עיברו אלול לא יחשוב מיום ראשון של ר"ה כ"א יום שאם כן לא ימלאו בידו אלא כ' ולים (ב) ביום טוב שביעי יום גבילא (?) ערבה אלא מיום שמתחילין למנות עשרה ימים לתשובה בעשרי יוה"כ יתחיל למנות בהא שבכך לא יטעה ביום הכפורים יום אחד לבד וידע מהיכן התחילו למנות לו וביום שכלין כ"א (ג) דהיינו ביום טוב אחרון מתחיל להזכיר וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק: **א"ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן הוא** · דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון כמתני': **והא במרחשון הוא** · כדתניא לקמן ובספרי הוא: יורה ומלקוש מפרש לקמן: **אמר ליה** · ודאי במרחשון הוא ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים שיורה ומלקוש היה בראשון ע"י נס שהיה רעב שבע שנים דכתיב כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים וכתיב יתר הגזם אכל הארבה וגו': הכי גרסינן יצא אדר ולא ירדו גשמים · ולא זרעו כלל אדר לא גרסינן: **רביעה ראשונה** · תחלת גשמים ולקמן (דף ו:) מפרש רביעה שמרביע את הארץ: **או יזרענו וימות** · ברעב קודם שתגדל התבואה החדשה שלא יהיה לו מה יאכל: **נעשה להם נס כו'** · והיינו דכתיב ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו': **נתגלה להם תבואה שבחורי נמלים ומה שבכתלים** · שאגרו שעכברים: **יצאו וזרעו** · (ד) (וזרעו) מה שכידם (?) שני בניסן ושלישי ורביעי ומה שמצאו אכלו ולאחר שזרעו ירדו להם גשמים בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן מאותה תבואה חדשה הגדילה: **בששה חדשים** · מתשרי ועד ניסן: **בי"א יום** · מחמשה בניסן עד ט"ז בו: **הזורעים בדמעה ברנה יקצרו** · שלא היה להן מה לאכול: **מאי הלך ילך ובכה** · אם לבני אדם כבר נאמר הזורעים בדמעה ברנה יקצרו אלא על השור הכתוב אומר: **בהליכתו** · לחרוש השדה: **ובחזירתו אוכל חזיז** · שחת מן התלם שזרעו בהליכתו שבשעה זורע מיד מתחלת ליגדל: **מאי בא יבוא ברנה נושא אלומותיו** · אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמור ברנה יקצרו: **שבולת זרתים** · זהו נס גדול מה שאין כן דרך כל תבואה שקנה פי שלשה וארבעה בשבולת: **כי קרא ה' לרעב** · בימי יורם בן אחאב נאמר: **מה שבשדות** · ספיחים ומה שנשתייר בשדות: **אכלו בשר בניהם** · מקראם: **משום דבקרבך קדוש** · שאתה מטיב מעשיך לא יבא הקב"ה בעיר · והכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר שלמעלה: **לא אבוא בירושלים כו'** · **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו** · ירושלים שלמטה תהא בנויה כעיר שחוברה לה שיהא כיוצא בה חבירתה והנמתה מכלל דאיכא ירושלים אחריתי והיכן אם לא למעלה: **ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא** · אי לאו גורס שוה, היה משמע אטומים כמו לקבל מוסר ולשוב כיו טוקן: **בחתך** · עבירה שבן עושין יתכערו הכסילים רשעים: **עשרים וארבעה שביקא להו** · בתמיה בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) כ"ד עבירות שעברו לא"א שעברו על כ"ד ספרים: שקולה

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק · כלומר כיון שהתחיל ביום ראשון של (ב) אחרונים שוב אינו פוסק וכן הפסק: **יורה** במרחשון הוא · פי' אקרא דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון פריך דמתני' אפשר לפרש דמלקוש קסמיך אבל ביורה מודה דבמרחשון:

ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וכו' · וקשיא הא דקאמר לעיל נמצאת הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום הוה ליה למימר גדילה בהליכה ובי"ד יומי שהרי מיד מתחלת ליגדל ושמא י"ל דלכל המאוחרת שנזרעה בשלישית קאמר נמצאת גדילה בי"א יום וג"ע:

לא אבוא בעיר · פירוש בעיר ר"ל בעיר ממש וי"מ פשטיה דקרא בעיר בשנאה כלומר לא אבוא בשנאה ועיר הוי ל' שנאה כמו ומלאו פני תבל ערים (ישעיה יד): ומי

רבינו חננאל

ואסקוה [מונה] כ"א יום מר"ה ועד יו"ט האחרון של חג ומתחיל להזכיר ביו"ט האחרון כדרך שמונה י' ימים מר"ה ועד יוה"כ והעשירי הוא יוה"כ. ומתחיל להזכיר וכיון שמתחיל שב אינו פוסק וכן הלכה: מתני' עד מתי שואלין את הגשמים כו' (א) הא אסיק' לשמעתא כי ש"ץ היורד לפני התיבה ביו"ט הראשון של פסח מזכיר מוריד הגשם ופוסק מלהזכיר והיורד במוסף אינו מזכיר (ב) כיון שא"ר מאיר עד שיצא ניסן שנא' ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון ואקשינן והא מורה במרחשון הוא ומלקוש בניסן ושנינן בימי יואל בן פתואל (ג) (ש"מ) [נאמר] מורה בניסן שיצא אדר ולא ירדו גשמים. ירד רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם הנביא צאו וזרעו נעשה להן נס ונתגלה להם החטים שאוגרין הנמלים בחורין ובכתלים ולקחו אותן וזרעו וירדה להן רביעה שנייה בחמשה בניסן תצמחו זרעים והקריבו העומר בי"ו בניסן. נמצאת תבואה הגדילה בו' חדשים גדילה בי"א יום על אותו דור נאמר הזורעים בדמעה ברנה יקצרו השור שהיה בהליכתו הולך ובוכה. בחזירתו היה אוכל חזיז. בא יבא ברנה [נושא] אלומותיו קנה זרת שבולת זרתים. א"ל רב נחמן לר' יצחק הא דכתיב כי קרא ה' לרעב וגו' אותן ז' שנים מאי אכול א"ל הכי א"ר יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שניה אכלו מה שבשדות כו'. והא בעא מיניה בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר א"ל הקב"ה הוא לישראל שאינו בא בירושלים של מעלה עד שיבנה להם ירושלים של מטה וישרה שכינתו הקדושה בקרבם. והא בעא מיניה מ"ד ובאחת יבערו ויכסלו וגו' א"ל אחת היא שמבערת הרשעים לגיהנם זו ע"ז. והא בעא מיניה מ"ד כי שתים רעות עשה עמי וגו'

תרתי בלחוד הוא דעבוד. כ"ב שביקא להו יש מי שמפרש הני יש עבירות הכתובות בכ"ד ספרים כלומר במקרא שלא עשו אותה ואמאי כתיב כי שתים רעות (הכ"ב דפוחה. כלומר וכי העידו כ"ד ספרים עבירות הכתובות בהם שלא עשו אותה) ואנו קבלנו מרבותינו כי אלו הן כ"ד המצות בבאן הם המפורשים בתלמוד א"י בפרק אלו שאין להם חלק ד) יש מן החכמים המפרשים שהיו אומרים כ"ד רשות אלו הן הנזכרות שמי קרא אותי עזבו מקור מים חיים. לחזור להם. עזבך את ה' אלהיך. רעתך ומשובותיך ולא פחדתי אליך לא אעבור צועה ותה נחשבת נכתם עונך לא נטמאתי דרכך בגיא אהבתי זרים ואחריהם אלך בישו הכה מלכיהם שריהם כהניהם ונביאיהם אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו כי פנו אלי עורף מספר עריך היו אלהיך אלו כ"ד רעות א"ר יוחנן לא גלו ישראל עד שנעשו כ"ד כתות של מינים שנאמר בן אדם שולח אני אותך וגו' אל גוי המורד לא נאמר אלא גוי המורדים ומצאנו במדרש חזית א"ר יוחנן כ"ד העבירות הוכיח יחזקאל הנביא את ישראל בפרשת התשפוט את עיר הדמים אלו הן עיר שופכת דם ועשתה גלולים באשמת חשם רבת המהומה איש לזרועו היו בך למען שפוך דם כ) אב ואם הקלו בך לגר עשו בעושק בתוכך יתום ואלמנה הונו בך קדשי בזית ואת שבתותי חללת אנשי רכיל היו בך ואל ההרים אכלו בך זמה עשו בתוכך ערות אב גלה בך טמאת הנדה ענו בך ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש את כלתו טמא בזמה ואיש את אחותו בת אביו ענה בך שוחד לקחו בך נשך ותרבית לקחת ותבצעי רעיך בעשק ואותי שכחת נאם ה' והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך. העמוד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני עושה אותך

א) מלה זו ל"ל והאסיקנא נמ"ל דאין טלכם כל"י דקן מסני' רק מליקך דרי"י דהיינו סיכוד וכו'. ב) מלה זה ל"ל דים אומר עד שיצא וכו'. ג) אולי צ"ל בימי יואל בן פתואל ירד מורה בניסן. ד) כאן צ"ל מ"ס לא גלו ישראל וכו'. ה) אך ולא נמסרים נג' וכן יתום ואלמנה כ"ב נמנין.

רבינו גרשום

כר' יהודה היינו להזכרה שמתחיל להזכיר בחג והא דאמר ר' אלעזר הלכה כר"ג היינו לשאלה · והאמר ר' יוחנן במקום שהוא שואל מזכיר אלמא הא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה היינו בין לשאול בין להזכיר דבי הדדי גינהו וקשיא הלכתא אהלכתא! ותרוייהו לתמוקה. כלומר הא דאמר מקום שהוא שואל הוא מזכיר היינו להפסקה כלומר שפוסק מלשאול ומלהזכיר ביום ראשון של פסח אבל לתחלה מתחיל בחג לשאול בשבעה במרחשון: הא לן הא לדו הא דאמר הלכה כר"ג דאינו שואל עד שבעה במרחשון היינו לבני בבל דאית לנו פירי בדברא ואין צריכין לגשמים עד ז' במרחשון הא דאמר הלכה כר' יהודה דבחג מזכיר ושואל לן בא"י דלית לן פירי בדברא: אית לנו עולי רגלים ואם יורדין גשמים נג' *) אינן יכולין לחזור מפני הגשמים: כי קאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה דשואל ומזכיר בחג בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא עולי רגלים והא דאמר הלכה כר"ג בזמן שביהמ"ק קיים וכו' במרחשון כבר חוזר · ועוד ראיה לן תרי יומי [שמיני] ואחרון של חג: היכי עבדינן הא אחד מהן חול הוא ובאיזה יום יתחיל לשאול. מתחיל במוספין של יום ראשון מימים האחרונים ופוסק במנחה דשמא חול הוא וערבית ושחרית ביום האחרון לגמרי. לאחר שעשיתו קדש שישאלו במוסף אלמא דקדש הוא תעשהו חול שאין אתה מזכיר במנחה: ופוסק ערבית שחרי היא הכנסה דיום אחרון ושחרית ושואל במוסף כמו שעשה אתמול דקדש הוא ואמר דאחרון שואל: כיון שהתחיל לשאול במוסף דיום ראשון שוב אינו פוסק אלא שואל במנחה בשחרית ובערבית ומוסף וכו' ואף רב הדר ביה ואמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. מונה כ"א בתשרי דהיינו ראשון של אחרון ויתחיל לשאול ושוב אינו פוסק: כדרך שמונה מר"ה ועד יוה"כ. יורה ומלקוש בראשון האי ראשון היינו ניסן. בימי יואל נתקיים מקרא הזה יורה בראשון ולעולם יורה במרחשון הוא: שני ושלישי ורביעי בניסן נמצא תבואה שתחלה להתגדל בו' חדשים נגדלה בי"א יום מרביעי דניסן עד יום י"ו בו שמקריבין בו העומר: כשהשור הולך לזרוע בוכה שרעב. מהו אלומותיו דמשמע תרי דקנה זרת ושיבולת שתי זרתות: אמר הקב"ה לא אכנס בירושלים של מעלה דהכי משמע עד שבקרבך קדוש שיבנה ירושלים למטה לא אכנס לירושלים של מעלה: יחדיו משמע תרי ירושלים. ומנלן דהאי אחת משמע ע"ז כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא. עשרים וארבעה שביקא להו כלומר והלא עברו על עשרים וארבעה ספרים ע"א

*) אולי צ"ל בג' במרחשון או דצ"ל בחג אינן יכולין לחזור וכו'.

שקולה כשתים ומאי ניהו ע"ז דכתיב °כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים וכתיב בהו °כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו' ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל" תנא כותיים עובדים לאש וקדריים עובדין למים ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם ועמי המיר *כבודו בלא יועיל: א"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד °ויהי כאשר זקן שמואל ומי סיב שמואל כולי האי והא בר נ"ב הוה דאמר מר *מת בנ"ב שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי? א"ל הכי א"ר יוחנן *זקנה קפצה עליו דכתיב °נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן *דכתיב °משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטל מעשה ידי בחיי, אמר הקב"ה היכי אעביד: לימות שאול, לא קא שביק שמואל, לימות שמואל, ארווחי מרנני אבתריה, לא לימות שאול ולא לימות שמואל, כבר הגיעה מלכות דוד *ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא! אמר הקב"ה אקפיץ עליו זקנה היינו דכתיב °ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה *וכי מה ענין גבעה אצל רמה! אלא לומר לך מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה? תפלתו של שמואל הרמתי ומי מידחי גברא מקמי גברא? אין דא"ר שמואל בר נחמני א"ר (*יוחנן) מ"ד °על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי "במעשיהם" לא נאמר אלא "באמרי פי" אלמא מידחי גברא מקמי גברא. רב נחמן ור' יצחק הוו יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן לר' יצחק לימא מר מילתא, א"ל הכי א"ר יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, בתר דסעוד א"ל הכי א"ר יוחנן: יעקב אבינו לא מת, א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא? א"ל מקרא אני דורש שנאמר °ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. א"ר יצחק *כל האומר רחב רחב מיד נקרי א"ל רב נחמן אנא אמינא ולא איכפת לי! א"ל כי קאמינא ביודעה ובמכירה *(ובמוכיר את שמה), כי הוו מיפטרי מהדדי א"ל ליברכן מר, אמר ליה אמשול לך משל למה"ד לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהא צילך נאה הרי צילך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו

רש"י

שקולה כשתים · דכותיים וקדריים כדמפרש שהגרשו מפניהן לא הביט מקן דכותיים וקדריים (א) אע"פ שיראתם פחותה לא רצו להמיר ועמי המירו באחר ולא עוד אלא בלא יועיל: והאמר מר · במועד קטן (דף כח.) זו מיתתו של שמואל הרמתי (ג) ולא *כרת היא במסכת שמחות (פ"ג) מפרש מת בכך שנים זו היא מיתת כרת בכך וכך זו היא מיתה אסכרה: ימיו של שמואל נ"ב שנה · דכתיב עד יגמל הנער וגו' דשיבירי"ל כלפ"ן וכ"ד חדשים נקרא תינוק וכתיב (שמואל א א) וישב שם עד עולם עולמו של לוי חמשים שנה שנאמר (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (*כבשרות) ירושלמי ובסדר עולם תמצא בשני דפין תוספת על זה: קפצה · הלבין שערו: נחמתי · ורצה הקב"ה להרגו מיד: שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' · שוין הן: מעשה ידיהן · יהושע אף הוא היה תלמידו של אהרן כדאמרי' בעירובין (דף נד:) יצא משה ושנה לבן אהרן פירקו: כי זוטר · בחור: מרנני כולי עלמא אבתריה · דאמרי מדמית זוטר שמא חטא עבירה היתה בו: וכי מה ענין גבעה בנימין אצל רמה · בהר אפרים: שישב ב' שנים ומחצה · כדמפרש בסדר עולם שמלך מחצית שנת עשתי עשרה ושנים עשרה ושלשה עשר ושמואל מת בתוך שנת שלש עשרה לסוף שמונה חדשים: מי מידחי גברא כו' · דאידחי שמואל מקמי דוד: במעשיהם לא נאמר · דמשמע במעשה חטא: אלא באמרי פי · מפני דבר שגזרתי כגון האי מעשה דשמואל: שמא יקדים קנה · כשיוצא הקול נפתח אותו טבע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן ולפיכך לא אומר לך כלום, מאכל ומשקה הולך דרך הושט: ה"ג לימא לן מר מידי · ולא גרסינן חד לחבריה: לא מת · אלא חי הוא לעולם: בכדי · וכי בחנם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא דכתיב ביה (בראשית נ) ויחנטו (אותו) ויספדו (שם): מקרא אני דורש · והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת: מה זרעו בחיים · כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים האחיים אף מקבץ שכן בשבי שהאחים אינן בשבי: אף הוא בחיים · שיבואו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שאליהו במצרים וירא ישראל וגו' ודרשינן ישראל סבא והחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה · כל האומר רחב רחב מיד נקרי · נעשה בעל קרי: לא איכפת לי · אני הוצם: ביודעה · היינו נמי מכירה: כי הוה מיפטרי · רב נחמן מרב יצחק: והיה עיף ורעב · שזה צריך לאדם עייף לנוח תחתיו: ופירותיו מתוקין · לרעב: ואמת המים · לצמא:

תוספות

ומי סיב שמואל והא בר נ"ב שנין הוה וכו' · ועתה (*לפי) חיי שמואל נ"ב שנה שהרי בשנה ראשונה שהיה עלי ממונה נולד שמואל כדכתיב (שמואל א א) ועלי יושב כלומר אותו יום נתיישב ונתמנה ועלי היה נביא ושופט ארבעים שנה כדמפרש בקרא ושמואל היה נביא ושופט י' שנים קודם מלכות שאול כדאיתא בסדר עולם נמצא שהיה שמואל בן מ"ט שנה כשפסק מלהיות שופט וחצי שנה שבשנה ראשונה שהיה עלי נביא נולד ותרתין שנין ופלגא דשאול המלך הרי נ"ב שנין והכי קא פריך ומי סיב והרי ש"י חשיב הני ארבעים שנה דעלי קודם שנשבה הארון ובאותו יום שנשבה מת כדכתיב ויהי כהזכירו ארון האלהים ויפול אחורנית ותשבר מפרקתו וגו' והארון היה בבית אבינדב בגבעה עשרים שנה כדכתיב (שמואל א ז) וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ומיד כשמלך דוד בירושלים דהיינו לאחר שמלך בחברון שבע שנים ומחצה הביאו לשם לא וחשוב ארבעים שהיה עלי עם עשרים שנה שהיה הארון בבית אבינדב הוו ששים נמצא שהיה ששים שנה משנולד שמואל עד שבא הארון בירושלים אע"ג דנולד בשנה הראשונה אי"ב נכי לפחות חצי שנה *דהאיך אותן שבעה חדשים (ג) היה הארון בשדה פלשתים דלא קא חשיב ומלי' לנכות דשעם היין נמצא שהיה שמונה שנים ממיתת שמואל עד שבא הארון לירושלים שהרי היה שבעה חדשים ממיתת שמואל קודם שמשחו דוד למלך בחברון ומלך שם שבע שנים ומחצה ומיד מלך בירושלים והביא הארון ועשה הסר שמונה שנים מן ששים שנים שהיה משנולד שמואל עד הבאת הארון ונשאר נ"ב שנים: יעקב אבינו לא מת · וקן משמע (ד) דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת כדמפרש בסוטה (דף יג.) גבי מעשה דחושים: ביודעה ומכירה קאמינא · פי' ביודעה שבא עליה ומכירה שראה אותה:

רבינו חננאל

אני ה' דברתי ועשיתי. והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות והתימותי טומאתך ממך ונחלת בך לעיני גוים וידעת כי אני ה'. א"ל הכי אמר ר' יוחנן עבירה אחת שיש בה שתי רעות ומאי ניהו ע"ז שנאמר כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו והלכו אל הגלולים כי עברו איי כתיים וגו' עד ועמי המיר כבודו בלא יועיל. ותוב בעא מיניה כתיב ויהי כי זקן שמואל מי קא סיב כולי האי והאמר מר במסכת מועד קטן מת בן חמשים שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי א"ל הכי אמר ר' יוחנן וקצה וקפץ הקב"ה עליו שנאמר (ויהי כי זקן שמואל) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך. ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן כו'. עד מי גרם לשאול לישב שתי שנים ומחצה בגבעה תפלתו של שמואל הרמתי. וכי מידחי גברא מקמי גברא אין שנאמר חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי אלמא מידחי גברא מקמי גברא. אין אומרים דבר הלכה בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה (ותתקל הסעודה) בתר דסעיד א"ל הכי אמר ר' יוחנן יעקב אבינו לא מת שנאמר כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש יעקב לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

רבינו גרשום

ע"א עשרים ושש עבירות כתיבי באותה פרשה ותשמם ותשמם: ומאי ניהו ע"ז דכתיב מן תשחיתון ועשיתם פסל ואמר כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז. ע"א. מאי ניהו ע"ז כלומר כשהוא עובר הני תרי ע"ז דקדריים וכותיים ומנלן דהאי קרא כי שתים רעות משמע ע"ז כתיב ... משכן: מרנני כל עם אבתריה. דאמרי לפי שהוא מת בחור. קפצה עליו זקנה דלא תני עליה דמבר זקן הוא. אלא באמרי פי כגון שמואל ביודעת ומכירה: שסורה חבירות לפי שהוא ... שיורד בנות כמו עישות תורה לבניו בנות: ששופט את הרעות. דמשמע יורה כהן: שמשיל איליות. דמשמע *) מתוך מלקושות: מקצין.

יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי (א) תורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון שיהו צאצאי מעיך כמותך: ת"ר יורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהן ולהכנים את פירותיהן ולעשות כל צרכיהן (ג) דבר אחר שמרוה את הארץ ומשקה עד תהום שנאמר תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך דבר אחר יורה שיורד בנחת ואינו יורד בזעף או אינו יורה אלא שמשיר את הפירות ומשטיף את הזרעים ומשטיף את האילנות ת"ל מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה את הסקאין ת"ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה ויורה גופיה מנלן דכתיב ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר ת"ל בעתו מלקוש: אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל דבר שממל קשיותיהן של ישראל דבי ר' ישמעאל תנא דבר שממלא תבואה בקשיה במתניתא תנא דבר שיורד על המלילות ועל הקשין ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו ת"ל בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו (כיון שיצא ניסן וירדו גשמים אינו סימן ברכה) תניא אידך יורה במרחשון ומלקוש בניסן דברי ר"מ וחכמים אומרים יורה בכסליו מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתניא איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בשלשה במרחשון בינונית בשבעה בו אפילה בשבעה עשר בו דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשבעה ובי"ז ובעשרים ושלשה ר' יוסי אומר בי"ז ובעשרים ושלשה ובראש חדש כסליו וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו אמר רב חסדא הלכה כרבן גמליאל כמאן אילא הא דתניא ר"ש בן גמליאל אומר גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה ושלישית כמאן כר' יוסי. אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. בשלמא רביעה ראשונה לשאול, שלישית להתענות, שניה למאי? אמר ר' זירא לנדרים דתנן הנודר

דאזלי אתינרא · פי' שהולכים במקלות ונשענים עליהם. ואמר דתרגומא מחזיק בפלך דכתיב "גבי יואב הוי כאתינרא:

בשבילי הרשות · פי' בדרך שעשוי לדרך השדות והכרמים:

עד שתרד רביעה שניה · מכאן ואילך מזקי להו:

עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית · פירוש בשנה שמינית וכו' וה"ל למ"ד ספיחי זרעים מותרים ולר' עקיבא דאמר ספיחי זרעים אסורים מקרא דהן לא נזרע ולא נאסוף כדמפרש במסכת פסחים פרק מקום שנהגו (דף נא:) נ"ל דמוקי לה ולבהמתך ולחיה וגו' בספיחי אילנות ולאו דוקא תבואה קאמר אלא כגון תבואת הכרם דהיינו אילנות אבל ספיחי זרעים אסורים:

לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא · כלומר שירדו גשמים קודם ק"ש של ערבית אבל קודם של שחרית יש בהם משום ועצר כדאמר רב שמואל בר רב יצחק:

איבא דאמרי לא ביירי תרביצי. שאין הגנות ריקים מזרעים:

מתני׳ **הנודר עד הגשמים** (א) *משירדו גשמים עד שתרד רביעה שניה רבן גמליאל אומר עד שיגיע זמנה של רביעה שניה:

גמ׳ לוותיה דתנן *מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ובפאה? משילכו הנמושות, בפרט ובעוללות משילכו עניים בכרם ויבואו, בזיתים משתרד רביעה שניה. מאי נמושות? אמר ר' יוחנן סבי דאזלי *אתיגרא. ר"ל אמר לקוטי בתר לקוטי. רב פפא אמר כדי להלך בשבילי הרשות דאמר מר *מהלכין כל אדם בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה. רב נחמן בר יצחק אמר לבער פירות שביעית *דתנן *עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית עד שתרד רביעה שניה. מאי טעמא דכתיב °ולבהמתך ולחיה אשר בארצך *כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית, כלה *לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית. אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה? דבר שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא הוא שנאמר °כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה. ואמר רבי אבהו רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח, שניה כדי לגוף בה פי חבית. אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר. ואמר רב חסדא גשמים שירדו קודם ועצר אין בהן משום ועצר. אמר אביי לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא אבל קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר דאמר רב יהודה בר יצחק *הני ענני דצפרא לית בהו מששא דכתיב °מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וגו'. א"ל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי במפתח בבי מיטרא, בר חמרא מוך שקך וגני? לא קשיא הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בענני. אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא. איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא. איני והאמר רב חסדא טבא לשתא דטבת מנוולתא? לא קשיא הא דאתא מיטרא מעיקרא הא דלא אתא מיטרא מעיקרא. ואמר רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהן משום ועצר, איני והכתיב °וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו' *ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה? לא קשיא הא דאתא טובא הא דאתא כדמבעי ליה. אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב תמטר, תהא מקום מטר ש"מ. א"ר אבהו *מאימתי מברכין על הגשמים? משיצא חתן לקראת כלה. מאי מברך? אמר רב יהודה אמר רב *מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו. ור' יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו כו' עד [א] אל יעזבונו רחמיך ה' אלהינו ולא עזבונו ברוך רב ההודאות. רב ההודאות, ולא כל ההודאות? אמר רבא אימא אל ההודאות. אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו:

רש"י: **הנודר עד הגשמים** · דאמר קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים: **עד שתרד רביעה שניה** · בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ואין קורין גשמים לראשונה עד שתרד שניה שמכאן ואילך מקולקלות הדרכים ומאוסות מפני הגשמים ל"א עד הגשמים משמע תרי דהיינו אור רביעה. שניה: **כל אדם** · אפילו העשירים: *) **פרט**. לא תפאר אחריך (דברים כד) לא תטול תפארתו ממנו: **משילכו הנמושות** · בשדה דמכאן ואילך נתייאשו שאר העניים לפי שיודעין אם נשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלום: **נמושות** · לשון ממשש: **משילכו עניים בכרם ויבאו** · כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והבאתם מפני דעמייהו עניים: **משתרד רביעה שניה** · דעד השתא שמא לקטו הכל: **דאזלי אתיגרא** · הולכין בנחת וממיני עשי מחזיק בפלך (שמואל ב ג) מתרגמא אתיגרא: **לקוטי בתר לקוטי** · עני מוליך בנו אחריו שמכאן ואילך עוסקין שאר עניים מללקוט: ה"ג רב פפא אמר **לשבילי הרשות** · כלומר שיש רשות מב"ד לעוברי דרכים לקצר שבילן וליעך בשדות: **עד שתרד רביעה שניה** · שמכאן ואילך גדלה התבואה וקשה לה דישת הרגל דאמר מר בפרק מרובה* בתנאים שהתנה יהושע מהלכין בשבילי הרשות וכו': **בתבן וקש של שביעית** · ספיחים שגדלו בשביעית דיש בהן איסור שביעית או תבואה שגדלה בשביעית לאחר שנכנסה: **כלה לחיה מן השדה** · לשון זכר כמו (בראשית יח) עשו כלה כלומר כלה האוכל: **כלה לבהמתך** · כמו כלה בחימה כלה ואיננו (תהלים נט) ומשירדה רביעה שניה מכאן ואילך אין תבן וקש בשדות שהגשמים עושין אותן זבל: **והולידה** · כאדם שמוליד: **גשמים ברביעה ראשונה** · אם באין כל כך שנימוח הקרקע טפח (ג) יאין קן ואין צריך להפסעות: **לגוף בה פי חבית** · שעושה מן הטיט עד שנעשה טיטות כל כך שיכול לעשות מגופת חבית בלא תוספת מים: **אין בהם משום ועצר** · אין זו קללה של ועצר את השמים: **קודם ועצר** · קודם זמן ק"ש דכתיב ביה ועצר את השמים אע"פ שלא ירדו רוב גשמים: **אבל ירדו קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר** · שאינן באין ביום ואין יפין לעולם: **לית בהו מששא** · ואין שנהן מתברכת: **וחסדכם כענן בקר** · שאין בו ממש: **מיטרא במיפתח בבי** אם יורדין בבקר כשפותחין הפתחים יקפל התגר שמוכר תבואה את שקו ויכנס לישן מפני שהשנה מתברכת ויהיה שובע בעולם ולא ישתכר במכירת תבואתו אלא יישן שם: **דקטיר בעיבא** · אם נתקשרו שמים בעבים. עבים ולא קלושים אין בהם משום ועצר: **דקטיר בעננא** · שהיא קלושה מעט אין בו ממש: **טבא לשתא** · אשריה כלומר טובה יש לשנה דטבת ארמלתא שאין גשמים יורדין בה לארביצא אם באין: **איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי** · אותן מקומות שמרבילין בהן תורה אין טרודין מפני שהדרכים יפין הן והולכין התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה. נ"א לא ביירי תרביצי גנות שאינן גדלין על רוב מים כגון כרשינין: **לא שקיל שודפנא** · אין השדפון נאחז ומתדבק בתבואה: **מנוולתא** · שהדרכים מטולים בטיט מפני הגשמים: **הא דאתא מיטרא מעיקרא** · שירדו הגשמים בזמנן במרחשון וירדו אף בטבת רעים הן שסבר די לעולם בגשמים של מרחשון: **דלא אתא מיטרא מעיקרא** · טבא לשתא דטבת מנוולתא: **לשתא טבא** הא דאתא מיטרא מעיקרא טבא דמנוולתא: **אין בהם משום ועצר** · דאותן של קצת מדינה שירדו להן גשמים מוכרין לאחרים: **ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה** · אותן שירדו ואותן שלא ירדו מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתם: **הא דאיכא מיטרא טובא** · יותר מדאי שתיהן לקללה: **כדמבעי ליה** · אין בהן משום ועצר שקצת מדינה מספק לקצת מדינה: **תמטר תהא מקום מטר** · כלומר יותר מדאי: **מאימתי מברכין על הגשמים** · בפרק הרואה (ברכות דף נד) אמרינן על הגשמים אומר הטוב והמטיב והכא (דף נט) פריכי הך ברכה דתקין לה רבנן *ומשנינן לה הא דחזא מיחוא והא דשמע משמע: **חתן לקראת כלה** · שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה מפני טורי נ"א שהאוקין מקלחין מים שוק מקלה וזה מקלה כנגדו: **רוב ההודאות** · כלומר רוב ההודאות אתה קורא להקב"ה ולא כל ההודאות והכי משמע ברוך אתה ברוב ההודאות ולא בכל אלא רך תוכם בה"י אמ"ה אל ההודאות דמשמע כל ההודאות: **לימרינהו**:

*נימרינהו לתרוייהו "אל ההודאות ורוב ההודאות" אמר ר' אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים, ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף *מתוך שהיא שקולה בתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים, אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנא' °יערף כמטר לקחי" ואין לקח אלא תורה שנא' °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר "יערף במטר לקחי" *מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול, רבא רמי: כתיב "יערף כמטר לקחי" וכתיב "תזל כטל אמרתי" אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר תניא היה ר' בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר °עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר °רפאות תהי לשרך ואומר °כי מוצאי מצא חיים, וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר "יערף כמטר לקחי" ואין עריפה אלא הריגה שנאמר °וערפו שם את העגלה בנחל א"ל ר' ירמיה לר' זירא ליתי מר ליתני, א"ל חלש לבאי ולא יכילנא, לימא מר מילתא דאגדתא, א"ל הכי אמר ר' יוחנן מאי דכתיב °כי האדם עץ השדה" וכי אדם עץ שדה הוא אלא משום דכתיב °כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת" וכתיב "אותו תשחית וכרת" הא כיצד אם ת"ח הגון הוא "ממנו תאכל ואותו לא תכרת" ואם לאו "אותו תשחית וכרת" אמר רבי חמא (*אמר רבי) חנינא מאי דכתיב °ברזל בברזל יחד" לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה, אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר °הלא כה דברי כאש נאם ה'" לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא *מאי דכתיב °חרב אל הבדים ונואלו" חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר "ונואלו" ולא עוד אלא שחוטאין: כתיב הכא "ונואלו" וכתיב התם °אשר נואלנו ואשר חטאנו" ואיבעית אימא מהכא °נואלו שרי צוען [וגו'] והתעו את מצרים" אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ שנאמר °עץ חיים היא למחזיקים בה" לומר לך מה עץ, קטן מדליק את הגדול, אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים והיינו דאמר ר' חנינא *הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן, רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב °לקראת צמא התיו מים" וכתיב °הוי כל צמא לכו למים" אם תלמיד הגון הוא "לקראת צמא התיו מים" ואי לא "הוי כל צמא לכו למים" רבי חנינא בר חמא רמי: כתיב °יפוצו מעינותיך חוצה" וכתיב °יהיו לך לבדך" אם תלמיד הגון הוא "יפוצו מעינותיך חוצה" ואם לאו "יהיו לך לבדך" (*ואמר) רבי חנינא בר אידי °למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב "הוי כל צמא לכו למים" לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה *אמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו: במים ביין ובחלב, דכתיב "הוי כל צמא לכו למים" וכתיב °לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב" לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה (א) כדאמרה ליה *ברתיה דקיסר לר' יהושע בן חנניה אי *חכמה מפוארה בכלי מכוער! אמר לה: אביך רמי חמרא במני דפחרא! אמרה ליה אלא במאי נירמי? אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני דהבא וכספא, אזלה ואמרה ליה לאבוה, רמייא לחמרא במני דהבא וכספא ותקיף, אתו ואמרו ליה, אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי? אמרה ליה רבי יהושע בן חנניה, קריוהו, אמר ליה אמאי אמרת לה הכי? אמר ליה כי היכי דאמרה לי, אמרי לה, והא איכא שפירי דגמירי?

אי

רש"י

למימרינהו לתרוייהו · בחתימת ברכת ההודאות במודים הודאות הקל של כל ההודאות משמע, ומתחלה היה משמע רוב מתוך ולא מרובות וכמו כן בישתבח אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות · מפי רבי: (ג) דשטי עובדי כוכבים אין קיון כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה (ישעיה סו): ופליגא · דהיא אמר בתחיית המתים ולא יותר שבה חיים בכל בני אדם שהשבות גדולה בו: כמטר לקחי · השוה לקח למטר: יערף · כמו את שמו יערפו על (דברים לג) והחקים ירעפו על (משלי ג) שהיא מרבה הפירות: כתיב קול כטל · דמשמע נחת: ערפהו כמטר · כמטר סוער: ... לא יכילנא · למיגמר: וכי אדם עץ השדה · אלא מקיש אדם לעץ השדה מה עץ השדה אם עץ מאכל הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות אף תלמידי חכמים אם הגון הוא ממנו תאכל ללמוד ממנו ואם לאו אותו תשחית סור מעליו: ברזל בברזל יחד · ואיש יחד פני רעהו מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו: אינה דולקת יחידי · עץ אחד אינו דולק אלא ב' או ג' ביחד: יחידי · שלא חבר שילמדו: שמטפשין טפשות דכתיב (ג) טולנו · אבר טולנו מתרגם לויטפשנה: ... ואשר חטאנו · גבי טולנו ... עץ חיים היא למחזיקים בה: כשמדליק את האור מליא את העצים דקין תחלה: קטנים מחדדין · שמקשין כל שעה ... לקראת צמא התיו מים: וכתיב לכו למים: אם תלמיד הגון הוא הולך ללמוד מתוך ... הוי כל צמא · ילך הוא אל המים: ואם לאו · ילך הוא אצל הרב: יפוצו מעינותיך חוצה: אם הגון הוא למוד לו ... אם לאו יהיו לך לבדך · ... ולא במאני דפחרא ... בכלים מכוערים של חרס: ואלא במאני נירמיה · אם לא בשל חרס כל כולי עבדי הכי: ותקיף · החמיץ: כי היכי דאמרה לי · אי חכמה מפוארה בכלי מכוער ... כי יותר משמש היתה נאה:

תוספות

וכל העוסק בתורה שלא לשמה תורתו נעשית לו סם המות · וקשה והא אמרינן (פסחים דף נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה אע"ג שאינה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ויש לומר התם שלא לשמה הוי דומה שאמרינן לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה היינו כלומר כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו ומה שאמרינן הכא כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות היינו מי שלומד לקנטר": אם תלמיד חכם הגון ממנו תאכל · פירוש למוד לפניו ואותו לא תכרות כלומר לא תפרד ממנו וליך לפני רב אחר ואם לאו לא תלמוד לפניו והא דאמרינן דלומדים מת"ח אע"פ שאינו הגון כר"מ שהיה לומד לפני אחר במסכת חגיגה (דף טו:) היינו דוקא תלמיד חכם (אחר) יכול ללמוד לפניו לפי שלא ילמוד ממעשיו אבל אם אינו תלמיד חכם אינו רשאי ללמוד לפניו:

אף דברי תורה וכו' · וכן נמי אמרינן בעירובין פ' כילד מעברין (דף נה.) לא בשמים היא ולא מעבר לים היא כלומר לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה ולא בשוחרים הגולים במדינות הים כמעבר הים ... לא סייפא ולא סופרא ... אין זו בתרגמנין ולא בתרגום ולא *כאסטרולוגין כלומר באותן שרואין בכוכבים אמרו ליה לשמואל והא מר איסטרולוגוס הוא אמר להו אינו אלא מה שמצויין בהו אלא בעיון דנפקא °אמית פירוש להמיל מים, ולא אני מבטל לעצמי:

אי הוו סנו הוו חכמי טפי · (ח) פי' אם היו סונאים היופי הוו תלמידי חכמים ביותר:

רבינו חננאל

שנתנו במקום האשבורה, אבל אם באו דבדעו לא לברכה · משיא חתן לקראת כלה · כשיורד הגשם על הקרקע שבבוב יורד בו ... כמין אבעבועין הוי מברכין ברכת גשמים: א"ר אבהו גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה כו' כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ... שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר יערף במטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה א"ר יוחנן כתיב כי האדם עץ השדה אם ת"ח הוא הגון ממנו תאכל ואם אינו הגון אותו תשחית וכרת · דברי תורה אין מתקיימין ביחידי שנאמר חרב על הבדים ונואלו · ... ראשי ... יותר מכולם. (למה)

רבינו גרשום

מים מתחתתים לקראת ... לקראת כלה: שקולה בתחיית המתים ... שנאמר ... לשלשה ... בי האדם ... שח"ח ... תשחית וכרת ... משחית ... צוען · ... בפחות שבכלים

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא במי שדעתו שפלה ... (ב) רש"י ... (ג) ... (ז) ... (ח) ...

(ז) ד"ה כי היכי כו' ... (ח) תוס' ד"ה אי הוו כו' ...

עין משפט נר מצוה: בא א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל' ו סמ"ג ... בב ב מיי' שם פ"ג הלכה ט:

אי הוו סני, טפי הוו גמירי דבר אחר מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח הדעת. אמר רבי חמא בר' חנינא גדול יום הגשמים (א) כיום שנבראו שמים וארץ שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו" בראתים לא נאמר אלא בראתיו, אמר רב אושעיא גדול יום הגשמים שאפי' ישועה פרה ורבה בו שנאמר "תפתח ארץ ויפרו ישע" אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה" א"ל זעירי מדיהבת' לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו' אמר ר' תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו' אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו" א"ל זעירי מדיהבת' לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה ועצר את (ג) השמים ואבדתם מהרה", אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמר "ציה גם חום יגזלו מימי שלג" מאי משמע? תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים, אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר" אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' ואמר רב סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנאמר "ומצח אשה זונה היה לך" רב נחמן אמר בידוע שנכשל בעבירה שנאמר "היה לך" ולא נאמר "יהיה לך" אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע שנאמר העז איש רשע בפניו" רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנאמר ועז פניו ישונא' אל תקרי ישונא אלא ישנא. אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך" ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו" רב יוסף אמר מהכא ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם" ואין אור אלא תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור", בהיר הוא בשחקים" תנא דבי ר' ישמעאל אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין להוריד טל ומטר רוח עברה ותטהרם. אמר ר' אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנאמר על כפים כסה אור" בעון כפים כסה אור ואין "כפים" אלא חמס שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם" ואין "אור" אלא מטר שנאמר יפיץ ענן אורו" מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנאמר "ויצו עליה במפגיע" ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה [וגו'] ואל תפגע בי" וא"ר אמי מאי דכתיב אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל" אם ראית רקיע שקיהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין שנא' "והוא לא פנים קלקל", מה תקנתן יתגברו ברחמים שנא' "וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה" כל שכן אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא. ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד שלמודו

בראתים לא נאמר אלא בראתיו · פי' דמשמע דמהדר אגשם ולהכי קא משום דגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ משתבח ביה הקב"ה אי הוה כתיב בראתים הוה משמע דלהדר אשמים וארץ: פנים נזעמים לשון סתר · פירוש בשביל לשון שקר שאומר לשון הרע הרוח צפון תבטל הגשם והיינו פנים נזעמים: מותר לקרותו רשע · אף על גב דאמרי' בקדושין (דף כח:) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו (גזה מותר דודאי נכשל בעבירה ועומד במרדו דהכרת פניו ענתה בו: בהורין · לשון כהות פרוק"ש בלע"ז:

אי הוו סני · אותם נאים שהם חכמים: טפי הוו גמירי · שאי אפשר נאה להשפיל דעתו ובא לידי שכחה: בהיסח הדעת · שאם לא ישמרם יפה יפה נשפכין או נופל לתוכן דבר מאוס ונפסלים מלשתות בדבר קל יותר משמן ודבש שמתוך שהן עבים צפה הפסולת למעלה ואפשר להסיר אור חרס נוטל העליון וזורקו לחוץ והתחתון בר ונקי מה שאין כן במשקה נגול שאינו טוב קלי"ר בלע"ז: בהיסח הדעת · אם אינו מחזירם תמיד: שנאמר "הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו, בראתים לא נאמר · דמשמע אשחקים יזלו קאי אלא אני ה' בראתיו לטל ומטר שמע מינה שמשתבח ומתפאר (ג) הקב"ה במטר השמים: ישועה פרה ורבה בו · מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים שנזכר לישועה. מתוך שעת רצון היא לישנא דקרא ויפרו ישע ואימתי בזמן שהשחקים יזלו צדק: רצית ה' ארצך · במים: נשאת עון עמך · מיד: הכי גרסינן א"ל מר זעירי מדיהבת לרבינא כו' · וזעירי שהם היה מן הראשונים ורבינא סוף הוראה לא ראו זה את זה: ואתה תשמע השמים וגו' · ולומר ונתת מטר על ארצם בתפלה דשלמה: ציה גם חום יגזלו מימי שלג · כשציה גם חום גוזלין מימות השלג שאינן יורדין מטר מתשמשם בידוע שאול חטאו: ועצר ולא יהיה מטר · וסמיך ליה ואבדתם: ציה · דריש לשון צוי דברים שצויתי אתכם בימות החמה תרומות ומעשרות גוזל מימי שלג את המטר: רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון "שקר" תחולל · תבטל כמו לא יחל דברו (במדבר ל) כדאמרי' ביבמות (דף צ:) רוח לשון ברור הוא ומביא אורה לעולם מה שגשמים נעצרין ופנים נזעמין שמראה הקב"ה שאינו מביא מטר לעולם מפני לשון שקר רכילות ופשט המקרא כשם שרוח צפון תחולל גשם כך פנים נזעמים מפני לשון שקר: וימנעו רביבים · משום דמתחלת הכלם שהיה לך עזות: היה · משמע כבר נכשל: העז איש · שיש לו עזות פנים אמור לו רשע בפניו ואין לו משום מלקות כדאמרי' במסכת קדושין (דף כח:) ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע: מותר לשנאותו · אע"ג דכתיב ואהבת לרעך כמוך: ועז פניו ישונא · ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פנים ישנא בשי"ן *): ימך · כמו שאין בו כח להוריד טל ומטר: ועתה לא ראו אור · מפני שלא ראו אור של תורה: אפילו כשהשמים בהורין · כמו בהרת מנומר בעבים ורוצה להוריד גשמים רוח עברה ותטהרם

מסורת הטעים: (ד) המלאך אף ברי שמו יפיץ ענן אורו גשם שלו : וגו' · שקדוש ברוך הוא : עליה · על הגשם שתרד : במפגיע · כשיתפלל עליה כמו ואל תפגע בי : קהה הברזל · כמו שקהה את שיניו "ושיני בנים תקהינה (ירמיה לא) : והוא לא פנים קלקל · שקלקלו הדור : ונ"ש אם הוכשרו מעשיהן · קודם לכן והכי משמע ויתרון הכשיר ויתרון שהכשיר לחכמה אם הכשירו מעשיהן מתחלה ריבותו הגשמים יותר מבחילים יגבר שהן מגבירין חיילים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו :

*) [נ"ל נ"ין שמלות ולי' פי' מהרש"א כאן]

אין הגשמים יורדין בעולם אא"כ נמחלו עונותיהם של ישראל שנאמר רצית ה' ארצך וגו' נשאת עון עמך וגו' ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתת מטר על ארצך אשר נתת לעמך לנחלה. אין הגשמים נעצרים אא"כ נתחייבו שונאי ישראל כלייה כו' או בשביל תרומות ומעשרות. ובשביל מספרי לשה"ר. ובשביל עזי פנים. וכל מי שיש לו עזות פנים ודאי נכשל בעבירה. ומותר לקרותו רשע שנאמר העז איש רשע בפניו ומותר לשנאותו [שנאמר] ועז פניו ישונא א"ת ישונא אלא ישנא. אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל שנאמר על כפים כסה אור ואין כפים אלא גזל שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם. וכן נמי נעצרים בשביל ישראל שמעשיהם מקולקלין. והוא לא פנים קלקל

רבינו גרשום

כלי חרס: נפסלין בהיסח הדעת. כלומר מפסידין כשאין משתמרין' אלא בראתיו · והיינו בריית עולם: שצויתי אתכם בימות החמה והיינו תרומות ומעשרות: שנאמר ומצח שהוא עז פנים מיד אשת זונה היה לך ועז פניו שמעיז פניו ישנא: ימוך שאינו נותן מטר: בהרים בהרים גדודים:

ויקרא כ

הגהות הב"ח

(א) גמרא גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ: (ב) שם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ואבדתם: (ג) רש"י ד"ה שנאמר כו' ומתפאר בו הקב"ה (ומביא גשמים) הא"מ ונ"ב ס"א אין זה ולספרים דגרסי גדול יום הגשמים מיום שנבראו פי' ניחא ותכריע שמע שמביא גשמים אלמא דגדול מיום: (ד) ד"ה אשר כו' המלאך אף ברי. נ"ב לשון הרי' בלע"ז אף ברי שם מלאך הממונה על העננים והוא יפיץ ענן מטרו על המקום:

סנהדרין · שבת · [ע"ל ספר] · [תענית ו.] · [נקמן ח. ברכות סוטה סנהדרין] · [נבגדת פסחים]

שלמודו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה סדורה עליו שנאמר והוא לא פנים קלקל. מאי תקנתיה ירבה בישיבה שנאמר וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה כ"ש אם משנתו סדורה לו מעיקרא כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתני' ארבעין זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה ועייל לקמיה דר' יוחנן, רב אדא בר אהבה מסדר מתני' עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא, רבא אמר אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים שנאמר והוא לא פנים קלקל. מאי תקנתיה ירבה עליו רעים שנאמר וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה כ"ש אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא. ואמר ר' אמי מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אם ראית דור שהשמים משתכין כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין (בדור). מאי תקנתן? ילכו אצל מי שיודע ללחוש דכתיב יגיד עליו רעו, ואין יתרון לבעל הלשון ומי שאפשר לו ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו, ואם לחש ולא נענה מאי תקנתיה? ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה שנאמר ויצו עליה במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ואם לחש ועלתה בידו ומגיס דעתו עליו, מביא אף לעולם שנאמר מקנה אף על עולה, רבא אמר שני ת"ח שיושבין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף ומעלין אותו שנאמר מקנה אף על עולה. אמר ר"ל מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון. אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים [איני והא] אוקים שמואל אמורא עליה ודריש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון וגו' לא קשיא כאן ביחיד כאן בציבור. אמר ר' אמי אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף ואמר ר' אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מניין מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך, המאמין בהקב"ה עאכ"ו אמר רבי יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף רבי חייא בר אבין אמר רב הונא מהכא וכיראתך עברתך ריש לקיש אמר מהכא פגעת את שש ועושה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע אמר ריב"ל כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע אמר ריש לקיש מאי דכתיב ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד (טל ומטר) דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה נאמרה

רש"י

שלמודו קשה עליו כברזל. שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר מה כתיב בה ולפיכך אינו יודע לפרק אף גמ' שגורסה בטעות פוטר על החיוב ומחייב על הפטור ומקשי עלה מדוכתא אחריתי והכי משמע קרא והוא לא (ב) שאינו יודע שמועתו מפני שפנים קלקל. שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא: ירבה בישיבה. שיסדירו בני הישיבה משנתם שנאמר וחילים בין תלמידים שהן חילות חילות: ויתרון הכשיר. כשסידר משנתו מתחילה: כנגד מ' יום שניתנה התורה. שמתקיים בידו והדר עייל קמיה דר' יוחנן למיגמר גמרא: כנגד תנ"ך. שהן כ"ד ספרים: שפנים קלקל. שהראה לו פנים רעות: ירבה עליו רעים. לפייס הימנו שיסבור לו פנים: משתכין עליו כנחושת. מאדימין פנים כעין רודיי"א כדאמרי' בבבא מציעא (דף נח.) דאזיל סומקא עפי שהעלה חלודה שמעכבין (*מלהוריד) טל ומטר: לחשי לחישות. בשביל שאין מתפללים תפלה בלחש: יגיד עליו רעו. יתפלל עליו חבירו וגבי גשמים כתיב בהאי קרא: ואין יתרון לבעל הלשון. כלומר מה הנאה יש לבעל הלשון שיודע ללחוש ואינו לוחש: מקנה אף על עולה. מקנה אף מי שמגיס דעתו ועולה: ואין נוחין זה לזה כו'. והכי משמע בשביל שצריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה ואינן עושין מקנה מתקנאים מתגרים באף ומעלים אותו ומביאים אותו עליהן. ויש גורסין ונוחין זה לזה בהלכה מתקנאים באף וכו' מגיד עליו רעו שנוחין זה לזה מתקנאים באף ומעלים אותו מעליהם: ארי דורס ואוכל. מיד ואינו מתירא: טורף ואוכל. שמוליך למאורתו ואוכל שם שמפחד מן הבריות ולכולן יש להם הנאה: ולך מה הנאה יש לך. שאתה נושך בני אדם והורגן והוא אומר מה יתרון לבעל הלשון שמספר לשון הרע אע"פ שאין לו הנאה ולפיכך מביאו (ג) הקב"ה בדין אצל נחש כדי שיתביישו מפני שהביא אדם הראשון ומשביעין עמו מספרי לשון הרע: ולבם לא נכון עמו. עם הקב"ה: ואעפ"כ כתוב בתריה והוא רחום יכפר עון ושומע תפלתם והיכי אמרת שאין תפלתם נשמעת אא"כ מסים נפשו בכפו כלומר שכפיו מטונפות בכפו (ד): בצבור. תפלתם נשמעת ואע"פ שאין לב שלם כדכתיב ויפתוהו בפיהם בדברים של רבים: ביחיד. אינו אלא א"כ לבו מכוון: כמו שאמת מארץ תצמח. שיש אמונה במשא ומתן אז צדק משמים נשקף דהיינו גשמים שהן צדקה: מחולדה ובור. שהעידו שני בני אדם מעיד (ה) מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שישאנה. אמרה מי מעיד והיה שם בור אחד וחולדה אמר הבחור בור וחולדה עדים בדבר לימים עבר על אמונתו ונשא אחרת והוליד שני בנים אחד נפל לבור ומת וא' נשכתו חולדה ומת אמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה שבניך מתים במיתה משונה ואמר לה כך וכך היה המעשה: המאמין בהקב"ה בכל שכן. שמאמינו עד כדי לבין חבירו על אחת כמה וכמה: המצדיק עצמו. שמטהר ומקשט מעשיו: מצדיקין עליו. מדקדקין עמו אפילו כחוט השערה יותר משאינו מקלקל מעשיו כדי למרק עונותיו: שנאמר אמת מארץ תצמח. אז צדק משמים נשקף לדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין: וכיראתך עברתך. על מי שהוא ירא אותך אתה מחזיק עברתך כדי למרק עונותיו ופשט המקרא מי יודע עוז אפך מי יודע עוז וכח למעלה אותו לטוב מפניך ביום אפך וכיראתך עברתך כשם שאתה יראוי ומשוח כך יש להתיירא ולהתפחד מעברתך: פגעת את שש ועושה צדק. כמו ששמח ועושה צדק שהן העושים כך בדרכיך יזכרוך אתה פוגע בו אם תופח כלפי כמו ויפגע בו וימת. קרא הכי הוא פגעת את שש ועושה צדק והן העושין כך בדרכיך יזכרוך באותם דרכים שאתה מייסרן ביסורין יזכרוך לטובה ואומרים הן אתה קצפת בשביל שחטאנו בהם עולם ונושע, בשבילם נושע לעולם הבא: שמחבלת. כמו חבלי יולדה אף השמים עושין כן וקשה לעולם ועל חטא הוא: נאמרה

תוספות

אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחשת מלהוריד גשם עליו וכו'. מכאן מוכיח ר"ת דהא דאמרי' בבבא בתרא (דף יט. ושם) אין טומנין בכלעים מ"ט משום דמשתכי ליה לקדירה ר"ל משתכי מקלקלים המאכל שבקדירה ובלע"ז אורמשי"ר והא דאמר לקדירה לאו דוקא לקדירה אלא למאכל שבקדירה דהכי נמי קאמר (שבת דף יח:) האי קדרה חייתא שרי ואין לפרש כפרש"י שפי' התם משתכי משברים הקדירה דא"כ מאי קאמר הכא שהשמים משתכין (ו) ר"ל שהשמים משתברין אלא ודאי משתכים ר"ל מעלין חלודה כמו דבר שבטל ממלאכתו ימים רבים ומחליד ובלע"ז רואיי"ר: **ואי** לוחש ועלתה בידו ומגיס דעתו מביא אף לעולם שנאמר יגיד עליו ריעו וגו'. כלומר אם יגיד עליו ריעו שעל ידו באו הגשמים והוא מגיס דעתו מקנה אף עולה כלומר הוא קונה אף ועולה כלומר אם עולה שמגיס דעתו עליו הוא מקנה האף:

בחולדה ובור כך בהקב"ה על אחת כמה וכמה. פי' מאמין בחולדה ובור מעשה היה בנערה אחת שהיתה רוצה לילך לבית אביה והיה בור בדרך ונפלה ובא בחור אחד ואמר אם אני מעלך תנשאי לי אמרה לו הן ונשבעו ביניהן שלא ישא אשה אחרת והיא לא תנשא לאיש אחר ואמרו מי מעיד בינינו והיתה חולדה אחת הולכת לפני הבור ואמרו אלו שנים בור וחולדה יהיו עדים בינינו והלכו לדרכם והיא עמדה באמונתה והוא נשא אשה אחרת וילדה בן בלא חולדה ונשכתו ומת וילדה לו בן שני ונפל לבור ומת אמרה לו אשתו מה זה המעשה שבניך לא כלה כשאר בני אדם נזכר השבועה וסיפר לאשתו כל המעשה אמרה לו א"כ חזור וקחנה וכתב לה גט והלך ונשא את הבתולה והיינו דאמרי המאמין בבור וחולדה שהעמידו עדותן ונעמה:

רבינו חננאל

תלמיד שתלמודו קשה עליו מפני שאין רבו מסביר לו פנים בהלכה: אם ראית השמים נעצרים ומשתכין שאין בדור לוחש לחישות כראוי כו'. ואין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר אמת מארץ תצמח א"ר יוחנן כל המצדיק עצמו מלמטה ומתייק הדין והמדות אפילו כמה אם ימצא מדקדקין עליו מלמעלה ולוקחין הדין ממנו שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. ועוד מהכא וכיראתך עברתך. לפי דקדוק ביראתך כן מדקדקין עליהם בעברתך ועוד מהכא בדרכיך יזכרוך. כפי דרכך מזכירין אותך מלמעלה. אריב"ל כל השמח ביסורין והבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע. הן קצפת והכית אותנו בשביל חטאתינו שחטאנו ממך כלומר והדינו כי הבאת זו בשביל עונותינו היא עולם תושע ראויה היא להיות ישועה לעולם. א"ר שמעון בן לקיש נאמרה עצירה

רבינו גרשום

וכ"ש היכא דהוכשרו מעשיו מעיקרא והיינו יתרון הכשיר והוא לא פנים קלקל שלא הראה פנים במשנה קלקל בתלמוד: והוא לא פנים. שאין רבו מסביר לו פנים ירבה עליו רעים. לרצות את רבו שיסביר לו פנים: משתכין. מלהוריד: לוחשי לחישות. שיודעין להתפלל ואין מתפללין: מקנה שמגיס דעתו אף על שלחה תפלה כעס על העולם: ובעלי אותו שמסלקין אותו מן העולם: מה הנאה יש לך. שאתה נושך ואינך אוכל. כאן ביחיד. נשא לבבנו: כאן בצבור. ויפתוהו בפיהם: מצדיקים עליו מלמעלה כדכתיב וסביביו נשערה מאד:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דור שהשמים משתכין עליו כנחשת מלהוריד כו' לחישות שאין כמותו בדור מאי: (ב) רש"י ד"ה שלמודו כו' משמע קרא והוא לא פנים קלקל שאינו יודע: (ג) ד"ה ולך כו' מביאו הקב"ה בדין (אצל נחש) נ"ב ע"ל פ"ט ולג"ל שאלתים ז"ל מכאן: (ד) ד"ה ואעפ"כ כו' מטונפות בכפו מכוון בסיד לב כלומר עם כפו: (ה) ד"ה מחולדה כו' מעשה בבחור אחד. נ"ב עי' בתוס' ערך חלד מבואר מעשה באריכות: (ו) תוס' ד"ה אם כו' קאמר הכא שהשמים משתכין אלא ר"ל שהשמים:

נאמרה עצירה באשה שנאמר כי עצר עצר ה' בעד כל רחם ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב ועצר את השמים, נאמר לידה באשה ונאמר לידה בגשמים נאמר לידה באשה דכתיב ותהר ותלד בן ונאמר לידה בגשמים דכתיב והולידה והצמיחה נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים נאמר פקידה באשה דכתיב וה' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמים דכתיב פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים מאי פלג אלהים מלא מים; תנא: כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו אם לשבט, בהרים ובגבעות, אם לחסד ימציאהו לארצו בשדות ובכרמים, אם לשבט לאילנות, אם לארצו לזרעים, אם לחסד ימציאהו בורות שיחין ומערות, בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד: ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא ליבעי רחמי אמותנא, וכפנא ניסבול, אמר להו ר' שמואל בר נחמני ניבעו רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומנלן דלא מצלינן אתרתי דכתיב ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי, במערבא אמרי משמיה דר' חגי מהכא ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא מכלל דאיכא אחריתי בימי ר' זירא גזור גזרה, וגזור דלא למיתב בתעניתא אמר להו ר' זירא נקבליה עילוון ולכי בטיל הגזירה ליתביה, אמרי ליה מנא לך הא? אמר להו דכתיב ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך אמר רבי יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה היינו דאמר רבה בר שילא קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא אמר אמימר אי לא דצריך לברייתא בעינן רחמי ומבטלינן ליה ואמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ואמר רבי יצחק גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו שנאמר לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך תנא דבי ר' ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ת"ר הנכנס למוד את גרנו אומר יר"מ ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה, מדד ואח"כ בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין: קיבוץ גייסות צדקה (*מעשה) פרנס סימן: אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות שנאמר שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב ואין אפיקים אלא מטר שנאמר ויראו אפיקי ים ואמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו שנאמר תלמיה רוה נחת גדודיה ואמר רבי יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב
עשר

נאמרה עצירה באשה כו' · כלומר על שלא מבקשים רחמים: פלג · בריכה: כמין קובה · אהל מלא מים: אם לשבט · אם גזר הקב"ה רוב גשמים לרעה או יורדים בכח כשבט שמכה בכח וחזרו בתשובה הקב"ה מוריד על ההרים וגבעות מקום שאין שם הורה אור איש: אבל אם לחסד · שיורדין בנחת ימציאהו לארצו לארץ ישראל: אתרתי · לא בעינן רחמי אהדדי כדלקמן: נבעי רחמי אכפנא · דליתיב שובעא, ומותנא ליבטל ממילא: דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב · לחיים ולא למתים דאינו מביא שובעא כדי להמית בני אדם אלא כדי שיחיו: משביע לכל חי רצון · שובע טוב לבני אדם חיים: על זאת · על חדא משמע בעזרא כתיב: על רזא דנא · בדניאל כתיב: דלא ליתבו בתעניתא · דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן: ניקבל עילוון יומי תעניתא דמשום קבלה מהני לן כתענית וכי בטיל גזרה עבדין להו: ומנלן דעבדינן הכי · כלומר דמהני אי עבדינן הכי: אשר נתת לבך להתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך · אלמא מקבל עליו ששמעו דבריו: כשני אליהו · בימי אחאב שהיה העולם צריך לגשמים דכתיב (מלכים א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: סימן קללה · שבני אדם צריכים לחזר בשוק לקנות סעודת שבת (א): קשי יומי דמיטרא · שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן: כיומא דדינא · שני וחמישי שמתקבצין בני אדם לדון עם חבריהן כתקנת עזרא שיש המות וקולות וצווחות ביום הגשמים כיום הדין ובערב שבת כל שכן דקשי מיטרא: והיינו דאמר ר' שילא: ומבטלינן · לירידת גשמים שטורחין בני אדם ואינן יכולין לצאת ולבא: צדקה לעניים · שמתעדנין בה ונוח להן יום ברור ומתחממין בה ביום הליכה: יראי שמי · שומרי שבת: פרוטה שבכיס · אפי' מעשה ידים שאינן צריכים לגשמים מתברכין: ברוך השולח ברכה (*שולט) ומכיר בה מלכות ואוצרה בכל הברכות בגלן: הרי זו תפלת שוא · (ג) שהרי אין ברכה נכנסת בה: בדבר הסמוי מן העין · שאינו יודע הסכום: כאפיקים · כאפיקי נחלים: בנגב · (ג) יבשה והגה תרגו מתרגמינן עיטו: אפיקי ים · מוצאי (ד) מים אלמא אפיק לשון מים ואפיקים בנגב נמי לשון גשמים: גייסות · חיילות כשאתה מרווה תלמי הארץ בגשם מיד גדודים נוחין כדלקמן: פוסקי צדקה ברבים · לגס ולפניו והורתה דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: נשיאים ורוח · באין לעולם כאילו גשמים יורדין ואינן יורדין, בשביל האיש המתהלל במתת שקר כשם שהוא עושה לעניים ומחניף את העניים אף שמים מחניפין את הארץ שמראין נשיאים ורוח, וגשם אין, אי נמי אין קאי אמתהלל דמכל אלו נעצרין:
ליטקא

ונצומה ונבקשה מאלהינו · ועתר לנו פירוש מדקאמר על [זאת] משמע דהיכא מילתא אחריתא וכן פירש בסמוך על דלא: אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' וגו' · תימה דאמרינן פרק כל הבשר (חולין דף קה:) גבי הני שקולאי דדרו חביתא דחמרא בעו לאתשויי אותבוה אופי מרזיבא פקע חביתא ומפרש שם בשביל השד שהיה שם עד דאכפייה מר בר רב אשי לשד לשלם אמר ליה שידא למר בר רב אשי ליקבע לי מר זימנא דאזיל ואשלם קבע ליה זימנא כי מטא זימניה איעכב ואמר ליה אמאי לא אתית בזמנך אמר ליה כל מידי דצייר וחתים וכייל ומני לית לן רשות למישקל מיניה אלמא בדבר המדוד והמנוי לית ליה רשות למשקל מיניה ובדבר הסמוי אית ליה רשות אלמא אין ברכה בדבר הסמוי וי"ל דלא קשה מידי דהא דקאמר התם (ס) היינו טעמא דלית להו אלא בדבר הפקר ולא דבר דכייל ומנוי או צייר וחתים היינו בשביל דאין ברכה מצויה בהני ולית בהו דבר הפקר והאי דבעלים ניהו אלא בדבר הסמוי והיינו מטעם דהברכה מצויה בדבר הסמוי ומה שמתברכה בשביל הברכה אית להו רשות למשקל בסמוי והיינו כמו הפקר שאין לשום אדם זכות בו אי נמי הכא מיירי בדבר הסמוי והמדוד בלא צייר וחתים ובהא אית להו רשותא והתם מיירי במדוד ומנוי וכייל וצייר וחתים ובהא לית להו רשותא: גדול יום גשמים כיום קיבוץ גליות שנאמר שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב וגו' · ואם תאמר אמאי לא קאמר גדול יום הגשמים יותר מקיבוץ גליות דהא כאפיקים בנגב כתיב ומי נתלה במי קטן נתלה בגדול שאפיקים גדולים מיום קיבוץ גליות דהכי נמי אמר (לעיל דף ז:) יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי קטן נתלה בגדול וי"ל דה"פ אנו מתפללים הכי שובה ה' את שביתנו כאפיקים שיורדין בנגב שגדול יום קיבוץ כאפיקים בנגב א"כ עשה עמנו טובה אם בקטן גליות כהיות כי זה כמו זה ואפיקים בנגב אחד בכל יום כיום קיבוץ גליות אבל יותר לא:
עשר

(ג) ד"ה הרי זו תפלת שוא. דשוב אין ברכה: (ג) ד"ה בנגב. לשון יובש וכנה תרגו: (ד) ד"ה אפיקי ים. מוצאי מים אלמא כו' כצ"ל: (ס) תוס' ד"ה אלא כו' דהא דקאמר התם כבי מייס עטמא:

גמרא

עשר תעשר: *עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקך, א"ל עשר תעשר א"ל ומאי עשר תעשר א"ל עשר בשביל שתתעשר אמר ליה מנא לך? א"ל זיל נסי, אמר ליה ומי שרי לנסוייה להקב"ה והכתיב לא תנסו את ה' א"ל הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די" *מאי עד בלי די? אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, א"ל אי הות מטי התם להאי פסוקא לא הוית צריכנא לך ולהושעיא רבך, ותו אשכחיה ר' יוחנן לינוקיה דריש לקיש דיתיב ואמר אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו" יתיב רבי יוחנן וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא? א"ל אטו הא מי לא רמיזי והכתיב ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו" דל עיניה וחזא ביה, אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה הלא ליעבד לך כדעבד לאבוך (*א"ר) יוחנן מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים: מטר בשביל יחיד דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך" פרנסה בשביל רבים דכתיב הנני ממטיר לכם לחם" מיתיבי ר' יוסי בר' יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן, באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה, מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה" וחזרה בזכות שניהן, מת אהרן נסתלקו ענני כבוד שנאמר וישמע הכנעני מלך ערד" *מה שמועה שמע? שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל והיינו דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן" אמר ר' אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו כדדריש ר"ל *דאר"ל כי משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא, *דהא חזרו שניהם בזכות משה, מת משה נסתלקו כולן שנאמר ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד" וכי בירח אחד מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר אלא מלמד שנתבטלו ג' מתנות טובות שנתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד! שאני משה, *כיון דלרבים הוא בעי, כרבים דמי. רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מוסתניא הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו ברמזי אהדדי, חלש דעתיה אקרויה

רש"י

לינוקא דריש לקיש. בן אחותו של ר' יוחנן ולאחר מיתתו של ר"ל לקיש כדמוכח לקמן: אמר. ינוקא לר' יוחנן מאי עשר תעשר: א"ל ינוקא. והכתיב לא תנסו: שיבלו. כלומר שיינעו דוורלא"ט בלע"ז: אי הוה מטינא להכא. להאי קרא דהביאו את כל המעשר הוה ידעית ליה ממילא: לר' הושעיא רבך. דאמרית לי משמיה: אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. כשאדם חוטא מסלף דרכו שבאין עליו פגעים ועל השם יזעף לבו שכועס ואומר מפני מה אירע לי פגע זה. ולא רמוזי. משה באורייתא שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים וכולן יש סמך למצוא מן התורה: דלי עיניה. רבי יוחנן שהיו עפעפיו מכסין את עיניו ומגביהן במזלגי דכספא בבבא קמא בפ' אחרון (דף קיז) שהיה כועס לראותו מפני שהיה תכיף: הלא ליעביד לך כדעבד לאבוך. שלא יתן עיניו בך כמו שנתן באביך והמיתו בבבא מציעא (דף פד): מטר בשביל יחיד. שאם א"צ מטר אלא לאדם אחד כגון שזרע אחר זמן זריעת בני אדם או שדר בעיר שאלה נכרים וצריך למטר, בא בזכותו:(א) ופרנסה שפע טובה ומחיה לכל העולם אינו בא לעולם בזכות אחד אלא בשביל רבים שאם רבים צריכין טובה שתבא ברכה במתנה הקב"ה עושה אם זכו, אבל יחיד הצריך שיתברכו תבואותיו אין הקב"ה משנה בעבורו דין השנה אלא כפי ברכותיה ותנ"ה שמוריד *) בשביל יחיד מטר והם להשביח תבואותיו שלא יהו גרועות משל אחרים אבל לעשות שרוע בשבע שובע לא: מטר ארצך. של אחד משמע: ממטיר לכם. לשון רבים: באר של מרים. סלע אבן ממנו מים והיה מתגלגל והולך עם ישראל וזהו הסלע שבו הכה משה שלא היה רוצה להזיל מימיו בשבילו לפי שמתה מרים: ונסתלקו ענני כבוד. ענני רקיע וענני עשן ושאר עננים אין של כבוד: חזרו בזכות שניהן. שכן כתיב ודברתם שניכם אל הסלע ונתן מימיו: כי משמש ארבע לשונות אי דלמא אלא דהא. כל מקום שצריך לדרוש "כי" בין לענין דרשה בין למשמעות המקרא טוכל לפרשו באחד מהני ארבע לשונות דלשון כי משמש כשלם וכן וכד וכדם והרי בכלל הני ד' הן ואי "דכי גוע אהרן" משתמע בלשון דהא: ומפיקין מינה טעמא דקרא דמה טעם נבהלו דהא מית שהרי מת אהרן ור"ש לקיש לא אתי למימר דלא מתרגמינן שום כי בשלם אלא (ב) מהאי לשונא אלא אפי' מתרגם א] דלמא הרי דרשינן משמעותיה כמשמעות דהא ומאן דמתרגם וחזיאו כל כנישתא דהא מית מוטה הוא דהם כן ואשתאיתו מיבעי ליה ויראו כל העדה במשקל וירא דלשי הכדים וירפו המים ויפלו משל משכן קרח: חזרו שניהם בזכות משה. מדכתיב ואכחיד את שלשת הרועים פשיטא לן דכולהו משמעי שלא מליט פרנסים לישראל שלשה כאחד אלא הם: מתה בניסן. שנאמר (במדבר כ) ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם (*בערבה) אדומה: אהרן מת. באחד לחדש": מוסתניא. מאותו מקום: אחוו לאהדדי. מראין ומכירין זה לזה דלא סלקא להו שמעתא כרבא: לקרויה

*) בשביל זו מטר להשביח רש"א

תוספות

עשר תעשר. הכי איתא בסיפרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל" דהוה מצי למימר את תבואתך מאי "כל" לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו והכי נמי איכא בהגדה *היוצא השדה שנה [שנה] כלומר אם לא תעשר שדך כהוגן לא יהיה לך אלא היוצא מן השדה כלומר לא יעשה שדך אלא כפי מעשרות שהיו קודם לכן דהיינו היוצא מן השדה כלומר מה שהיית רגיל להוציא למעשר מן השדה ומעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפריש כל שנה ושנה וכן עשה כל ימיו, כשהלך למות קרא לבנו ואמר לו בני דע שהשדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הוער שתפריש ק' כורין לאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין לאשר היה עושה בחיי האב והפריש ממנה ק' כורין, בשנה שניה נסתכל ורואה הבן שמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפריש, לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין כלפטר עליו ושמעו קרוביו שבך מיעט ולא הפריש מעשר באו כולם אליו מלובשים לבנים ושמחים אמר להם כמדומה לי שאתם שמחים בקלקולי אמרו לו נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי הסתכל בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית ואתה כהן שאין שדך עושה (ג) מה שהיה עושה מתחלה אלף כורין והפריש לך מאה כורין והיינו דכתיב (במדבר ה) ואיש את קדשיו לו יהיו כלומר *כשאינו מפריש כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים כלומר המעשר ועל זה אמרו חכמים המעכב מעשרותיו לסוף בא שלא יהיה לו אלא אחד מעשר כדכתיב (ישעיה ה) וזרע חומר יעשה איפה דהיינו המעשר דאיפה ג' סאין וכחומר יש (ט) ל' סאין וכן כתיב "כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת וה"ר נתן האופציאל"ל פי' "היוצא מן השדה כלומר ואם נתנו שאין אתה מפריש המעשר יהיה לאותו היוצא לשדה דהיינו עם הרשע כלומר שיקחוהו העובדי כוכבים:

רבינו חננאל

עשר תעשר כלומר עשר כדי שירבה קניינך ותעשר עוד פעמים אחרים. ואמרינן מי שרי למיעבד הכי והכתיב לא תנסו את ה' אלהיכם ושנינן חוץ מזו שנאמר הביאו וגו' ובחנוני נא בזאת וגו' כתיב אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. ביוצא בו בתורה דכתיב ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו: א"ר יוחנן מטר בזכות יחיד שנאמר לתת מטר ארצך בעתו ר"ל אמר מהכא שאלו מה' מטר וגו' ותניא ומטר גשם יתן להם לאיש יכול לכל השדות שלו ת"ל בשדה, יכול לכל השדה ת"ל עשב השדה וכו' דניאל בר רב קטינא הוה סייר גינתיה ואמר האי משרא בעי מיא והאי משרא לא בעי מיא ואתי מטרא להאי משרא דאמר בעי מיא. פרנסה בשביל רבים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'. ואקשינן והא משה רבינו יחידי הוה (וקמא) [וקאמר] כי המן ירד בזכותו. והענן בזכות אהרן והבאר בזכות מרים. והלך כיון שמתו נסתלקו כל אחד ואחד והדבר שהיה בזכותו. וחזרו בשביל מרע"ה. וכיון שמת נסתלקו הכל שנאמר ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד. ושנינן שאני משה רבינו כיון דאלים זכותיה כרבים דמי. ג' פרנסים טובים עמדו לישראל. ואלו הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות נתן להם הקב"ה על ידם ואלו הן מן והבאר ועמוד הענן כו': תלמידי דרבא כד נח נפשיה אתו לקמיה דרב פפא לא הוו מסתברי להו שמעתתיה והוו מרמזי להדדי חוזיתו [גם זה איתא בילקוט רמז תתצג וכן במטמטל]

[פי' ילקוט רמז תתצג וכן איתא בתנחומא פ' ראה]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מטר כו' בא בזכותו כנ"ל ותיבת ופרנסה כו' ולא מטר בשביל זו מטר להשביח תבואתו כו': (ב) ד"ה כי משמש כו' שום כי בשלם אלא מהאי לשונא אלא אפי' כנ"ל: (ג) תוס' ד"ה עשר כו' ואתה כהן שאין שדך עושה מה שהיה עושה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה כי משמש וכו' אלא אפי' מתרגם דלמא. כצ"ל.

[נ"ל כאחד ולאחר נאסף הראשון בני חשבון]
[נ"ל ואמר רבי]
[נ"ל בערבה]

תלמוד לומר עשב · פי' שאם לא יהיו צריכים אלא לעשב אחד ירד על אותו עשב ועל שאר כל השדה לא ירדו :

נהילא מקמי מיטרא · פי' גשם דק וסימנך מהולתא פירוש שמתחילה יוצא הפסולת ואח"כ הסולת פירוש סולת היו שוטין כמו דעבדיק האידנא (ג) היו כותשין החטין במכתשת עד שנקלף כל הסובין מעל החטים והיו מרקדין על גבי נפה היה הפסולת הסובין שעליו יוצא לכתחילה ואחר כך היה יוצא הסולת :

חריא דעיזי · פי' ריעי של עזים שבתחילה ריעי גדול והסוף פוסקת מהרה וכל דק :

ואמר רבי יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן כר' יהושע · פי' כרבי יהושע דאמר כל העולם כולו ממים העליונים הם שותים דאי כרבי אליעזר הא אמר ממימי אוקיינוס הוא שותה :

קרי

אקרוייה בחלמיה ואכחיד את שלשת הרועים למחר כי הוו מיפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן בשלמא: רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא, יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה. ואף ר"ל סבר מטר בשביל יחיד, דאמר ר"ל מנין למטר בשביל יחיד דכתיב שאלו מה' מטר בעת מלקוש ה' עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה יכול לכל תלמוד לומר לאיש ותניא אי לאיש יכול לכל שדותיו ת"ל שדה, אי שדה יכול לכל השדה ת"ל עשב כי הא דרב דניאל בר קטינא הוה ליה ההיא גינתא כל יומא הוה אזיל וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא מישרא לא בעיא מיא ואתא מיטרא וקמשקי כל היכא דמיבעי ליה מיא, מאי ה' עושה חזיזים א"ר יוסי (בר) חנינא מלמד שכל צדיק וצדיק הקב"ה עושה לו חזיז בפני עצמו, מאי חזיזים אמר רב יהודה פורחות, אמר רבי יוחנן סימן למטר פורחות, מאי פורחות אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא. אמר רב יהודה נהילא מקמי מיטרא אתי מיטרא, בתר מיטרא פסיק מיטרא: מקמי מיטרא אתי מיטרא וסימניך מהולתא, דבתר מיטרא פסיק מיטרא וסימניך חריא דעיזי: עולא איקלע לבבל חזא פורחות, אמר להו פנו מאני, דהשתא אתי מיטרא, לסוף לא אתי מיטרא, אמר כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו. עולא איקלע לבבל חזי מלא צנא דתמרי בזוזא אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא, בליליא צערוהו, אמר מלא צנא דסכינא בזוזא ובבלאי עסקי באורייתא. תניא ר' אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקיינוס הוא שותה שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה אמר לו רבי יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן אמר לו ממתקין בעבים. ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר שנאמר יזקו מטר לאדו ומנוקבות הן ככברה ובאות ומחשרות מים על גבי קרקע שנאמר חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ *) שנאמר עושה גדולות (עד) ואין חקר וכתיב הנותן מטר על פני ארץ וכתיב להלן הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו (וכתיב מכין הרים בכחו וגו') **) כמאן אזלא הא דכתיב משקה הרים מעליותיו, וא"ר יוחנן מעליותיו של הקב"ה, כמאן כרבי יהושע, ור' אליעזר כיון דסלקי להתם, משקה מעליותיו קרי להו דאי לא תימא הכי אבק ועפר מן השמים היכי משכחת לה אלא כיון דמדלי להתם, מן השמים קרי ליה הכא נמי כיון דסלקי להתם, מעליותיו קרי ליה כמאן אזלא [הא] דא"ר חנינא כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר, תהומות (א) כרבי אליעזר, ור' יהושע ההוא בברייתו

*) [לעיל ב:] **) [לא גרסינן הכא עי' רש"י ד"ה ללמדך אלא לעיל ב. גרס לזה שפיר]

אקרוייה · היו מקרין אותו מקרא זה בחלום ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד שבולין לעולם בשמים משום דמכספי ליה : קביל עליה · רב שימי שתיקותא מלהקשות עוד : יכול לכל · העומד יכול אין נותן מטר אא"כ הכל צריכין לו : ת"ל לאיש · אפילו בשביל אחד : אי לאיש יכול לכל שדותיו · כלומר אינו יורד עד שהוא צריך לכל שדותיו : ת"ל שדה · אפי' אינו צריך אלא בשדה אחד : אי בשדה יכול עד שיצטרך לכל השדה ת"ל עשב · אפילו אינו צריך אלא לעשב אחד (עשב) בשביל ירק אחד יורד עליו מטר : וסייר · מעיין : מישרא · ערוגה : עושה לו חזיז · לכל צדיק הבא בעולם הזה להריק לו גשמים על שדותיו בראשת בני ובבל בני ומאי ניהו חזיזים מאי ניהו דקרי חזיז : ק"ג עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא · דתותי עיבא כלפי הארץ : נהילא · (ב) כמו קימחא נהילא (חולין דף נא:) סולת דקה, גשמים דקים כקמחא נהילא שהיא סולת דקה הבאין תחילה למטר ואח"כ בא מטר : אתי מיטרא · גשמים יורדין לרוב ואין פוסקין מהר, אבל בא מטר תחילה ומתחילין דקין לבא, פוסקין מהר : מהולתא · שמתחילה יוצא קמח דק ולבסוף סובין גסין : חריא דעיזי · ריעי של עזים, בתחילה יוצאה גסה ולבסוף דקה ופוסק : דתמרי · דבש שעושין מהן : ובבלאי לא עסקי · כלומר יכולין הן לעסוק תמיד שיש להן מזונות בזול ובלא טורח : (ג)(ומעבריס) · בשלשול דאמרו (יומא דף עה:) תמרי משחן ומשלשלן : מלא צנא דסכיני בזוזא · שמתוך שעוסקין אותו בזול אוכלין מהן הרבה ומעבריס אותן : ממימי אוקיינוס · כלומר ממים של מטה ולא ממים של מעלה שנאמר ואד יעלה מן הארץ שמשם בארץ ועלה : מלוחין הן · ואין תבואה גדילה מהן : יזקו מטר לאדו · רקיעין מגלין מים לעבים : יזקו · כמו יזקו לך נמס ויאכלו (מלכים ב ז) : חשרת מים עבי שחקים · העבים מחשרין כלומר משירין המים לארץ : ללמדך · אקרא דלעיל קאי, ואומר מכין הרים לא גרסינן הכא : *כרבי יהושע · דאמר ממים העליונים : ואמר רבי יוחנן מעליותיו של מעלה · כלומר ממים העליונים ורבי יוחנן מים העליונים אתא לאשמועינן דאי לאו רבי יוחנן הוי אמינא דהכי קאמר מעליות שבקרום ברוך הוא שומר בכאן הוא משקה אותן למטה ולעולם המים מאוקיינוס : ר' אליעזר · אמר לעולם מעליותיו של הקב"ה כרבי יוחנן וכו' : תהומות · מים של מטה כדכתיב תהומות יכסיומו (שמות טו) :

מסורת הש"ס

[במ"ר בגיר' לשלמא ועי' ברכות סד. ומ"ק כט.]

פסחים פח. ע"ש

עירובין מה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (וכתיב מכין הרים בכחו וגו') מא"מ :

[נ"ל פה]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מלוחין ואין תבואה גדילה מהן. לא ידעתי למה צריך לזה ולא כבשונו שהם רואים אותם שלומים:

[נ"ל עושה גדולות ואין חקר (איוב ט פסוק י)]

[ויכוד זה צריך במאן לאמר דיחיד שמתמול ואמר ר' יוחנן]

רבינו חננאל

חלש דעתיה אקרויה בחלמא ואכחיד את שלשת הרועים וגו'. כי הוה מפטרי מיניה אמר להו ניזלו רבנן בשלמא: רב שימי בר אשי הוה מקשי לרב פפא טובא יומא חד חזייה דנפל על אפיה ובעי רחמי ואמר רחמנא שיזבן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא והוי לא אקשיה ליה. עבים הדקים נקראים חזיזים אמר רב פפא עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא ונקראות פורחות: אמר רב יהודה נהילא פי' מטר היורד דק כמו קמח. אם הוא תחלת ירידת המטר ירד מטר וסימנו נפה שבין שמתחלת לפלוט הדק פולטת סולת ובדיר וביוצא. אבל אם זו נהילא באחרית מטר דע דפסק מטרא והוא תמצית המטר וסימנך חריא דעיזא בין שאינו בא בקילוח אלא כעין שותת טפה לא נשאר בו כלום : תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקינוס שותה שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה וגו' ואע"פ שמלוחין מתמתקים הם בעבים. ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים והאי דכתיב ואד יעלה מן הארץ מלמד שעננים כנוד מתגברות ועולות לרקיע ופותחות פיהם כנוד ומקבלות מטר שנאמר יזוקו מטר לאדו ומנוקבות ככברה ומחשרות על הארץ. שנאמר חשרת מים עבי שחקים ובין טפה לטפה כמלא נימא כו'.

[נ"ל מתמתקין]

רבינו גרשום

מטר אתי בשביל תפלת יחיד ולברך את מעשה ידיך שבשביל יחיד אתי מטר : יכול לכל כלומר שאינו יורד גשם אלא בשביל כולם ת"ל לאיש שמוריד לו מטר בשביל תפלתו : נהילא. מטר דקה סימן דאתי מיטרא : מהולתא . שבתחלה מוציא קמח דקה ולבסוף מוציא עבה : חריא דעיזי · ריעי של עזים שמוציא ריעי לבסוף רק :

הגהות הב"ח

(א) גמ' לאוצרות שיתמלאו בר מהום וכו כמאן כר"א: (ב) רש"י ד"ה נהילא כמו קימחא נהילא. נ"ב בפרק דבכורות איתא כלי ליתא אבל כאן צריך לגרוס דנהמא ליה לקמח שיש בו רק וגם כמו גשמים וכמ"ש וסימנך מהולתא : (ג) ד"ה מעבריס · נ"ל מבריס : (ד) תוס' ד"ה נהילא כו' כמו דעבדין האידנא אלא היו שוטין:

גמרא

ת"ר א"י נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' א"י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת אמר מר מתמקן הן בעבים מנליה? דא"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כתיב חשכת מים עבי שחקים וכתיב חשרת מים עבי שחקים שקול כף ושדי אריש וקרי ביה חכשרת, ור' יהושע בהני קראי מאי דריש בהו? סבר לה כי הא דכי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא נהור עננא זעירין מוהי, חשוך עננא סגיין מוהי: כמאן אזלא הא דתניא מים העליונים במאמר הם תלוים ופירותיהן מי גשמים שנאמר מפרי מעשיך תשבע הארץ כמאן כר' יהושע, ור' אליעזר ההוא במעשה ידיו של הקב"ה הוא דכתיב. אריב"ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמצית בית כור שותה תרקב: ת"ר ארץ מצרים הויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והוא אחד משששים בכוש וכוש אחד מששים בעולם ועולם א' מששים בגן, וגן אחד מששים לעדן, ועדן אחד מס' לגיהנם נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדרה לגיהנם וי"א גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור א"ר אושעיא מאי דכתיב שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאות בר? הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים אמר רב עתירה בבל דחצדא בלא מיטרא אמר אביי נקיטינן טובעני ולא יובשני:

מתני' בג' במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: **גמ'** א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל, תניא חנניה אומר ובגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה, איני והא בעו מיניה משמואל מאימת מדכרינן ותן טל ומטר אמר להו מכי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא! דילמא, אידי ואידי חד שיעורא הוא. איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים? ת"ש רב אמר יום ששים כלאחר ששים ושמואל אמר יום ששים כלפני ששים א"ר נחמן בר יצחק וסימנך עילאי בעו מיא, תתאי לא בעו מיא אמר רב פפא הלכתא יום ששים כלאחר ששים:

מתני' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין ג' תעניות, אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה: **גמ'** מאן יחידים? אמר רב הונא רבנן ואמר רב הונא יחידים מתענין שלשה תעניות שני וחמישי ושני מאי קמשמע לן תנינא אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע את השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני מהו דתימא הני מילי צבור אבל יחיד לא, קמשמע לן תניא נמי הכי כשהתחילו היחידים להתענות מתענין שני וחמישי ושני ומפסיקין בראשי חדשים ובימים טובים

רש"י

בברייתו של עולם. כתיב שהיה כל העולם שטוף במים והקב"ה כנסן במקום אחד כמכניס מים בנאד (ג) שנתנם באוצרות דכתיב נותן באוצרות תהומות שם חול גבול ואומר ליה: מפיורי ממלים. מה שנשאר בעבים אחר שתייה: על פני ארץ. א"י: בתחילה שותה. שם יורדין הגשמים תחילה כך שמעתי: חשרת מים וחשכת מים. שני מקראות הן: חד בתהלים וחד בשמואל בידבר דוד: כ"ע שקול כף ושדי אריש. כלומר קח כף שבמלת חשכת וצרפו עם מלת חשרת וקרי ביה (ג) חכשרת שממתקין ומכשירין בעבים: חשוך ענני סגיאין מימוהי. והיינו דכתיב חשכת מים: נהור עננא. כשהענן קלים, זעירין מימוהי ומכלל חשוך סגיאין אתה למד אבל נהור זעירין וחשרת לשון הכשר כמו אין שורין דיו (שבת דף יז:) כו' כדדריש ליה רבי יהושע לעיל אבל חשכת מיבעי ליה להכי ולהכי: במאמר הן תלוין. אין נתוח על שום דבר אלא מכונסים ועומדים כמין בריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה: ופירותיהן מי גשמים. משום לישנא דקרא נקט הכי משום דכתיב מפרי מעשיך תשבע הארץ ופירותיהם כלומר מועיל המים שאין נחסרין כלום כדכתיב (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בבראשית רבה: ונהר יוצא מעדן. (ד) סימן לדבר שגן עדן שותה מן הגשמים תחילה דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות (את) הגן וגו': תנא מתמצית בית כור. כלי שמחזיק במימיו בית כור ישלון להשקות במלואו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד משלשים בבית כור והכי נמי עולם אחד מששים בגן עדן וה"ג במילת הענגים המשקת את הגן (ה) גן לפני כל העולם כלו מעדן (גן): נמצא כל העולם ככיסוי קדירה. הקטן כנגד הקדירה: שוכנת על מים רבים. רבת אוצרות בא קצך אמת בצעך: רבת אוצרות. עשיר: מים רבים. שמסקין שדותיה דבבל עמוקים מכל הארצות וגשמים מתאספין ויורדין שם: עתירה בבל. עשירה היא בבל שקוצרין בה תבואה בלא מטר שאין צריכים לגשמים: נקיטינן. והכי (ו) אגדתא בבל בלא מיטרא: טובעני. היא מקום מצולה ורקק: ולא יובשני. שאינה יבשה:

מתני' בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר בשבעה בו בט"ו יום אחר החג. כלומר בשבעה במרחשון שהוא ט"ו אחר החג: כדי שיגיע האחרון. כלומר קודם בואם מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר: גמ' ובגולה ששים. ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהיא מקום נמוך ואין צריכים מטר כל כך: מכי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא. משעה שמכניסין עצים לאוצר לצורך ימות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא מכאן ואילך ולא היו יכולין לחטוב עצים ביער: רישבא. ליד שופט כמו אין פורשין רשבים ליונים (ב"ק דף פב:) שבות שם אדם: כלפני ס'. ולא מדכרינן: כלאחר ס'. ומדכרינן: עילאי בעו מיא. העומדים בהרים צריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: תתאי לא בעו מיא. שמתכנסין כל מימי ההרים לבקעה ה"נ רב שהיה מארץ ישראל כדאמרינן בעלמא (גיטין דף ו) מכי אתא רב לבבל וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות משום הכי אמר כלאחר ששים ובבבל נמוכה משוך שאינו צריך לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל:

מתני' הגיע שבעה עשר וכו'. אוכלין ושותין משחשיכה שאין אוכלין מבעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: גמ' מאי קמ"ל. הא דקאמר שני וחמישי ושני: תנינא. בפירקין דלקמן (דף טו:) אין גוזרין תענית כו' שלא להפקיע את השערים שאם היו מתחילין להתענות בחמישי היו קונין למוצאי התענית שתי סעודות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת והסוחר המוכר שרעב בא לעולם ואתי לאפקועי שערים: אפקועי. תבטל שיעור מדה הראשונה ומוסיפה: אבל יחידים לא. שלש תעניות שהיחידין עושין קודם לצבור אין זקוקין להתחיל בשני דליכא אפקועת שערים משום יחידים לחודייהו. והנך ג' תעניות אינן בכלל י"ג תעניות דצבור תדע דקא חשיב במתני' שלש ושלש ושבע: ומפסיקין בראשי חדשים. שאם חל ר"ח בשני ובחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם:

תוספות

קרי ביה חכשרת. פי' הטל הכ"ף מן חשכת ושדי עם חשרת ויהיה חכשרת כלומר שהמים בעננים מתכשרים שהעננים שותים לבסוף הם ממתקים בעבים: טובעני ולא יובשני. פי' מוטב להיות בארץ שהיא לחה מבשהיא יבשה:

הלכתא יום ס' כלאחר ס'. וכן עמא דבר ויום תקופה מתחיל: אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים. פי' שנראה שמשו הצבור תענית יקנו מזון של תמיד ושל שבת והסוחרים הגם יוקר הוא ויפקיעו השערים:

רבינו חננאל

ארץ ישראל נבראת תחילה שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות א"י הקב"ה משקה אותה [בעצמו] וכל העולם ע"י שליח. שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. א"י שותה גשמים וכל העולם שותה תמצית שנאמר הנותן מטר וגו' משל לאדם שמגבל גבינה. נוטל אוכל ומניח הפסולת: ת"ר ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, ואחד מס' בכוש, וכוש אחד מס' בעולם. והעולם אחד מס' בגן. וגן אחד מס' בעדן. ועדן אחד מס' בגיהנם. נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדירה לגיהנם. אריב"ל כל העולם מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תנא מתמצית בית כור שותה תרקב. פי' תרקב הוא חצי סאה. והכור ל' סאה נמצא תרקב א' מס' בכור. וכיון שנמצא בתירוצתא דהעולם א' מס' בגן. נמצא העולם כולו חלק א' מס' חלקים בגן ומתמציתו שותה כל העולם. דקיק ותנא שמתמצית בית כור שותה תרקב שיעורי זה ותרקב א' מס' בכור כמו שותה העולם א' מס' בגן ושותה תמציתו: מתני' בג' במרחשון שואלין הגשמים ר"ג אומר (בשבעה) [בשבעה] בו. א"ר אלעזר הלכה כר"ג. תנא חנניה אומר ובגולה עד ס' יום בתקופה. אמר שמואל הלכתא כחנניה. וזמן הכנסת עצים דבי טיבות רישבא מן חשרה וזהו ס' בתקופה. ואיבעיא לן יום ס' כלפני ס' ואינו שואל או כלאחר ס' ושואל. רב אמר כלפני ס' ושמואל אמר כלאחר ס' וסימנך עילאי בעי מיא תתאי לא בעו מיא. פי' נהרדעא אתריה דשמואל והיא גבוהה הן מבקשים מים. וסורא אתריה דרב והיא לבר מנהרדעא תתאה. והן אינן מבקשין מים כלומר כיון שהן תחתיין נקיין המים בהן וקיימין אצלם. אמר רב פפא הלכתא יום ס' כלאחר ס': מתני' הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענים. ואוקמה רב הונא לרבנן יחידים רבנן ומתענין ב' וה' וב'. ומפסיקין בר"ח וביו"ט

הגהות הב"ח

(א) גמ' שאמר עד לא עשה ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל כו' (ג) רש"י ד"ה בברייתו כו' כמכניס מים בנאד ונתנם באוצרות כו' ואומר ליה מבל"ד שותה תחלה שם הגשמים תחלה כך שמעתי ומכ"ד מתמלים מעוזי מים שנשאר בעבים ס"ה א"י מכ"ד חשרת כו': (ג) ד"ה כ"ע שקול כי מכשרת. נ"ב ולהכי נקט ר"יש ולא נקט ש"ין דשי"ן הכא וכלא כתיב: (ד) ד"ה ונהר יוצא מעדן כלומר סימן לדבר כו' דכתיב קרא ונהר יוצא מעדן תחלה להשקות כגן: (ה) ד"ה מגלה להשקות את הגן הס"ד ומה"ד גן לפני כל עולם כולו כגן מעדן לעולם: (ו) ד"ה נקיטינן דהכי הוה דאגדה בבל בלא מיטרא ושובעני כו' הס"ד:

רבינו גרשום

כמאן כר' יהושע דאמר מים העליונים הם. כמאן כר' אליעזר דאמר מן הארץ עולה מטר. מתמצית כור שותה תרקב. מתמצית גן עדן שותה כל העולם דכל העולם לגבי גן עדן כתרקב לגבי כור תרקב תרי קבי ודהיינו ג' קבין, כור ל' סאין ותרקב חצי סאה נמצא תרקב אחד מששים בכור וכל העולם אחד מששים בגן עדן: דחצדא בלא מטרא כלומר שקוצרת בלא מטר כלומר שאינה צריכה כשר שיושבת בין שני המים. ע"א אדרא: טובעני ולא יובשני כלומר מיתרצי שמיבעין חורעים אבל לעולם אין מתייבשין: האחרון כו' קודם הגשמים: ובגולה אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה. לפי שהן במקום נמוך ואין צריכין למטר כל כך: צבי דטבות רישבא. רוזה עשיר והיו עצים שלו מובאים לביתו בשורה עד שיכנסו במרחשון: כלפני ששים. ואין שואלין בו: או כלאחר ששים. ושואלין בו: עילאי בעו מיא רב דהוה סא"י בעי מים בששים. תתאי לא בעי מיא שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא עד ששים ואחד: אוכלין ושותין משחשיכה. שאין אוכלין מבעוד יום כיוה"כ ותשעה באב: שלא להפקיע את השערים

ובימים טובים הכתובים במגילת תענית: תנו רבנן אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד אלא כל תלמידי חכמים יחידים אי זהו יחיד, ואיזהו תלמיד: יחיד: כל שראוי למנותו פרנס על הצבור תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר ואפילו במסכת דכלה תנו רבנן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, תלמיד עושה דברי ר' מאיר, רבי יוסי אומר עושה וזכור לטוב לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו תניא אידך לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי רבי שמעון בן אלעזר, רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בדבר של שבח אבל בדבר של צער עושה וזכור לטוב שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו ת"ר מי שהיה מתענה על הצרה ועברה, על החולה ונתרפא הרי זה מתענה ומשלים. ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן, ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים. שכח ואכל ושתה אל יתראה בפני הצבור ואל ינהיג עידונין בעצמו שנאמר ויאמר יעקב לבניו למה תתראו אמר להם יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם אל תרגזו בדרך אמר רבי אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך איני והאמר ר' אלעאי בר ברכיה שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לישרף שנאמר ויהי המה הולכים (הלוך) ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם טעמא דאיכא דיבור הא ליכא דיבור ראוין לישרף לא קשיא הא למגרס הא לעיוני במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר אל תפסיעו פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם והכניסו חמה לעיר כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב שנאמר הבקר אור והאנשים שלחו אמר רב יהודה אמר רבי חייא המהלך בדרך אל יאכל יותר משני רעבון מאי טעמא? הכא תרגימו משום מעיינא במערבא אמרי משום מוני, מאי בינייהו איכא בינייהו דיתיב

איזהו יחיד הי' הראוי למנותו פרנס על הצבור ואיזהו תלמיד כל ששואלין דבר הלכה בכל מקום וכו'. וקשה דהכא משמע דקרי תלמיד אותו שיודע להשיב כששואלין לו דבר הלכה בכל מקום ואומרה והתם אמרינן במס' שבת פרק ואלו קשרים (דף קיד.) איזהו תלמיד הראוי למנותו פרנס על הצבור כשיודע להשיב כל ששואלין (ה) דבר הלכה ואפילו במסכת כלה אלמא הראוי למנותו פרנס על הצבור הוי כשיודע להשיב והכא משמע דאותו הראוי למנותו פרנס הוי מילתא אחריתי ועוד דהכא משמע דיחיד עדיף מדקאמר בסמוך לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה אבל הרוצה לעשות עצמו תלמיד עושה ויש לומר דיש חילוק בתלמיד דווקא כשהרב בא אל מקום אחד וכל התלמידים אצלו זה שואל אל הרב ממה שהוא לומד וזה שואל ממקום אחר ואותו הרב יודע להשיב לכל התלמידים לכל אחד ואחד כפי שאלתו ואפילו במס' כלה וזהו יחיד דעדיף מתלמיד דהכא ונקרא תלמיד התם בפרק אלו קשרים אותו ודאי ראוי למנותו פרנס על הצבור אבל אם אינו יודע להשיב אלא במסכת שלו נקרא גם כן תלמיד ומזה מיירי הכא:

ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי מתענה ומשלים. אם דעתו לחזור אם אין דעתו לחזור הואיל וקבל עליו התענית: למה תתראו. כמו שמפרש אל תראו עצמכם בפני בני עשו וכו' ויש במדרש למה תתראו פירוש למה תהיו כחושין: אל תרגזו בדרך. ויש מדרש אל תפסיקו מדבר הלכה: ואין ביניהם דברי תורה ראוים לישרף דכתיב ויהי המה הולכים הלוך ודבר וגו' טעמא דאיכא דבור וכו'. ויש מדרש שהם היו מדברים דברים בטלים ומש"ה ראוין לישרף: פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ואין להקשות אם כן כשמגיע מאות פסיעות גסות יהיה ניטל כל מאור עיניו של אדם והא קא חזינן דלאו הכי הוא ונראה לפרש דהפסיעה ראשונה נוטל אחד מחמש מאות והפסיעה שניה נוטל פחות מן הראשונה שמגיע אינה נוטלת אלא אחד מחמש מאות הנשארים כמו בגיסורייתא דבי רבי (כתובות דף מח.) ר"ל כשיעור מה שנשאר אבל עדיין קשה דמ"מ פסיעה ראשונה דנטלה יותר מן השניה אלא יש לומר דלא נטלה אלא פסיעה ראשונה דוקא ומכאן ואילך כיון דדש דש אי נמי פסיעה ראשונה נוטלת מפני מאוס *)דכל התחלות קשות: לעולם יצא אדם בכי טוב. פי' בפרק קמא דפסחים (דף ג.) [וע"ע תוס' ב"ק ס:]: משום מעיינא. פירוש משום שהכבי מעיין הוי קשה לה: אסור

*) [מבולבל בכלו הש"י פי' יעבץ יש ס"ס]

ובימים טובים הכתובים במגילת תענית: תלמיד אני. ואיני חשוב כל כך ליחידים כלומר איני ראוי להתחיל תענית עם היחידים: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד. לענין תענית: עושה. דנראה מגס הרוח ותנן (אבות פ"ג משנה י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו וכו': הכי גרסינן התלמידים עושין עצמן. כדאמרינן לעיל שכל התלמידים ראוין לכך ואין בהם משום גסות הרוח: רבי יוסי אומר כל אדם. ואפילו שאינו תלמיד עושה עצמו יחיד להתענות וזכור לטוב דלצער הוא לו ולא גסות. לישנא אחרינא גרסינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה כלומר ולא כל הרוצה נמי לעשות עצמו תלמיד להתנהג עצמו במדת תלמיד בתלבושתו ובמנעלו ולהתנאות בסודר של תלמידי חכמים ושאר דברים עושה דכל הרוצה ליטול לו את השם לא יטול ורבי יוסי אריפא ומסתבר כי האי לישנא מדקא מהדר רבן שמעון בן גמליאל דבר של שבח אינו עושה מכלל דאיירי בשבח: על החולה ונתרפא. הוא הדין אם מת החולה בעי לקיומי נדרו: על הצרה ועברה. מתענה ומשלים ואם לאו נראה כמתנה עם קונו אם תעבור (*אתענה) ואם לאו (לא) אתענה: למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים. כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו דנותנין עליו חומרי המקום שיצא משם: אכל ושתה. דיעבד: אל יתראה בפניהן. שנראה כחוצה בין אבלים ויתקנאו בו: ואל ינהיג עדונים בעצמו. שלא יאמר הואיל ואכלתי כל שכן אוכל הרבה: אל תראו עצמכם. שיש לכם חטים הרבה ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות בפני בני עשו שהיו לשעורים ורעבים: תרגזו עליכם הדרך. תתעו: לישרף באש. דכתיב והנה סוסי אש וכתיב בהאי עניינא הלוך ודבר' והכי כתיב לאשמועינן דאי לאו שהיו הולכין (א) בשמועה של הלכה לא [היו ניצולין]: הא למגרס. מבעי ליה בהורתא אבל במלתא דמבעי ליה לעיוני לא: במתניתא תנא. מאי אל תרגזו בדרך אל תפסיעו עצמכם בפסיעה גסה: והכניסו חמה לעיר. כשאתם לנין והולכין בדרך בעיירות הכניסו לעיר בעוד שהחמה זורחת: יצא אדם בכי טוב. ימתין עד שיאור כמו וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א): ויכנס בכי טוב. בערב בעוד שהחמה זורחת שאין ליסטין מצויין אי נמי שלא יפול בגומות ובקנים שבעיר שלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב: הבוקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם. מיכן שילאו בכי טוב והוא הדין ליכנס בכי טוב יש ספרים דלא כתיב כאן האי קרא אלא מילתא דרב יהודה סברא הוא ולא בעי קרא: לא יאכל יותר ממה שאוכל בשני רעבון. דאמר לקמן (דף יא.) שצריך להרעיב עצמו בשני רעבון: הכא (ב). תלמוד זה בבלי הוא וכי מתמה בבבל קאמר הכא וכל הא לן והא לאו בבבל קאמר): משום מעיינא. שלא יתחלחלו מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך יש אומרים יהו מעיו של אדם שופכין זה לזה כמין מעין: משום מוני. סמא (ג) דאיכא לאח"כ: דיתיב

עין משפט נר מצוה

לא א ב מיי' פ"א מהלכות תעניות הלכה ד טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף א:

לא ג מיי' פ"ה מהלכות תעניות הלכה טו טוש"ע א"ח סי' תקסט סעיף א:

לב ד מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקעד סעיף ג:

לג ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

לד ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

[גי' הרי"ף יחידין]

מסורת הש"ס: שבת קיד. קדושין מט: [ב"ק ס:] [תוספתא פ"ב] [תוספ' פ"ב] [צ"ל אתענה] סוטה מט. [צ"ל הלוך] [פסחים ב.] פסחים ב. ב"ק פ:

רבינו חננאל

ובי"ט הכתובים במגלת תענית: ת"ר לא יאמר אדם איני ראוי לכך. אלא כל התלמידים ראוין לכך. איזהו יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור. ואיזה תלמיד כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. פי' בכלם מקום כלומר מקום מן התלמוד. ואפי' במס' כלה. שמתעסקין בה כל תלמיד חכם שרוצים לשנותה בכלה של אדר. תניא לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה שנראה כיהירות ותלמידים עושין דברי ר' שמעון בן אלעזר. רשב"ג דבר של שבח אינו עושה. דבר של צער עושה עצמו יחיד וכן ר' יוסי אומר עושה וזכור לטוב. שאינו שבח לו התענית אלא צער הוא לו: ת"ר הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא על צרה ועברה מתענה ומשלים ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין וכו'. מה שאמר יוסף לאחיו אל תרגזו בדרך. אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תתגרו עליכם הדרך ואוקימנא לעיוני אבל במגרס לא. וא"ש ב' ת"ח המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראוין לישרף שנאמר ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם. במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה שנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. והכניסו חמה לעיר. כדרב יהודה אמר רב לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב כלומר באור היום כדכתיב וירא אלהים את האור כי טוב. וכתיב הבקר אור והאנשים שלחו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לישרף באש כו' שהיו הולכין בדבר של הלכה: (ב) ד"ה הכא תלמוד זה כו': (ג) ד"ה משום מוני שמא לא יסור לו לאח"כ: (ד) תוס' ד"ה איזהו כו' פרנס על הצבור כשיודע להשיב כל ששואלין אותו דבר הלכה ואפילו:

מעיינא פי' אם יאכל הרבה יקשה שלשול ויבא להתאחר מן השיירא. ... (ה) בא"ד כל ששואלין אותו דבר הלכה ואפילו:

רבינו גרשום

מבערב ובשען באין בחמישי לא ידעו שקבלו עליהם תענית ואין מביאין מזון אלא לצורך השבת ולמקדין הכל לצורך ליל חמישי לפי שהתענו בו ומשייר המזון לצורך השבת אבל כשגוזרין בשני לעיר שומען כשגוזרין תענית וכשבאין בחמישי מביאין מזון כדי לסבור ללילי המפסיקין בראשי חדשים אם אירעו בחמישי ושני הכתוב במגילת תענית דלא להתענאה בהון: אל יאמר תלמיד [אני] איני ראוי לכך להתענות. ר' יוסי אומר כל אדם נמי עושה עצמו יחיד וזכור לטוב: ואפילו במס' כלה שאין רגילין להתעסק בו שאין שבח הוא לו שמתענה: דבר של שבח אינו עושה כגון חתן קורא ק"ש בלילה הראשון. של צער מתענה. ות"ח עושה. בין של שבח בין של צער: הרי זה מתענה ומשלים שנותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם: אל יתראה בפניהם. כשהוא שבע. אל ינהיג בעצמו עידונין. שלא יאמר הואיל שאכלתי כל שהוא אוכל הרבה: ואין רעבין מפני הרעב: שמא ירגזו עליכם הדרך. שתרגזו אתכם שאתם עוסקין בדבר הלכה סבור גלוהים אתם ותתחתים

דיתיב בארבא אגמ׳ דקאזיל מאוונא לאוונא רב פפא כל פרסה ופרסה אכיל חדא ריפתא קסבר משום מעיינא. אמר רב יהודה אמר רב כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר ברעב פדך ממות, מרעב מיבעי ליה, אלא הכי קאמר בשכר שמרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה אמר ריש לקיש אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב תנא חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. תנו רבנן בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה׳ צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון עד כאן מדת בינונים אבל במדת רשעים מה כתיב אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר מה כתיב בתריה הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך רבי חידקא אומר נשמתו של אדם היא מעידה עליו שנאמר משכבת חיקך שמור פתחי פיך ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו שנאמר אתם עדי נאם ה׳ אל אמונה ואין עול: אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושין, כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושין צדיק וישר הוא *) (אמרו בשעת) פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו (*נפטרין) לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר (*הן) ואומרים לו חתום, וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה שנאמר למען תצדק בדברך. אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא (א) סבר כי האי תנא דתניא ר׳ אלעזר הקפר ברבי אומר מה תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה ר׳ אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה. ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגידול פרע קאי ולר׳ אלעזר הא נקרא חוטא ההוא דסאיב נפשיה ומי אמר רבי אלעזר הכי והאמר ר׳ אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו כאילו

*) [נ״ל סלקא שבשעה כן אי׳ בכתובות]

רש"י

דיתיב בארבא. שהולך בספינה משום מזוני ליכא משום מעיינא ליכא: מאוונא לאוונא. מקום מלון התגרים מכפר לכפר דמשתכחי מזוני וליכא למיחש למזוני ולמעיינא ליכא למיחש: כל פרסה ופרסה אכל ריפתא. קסבר רב פפא הא דאמור רבנן לא ליטול טפי משום מעיינא והיינו לא מיסתפי ממעיינא דבעל *כמן יסה ענין אחר כריסו רחבה כדאיתא בבבא מציעא (דף פד.) דקא חשיב אבריה דרב פפא וכאיש גבורתו ולפיכך ישל לאכול הרבה ואינו מזיק לו: מיתה משונה. מת בחרב וברעב וכל מיתה שאינה בידי מלאך המות כדרך כל אדם על מטתו: בשכר שמצער עצמו. כשישראל בצער: אסור לשמש מטתו בשני רעבון. דצריך אדם לנהוג צער בעצמו: חסוכי בנים. חסירי בנים (ג) דגרסינן במנחות (דף כט:) גבי מטרה ומי חסיכי כולי האי *שלא קיימו פריה ורביה: שני מלאכי השרת (ג) שמלוין לו לאדם. אחד מימינו ואחד משמאלו דכתי׳ (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך: הנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין כי מחר נמות ונגלה באזני ה׳ צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: עד מדת בינונים. שירדאין מן המיתה כדכתיב בהו "כי מחר נמות": אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר. גדול יותר מאד: הצדיק אבד ואין איש שם על לב. מפני מה הוא מת מפני הרעה נאסף הצדיק מפני שלא יצטער הוא ברעה ואחר שהוא גוזר מלפניו כי מפני הרעה נאסף הצדיק ל״א מפני רשעת של הדור הוא נאסף שאין הקב״ה רוצה שיבקש עליהם רחמים: כפיס. חצי לבינה ורגילין לתתה בין שתי נדבכי העצים: הכי גרסינן אבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדי לשון רבים נאם ה׳: מאי דכתיב אל אמונה ואין עול כשם שמשלם כו׳. כך משלם לרשעים בעולם הזה כדי לטורדן מן העולם הבא. והכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: ואין עול. שאין עושה (ד) דין בלא דין אמת וצדק: צדיק וישר. מצדיק הדין על הצדיקים לפרוע מהם ועושה טובה ושררות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעולם הזה כדי לטורדן: ביד כל אדם יחתום. סותם מעשה כל אדם ומחתים (ה) יד על כל מעשיו: למען תצדק בדברך. שהוא מצדיק עליו בדבריך שאתה מראה לו (ו): לשמואל קדוש יהיה גדל פרע קאי. שמעיה אסור בגילוח אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש וכר׳ אלעזר חוטא דכתיב בתרגומו מאשר חטא על הנפש פשט המקרא על שנטמא במת: וכי באיזה נפש חטא זה. מי הרג שנקרא חוטא, שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן לדיקי (ר״ה) אכלי באי עלמא (והלך) מי סגי להו כמס׳ הוריות (פ״ג דף י:): נקרא קדוש. רישיה דקרא קא דריש בשביל שמתוך כך מתמרקין עונותיו שמתענה:

כלו״ע

תוספות

אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. ואם תאמר הרי יוכבד *נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה וע״כ שימשו מטותיהן בשני רעבון ויש לומר דלכ״ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו:

אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא. וקשיא דאמרינן בפ׳ החובל (ב״ק דף צא: ושם) החובל בעצמו רשאי אבל אחרים שחבלו בו חייבים ומפרש התם הא דקאמר החובל בעצמו רשאי אמר שמואל כיושב בתענית אלמא משמע דשמואל קאמר דיושב בתענית לא נקרא חוטא ויש לומר דודאי הוי חוטא כדאמרינן הכא מקל וחומר מנזיר ומה נזיר שלא ציער עצמו אלא מיין וכו׳ אבל מכל מקום המצוה שהוא עושה התענית גדול יותר מן העבירה ממה שהוא מצער נפשו דמצוה לנדור כדאמרינן (סוטה דף ב:) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ומכל מקום יש קצת חטא מידי דהוה *אמתענה תענית חלום בשבת דקורעין גזר דינו ונפרעין ממנו תענית של שבת ומאי תקנתיה ליתב תעניתא לתעניתיה:

כלו״ע

עין משפט נר מצוה

לה א ב מיי׳ פ״ג מהל׳ תענית הלכה ח טוש״ע א״ח סי׳ תקעד סעיף ד:

לו ג שם סעיף ב:

[נדרים י. ולקמן יב.]

[ועי׳ תוס׳ ב״ק צא: ד״ה אלא ותוס׳ סוטה ב: ד״ה והמאן]

[ולפי צדיק נמי צריך לצער עצמו עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו וכו׳ כך אי׳ בשאלתות פ׳ כלום סימן קסא]

רבינו חננאל

המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר ברעב פדך ממות. אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. תנא חשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. חייב אדם לצער עצמו עם הצבור שבזמן שפורש עצמו מן הצבור ב׳ מלאכי השרת המלוין אותו מניחין ידיהן על ראשו ואומרים פלוני שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת ישראל. אלא מיבעי ליה לצעורי עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו ע״ה שציער עצמו עם הצבור שנאמר וידי משה כבדים וגו׳. וכי לא היה לו כר או כסת לישב בה אלא רצה להצטער בצער צבור. ושמא תאמר מי מעיד בו. אבני ביתו. שנאמר כי אבן מקיר תזעק. ומלאכים השומרים אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו׳. כתיב אל אמונה ואין עול. כשם שנפרעים מן הרשעים לעוה״ב אפילו בעבירה קלה כך נפרעין מן הצדיקים בעוה״ז וכשם שמשלמין שכר טוב בעוה״ב לצדיקים [אפי׳ על מצוה קלה] כך משלמין שכר טוב לרשעים אפילו על מצוה קלה בעוה״ז. בשעת פטירתו של אדם. כל מעשיו נפרטין לפניו. אומרים לו עשית במקום פלוני והוא אומר הן. אומרים לו חתום. וחותם שנאמר ביד כל אדם יחתום. ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני שנא׳ למען תצדק בדברך וגו׳: [דאמר] אמר שמואל היושב בתענית נקרא חוטא. סבר לה כר׳ אלעזר הקפר ברבי בשביל שציער עצמו מן היין קראו הכתוב חוטא שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש המצער עצמו מכל מאכל ומשתה לא כ״ש. ומשני מה כתיב בו קדוש יהיה משום (דמרבי) [דמרבי] נשיה מסואבא*). ור׳ אלעזר פליג עליה דאמר המצער עצמו לשם שמים כגון תענית וכיוצא

*) נראה מזה דרבינו ס״ל [illegible] דמרבי נפשי׳ וכ״כ גי׳ רבינו גרשום כאן:

רבינו גרשום

ומתרגמין עליכם. בעיתי. לא עיילי באורחא: משום מעיינא. שאם אוכל הרבה מתגבר בבני מעיו ואין יכול ללך. משום מזוני דלא שכיחי באורחא: דיתיב בארבא. ליכא משום מעיינא ואיתא משום מזוני. דאזיל מאונא לאונא. דשכיחי מזוני. משום מזוני ליכא משום מעיינא איכא: רב פפא הוי אכיל פי׳: חסוכי בנים ולא כולי עלמא: זו סוה בתענית שהרי מוכירין יום המיתה כדכתיב כי מחר נמות: הוא דכתיב בנפשיה. כלומר שנזיר שמצער עצמו מן התבואה קרוי קדוש ולא לישב בתענית. ההוא אחר חטא על הנפש דמסאב נפשיה על המת: כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו ולא יתענה

הגהות הב"ח

(א) גמ׳ כל היושב בתענית נקרא חוטא (סבר כי האי תנא) תא״מ ונ״ב ס״א אלעזר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער נפשו מן היין דתניא וכו׳ ולשמואל הא איקרי קדוש. נ״ב פירוש מדפליג אדשמואל אלמא דלשמואל לא נקרא קדוש אבל לר׳ אלעזר נמי לא קשיא דלמא מודה דנקרא קדוש אלא דנקרא נמי חוטא ג״כ חוטא אבל לשמואל קשיא דמשמע לדידיה לא נקרא קדוש והא״ם דמודה בשמואל דעושה מצוה בנדירתו מ״מ לא נקרא קדוש ובתר הכי פריך אר׳ אלעזר הא נקרא חוטא דמשמע: (ב) רש״י ד״ה דקאמר דשמואל דלא נקרא חוטא: (ג) רש״י ד״ה חסוכי בנים חסירי בנים כמו דגרסינן במנחות: (ג) ד״ה שני וכו׳ שמלוין: (ד) ד״ה ואין עול שאין עושה דבר בלא דין: (ה) ד״ה ביד כל וכו׳ ומחתים יד כל אדם על כל: (ו) ד״ה למען וכו׳ שאתה מראה לו מה״ד ולא״ל מה״ד אלא שאין מצוה לצער עצמו וכו׳ שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן הנו לדיקי אי לאכלי תרי עלמא וכו׳ עד שמקיו שמתענה מה״ד לשמואל קדוש יהיה וכו׳ לא נקרא קדוש בנ״ד ואח״כ מה״ד ולר׳ אלעזר וכו׳ שנטמא במת בנ״ד:

מסורת הש"ס

ג׳ רש״א כמו

[לשון חיסור כמו לא חשכה. ערוך]

עי׳ בהגהה מהרי״ף שכ

תענית טו. [ע״ש כמה פיוטים]

ג״ז שם

[ז״ל גורסין וכ״א בשאלתות]

[ז״ל הן]

[שבועות ח. פסחים סו. כריתות כו.] נ״ק צא: מיר יט. כב. נדרים י.

[ז״ל אין]

כאילו קדוש. הקב"ה (י) פירוש. והא אמר לעיל שנקרא קדוש כלומר שהיושב בתענית נקרא קדוש ומשני לא קשיא: גומל נפשו. פירוש שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד: אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד.

יחיד שקיבל עליו תענית פירוש שהיה להם הרבה גשמים: יחיד שקיבל עליו תענית אע"פ שאכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית. היינו אמתי נקט יחיד דלעיל נמי דאמרינן במתני' (לעיל דף י') דעושין שלש תעניות ואוכלים משחשיכה וכו': לן בתעניתו. פירוש שהתענה היום ובלילה לא אכל ולן בתעניתו אע"פ שלא היה מכח תענית שקיבל עליו אינו מתפלל תפלת תענית וכו'.

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. כאילו כל מעיו קדוש והכתוב לבהמיתן דהכי משמע בקרבך קדוש כלומר דאסור להתענות: (ג) בקרבך קדוש. רישיה דקרא קדוש בשביל שקדוש שרוי בקרבך לא אבוא בעיר של מעלה עד שאבוא ירושלים של מטה ורמיזה בעלמא הוא: הא דמצי לצעורי נפשיה.

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר °בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר: לא קשיא °הא דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי נפשיה. ר"ל אמר נקרא חסיד שנאמר °גומל נפשו איש (א) (*חסיד) ועוכר שארו וגו' אמר רב ששת האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה אמר רבי ירמיה בר אבא *אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד, (*אמר) ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים: אוכלין ושותין משחשיכה כו': אמר רבי זעירא אמר רב הונא יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה °למחר הוא מתפלל תפלת תענית, לן בתעניתו, (ג) אינו מתפלל של תענית אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא: (סבירא ליה) אין מתענין לשעות או דלמא מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית: אמר (ליה) אביי לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דאיכא שעות דליליא דלא קביל עליה מעיקרא, *מר עוקבא איקלע לגינזק בעו מיניה: מתענין לשעות או אין מתענין לשעות: לא הוה בידיה, קנקנין של נכרים אסורין או מותרין: לא הוה בידיה: *במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים: לא הוה בידיה אזל ושאיל בי מדרשא אמרו ליה °הלכתא: מתענין לשעות ומתפללין תפלת תענית °והלכתא, קנקנין של נכרים לאחר שנים עשר חדש מותרין, במה שימש משה כל ז' ימי המלואים בחלוק לבן רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין לו אימרא, אמר רב חסדא

הא

לשעות (*ומתפלל) תפלת תענית כו'. פירוש מאי קסבר רב הונא אין מתענין לשעות כלומר הא' דקאמר °למחר אין מתפלל תפלה תענית לכך אינו מתפלל דקבלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית

כל ... [illegible]

רבינו חננאל

רבינו חננאל ... [illegible]

רבינו גרשום

... [illegible]

גליון הש"ס

... [illegible]

הגהות הב"ח

... [illegible]

הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום. כלומר לא אמרו במתענה שאכל בו ביום כגון שהתחיל להתענות עד חצי היום ואח"כ אכל דאין זה עינוי ואם אכל קודם חצות אין בכך כלום דאינו תענית של כלום אלא כשהשלים כל היום אע"פ שלא קיבלו עליו מאתמול, ופריך אי דקבל עליו להתענות עד חצי יום והדר מתענה כל היום האי תעניתא מעלי' הוא ופשיטא דתענית גמור הוא ואפילו תפלת תענית נמי מתפלל עליו ולא איצטריך לאוקמי הלכה בהכי דזהו תענית גמור והאי מקשה סבר דהאי הלכה מתענין לשעות כמשמעו דיכול להתענות עד חצי היום, מתענה קרינא ביה: לא צריכא דאמליך אימלוכי. כלומר לא היה בדעתו כלל להתענות אלא אתא ליה טרדה ולא אכל עד חצי היום וכי מטא חצי יום ממליך אמר הואיל והתעניתי עד חצי היום אתענה כל היום: שלא שקעה עליו חמה. שלא התענה עד אותה שעה: אנשי משמר. כהנים ולוים העובדין מתענין כדלקמן בפרק סדר תעניות: ולא משלימין. לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים אלמא אע"ג דאינו משלים מתענה קרי ליה: לצעורי נפשייהו. עם הצבור אבל אינו תענית לא להתפלל תפלת ענינו ולא לקובעו עליו חובה כלל וכל שעה שהוא רוצה לאכול אוכל: מבני (סנאב) בן בנימין. משבט בנימין: שיו"ט שלנו היה. כדלקמן בשלשה פרקים (דף כו.) זמן עצי כהנים והעם ט' עד בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בעשרה בו בני (סנאב) בן בנימין שעל ידי משפחה קבעו להן חכמים להתנדב עצים ולהביא למערכה והשמנים. ומשו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה מפאת בשאר מתנדבי עצים דאין מבערין אותן בזמן שיש עצים אחרים במסכת מנחות (דף קו:) אמרינן המתנדב עצים לא יפחות משני גזירין ועצים שעושין קמילה ...

כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. פי' במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף לד:) וכן בחלוק שאין בו אימרא פירש התם וכל הפסק דמתענין לשעות דכל תענית צריך לקבלו מבערב בתפלת המנחה בשומע תפלה ואם הוא שבת באלהי נצור ולריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דליכא למטעי בתענית לבור: **התם** לצעורי נפשיה בעלמא. ואע"ג דאמרינן (ר"ה דף יח:) משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרינן (שם) (ה) כיון שיש שלום אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה: **יאסר**. פי' יאסור באלי"ף הוי לשון אסור שאסר עלמו ויסר הוי לשון הסרה כלומר יסור מן הנדר (ו) יהיה מותר לאכול למחר שיהיה יום טוב ואין להתענות: **ואם** גזרתו קודם לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתו. אומר רש"י ידחה נדרו מכל וכל ולא ישלים אותו התענית ור"י מסופק בדבר ויש להחמיר דדוקא אותו יום לא יתענה אבל ישלים אותו ליום (ז) אחר וכן יש ליזהר שלא להתענות בראש חדש ובחנוכה ובפורים דאלו האי לא בטלה מגילת תענית:

נים

*הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב א"ל אביי הא תענית מעלייתא היא לא צריכא דאימלך אימלוכי ואמר רב חסדא *כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מיתיבי *אנשי משמר מתענין ולא משלימין התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע *דא"ר אליעזר (*בן) צדוק אני מבני בניו של *סנאב בן בנימין ופעם אחת חל ט' באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו הוא התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע *דאמר רבי יוחנן אהא בתענית עד שאבוא לביתי התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד. אמר שמואל כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמיה תענית ואי יתיב מאי אמר רבה בר שילא דמי למפוחא דמליא זיקא, אימת מקביל ליה רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה אמר רב יוסף כוותיה דשמואל מסתברא דכתיב במגילת תענית להן כל אינש דייתי עלוהי מקדמת דנא ייסר מאי לאו ייסר עצמו בצלו לא יאסר עצמו פליגי בהא רבי חייא ורבי שמעון ברבי חד אמר ייסר וחד אמר יאסר (א) מ"ד ייסר כדאמרינן למאן דאמר יאסר מאי היא דתניא במגילת תענית כל אינש דייתי עלוהי מקדמת דנא יאסר כיצד יחיד שקיבל עליו שני וחמישי (ושני) של כל השנה כולה ואירעו בם ימים טובים הכתובין במגילת תענית אם נדרו קודם לגזרתנו יבטיל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו תבטל גזרתנו את נדרו תנו רבנן עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי אליעזר בר שמעון רבי שמעון אומר עד קרות הגבר אמר *אביי לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל איתיביה *רבא גמר ועמד הרי זה אוכל התם בשלא סילק איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא בשלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי (ג) ישן ועמד הרי זה אוכל התם במתנמנם *היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי

מפני גזירין ועלים שעושין קמילה סעונים הגסה כו': דאמר רבי יוחנן. פעמים שהיה אומר אהא בתענית עד שאבוא לביתי ואי מטי לביתיה בשתים או בג' שעות ביום הוה אכיל וקרי ליה מתענה: לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה. דלא ליטרחוהו למיכל בהדייהו שהיה מבקש הימנו שיאכל עמו היה אומר כן שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא הוי תענית שאם היה רוצה היה אוכל מיד ואין בנדרו כלום: ואי יתיב מאי. מי סליק לתענית אי לא: למפוחא. זיקא המפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח אף זה נתמלא רוח שלא אכל בחנם: במנחה. בזמן המנחה ואפילו בשוק אומר הריני מחר בתענית: בתפלת המנחה. בתפלה (ג) תוספת ריצוי ותחנונים עד שאומר הריני מחר בתענית ודוקא נקט מנחה משום דסמוך לתחלת יום תעניתו לאפוקי תפלת יוצר ודיקא נמי מדפסיק שמואל ופליג אדרב דאמר בזמן המנחה שיעורא יתירא: דכתיב במגילת תענית. לסוף ימים טובים הכתובים במגילת תענית כתיב בה מקדמת דנא ייסר לעיל מינה תני אלין יומיא די לא להתענאה בהון להן כל אינש דייתי עלוהי תענית מן קדמת דנא לפני אלו ימים טובים כגון שקיבל עליו עשרה תעניות או עשרים ונכנסו אלו הימים בהם: ייסר בצלו. בתפלה ואי לא קבליה עליה בתפלת המנחה לא דהוי נהגו ימים טובים אלמא דעיקר תענית בעי לקבולי בתפלת המנחה עינויה ואי לא קבליה עינויה בתפלת המנחה לא עשה כלום: ייסר. לשון ואסרה אסר (במדבר ל): בצלו. לנותא איכא דאמרי לשון נדר שקבל עליו להתענות כמו הרימותי ידי אל ה' (בראשית יד) דמתרגמינן ארימית ידי בצלו ואין רבי מודה. האי דקתני דכתיב משום דמגילת תענית היתה כתובה לבד לזכרון נסים: וחד אמר יאסר. דלא הוה תני ייסר (ד) בצלו (דמשמע) דוקא כדאמרינן אי מקבל בתפלת המנחה אין ואי לא לא אלא יאסר דמשמע יכול אסור לאכול אי אתי עליה תענית מן קדמת דנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: מאי היא. מאי קסבר ומפני כדתניא יחיד שקבל עליו תענית שני וחמישי של כל השנה כולה כלומר כדמפרש בהדיא אם נדרו קודם לגזרתנו כו' ולא שנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: קודם גזרתנו. קודם שגזרו חכמים ימים טובים הללו אבל משגזרו אע"פ שהתחיל תעניותיו קודם שמגיעים הללו לא דחו: עד מתי אוכל ושותה. בלילה כשמתענה למחר בכל תעניות שהוא אוכל משמחשך ואפילו בתענית יחיד קא מיירי: עד קרות הגבר. אפילו פעם ראשונה קאמר מדקאמר גבי יוצא יחידי בלילה בסדר יומא (דף כא:) עד שישלש: שלא גמר סעודתו. אבל גמר דברי הכל אינו אוכל: אכל ועמד. אע"פ שבירך ועמד משולחנו חוזר ואוכל ואין בכך כלום: שלא סילק. את הטבלא דלאו עקירה היא ולא אסח דעתיה מאכילה וכשודה אריכתא דמיא: איכא דאמרי אמר רבא כו'. והלכה כאיכא דאמרי אוכל ושותה עד שיישן קבע ועד שיעלה עמוד השחר כרבי: אבל ישן. הפסקה היא ושוב אינו אוכל: התם. לאו ישן ממש אלא מתנמנם שומליי"ר בלע"ז:

תיר

רבינו חננאל

[illegible]

הגהות הב"ח

[illegible]

רבינו גרשום

[illegible]

[עמ"ב בקי"ן א"ח סי' תרל ס"ק ח בגיה בבא קמא בלריכות]

נ א מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה י טוש"ע א"ח סי' תקסח סעיף ו: [ועי' תוס' נדה כג: ד"ה נים]

נא ב מיי' פ"ד מהלכות נדרים הלכה טו סמג עשין רמב טוש"ע שם סעיף ג:

נב ג מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה יג סמג עשין מד"ס ג טור שו"ע שם סי' רכ סעיף ג:

נג ד מיי' שם טוש"ע שם סי' תקסח סעיף ג:

נד ה ו מיי' וסמג שם טוש"ע שם סי' רפח סעיף ד:

נה ז מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ג והלכה ד טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג:

נו ח מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ד:

נז ט מיי' שם הלכה ח וטוש"ע שם סעיף ו:

נח י מיי' פ"ה שם הלכה יז טוש"ע א"ח סי' תקנט סעיף טו:

נים ולא נים תיר ולא תיר. *אומר רבי *נים ולא נים בסוף השינה כשנישור מבנתו תיר ולא תיר בתחילת השינה *אך לא נראה (ה) בערבי פסחים (דף קכ:) דקאמר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ואמר רב אשי ה"ד נתנמנמו נים ולא נים וכו' והתם מיירי בתחילת השינה בין נים ולא נים בין תיר ולא תיר *נכנ"ל כפירוש רש"י דאי הוה אמר נים ולא נים הוה אמינא דתיר הוי טפי מנים ואי הוה אמר תיר ולא תיר ה"א דנים הוי טפי מתיר הלכך אילטריך תרוייהו ושלא בתחילת השינה כדמפרש התם (ו) ובירושלמי מפורש נמי קך ברייתא עד כמה אוכל ושותה עד קרות הגבר וה"ה עד שיעלה עמוד השחר ובד"א שהתנה אבל לא התנה וישן אינו יכול לאכול:

אביי ורבא סיימי אפנתא. פירוש במנעל שאין(ו) שוליים שול"א בלע"ז: **דאי** מצי מצער נפשיה עביד אי לא מצי מצער נפשיה לא עביד. ומשום הכי קאמר שמואל דלוה תעניתו ופורע דוקא היכי דלא מצי מצער נפשיה אבל היכי דמצי מצער נפשיה לא מצי ללוות תעניתו והכי מסקנא אם אמר הריני בתענית למחר צריך לצעוריה נפשיה ואינו יכול ללוות ופורע בחנם ואפילו אכל בשוגג ישלים אותו והר"י מסופק בדבר אם יכול ללוותו ולפרוע היכי דקביל עליה כבר להתענות והתענה עד חצי היום או רביע יום ואפילו לא מצי לצעורי נפשיה אבל לא התענה ודאי דיכול ללוות אחר בשביל או אם טעה ואכל בשוגג יאכל וישלים יום אחר ואם התענה בשבת כגון תענית חלום דצריך לפרוע כדאמר ובלבד דיתיב תעניתא לתעניתא אם אירע שיהיה ר"ח אותו יום או ידחה לתעניתו עד יום אחר בשבוע וכן נראה למ"ר עי':

מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום. אבל בלילה לא תימה אמאי אוכלים ושותים מבעוד יום כל הלילה נמי הוי יכולין לאכול ולשתות מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום אבל בלילה לא ויש לומר דלא ילפינן צום מאסיפה אלא לענין עשיית מלאכה דדוקא מלאכה גמרינן מאסיפה דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום אבל אכילה לא כתיב בקרא:

איפוך

*נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע אהדורי סברא וכי מדכרי ליה מדכר. אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו, היכי ליעבד? אמר רבה בר רב שילא לימא הכי "למחר אהא לפניך בתענית יחיד" אמרו ליה רבנן לרב ששת הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא, איקפד ואמר להו דלמא מיכל נמי אכול! אביי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחייהו סברי כי הא דאמר שמואל *אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב *בלבד. אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נדר קבל עליה א) דלא סגי דלא משלם, לצעורי נפשיה קביל עליה אי מצי, מצער נפשיה, אי לא מצי, לא מצער נפשיה איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר, נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא *רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי עבדו ליה עגלא תילתא אמרו ליה לישעום מר מידי, א"ל בתעניתא יתיבנא, אמרו ליה ולוזיף מר וליפרע לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע? אמר להו תענית חלום הוא ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת (*אמר) רב חסדא ובו ביום ואמר רב יוסף ואפילו בשבת *מאי תקנתיה ליתיב תעניתא לתעניתא: **מתני'** עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין ג' תעניות אחרות על הצבור *אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ונועלין את המרחצאות, עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עליהן עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור *הרי אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות *)בשני מטין עם חשיכה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת *עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין *ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום היחידים חוזרין ומתענין עד שיצא ניסן *יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנא' הלא קציר חטים היום וגו': **גמ'** בשלמא כולהו אית בהו תענוג רחיצה וסיכה ותשמיש המטה אבל מלאכה צער הוא! אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא אמר קרא קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים כעצרת מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה אי מה עצרת מאורתא אף תענית נמי מאורתא! אמר רבי זירא לדידי מיפרשא לי מיניה דר' ירמיה בר אבא אמר קרא "אספו זקנים" דומיא דאסיפת זקנים מה אסיפת זקנים ביום אף צום נמי ביום, ואימא *מצפרא! אמר רב ששא בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר **)מצפרא כינופיא, היכי עבדי? אמר אביי מצפרא עד פלגא דיומא מעיינן במילי דמתא, מכאן ואילך ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא מכאן ואילך בעינן רחמי שנא' ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רביעית היום ורביעית מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם

*) [פרש"י פל זה לקמן דף יד:]

איפוך

תיר. ער כדמתרגמינן (בראשית מה) ויקץ ואיתער: אהדורי סברא. אם נריך ממנו דבר שצריך הראה אינו יודע לומר כשוד שמתנמנם: וכי מדכרו ליה מדכר. כזה שמעת מדבר: יחיד שקבל עליו תענית. סתם ואינו יודע איזה תענית קבל עליו אם של (א) יחיד אם של תורה אור לבור: ואסור בנעילת כו'. שמא תענית לבור כג' "ראשונות או כו' אחרונות קיבל עליו: קאתו רבנן לתעניתא כו'. כשמתענים לבור וסברי לה כשמואל דאמר אין מתענים לבור בבבל כפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד:) (ב) דאסור בנעילת הסנדל וככל הני: איקפד רב ששת דלמא מיכל נמי אכלי. ופורשים מדרכי לבור ולית ליה דשמואל ואכן האידנא נהגינן כשמואל: אפנתא. אישקרפי"ש: מחלפי. ביומא דתעניתא: לצעורי בעלמא. אי מצי מצער נפשיה ואי לא (ג) לא "יהא" אלא ("ליומא) אחרינא: ואפילו בשבת. יכול להתענות כדי שיתבטל צער גופו: קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים. כל יושבי הארץ בית ה' אלהיכם וזעקו אל ה': מה עצרת. שבועות ושמיני עצרת: אי מה עצרת. איסור מלאכתו מאורתא: דומיא דאסיפת זקנים ביום. דבלילה כל אחד בביתו ואין נאספין: מסייע ליה לרב הונא. הא דפשיטא לך דאסיפת זקנים ביום: דאמר מצפרא כינופיא. ביום תענית לבור מתקבצין ובאין לבית הכנסת מן הבקר: מעיינן במילי דמתא. דרישה וחקירה לבדוק במעשיהם בעסקי בני העיר אם גזל וחמס ביניהן ומפייסין אותן: (ד) היכי עבדי. מאי עבדי בכינופיא דמצפרא ובכוליה יומא דתעניתא: ריבעא דיומא. מתחות ואילך עושין כ' חלקים: כפלגא. דהיינו ריבעא דיומא קרו ויחל משה ומפטירין דרשו את ה' בהמלאו:

איפוך

[ג"ל תענית] פסחים קכ: מגילה יח: יבמות נה. נדה סג. [נ"ל ביומא אם לא דמלי ללה] ר"ה נבטות לעיל יא: פסחים נה:ס [גירי' ברה"ש בש"י יש אלה] ס"ב דיוה"כ] שבת יא. ע"ש [נ"ל ואמר] [כתובות לג:] פסחים נה: [לקמן יד. וגם היתה מה אלו וכן הוא גיר' ירושלמי] מגילה ה: [ועי' תוס' שם] [מו"ק קטו.] [לעיל ג:] שמואל א יב יואל א [פרטוס של משמש בגזרים בגיכולא דבריס כה כס] **) מגילה ל: נחמיה ט

רבינו חננאל

שנה תרדמה אלא נים ולא נים כגון זה אע"פ שמתנמנם אוכל. (אלא) [אבל] אם ישן שנת קבע תרדם (לא היא אלא ישן) לגמרי אינו אוכל: ירושלמי ישן ועמד אסור לא שנו אלא שלא התנה אבל התנה מותר. קי"ל דלגבי תענית ראביל בלילה ובפסיק. אם נבר וסלק לא יאכל. אבל אם לא סילק ודעתו עוד ליכל אע"פ שישן עומד ואוכל. אבל בתענ' שפוסק בו מבע"י אע"פ שפוסק חוזר ואוכל עד שיבא השמש כי הא דאיתא באגרת איכה. ר' יהודה בן בתירה אול לנציבין בערובת צומא רבא אתא ריש כנשתא לשתיה. א"ל כבר אכלי ואשקי לי. א"ל אשנת עלי דלא לימא תהוא ר' לא אשנת עליו אול עמיה ובפיסא אמרין אכל מן כל עיגול חד פתית ואכל מן כל תבשיל חד פת ושתה מן כל (כוס וכוס) (חבית וחבית) חד כוס. ש"מ ראע"ג דפסק אכיל. ולענין מישתו מיא היכא ראית ליה למיכל.

אית ליה למישתי כו'. וכן כתב ופירש רבינו הגאון זצ"ל *). אמר רב יחיד שקבל עליו תענית אמר רבה בר רב שילא ליסא הכי מחר אהא בתענית יחיד דאי לא חיישינן שמא תענית צבור קביל עליה ואסור בנעילת הסנדל כו'. ואמקשא רבנן דבי רב אשי באלו התעניות העתידות בשבתנו הוו מסיימי מסאנייהו כי אורחייהו ואתו לבי תענית, סברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד. וכך הלכה: אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע. פי' היכא דאיכא צערא או אתם וכיוצא בו. לוות תעניתו ופורע דאמרי לא יהא אלא נדר מי לא פרע למחר וליום אחרא כ"ש תענית. ושמעינן דהא סברא סדברי שמואל דאמר צערא קבל עליה אי מצי מצער נפשיה כו'. מכלל דרב בהצטער הוא דאמר: יפה תענית לחלום כאש בנעורת ובו ביום אפילו בשבת, וכן הלכתא. ויתיב תעניתא לתעניתא ומפורש בשבת בפ' א': [מתני'] עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין ג' תעניות כו'. ואקשינן בשלמא רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל וכיוצא בהן משום תענוג אלא מלאכה אמאי צערא הוא ומשנינן אמר קרא קדשו צום קראו עצרה. פי' קראו עצרה לקידוש (היום) [הצום]. מה עצרת אסור במלאכה אף צום אסור במלאכה. ואיצטרי איסורו משעת אסיפת זקנים ואימתי אסיפת זקנים ביום. שנאמר תקעו שופר בציון הריעו בהר קדשי ירגזו כל יושבי ארץ כי בא יום ה'. אמר רב כהנא כינופיא מצפרא. היכי עבדינן. אמר אביי מצפרא עד פלגיה יומא מעיינן ולפניא ריבעא דיומא. קרינן בספרא ובאפטרתא. ורבעא בתרא

*) עי' בהגה"ם באן שבכיאן כל דברי רבינו כאן וכתב דאיפ לדבריו ע"ש.

רבינו גרשום

עד מתי אוכל והולך. כי שיש לו להתענות למחר: שלא סילק השלחן: היכי עביד כשקיבל עליו שיהא למחר מותר בנעילת הסנדל דאמר למחר הריני בתענית יחיד: דילמא מיכל נמי אכיל כלומר כי היכי דמיימי אפנתא שנועלין עליונו של סנדל חשר שעל הרגל אבל העץ שתחת הרגל לא היו נועלין לאכול: סברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל לפיכך אין אסורין בנעילת הסנדל שהן י"ג

גליון הש"ס

תוס' ד"ה נים וכו' אומר רבי נים ולא נים בסוף השינה. תיר ולא תיר בתחלת השינה. בתחלת השינה נכ"ל: באו"ח הך לא נראה נכ"ש. כאן ובש"ש בגל ע"ן א"ח סי' תרל ס"ק ח:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יחיד כו' אם של לבור אסור כו' כס"ד ואח"כ מה"ד שמא ת"צ כשלש ראשונות או כשבע כו': (ב) ד"ה קאתו כו' נפ' מקום שנהגו ולפיכך אסור בנעילת הסנדל: (ג) ד"ה לצעורי כו' ואי לא מצי לא לצעורי: (ד) ד"ה היכי עבדי [illegible]

[illegible]: (ה) תוס' ד"ה נים וכו' אך לא נראה מכח ערבי פסחים: (ו) באו"ח ובירושלמי מפורש [illegible]: (ז) ד"ה אביי [illegible]

הגהות מהר"ב רנשבורג א) גמ' דלא סגי דלא משלם. פי' רש"י ובילקוט [illegible]

איפוך אנא: לא סלקא דעתך דכתיב ואלי יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה וגו' וכתיב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ואפרשה כפי אל ה'. אמר פרס בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן כל שהוא משום תענוג כגון תענית צבור בחמין אסור בצונן מותר אמר רב אידי בר אבין אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות א"ל אביי אי בצונן אסור סוכרין את הנהרות מבעי ליה למיתני. אמר רב שישא בריה דרב אידי אבא הכי קשיא ליה מכדי תנן אסור ברחיצה נועלין את המרחצאות למה לי אלא לאו ש"מ בחמין אסור בצונן מותר לימא מסייע ליה כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט' באב בין ביוה"כ במאי אילימא בחמין טבילה בחמין מי איכא (שאובין נינהו) אלא לאו בצונן וחייבי טבילות אין איניש אחרינא לא, אמר רב חנא בר קטינא לא נצרכה אלא לחמי טבריא, אי הכי אימא סיפא א"ר חנינא סגן הכהנים כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה ואי אמרת בצונן מותר ליהדר ולטבול בצונן, אמר רב פפא באתרא דלא שכיח צונן. ת"ש כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר הא כיצד יוצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ וכשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר וכן אתה מוצא במנודה ובאבל (מאי) לאו אבולהו (ובמאי) (עסקינן) אילימא בחמין (פניו ידיו ורגליו) מי שרו והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן, לא לעולם בחמין ודקא קשיא לך וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אשארא קאי תא שמע דאמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בן רבי חנינא ורחץ בצונן כל שבעה התם כשתכפוהו אבליו הוה דתניא תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים אמר רב חסדא בתער אבל לא במספרים במים ולא בנתר ולא בחול. אמר רבא אבל מותר לרחוץ בצונן כל שבעה מידי דהוה אבשרא וחמרא מתיבי

אין הבוגרת רשאה לנוול את עצמה בימי אבל אביה הא נערה רשאה, מאי לאו ברחיצה, ובמאי אילימא בחמין אין הבוגרת רשאה והאמר רב חסדא אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן: לא אכיחול ופירכוס

לימא מסייע ליה דא"ר אבא הכהן משום רבי יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר חנינא ורחץ בצונן כל שבעה. אמרי התם בשתכפוהו אבליו זה אחר זה דתניא תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים אמר רב חסדא בתער אבל לא במספרים, במים ולא בנתר ולא בחול ולא באהל איכא דאמרי אמר רבא אבל אסור בצונן כל שבעה מאי שנא מבשר ויין התם לפכוחי פחדיה הוא דעביד לימא מסייע ליה אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה הא נערה רשאה במאי, אילימא בחמין אין הבוגרת רשאה והאמר רב חסדא אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן, לא אכיחול ופירכוס אמר רב חסדא וזאת אומרת אבל אסור בתכבוסת כל שבעה והלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל שבעה אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר אבל לסוך אפילו כל שהוא אסור ואם לעבר את הזוהמא מותר. צלותא דתעניתא היכי מדכרינן ארבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל של תענית והיכן אומרה בין גואל לרופא מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה וכן אמר רב ששת בשומע תפלה מיתיבי אין בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל שמנה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה מאי יחיד ומאי צבור אילימא יחיד ממש וצבור ש"צ הני תשע עשרה, עשרין וארבע הוו אלא לאו ה"ק אין בין יחיד דקבל עליו תענית יחיד ליחיד שקבל עליו תענית צבור אלא שזה מתפלל שמנה עשרה וזה מתפלל תשע עשרה ש"מ יחיד קובע ברכה לעצמו לא לעולם אימא לך שליח צבור, ודקא קשיא לך שליח צבור עשרין וארבע מצלי, בג' תעניות ראשונות דליכא עשרים וארבע, ולא, והא אין בין קתני אין בין ג' ראשונות לג' אמצעיות אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לכ"ד זה וזה שוין, תנא ושייר, מאי שייר דהאי שייר (ג) נתן והא אין בין קתני אלא תנא באיסורי לא מיירי בתפלה לא מיירי ואי בעית אימא באמצעייתא נמי לא מצלי כ"ד, ולא והתניא אין בין ג' שניות לשבע אחרונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות הא לכל דבריהן זה וזה שוין, וכי תימא הכא נמי תנא ושייר והא אין בין קתני, ותסברא אין בין דוקא והא

רבינו חננאל

רבינו גרשום

הגהות הב"ח

והא שייר תיבה? אי משום תיבה לאו שורא הוא, מילי דצינעא קתני מילי דבפרהסיא לא קתני, אמר רב אשי מתני' נמי דיקא דקתני "מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות" אבל בכל דבריהן זה וזה שוין, וב"ת הבא נמי "תנא ושייר והא "מה אלו" קתני, ותסברא "מה אלו" דווקא הוא והא שייר לה תיבה? אי משום תיבה לאו שורא, הוא משום דקא חשיב לה באידך פרקא, השתא דאתית להכי עשרים וארבעה נמי לאו שורא הוא דקתני לה באידך פירקא, מאי הוי עלה? אמר רב שמואל בר ססרטאי וכן אמר רב חייא בר אשי אמר רב בין גואל לרופא, ורב אשי אמר משמיה דרבי ינאי בריה דרבי ישמעאל בשומע תפלה, והלכתא בשומע תפלה: תניא חדא עוברות ומיניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות ותניא אידך אין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות "אמר רב אשי "נקוט אמצעייתא בידך דמיתרצן כולהו: מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות: במאי מתריעין? רב יהודה אמר "בשופרות ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר בעננו קס"ד מאן דאמר בעננו לא אמר בשופרות ומאן דאמר בשופרות לא אמר בעננו והתניא "אין פותחין משבע [א] תעניות על הצבור שבהן י"ח התרעות וסימן לדבר יריחו" ויריחו שופרות הוה ותיובתא למאן דאמר בעננו! אלא בשופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה התרעה כי פליגי בעננו מר סבר קרי לה התרעה ומר סבר לא קרי לה התרעה למ"ד בעננו כל שכן בשופרות ולמ"ד בשופרות אבל בעננו לא והתניא "ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות כגון יחכוך "חגב "זבוב וצירעה "ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין (ה) מדצעקה בפה התרעה בשופרות תנאי היא "דתניא "על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גיים או נהר ועל ספינה המטורפת בים ר' יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה במאי אילימא בשופרות שופרות בשבת מי שרי! אלא לאו בעננו וקרי לה התרעה. ש"מ: בשני דר' יהודה נשיאה הוה צערא גזר

רש"י

והא שייר תיבה · דבאחרונות ליתא והכא ליתא כדקתני לקמן (דף טו.) סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו' ומשבינן בגמרא בהדיא מתיבה דליתא אלא באחרונות ומשני כי קתני נמי מתניתין "בקמייתא: מילי דצינעא · מתריעין בבית הכנסת וב"ד נמי בבית הכנסת: בפרהסיא · תיבה ברחובה של עיר: דיקא נמי · דלב"ד זה וזה שוין דקתני מתניתין מה אלו יתירות על הראשונות כו' ואלו ב"ד לא קא חשיב גבי אחרונות: והא מה אלו קתני · דמשמע דווקא: והא קתני לה באידך פירקין · דמי שתנה מתניתין דהכא תנא נמי דהתם והאי דלא תנא בהאי סמיך אהתם דקתני באחרונות מוציאין התיבה מה שאין כן באמצעיות: השתא דאתית להכי · דמשום דקתני לה באידך פירקין דאמרת דלא הוי שיור כ"ד נמי דאמרת דשוין נינהו איכא למימר דלא הוי שוין דהא אפי' שורא נמי לא הוי דבהדיא קתני לה באידך פירקין דבאחרונות איתנהו באמצעיות לא וליכא לתרוצי כשורא קמא בקמייתא דליכא כ"ד: מאי הוי עלה · היכן אומרה יחיד: נקוט מציעתא בידך · כלומר תריץ דבשלש אמצעיות הוו מתענין ומתרצא לכולהו הך מתנייתא הא דקתני בראשונות ולא באחרונות הנך ראשונות לאו ראשונות ממש נינהו אלא אמצעיות דאינהו הוו ראשונות לאחרונות אבל בשבע אחרונות לא מיתענו דכיון דשבע נינהו לא מצו עוברות ומיניקות למיקם בה והא דקתני באחרונות ולא בראשונות הנך אחרונות אמצעיות נינהו והראשונות ראשונות ממש ולא מתענין בהן דלא תקיף רוגזא כולי האי ואיתא לשון הוא לתנא למיקרי לאמצעיות ראשונות לאחרונו' ואחרונו' לראשונות: בשופרות · היו עושין ההתרעות ולשון התרעה כמו תרועה וסתם תרועה פשוטה לפניה ולאחריה במסכת ראש השנה (דף לד.) והכי מתריעין בשופרות כדכתיב (במדבר י) ותקעתם בחצוצרות וגו' תוקעין בשופרות כדי שיכניעו לבם לקול השופר ויהו נרתעים מחטאתם ואותן ברכות שהיו מוסיפין ביום התענית היו תוקעין על כל ברכה יבכא אחת שבן י"ח התרעות: רב יהודה אמר · מתריעין ענו בקול רם היו צועקים ענו אבינו ענו ענו אלהי אברהם ענו ענו אלהי יצחק ענו ענו אלהי יעקב ענו הכל כפי שאומרים בסוף הסליחות אבל ענו דתפלה שהיה אומר אפי' יחיד אוקימנא דאומרה בשומע תפלה ותפלה קרי ליה התרעה דהי בשופרות מריעין מיבעי ליה ומאן דמפרש ענו של תפלה שמונה עשרה ברכות ההתרעות וקא פריך מן וסימן לדבר יריחו ואם איתא ליפרוך בהדיא י"ח תפלות של שמונה עשרה ברכות מי איכא בשבע תעניות: אין פותחין מז' תעניות · בהתרעות: שמונה עשרה התרעות · שהן מוסיפין ו' ברכות מי"ח עד כ"ד ולכל אחת שלש תרועות: וסימן לדבר · שלא תטעה אם התרעה הוי תרועה או תפלה: יריחו · דכתיב בה שופרות ליכנא אתריגלא סימן לדבר כלומר לכך מתריעין כדי שיפלו כחלק שנפלו ביריחו על ידי שופרות דכתיב (יהושע ו) ויתקעו בשופרות וגו' וכתיב (שם) ותפול החומה תחתיה: אלא בשופרות כולי עלמא וכו' · והא מתריעין דקתני הכא במתניתין דעבדינן בתעניות בשופרות: כי פליגי בעננו · כי פליגי במתריעין דאמריען בעלמא על שאר פורעניות מ"ס ענו נמי התרעה והאי דקתני בעלמא מתריעין בעננו ומאן דאמר בשופרות אבל בעננו לא: חגב · ארבה כתרגומו: צירעה · עוקצת את האדם: יתושין · נכנסין בעיניו ובחוטמו: חיכוך · כמו נתחכך בכותל: לא צעקה בפה היא · אלמא דצעקת פה לא קרי ליה התרעה: תנאי היא · האי תנא דשאר מיני פורעניות סבר צעקת פה לאו שמה התרעה ואידך סבר כו': גיים · וצרין עליה: נהר · המתפשט ורוצה לחוץ לשטוף את השדה ואת הבתים: המטורפת · כמו בילים טרופות (חולין דף סד.) שהולכת ונדה ועתידה להטבע במים: לעזרה · צועקין לבני אדם שיבואו לעזרם: ולא לצעקה · תפלה שאין אנו בטוחין כל כך שתועיל תפלתו לצעוק עליהן בשבת אלמא צעקת פה קרי התרעה מפי מורי ל"א לעזרה דקאמר תנא קמא מתריעין דמשמע בקול רם ואמר ליה רבי יוסי לעזרה שיהא מתפללין כל אחד בביתו לעזרה בעלמא:

תוספות

לאו שורא הוא דהא קתני לה באידך פירקא · והוא הדין דהוה מצי לתרוצי כדלעיל מילי דבפרהסיא לא קתני:

תני חדא מתענות בראשונות ולא באחרונות והנא אידך מתענין באחרונות ותני אידך לא מתענין לא בראשונות ולא באחרונות (ג) נקוט מציעתא בידך · פירש הקונטרס השלש תעניות אמצעיות בידך דבאותן תעניות עוברות ומיניקות מתענות וה"ק מתענות בראשונות פי' בראשונו' ר"ל אמצעיות דהם ראשונות לאחרונו' שהיו חמורות אבל לא באחרונות דנפישי ולא מצו עבדי להו והא דקתני באחרונות ולא בראשונות האי אחרונו' היינו אמצעיות וקרי להו אחרונות שהם אחרונות מן הראשונות בתחלה גוזרין שלש תעניות וכן בשניה שלש אבל אין מתענות בראשונות שהם קלות והא דקתני לא בראשונות ולא באחרונות כלומר לא בשלש הראשונות ממש ולא בשבע האחרונות האחרונות ממש אלא דווקא באמצעיות:

ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילא משמיה דרב אמר עננו · אומר הר"י (ג) והאי עננו לא ר"ל עננו שבתפלה שאנים אלא עינו שאומרים בסליחות וביום הכפורים עננו אבינו עננו אבל עננו דתפלה לא קאמר דהא בשלש ראשונות נמי אמר לה:

ובהן י"ח תרועות וסימן לדבר יריחו · פירוש שבירחו עשו כן שהקיפוה ז' ימים והיו תוקעין בכל יום כמו כן תקנו בתעניות ובכל תענית מוסיפין שש ברכות ועל כל ברכה תוקעין מריעין ותוקעין א"כ היינו י"ח תרועות:

מתריעין לעזרה · פי' שיבואו לעזור העיר וכו' ומתריעין בפה פירוש והאי תרועה ר"ל מתריעין בפה דאין להסיר תרועה בשופר בשבת:

רבי

רבינו חננאל

אחרונות כגון תני כ"ד וכיוצא בהן אמר רב אשי הא דרייקת מתנייתא דייק ממתני' דקתני מה אלו יתירות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין החנויות הא לכל דבריהן זה וזה שוין · הנא מקצת ושייר מקצת ומאי שייר דהאי שייר [שייר] תיבה דלא קתני ומוציאין התיבה אלא אמרינן תנא ושייר כשם ששייר התיבה שייר כ"ד ברכות ולעולם [אין] מתפללין באמצעיות כ"ד ברכות ודחינן תיבה לאו שייר הוא דקתני באידך פרקין: סדר תעניות כיצד מוציאין התיבה ותנה בספרש אבלהו תעניות מוציאין את התיבה. ואמרינן השתא דאתית להכי נמי זה השיטה תשני בהא נמי ואימא פרקתני סדר תעניות כיצד וקא מפרש כ"ד ברכות ש"מ אכולהו תעניות קמיירי ווו שנוית היא ולא סמכינן עליה דהוא באידך פרקין *) ואין מוציאין התיבה אלא בז' אחרונות: מאי הוה עלה ואסיקנא הלכתא יחיד מתפלל עננו ל"ש יחיד קאי בצבור ול"ש יחיד דקאי בעלמא וקי"ל דכל יחיד מזכיר עננו בשומע תפלה · תני חדא עוברות ומיניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות · ותניא אידך אין מתענות לא באחרונות ולא בראשונות · אמר רב ששת נקוט אמצעייתא בידך כי מתענין בהן דמתרצין כולהו פי' הא דקתני בראשונות מתענות בראשונות בשלש אמצעיות [מיירי] ולגבי שבע אחרונות (תני אחרונות) ותני שלש אמצעיות ראשונות לגבי ז' ניננהו ואמצעיות דקתני מתענין באחרונות הן ג' אמצעיות ולגבי שלש הראשונות האמצעיות אחרונות סקרו · וברייתא דקתני אין מתענות לא בראשונות [בראשונות] ממש שהן שלש ראשונות ולא באחרונות [באחרונות ממש] שהן ז' האחרונות אבל תנ' הראשונות מתענות לדברי שלשתן רש לפשר דכלהו מודו באמצעיות

מתענות : ירושלמי עוברות ומיניקות מתענות בט' באב ובג' שניות ולא בג' אחרונות : כתני' אין גוזרין תענית בתחלה בחמישי כו' עד ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא השניות ולא האחרונות : כתני' עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עוד ט' · מתריעין דתני במתני' כיצד הוא רב יהודה אמר התרעה בשופר משמיה דרב אמר התרעה בעננו ומתבינן [עלה] דרב אין פותחין מז' תעניות על הצבור ובהן ו' התרעות וסימן לדבר יריחו התרעות דיריחו בשופר הוו · ושנינן בשופר דברי הכל התרעה היא כי פליגי בעננו רב יהודה סבר עננו לאו התרעה היא ורב סבר עננו נמי התרעה היא · וחוב מתבינן עליה ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות על העולם כגון חיכוך חגב וזבוב צרעה יתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין · והנה עננו צעקה היא ואם תאמר כנם עננו התרעה היא נמצא עננו התרעה והיא הצעקה היכי קתני צועקין ולא מתריעין ושנינן תנאי היא יש תנא שקורא עננו התרעה ודהנן בפירקין [דהכדיא] (קרא) על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גיים או נהר

*) אולי צ"ל דהא באידך פרקין אמריק דאין מוציאין וכו'.

רבינו גרשום

הא שייר תיבה דבאחרונות איכא ובאמצעיות ליכא אי משום תיבה לאו שורא היא דמילי בצינעא קתני כגון מתריעין ונועלין מילי דפרהסיא כגון תיבה שמוציאין לרחוב לא קתני ולעולם איכא תיבה באחרונות ולא באמצעיות אבל כ"ד דהוי בצנעא אם איתא דליכא באמצעיות הוה קתני שבאלו מתפללין כ"ד ובאלו אין מתפללין כ"ד אלא ש"מ דבאמצעיות איכא כ"ד ולא צריך לתרוצי אב"א באמצעיות ליכא כ"ד ולעולם אמרינן הא דקתני אין בין ג' ראשונות לג' אמצעיות כו' הא לכ"ד שוין דהיכי דבאמצעיות איכא כ"ד ה"נ איכא בראשונות ולא צריך לתרוצי הא דתני שצבור מתפלל י"ח דהא איכא כ"ד אלא מוקמינן ליה ביחיד שקיבל עליו תענית צבור והתם יחיד קובע ברכה לעצמו מתניתין נמי דיקא דבאמצעיות איכא כ"ד מה אילו אחרונות יתירות על הראשונות אמצעיות שבאלו אחרונות מתריעין ונועלין אבל לכל דבריהם זה וזה שוין אלמא דכי היכי דאיכא כ"ד באחרונות איכא נמי באמצעיות וכי תימא ה"נ תנא ושייר כלומר דה"נ איבעי ליה למיתני שבאילו יש כ"ד ובאילו אין כ"ד אלא שיירי

הא מה אילו קתני דמשמע דהוי דוקא דליכא לתני ההני בינייהו אלא לתני בהדייא אבל לכ"ד זה וזה שוין דכי היכי דאיכא כ"ד באחרונות איכא נמי באמצעיות, א' משום תיבה לאו שורא היא אלא כזו דשייר כ"ד אלמא ש"מ דכי היכא דבאחרונות איכא כ"ד ה"נ איכא כ"ד באמצעיות השתא דאתית להכי דהרצית דקתני באידך פרקין וכ"ד לא הוי שיורא כלומר לעולם באחרונות איכא כ"ד ובאמצעיות לא והא דלא קתני שבאילו יש כ"ד ובאילו אין כ"ד משום דקתני לה באידך פירקא דבאחרונות איכא כ"ד ולא באמצעיות והא דקתני אין בין שלש ראשונות לשלש אמצעיות וכו' אבל הא לכל דבריהם זה וזה שוין דכי היכי דבאמצעיות ליכא כ"ד ה"נ בראשונות ומציני לאוקמי הא דקתני שצבור מתפללין י"ח בש"צ בקמייתא דליכא כ"ד ולא ביחיד דאין יחיד קובע ברכה לעצמו: נקוט אמצעייתא בידך כלומר כולהו אכולהו דבאמצעיתא מתענות ולא בראשונות ולא באחרונות בראשונות לא ראבתי לא תקיף הגנא ובאחרונות דקשי עלה להתענות שבעה ימים ובתרתי נהלהו הא דקתני מתענות

רבי יהודה נשיאה גזר תליסר תעניות · על שאר פורענויות (ג) ומיהו קאמר ליה רבי אמי דאין מטריחין דהכי נמי משמע דהוה אשאר מיני פורענויות מדמייתי עלה הא דקאמר רבי יוחנן לא שנו אלא לגשמים אבל לשאר מינים וכו':

שיצאה זמנה של רביעה · דזמן רביעה דורה הוי במרחשון ויצא מרחשון:

שלח להו - כיחידים דמיתו פירוש ובשומע תפלה תאמרו הפלה (ד) (תעניה) והא דיחיד אומר ותן טל ומטר בברכת השנים אע"ג שמתפלל בעצמו הואיל וזמן נטר הוא, אבל בני נינוה הוו יחידים אפי' בתקופת תמוז צריכין למטרא:

הכל לפי השנים · אם צריכים אותה שנה גשמים שהיא שחונה ואם צריכים גשמים כבני נינוה שואלין ותן טל ומטר בברכת השנים:

גזר תלת עשרה תעניות ולא איעני, סבר למיגזר טפי, אמר ליה ר' אמי הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יותר מדאי אמר ר' אבא בריה דרבי חייא בר אבא: רבי אמי *דעבד, לגרמיה הוא דעבד אלא הכי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לגשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו מן השמים תניא נמי הכי כשאמרו שלש וכשאמרו שבע לא אמרו אלא לגשמים *אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו לימא תיהוי תיובתיה דר' אמי אמר לך רבי אמי תנאי היא דתניא אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי רשב"ג אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שיצא זמנה של רביעה שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא היכי נעביד: כיחידים דמינן או כרבים דמינן - כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כרבים דמינן ובברכת השנים? שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה מיתיבי אמר רבי יהודה אימתי - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן אבל בזמן הזה הכל לפי השנים, הכל לפי המקומות, הכל לפי הזמן אמר ליה מתניתא רמית עליה דרבי, רבי תנא הוא ופליג, מאי הוי עלה? רב נחמן אמר בברכת השנים רב ששת אמר בשומע תפלה, והלכתא בשומע תפלה: בשני מטין עם חשיכה ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת: איבעיא להו היכי קתני: בב' מטין עם חשיכה ובה' כל היום מפני כבוד השבת או דילמא בשני מטין ובחמישי פותחין כל היום כולו תא שמע דתניא *בשני מטין עד הערב ובחמישי פותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת. היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל אחד. היה לו אצטבא כנגד פתחו פותח כדרכו ואינו חושש: עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה: תנא *בבנין - בנין של שמחה, נטיעה - נטיעה של שמחה, אי זהו בנין של שמחה? זה הבונה בית חתנות לבנו, אי זו היא נטיעה של שמחה? זה הנוטע *אבורנקי של מלכים: ובשאילת שלום: תנו רבנן חברים: אין שאילת שלום ביניהן, עמי הארץ ששואלין, מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש. *והן מתעטפין ויושבין באבלים וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום עד שירחמו עליהם מן השמים *אמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון שנאמר ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך ואמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אלא אם כן נענה כיהורם בן אחאב שנאמר ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו וגו' ואמר ר' אלעזר לא הכל בקריעה ולא הכל בנפילה: משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה משה ואהרן בנפילה דכתיב ויפל משה ואהרן על פניהם יהושע וכלב בקריעה דכתיב ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם מתקיף לה ר' זירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני אי הוה כתיב יהושע כדקאמרת השתא דכתיב ויהושע הא והא עביד ואמר ר' אלעזר לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה: מלכים בקימה ושרים בהשתחויה - מלכים בקימה דכתיב כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה

גזר תליסר תעניתא · כדאמרינן במתניתין (דף טו:) שלש ראשונות ושלש אמצעיות ושבע אחרונות ולשאר פורענויות עביד להו ולא לגשמים: לגרמיה · לעצמו דרש שלא אמר אלא לפי שהוא לא היה רוצה להתענות: לא שנו · דאין גוזרים יותר משלש עשרה: כשאמרו · תורה אור להתענות שלש ראשונות ושלש אמצעיות ושבע אחרונות: לא מן השם הוא זה · שאין זה (א) טעם שאין מניחין בשביל טורח אלא שכבר יצא זמנה של רביעה של יורה שהרי מרחשון עבר על טלן לסוף התעניות שמקלתן הוו בכסליו כדקתני מתניתין והיכא למשמע מדרבי שמעון דבשאר מיני פורעניות דכל שעתא הוי זימנייא למיבטלי אפילו טפי גזרינן ורבי דקאמר "אין מטריחין" בשמת תעניות קאמר ואנא דאמרי כרבי: ובשומע תפלה · אמרינן לשאלת מטר ביחיד השואל צרכיו בשומע תפלה דהא דאמרינן שאלה בברכת השנים אפי' ביחיד משום דזמן נטר הוא אבל במילתא אחריתי דהוי ליחיד ולא לצבור כהכא דבתקופת תמוז לאו זמן שאילה לצבור הוא, בשומע תפלה הוא דמדכר ליה ולא בברכת השנים כדאמרינן במסכת ע"ז (דף ח.) ובברכות (דף לא.) אם היה לו חולה בתוך ביתו מזכיר עליו בברכת החולים ולבסוף מוקמינן והלכתא בשומע תפלה כך שמעתי: אימתי · הוא סדר תעניות: בזמן שהשנים כתיקנן · שהוא קציר בניסן וזריעה במרחשון ואין סדר השנים משתנה: וישראל שרוין על אדמתן · שמנהג ארץ ישראל בכך: הכל לפי השנים · אם צריכה אותה שנה למטר כגון שנה שחונה שצריכה לגשמים הרבה: לפי המקומות · כגון נינוה דאפי' בתקופת תמוז בעו מטרא· לא גרסינן לפי הזמן שלא ירדו עדיין גשמים: *בשני מטין עם חשיכה · ולא נועלין ולא פותחין האיל ולאו *) לכבוד שבת הוא ובחמישי מותרין לפתוח לגמרי: מטין · שלא יראו בני אדם, ולמטרו אלא לעת ערב פותחין מקצתן כדי שיהא להם מה לאכול בלילה: או דילמא · פותחין כל היום והכי משמע מתניתין בשני מטין ובה' היום פתוח כדרכו כל היום לגמרי מפני כבוד השבת: אצטבא · כסא דהשתא אין החנות פתוחה לרשות הרבים ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך: פותח כדרכו · אפי' בשני (ג): הכי גרסינן בנין בבנין של שמחה, נטיעה בנטיעה של שמחה · "בנין" דקתני מתניתין לא בנין הצריך לו אלא בנין הצריך לשמחה דבדבר שמחה ממעטין: בית חתנות · לעשות חופתו: אבורנקי של מלכים · שכך היו נוהגין כשנולד בן למלך היו נוטעין אילן לשמו וכשממליכין אותו עושין לו כסא ממנו לישנא אחרינא אילן גדול המיסך על הארץ לטייל המלך תחתיו ודומה לו בעירובין (דף כה:) ההוא אבורנקא דהוה ליה לרב נטעה בבוסתניה: של מלכים · דרך מלכים נוטעין אותו וגם, ואת טעמו כמו כן וגם היא, והוא נטיעה של שמחה: שאלה בשלום · תלמיד חכם מחזיר לו משום איבה ובשפה רפה: אבל ומנודה חייבין בעטיפה · דכתיב "ועל שפם יעטה" במועד קטן (דף טו.): רשאי ליפול על פניו · לבזות עצמו בפני הצבור [שאם לא יענה יתרפוהו, כך שמעתי] אלא אם כן יודעין בו שהוא חשוב כיהושע שאמר לו הקב"ה קום לך למה זה אתה נופל על פניך: אלא אם כן נענה · שיודעין הן שנענה כיהורם, יהורם רשע היה אלא שהתענה על רעב שהיה בימיו ונענה דכתיב (מלכים ב ז) ויהי סאה סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל: לא הכל · נענין (*בנפילה) ולא הכל נענין בקריעה דיהושע וכלב שלא היו חשובין כמשה ואהרן לא זכו ליענות אלא בקריעה, ומקרא בעלמא קא דריש: ויהושע בן נון · כתיב בתריה דההוא דוי"ו מוסיף על ענין ראשון:

*) ולאו לכבוד שבת הוא לא מטין כל היום כדי שיראו בני אדם וינצטרו אלא לעת ערב כו"ל וכל זה עד לאכול בלילה הוא דיבור אחד:

רבינו גרשום

א א מיי' פ"ד מהלכות תעניות הלכה א ג ג טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף א:

ב ב מיי' שם ש"ע שם א"ח סימן תקעט:

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים בהשתחויה דכתיב שרים וישתחוו מתקיף לה רבי זירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים וישתחוו כדקאמרת, השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עביד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה: צדיקים לאורה וישרים לשמחה: צדיקים לאורה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה:

הדרן עלך מאימתי

סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן בראשו. הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה ואומר לפניהן עשרים וארבעה ברכות: י"ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני אשא עיני אל ההרים וגו' ממעמקים קראתיך ה' תפלה לעני כי יעטוף רבי יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיהן רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות, ואומר חותמיהן: על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' גואל ישראל: על השניה הוא אומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות על השלישית הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תרועה על הרביעית הוא אומר מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע צעקה על החמישית הוא אומר מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תפלה על הששית הוא אומר מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' העונה בעת צרה על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

°) תהלים קכ °°) שם קכא °°°) מ"א ח

תורה אור: יונה ג · יואל ב · תהלים קכ · שם קכא · שם קל · שם קב · ירמיה יד

רש"י

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים · לישראל הבזוים והמתועבים ועבדים מושלין בהן: ולא הכל בקימה · לקראת ישראל לעתיד לבא מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו: ה"ג לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה · ישרים לשמחה, דישרים עדיפי מצדיקים:

הדרן עלך מאימתי

סדר תעניות כיצד כו': אפר מקלה · אפר ממש ולא עפר, אפר סתם הוא עפר דהכא אפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) מעפר שרפת החטאת הך עפר קרוי אפר סתם, והיינו דקתני אפר מקלה אפר שריפה, אי הוה תני אפר סתם הוה משמע עפר, ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם ובגמרא מפרש מאי טעמא עבדין הכי: כבושין · לשון עצירה כמו מכבש בלע"ז פריש"א (א) שכובשין את הלבבות לאחוריהם לטוב ואלו הן דברי כבושין אחינו כו': ובקבלה · שהנביא מוכיח לישראל (עמדו בתפלה) והקשה תוספות מאן דהו מאי שנא בהאי קרא דכתיב ביונה וירא האלהים את מעשיהם וגו' ולא קרי ליה דברי קבלה ובהאי קרא דוקרעו לבבכם קרי ליה קבלה ופריק היא כל מקום שהנביא מוכיח ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובכל דוכתא דלא איתפקד נביא כי האי וירא האלהים שהוא כמספר והולך דיליף מיניה אגב אורחיה מילתא לא קרינן ליה קבלה: (ב) ברחובה של עיר · בגלוי וכי הך דאמרינן במסכת מגילה (דף כו.) בני העיר שמכרו רחובה של עיר והתם מפרש בהדיא אמר ר' זירא הואיל והעם מתפללים בו בתעניות ובמעמדות: ורגיל · רגיל להתפלל ותפלתו שגורה בפיו ולא יטעה שכל (ג) (חזן) שטועה סימן רע לשולחיו: וביתו ריקם · משמע דהוא עני ואין לו מחיה בביתו ובגמרא מפרש טעמא אחרינא וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא יצא עליו שום שם רע בשום עבירה ס': זכרונות ושופרות · כל הפסוקים שאומרים בראש השנה: אל ה' בצרתה לי ס' · סלק מן מזמורים: ואומר חותמיהן · על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות חותמת זכרונות, ואחר שופרות חותמת שופרות, וכן אחר כולם מעין הפרשה כדמפרש ואזיל: על הראשונה · כשפתח ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו' בגואל ישראל היה מתחיל להאריך והולך ואומר לכולן שש ברכות: על השניה · זו היא ברכה ראשונה של שש ברכות כדאמרינן בגמ' והילך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שש אלא שבה היה מתחיל להוסיף ולהאריך על הזכרונות הוא אומר זוכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למנינא ועל אל ה' בצרתה לי והיא שלישית למנין שם שומע צעקה(ד) שלישית וכן כולן: מי שענה את אבותינו על ים סוף · לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל שכוחים במצרים כמה שנים ונפדו מן הגאולה שזכרם המקום ונאמר דכתיב (שמות ו) ואזכור את בריתי: ובשופרות היה אומר מי שענה את יהושע בגלגל · לפי שנענה בשופרות ביריחו והוא כשהיו ישראל בגלגל: ואליהו בהר הכרמל · כנגד אשא עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בהר הכרמל מעין אשא עיני אל ההרים ושמואל במצפה דכתיבי קראתי ומעין אל ה' בצרתה לי: ממעי הדגה · מעין ממעמקים קראתיך ה' ויונה בעת צרה שכן כתיב ביונה קראתי מצרה לי (יונה ב) ובשמואל כתיב ויזעק אל ה' (שמואל א ז) ובאליהו כתיב (מלכים א יח) ענני זו תפלה: ועל השביעית · מפרש בגמרא מאי שביעית מי שענה דוד ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה (שמואל ב כא): ושלמה · כשהכניס הארון לבית קדש הקדשים אי נמי רעב כי יהיה בארץ וגו' (מלכים א ח) ולפיכך חותם מרחם על הארץ שאף התפללו על ארץ ישראל ותפלה לעני כי יעטוף על דוחק גשמים נאמר וכתיב ביה (שם) בהעצר שמים: בימי רבי חלפתא בצפורי · אביו של רבי יוסי בצפורי (דף לב:) אחר רבי יוסי לצפורי [אחר ר' חנינא בן תרדיון] בסיכני: וגומר

תוספות

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה · פירוש ואין לומר כדלעיל ולישרים האי והאי שמחה ואורה (ה) א"כ דאמרינן דלישרי לב קאי אהא דלעיל כמו כן אמרינן דלצדיקים קאי אהא דלהבתריה כיון דסמוך לדיק לישרי לב ונודאי יש הפרש בין זה לזה דאם לא כן לערבינהו ולכתוב לצדיקים ולישרי לב אורה ושמחה אבל ההיא דלעיל לא שוו מלכים ושרים כי הדדי אלא יראו וקמו ביניהו וכמו יראו וקמו דהאי קודם שרים קאי על מלכים דלעיל קאי נמי אשרים דכתיב אבתריה אבל הכא אין נפרש אלא אור זרוע לצדיקים ולישרי לב שמחה:

הדרן עלך מאימתי

[ועי' תוספו' מנחות יט. ד"ה במקלה]

רבינו חננאל

שירחמו עליהם מן השמים · א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו א)[יחיד בצבור וכן מפורש בתלמוד ירושלמי] [בפ"ב כ"ו] אא"כ נענה כיהושע בן נון שנאמר ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך וכן אין אדם חשוב רשאי לחגור שק על בשרו אא"כ נענה כיהורם שנאמר ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו וירא העם והנה השק על בשרו. וא"ר אלעזר משה ואהרן בנפילת · יהושע וכלב בקריעה · ומסקנא יהושע הא והא קא עביד ועוד אמר מלכים בקימה שרים בהשתחויה ואני ג) אומר צדיקים וישרים בשמחה שנא' אור זרוע לצדיק ולישרי לבשמחה:

הדרן עלך מאימתי מוכירין

סדר תעניות כיצד מוציאין את

רבינו גרשום

תנא בנין בנין של שמחה כלומר הא וקתני מטעמין בבנין היינו בבנין של שמחה ג)אבורנקי של מלכים שכשנולד בן נוטעין אילן אחד לשמו וכשמעמידין אותו למלך עושין ממנו כמא מלכות · ומנא לן ויהושע נענה דכתיב ויאמר ה' אל יהושע וגו' ויהושע ו' מוסיף על ענין ראשון דהא והא עבד בנפילה כמשה ובקריעה · לא הכל בקימה כלומר לעתיד לבא שעומדין כנגד ישראל הא והא עביד קימה והשתחויה. ה"ג הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה ולוי לשמחה ישרים אף לשמחה וישרים עדיפי מצדיקים:

הדרן עלך מאימתי

סדר תעניות כו' חציי בקטייתא כלומר

[עי' תוספות קמן ע"ג ד"ה וסמכין]

[לפנינו שם שתמא דגמרא ולא ר' זירא אמרה]

[ברכות לד.]

שייך לע"ב

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כבושין כו' (שכובשין את הלבבות לאחוריהם לטוב) [illegible] : (ב) ד"ה ובקבלה כו' [illegible] : (ג) ד"ה ורגיל כו' [illegible] : (ד) ד"ה על השניה כו' [illegible] : (ה) תוספות ד"ה אור כו' [illegible]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ובקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה · עיין חולין דף קלז ע"א [illegible]

[illegible]

ג א מיי' פ"ד מהלכות תענית הלכה יז טוש"ע א"ח סימן תקעט :
ד ב מיי' שם פ"ג ה"ב :
ה ג מיי' שם הלכה ג :
ו ד מיי' שם הלכה ו :
ז ה ו מיי' פ"ה מהלכות ביאת מקדש הלכה ו :
ח ו מיי' שם הלכה יב :
ט ח מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הל' יא :
י ט מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעב סעי' א :
יא י מיי' שם פ"ג הל' ג ובל' כ טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג ד :
יב כ מיי' שם פ"א הל' ו טוש"ע שם סימן תקעב סעיף ב :
יג ל מיי' פ"ד שם הלכה א טוש"ע שם סימן תקעט סעיף א :

[עיין לפ"א במשנה]

ואפילו בקמייתא · כלומר ואפי' בג' תעניות הראשונות ובג' שניות קאמר במתני' דמוליכין את התיבה לרחובה של עיר ואומר כ"ד ברכות כו' ורמינהו והתניא ראשונות ושניות נכנסין כו' פי' ומתפללין בה כדרך כל השנה כולה כלומר שיאמר י"ח ברכות כדרך שמתפללין כל השנה וקשה דהא לעיל (ד) בפ"ק (דף יג:) קאמרינן אין בין ג' תעניות שניות לשלש ראשונות אלא שבאלו (ה) מתפללין ומותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לענין עשרים וארבעה זה וזה שוין דבין בראשונות בין באמצעיות היו אומרים כ"ד ועוד קשה דאמרינן לעיל ואיבעית אימא באמצעיות כמי לא מצלו כ"ד ואמאי לא מייתי לה סייעתא מהא דהכא וי"ל דהא דקאמר הכא ומתפללין כדרך כל השנה לאו בעשרים וארבע ברכות קאמר אלא קאמר שמתפללין כדרך כל השנה שלא היו מוליכין את התיבה לרחובה של עיר :

ונותנין אפר על גבי כו' · ואותו אפר הוי מעפר אדם סברי (ו) הוא האפר הוי לזכרון העקידה ובעקידה היה עלמות במקום

תורה אור

בימי רבי חלפתא ור' חנינא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן, תקעו הכהנים [א] ותקעו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, הריעו בני אהרן הריעו מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (א) וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית. שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין שבע אחרונות אלו ואלו מתענין ומשלימין דברי רבי יהושע וחכמים אומרים שלש תעניות הראשונות אלו ואלו לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שבע אחרונות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין. אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור דלא להתענאה לפניו ולאחריו מותר ר' יוסי אומר לפניו אסור לאחריו מותר. אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים, אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני, ושלש שניות חמישי שני וחמישי ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות. אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר רבי מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת: גמ' סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו' ואפילו בקמייתא ורמינהו שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה ובשבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד [ג] נוטל ונותן בראשו רבי נתן אומר אפר מקלה הן מביאין אמר רב פפא כי תנן נמי מתניתין, אשבע אחרונות תנן: ובראש הנשיא: והדר תני כל אחד ואחד [ג] (נוטל ונותן) בראשו איני (והתנן) דבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן: בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר ובקללה מתחילין מן הקטן (דאמר מר) בתחלה נתקלל נחש ואחר כך נתקללה חוה ואח"כ נתקלל אדם, הא חשיבותא לדידהו דאמרי להו אתון חשיבתו למיבעי עלן רחמי אכ"ע: [ד] (כל אחד ואחד (נוטל ונותן) בראשו: אמר רב אדא) וכל אחד ואחד (נוטל ונותן) בראשו נשיא ואב בית דין נמי נשקלו אינהו וניתנו בראשייהו מאי שנא דשקיל איניש אחרינא ומנח להו? אמר רבי אבא דמן קסרי אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש

[ונעיל יב.]

[סוכה יז.]

[לקמן כט.]

[גיטין טו: שבת קט. ע"ש ובכ"ל והיא דיסר ע"ש]

עירובין סה.

גיטין סח.

[נפי' ובקללה בנסוקן]

[שם. עירובין יח.]

[נ"ל נותן]

[נ"ל נותן]

[סנהדרין סב.]

[פי' פירש"י]

וגומר כל הברכה · כל אותה ברכה עצמה: ה"ג ולא ענו אחריו אמן תקעו בני אהרן תקעו · חזן הכנסת אומר להן על כל ברכה וברכה והוא השמש ולא שליח צבור: לא היינו נוהגין · שלא לענות אמן: אלא בשער מזרח ובהר הבית · כלומר בזמן שבית המקדש קיים כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח לפי שלא היו עונין אמן במקדש כדאמרינן בגמרא (דף טז:) ואין לומר לא היו נוהגין כן לתקוע אלא במקדש דהאי תוקעין בגבולים כדתנא בכולה הך מסכת ומסכת ראש השנה (דף טז: ס.): אנשי משמר · של אותה שבת: ולא משלימין · שעדיין אינן חמורין כל כך ובגמרא (דף יז:) מפרש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום ובאים הן לסייעם ואם היו מתענים (ג) לא היה להם כח לעמוד בעבודה: אנשי בית אב · המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום: אנשי [מעמד] · אחד כהנים ולוים וישראלים הקבועים ועומדין ומתפללין על קרבן אחיהם שיקבל לרצון ועומדים לשם בשעת עבודה דהיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו וכולהו מפרש בפרק אחרון (דף כו.): מותרין לשתות יין · לאו גבי תענית איתמר אלא אגב דמיירי בבני משמר מייתי לה: בלילות · אין לחוש שמא תכבד העבודה שהרי לאו מבערב שפסקו הקרבנות ולא כבדה העבודה שיבואו חוב קרבנות ולא יספיקו בני בית אב של אותו היום וצריכין אלו לסייען והרי אינן ראוין לעבודה משום שכרות: אנשי בית אב אסורין בין ביום בין בלילה · לפי שהיו מעלין כל הלילה אברים ופדרים שפקעו מעל המזבח א"נ לא גמרו ביום גומרים בלילה אבל אנשי משמר אינן צריכין לסייע בלילה דהכי נהגו דבית אב יכול להספיק לבד היטב המערכה: אסורים לספר ולכבס · משנכנסו למשמרתם כל אותה שבת אלא מסתפרין קודם לכן וטעמא מפרש בגמרא: ובחמישי · של משמרתן מותרים דכך רוב בני אדם להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח: כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד · דאיכא יומיא דלא להתענאה ומקצתהון דתמירי בהו דלא למספד ואותן שהן חמורים ואסורים בהספד לפניו אסור בהספד דילמא אתי למיעבד ביו"ט גופיה: ולאחריו מותר · דכיון שעבר יום לא חיישינן ואותן שאינן חמורין ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה בין לפניו כו': שלא להפקיע את השערים · כשרואין בעלי חנויות שקונין למוצאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת (ג) לליל חמישי ואחת לשבת סבורים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו אלא מפני התענית: בראשי חדשים · דאיקרי מועד: ואם התחילו · שקיבלו תענית מקודם לכן ונכנס בהן ראש חדש אין מפסיקין דאף על גב דאיקרי מועד לא כתיב ביה יום משתה ושמחה: שאין משלימין · להתענות כל היום אלא אוכלין סמוך לערב: מגילת תענית נכתבה בימי חכמים אע"פ שלא היו שתכין הלכות והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כאילו היה מקרא: גמ' אפילו בקמייתא · מוליכין את התיבה בתמיה: כי קתני נמי מתני' · סדר תעניות כיצד בסדר תעניות אחרונות קא מיירי: ה"ג בגמרא ונותנין אפר על גבי התיבה ולא גרסינן אפר מקלה אפר סריפה עדיף משום אפרו של יצחק כדלקמן: בגדולה · מינוי בגדולה שלא לפורענות וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר וגו': הא נמי דיהבינן ברישייהו דנשיא ואב ב"ד ברישא חשיבותא הוא דאמרי להו אתון חשיבותו טפי כו': דשקיל איניש אחרינא כו' · דקתני ונותנין ע"ג התיבה כו' ועל ראש הנשיא כו' דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא תני נותנין אלא כל אחד ואחד (נוטל) כו': למתבייש

רבינו חננאל

התיבה כו' · ואקשינן סדר תעניות מכלל דבכולהו מוציאין את התיבה והתניא שלשה תעניות הראשונות נכנסין לבתי כנסיות ומדרשות ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה שבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר כו'. ושני רב פפא כי תנן מוציאין את התיבה כו' אחרונות תנן · ואקשינן אמאי אין מתחילין מן הקטן והתניא ר' אומר בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר ויאמר משה אל אהרן *) ואל אלעזר ואל איתמר בניו ובקללה מתחילין מן הקטן דאמר מר בתחלה נתקלל הנחש ואחריו חוה ואחריה אדם ושנינן נתינת אפר על ראש הנשיא חשיבות היא לו דאמרינן לית חשיבות קמיה דקב"ה למבעי

*) נ"ל ולאלעזר ולאיתמר או נ"ל וידבר משה וכו'

[נ"ל והתניא] [נ"ל נותן]

[ליתא בברכות וגם משלוני כנגה]

רב"א מותק זו והפיסקא מתחיל מן אידך וכל אחד ואחד וכו'

[גי' רי"ף אדא וגי' רח"ם זירא]

רבינו גרשום

דתני בעתם מוציאין את התיבה דמשמע אפילו בראשונות · פאר זו תפילין דכתיב פארך חבוש עליך

הגהות הגר"א

[א] במשנה ותקעו · נ"ל תקעו (וכ"ה בסוגיות): [ב] גמ' וכל אחד ואחד נוטל ונותן כו' נ"ל ובכתיים מוקף: [ג] שם כל אחד ואחד נוטל ונותן נ"ל: [ד] שם כל אחד ואחד כו' נ"ל ובכתיים מוקף:

הגהות הב"ח

(א) גמ' את אבותינו על ים סוף כו' היום הזה וכן בכל ברכה וברכה ובכולה הדבר אלא: (ב) רש"י ד"ה ולא משלימין כו' ואם היו מתענים ומשלימין לא היה להם: (ג) ד"ה שלא להפקיע כו' סעודות גדולות אחת ליום התענית לליל חמישי: (ד) תוספות ד"ה ואפילו כו' וקשה דהא לעיל · נ"ב: (ה) באו"ד אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה כו' כנ"ל ותיבת מתפללין נמחק: (ו) ד"ה ונותנין כו' סברי כו' כנ"ל ותיבת הוא נמחק :

למתבייש מאחרים, והיכא מנח להו? אמר רבי יצחק במקום תפילין שנאמר "לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר": רחוב תיבה ושקים אפר אפר, קבורה ומוריה סימן: גמ' יוצאין לרחוב. ר' חייא בר אבא אמר לומר זעקנו בצנעא ולא נענינו נבזה עצמנו בפרהסיא. ריש לקיש אמר גלינו גלותינו מכפרת עלינו. מאי בינייהו? איכא בינייהו דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא: גמ' מוציאין את התיבה לרחובה של עיר. אמר ר' יהושע בן לוי לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעוונינו: גמ' מתכסין בשקים. אמר ר' חייא בר אבא לומר הרי אנו חשובין כבהמה: גמ' נותנין אפר מקלה על גבי תיבה. אמר רבי יהודה בן פזי כלומר "עמו אנכי בצרה". ריש לקיש אמר "בכל צרתם לו צר". אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כוליה גופאי: גמ' נותנין אפר בראש כל אחד ואחד. פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כאפר, וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק. מאי בינייהו? איכא בינייהו עפר (סתם): גמ' יוצאין לבית הקברות. פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים, וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. מאי בינייהו? איכא בינייהו קברי עובדי כוכבים. מאי "הר המוריה"? פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל, וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעובדי כוכבים: הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין: ת"ר אם יש זקן אומר זקן ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה. אטו זקן דקאמרי אף על גב דלאו חכם הוא? אמר אביי הכי קאמר: אם יש זקן והוא חכם אומר זקן והוא חכם, ואם לאו אומר חכם, ואם לאו אומר אדם של צורה: אחינו לא שק ותענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם "וירא האלהים את שקם ואת תעניתם" אלא "וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה". "ויתכסו שקים האדם והבהמה" מאי הוו עבדי? אסרו הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד, אמרו לפניו: רבונו של עולם, אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו. "ויקראו אל אלהים בחזקה" מאי אמור? אמרו לפניו: רבונו של עולם, עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי? "וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם" מאי "ומן החמס אשר בכפיהם"? אמר שמואל: אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו. אמר רב אדא בר אהבה: אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה? לאדם שתופס שרץ בידו, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מידו כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה, שנאמר "ומודה ועוזב ירוחם", ואומר "נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים": עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן כו': תנו רבנן: עמדו בתפלה, אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל. (איזהו רגיל?) ר' יהודה אומר: מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, וביתו ריקם, ופרקו נאה, ושפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה, וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות, ובקי בכל הברכות כולן. והבו ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי

רש"י

למתבייש מאחרים · דהיכא שנתן אפר על פניו ומקום שניכר שם מתביישים מאחרים אבל שאר בני אדם דלא הביאו לא מתביישי בפניהם אחרים ובני להו בפניה עצמן: פאר תחת אפר · פ"ה במקום תפילין דכתיב בהו (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך ומתרגמינן (ברכות דף יא.) אלו תפילין ומתרגמינן תורה נמי טוטפתך הוין עלך והיכא מניחין תפילין במקום שמוחו של תינוק רופף: בצינעא · בבית הכנסת: גלינו · שגלינו מכנישתא: (ג) גלותינו היא מכפרת עלינו: דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא אחריתא · גלות איכא פרהסיא ליכא: נתבזה בעווננו · ודוי: [ולמה מתכסין]. תנגרות שקין תנינן בירושלמי שהיו תגרות שקין וולאין לבית הקברות ותוקעין בקרנות, ובעי ליה מיבעיא שקין למה ובית הקברות למה ותקיעת שופר למה: כבהמה · דמשער בהמה ניכא מגלה של עזים: עפר סתם · שאינו אפר מקלה וכירת אפרו של יצחק ליכא, בהם לא גרסינן אלא איכא בינייא עפר: קברי עכו"ם · במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפי' על עצמן ליכא כל שכן עלינו: מאי הר המוריה וכו' · איידי דאיירי בפלוגתא דרבי לוי ור"ח תנא נמי הא פלוגתא מאי הר מוריה דאברהם קרא למקום העקידה הר יראה וכתיב (בראשית כב) "אל ארץ המוריה": חד אמר הר שיצא (ג) הוראה · תורה לישראל כי מציון תצא תורה (ישעיה ב) יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל: מורא לעובדי כוכבים · ששומעין גדולת ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם שמעתי לישנא אחרינא הר המוריה הר סיני מורא לעובדי כוכבים במתן תורה דכתיב (תהלים עו) ארץ יראה ושקטה: אע"ג דלאו חכם · אלא עם הארץ בתמיה הא ודאי חכם עדיף: אם יש זקן והוא חכם · אומר זקן והוא חכם: אדם של צורה · בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו להאריך את הלב: מאי אמור · אנשי נינוה דכתיב "בחזקה" דמשמע בכח וניצוח דין: מי נדחה מפני מי · הוי אומר צדיק מפני רשע: אם אין אתה מרחם כו' · כלומר כשם שאתה אומר לרחם על אלו דכתיב (תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו כן תרחם עלינו: מריש · קורה: בירה · מגדל: שיש בידו עבירה · גזל: ואינו חוזר בו · לשלם את הגזל למה הוא דומה וכו': נשא לבבנו אל כפים · עם הכפים צריך לישא הלב לשמים כלומר שיחזור מקלקלו: מטופל ואין לו · יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס שלבו דואג עליו [והוא צריך לקרות מקירות לבו עליהן]: ויש לו יגיעה · שמתכוין יותר בתפלת הגשמים: ופרקו נאה · מפרש לקמן: ושפל ברך · עניו: ומרוצה לעם · נוח לבריות ומסכימין לתפלתו: נעימה · כגומי קלא שמושך הלב: ורגיל לקרות כו' · שיהא הפסוקים של תפלה סדורין בפיו:

היינו

תוספות

במקום תפילין · פירוש לתת האפר במקום הפאר דהיינו התפילין נקראו פאר כדכתיב לשום לאבילי ציון לתת להם פאר וגו': איכא בינייהו דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא · פירוש למ"ד משום גלות איכא ולמ"ד משום פרהסיא ליכא דהא בי כנישתא הוי כמו בצנעא:

אפר מקלה · פירוש אותו האפר הוה מדבר הנשרף מעצמות אדם כדי לזכור עקידת יצחק דאלמלא שלא היה בא אלא כדי לומר שהרי אנו לפניך כאפר כמו כן מהני עפר סתם והיינו פירוש איכא בינייהו עפר סתם:

יוצאין לבית הקברות · מכאן נוהגין בכל מקום לילך לבית הקברות בט' באב שהרי ט"ב הוי תענית צבור כמו שהיו עושין מפני הגשמים:

הר שיצא ממנו הוראה לישראל · י"מ זה ירושלים שנקרא על שם אברהם שקראוהו הר ה' יראה (בראשית כב) (ד) והעיר היה נקרא כבר שלם כדכתיב (שם יד) ומלכי צדק מלך שלם ונקרא ירושלים על שם יראה ועל שם שלם לכך אין אנו עושין יו"ד בירושלים בין למ"ד למ"ם על שם שלם וההר נקרא מוריה על שם תורה כדכתיב (ישעיה ב) כי מציון תצא תורה וכתיב (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב והוא לשכת הגזית. המוריה זה סיני ונקרא מוריה על שם שממנו יצא מורא לעובדי כוכבים במתן תורה כדכתיב (תהלים עו) ארץ יראה ושקטה אי נמי דלא טמר דירושלים נקרא מוריה על שם שיש מורא לעובדי כוכבים על גדולתה ומתפחדים:

אדם שיש לו צורה · פירוש בעל קומה כדי שישמעו דבריו ויקבלו ממנו להאריך הלב ופרקו נאה פירוש כשעמד על פרקו דהיינו כשהיה בחור היה בלא שם רע:

מאי

רבינו חננאל

רבינו גרשום

הגהות הב"ח

גליון הש"ס

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

היינו מטופל ואין לו' היינו ביתו ריקם: אמר רב חסדא זהו שביתו ריקם מן העבירה: ופרקו נאה: אמר אביי זה שלא יצא (*לו) שם רע בילדותו היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מאי נתנה עלי בקולה? אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר זה שליח צבור (שהיורד לפני התיבה שאינו הגון): ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש: הני שש שבע הויין כדתנן על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ: אמר רב נחמן בר יצחק מאי שביעית שביעית לארוכה כדתניא בגואל ישראל מאריך ובחותמה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם תקעו בני אהרן תקעו [א](וחוזר ואומר) מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו: במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש אינו כן לפי *שאין עונין אמן במקדש, ומנין שאין עונין אמן במקדש? שנאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת? ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה תן לו תהלה, ואלא במקדש מהו אומר? ברוך ה' [ג](אלהים) אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרן תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה' אלהי ישראל [ד] זוכר הנשכחות והם עונים אחריו בשכמל"ו וחזן הכנסת אומר להם הריעו הכהנים בני אהרן הריעו וכו' וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר תקעו, ובאחת אומר הריעו, עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר לפני חכמים אמרו - לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית ואית דאמרי כדתניא אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואותן שש היכן אומרן בין גואל לרופא חולי ומאריך בגאולה והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין אבל במקדש היו אומרים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל ולא היו עונין אחריו אמן, וכל כך למה? לפי שאין עונין אמן במקדש, ומנין שאין עונין אמן במקדש? שנאמר קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה - על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: תנו רבנן על הראשונות הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר תקעו כהנים תקעו, וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (והן תוקעין ומריעין ותוקעין) ועל השניה הוא אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה והם מריעין ותוקעין ומריעין, וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור את הברכות כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית: ר' יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות כו': א"ר אדא דמן יפו מאי טעמא דר' יהודה? לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא

היינו מטופל ואין לו' היינו ביתו ריקן · היינו כמו (איזהו): ביתו ריקם מן העבירה · שאין חמס וגזל בביתו: ופרקו נאה · אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: זה המעמיד חזן שאינו הגון לפני התיבה · רשע שהקב"ה שונא אותו יותר מכולן והוא טוען בקולו לפניו: שביעית לארוכה · שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן התוספת אלא מי"ח ברכות היא כדקאי בגואל ישראל הוא מאריך: הוא אומר לפניהן · אותו הזקן הרגיל ומאריך בגאולה כדקתני מתני': בגבולין · דקא עונין אחריו אמן בגבולין: אבל במקדש · אומר אותו הזקן לאחר הפרשיות מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה בא"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונים אחריו בשכמל"ו וכן בכל ברכות שבמקדש: לפי שאין עונין אמן במקדש · כדיליף לקמן מקרא: מניין שאין עונין אמן במקדש · דכתיב בתפלת עזרא בבית שני קומו וברכו את ה' אלהיכם והיינו ברוך ה' אלהי ישראל כו': ויברכו שם כבודך · היינו שעונין אחריו בשכמל"ו כך הוא הפסוק ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ה"ג יכול על כל הברכות כולן תהלה אחת ת"ל על כל ברכה על כל ברכה תן לו תהלה: חזן הכנסת · לא אותו זקן ניסו וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו' אע"ג שאמרו אותו זקן: במריעין · תחלה הוא אומר להן הריעו בני אהרן ובתוקעין תחלה הוא אומר להן תקעו בני אהרן כו': וכך הנהיג · כל מנהג זה רבי חלפתא בצפורי: לא היו נוהגין כן · שיהו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין: ואית דאמרי כדתני' כו' · כלומר ואיכא דמתני הכי: וכך הנהיג · מנהג זה למקדש קאי: אלא

מאי שביעית שביעית לארוכה · פירוש שמתחילין להאריך ולומר בקשות ותחינות בתוך ברכה של גואל ישראל אבל מ"מ אינה בכלל התוספות בימי התענית דלא היו מוסיפין רק ששה ועל כל הברכות יש טעם על מה הם חותמות בכך הראשונה של גואל אינה מן המנין וכה אומרים מי שענה לאברהם לפי שהיה ראשון לגואלין שניצול מאור כשדים ובשניה שהיא ראשונה מן הששה התוספות אמר מי שענה לאבותינו על ים סוף וחותם ברוך זוכר הנשכחות ולפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו במצרים ונתייאשו מן הגאולה ועליו נאמר (שמות ו) ואזכור את בריתי וכן בשלישית שהיא שניה מן המנין שומע תרועה כיהושע שנענה בירחו דהיינו כשוד ישראל בגלגל בשופרות היה אומר מי שענה ליהושע בגלגל לפי שנענה בשופרות על הרביעית והיא שלישית מן המנין מי שענה לשמואל וכו' ובשמואל כתיב צעקה ותפלה וגבי אליהו כתיב תפלה ענני ה' ענני ואמרינן בגמרא דצעקה גבי שמואל ותפלה גבי אליהו וי"א תפלה גבי שמואל וצעקה גבי אליהו והא דכתיב ענני גבי אליהו הוא צעקה שמואל במצפה מנין אל ה' בגרסה לי נאליהו בהר הכרמל כנגד אשה שירי אל הארץ וכן כולם:

ברוך מרחם על הארץ · דגבי דוד ושלמה שייך לומר על הארץ דדוד ושלמה התפללו על הארץ דוד גבי מלאך המות בגורן ארונה ושלמה בתפלה דקאמר רעב כי יהיה בארץ ועוד יש לומר משום דלתקן בהמ"ק בארץ ולא קשיא הא דחשיב יונה מקמי דוד אע"ג שהיה קודם משום דבעי למיחתם על הארץ כדמפרש בגמרא:

רבינו חננאל

הגהות הגר"א

רבינו גרשום

עין משפט נר מצוה

בב א מיי' פ"ד מהל' ביאת מקדש הלכה יא סמג עשין קטו:
בג ב ג ד מיי' שם הלכה ז:
בד ה מיי' שם הלכה יג ופ"ו מהלכות כלי המקדש הלכה יא:
בה ו מיי' פ"ב מהלכות מלכים הלכה ה:
בו ז מיי' פ"א מהלכות כלי המקדש הל' יב:
בז ח מיי' פ"א מהלכות ביאת מקדש הלכה יא סמג עשין קטז:
בח ט מיי' פ"ג מהל' מירות הלכה א ופ"א מהלכות ביאת מקדש הלכה יא סמג עשין רכ:
בט י מיי' פ"א מהלכות ביאת מקדש הל' ז:

אלא בראש השנה וביובלות ובשעת מלחמה: על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם כו': תנא יש מחליפין צעקה לאליהו ותפלה לשמואל. בשלמא גבי שמואל כתיב ביה תפלה וכתיב ביה צעקה, אלא גבי אליהו תפלה כתיב, צעקה לא כתיב! ענני ה' ענני - לשון צעקה היא: על הששית הוא אומר מי שענה את יונה כו' על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד כו': מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה, מאי טעמא מקדים ליה ברישא? משום דבעי למיחתם מרחם על הארץ. תנא משום סומכוס אמרו: ברוך משפיל הרמים: שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין כו': תנו רבנן: מפני מה אמרו אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים? שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב ויבואו ויסייעו להם. מפני מה אמרו אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה? מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה. מכאן אמרו: כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם - אסור לשתות יין כל אותו היום. מכיר משמרתו ואין מכיר משמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם - אסור לשתות יין כל אותה שבת. אינו מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם - אסור לשתות יין כל השנה. רבי אומר: אומר אני אסור לשתות יין לעולם, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. אמר אביי: כמאן שתו האידנא כהני חמרא? כרבי: אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת: מאי טעמא? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין. ת"ר: מלך מסתפר בכל יום, כהן גדול מערב שבת לערב שבת, כהן הדיוט אחת לשלשים יום. מלך מסתפר בכל יום מ"ט? אמר רבי אבא בר זבדא אמר קרא: מלך ביפיו תחזינה עיניך. כהן גדול מע"ש לערב שבת מ"ט? אמר רב שמואל בר יצחק: הואיל ומשמרות מתחדשות. כהן הדיוט אחת לשלשים יום מנלן? אתיא פרע-פרע מנזיר, כתיב הכא וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו, וכתיב התם קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו. מה להלן שלשים, אף כאן שלשים. ונזיר גופיה מנלן? אמר רב מתנה: סתם נזירות שלשים יום. מנלן? אמר קרא יהיה, בגימטריא תלתין הוי. א"ל רב פפא לאביי: ודילמא ה"ק רחמנא לא לירבו כלל? אמר ליה: אי הוה כתב לא ישלחו פרע כדקאמרת, השתא דכתיב ופרע לא ישלחו - פרע ליהוי, שלוחי הוא דלא לישלחו. אי הכי אפילו האידנא נמי! דומיא דשתויי יין: מה שתויי יין בזמן ביאה הוא דאסור, שלא בזמן ביאה שרי, אף הכא נמי. והתניא רבי אומר: אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. ואמר אביי: כמאן שתו האידנא כהני חמרא? כרבי

תורה אור: מ"א יח ענני ה' ענני. תהלים מה מלך ביפיו תחזינה עיניך. יחזקאל מד וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו. במדבר ו קדש יהיה גדל פרע שער ראשו.

רש"י

אלא בראש השנה · כדאמרינן בר"ה (דף טז.) אמרו לפני מלכיות וזכרונות וכו': וביובל · ביום הכפורים של יובל כדתנן התם (דף כו:) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות כו': ובשעת מלחמה · דכתיב (במדבר י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וגו' ולא ידעינן מנא איתפרש דאומר ברכות ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בשעת מלחמה: צעקה לאליהו · על מי שענה את אליהו חותם שומע צעקה ובשמואל שומע תפלה דכתיב ביה תפלה (שמואל א ז) קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם: צעקה · דכתיב (שם טו) ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה והיכא נמי במצפה הוה הויא צעקה דבתר פרשת קבצו כל ישראל המצפתה כתיב בפרשת נחמתי כי המלכתי את שאול וגו' כך שמעתי: גבי אליהו · במעשה דהר הכרמל כתיב תפלה דכתיב ענני ה' ענני דמשמע לשון בקשה ותפלה ולא לשון צעקה ומשני ענני ה' ענני לשון צעקה הוא כך שמעתי: יונה בתר דוד ושלמה · דהוה בימי אליהו בסדר עולם: דבעי למחתם · בסוף כל ברכות ברוך מרחם על הארץ ולהכי בעי באותה חתימה דוד ושלמה שהן התפללו על ארץ ישראל (א)(כך שמעתי) אי נמי משום דאינהו תקון בית המקדש דהוה עיקר ארץ כך שמעתי: ברוך משפיל הרמים · היו אומרים במקום ברוך מרחם שהכניעם במטר ששבו בתשובה: מכאן אמרו · מדקתני הכא דאפילו אנשי משמר שלא היו עובדין באותו היום כלל אפילו הכי אסורין לשתות יין: כהן · בזמן הזה: המכיר משמרתו · שיודע מאיזו משמרת הוא מיהויריב או מידעיה או אחת מכ"ד משמרות שיודע שמות אבותיו ואבות אבותיו עד יהויריב ויודע איזה יום ואיזה שבת היו עובדים: קבועין · שיודע ודאי שבית אב שלו עובד במקדש לפי שהרבה היו מבני אבות הכהנים שלא הוקבעו שוב אמר לי רבי קטעין שלא נתחלל בית אב שלו להיות מגואל מן הכהונה ויודע שראוי בית אב שלו לעבוד: אסור לשתות יין כל אותו היום · [א] ותו לא שמא יבנה בית המקדש ותכבד העבודה ויהיה זה צריך לעבוד: מכיר משמרתו · שיודע איזה שבת בשנה עובדין: ואינו יודע מאיזה בית אב · דעכשיו אינו מכיר באיזה יום בשבת עובדין ויודע שבתי אבותיו קבועין אסור כל אותה שבת משום ספיקא בכולה גרסינן ויודע שבתי אבותיו קבועין כן דהא אינו יודע שבתי אבותיו קבועין לעבוד מותר הוא לשתות יין כל השנה ולא חיישינן שמא יבנה ושמא בית אב שלו יעבדו היום: רבי אומר אומר אני כהן אסור כו' · כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת ונמצא זה צריך לעבוד אבל מה אעשה (ב) שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרה (בנין) וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא ולשמא יבנה לא חיישינן: כשהן מנוולין · שלא יהו סומכין על יום אחד מימי שבת ולא מסתפרין בשבת שעברה: מסתפר בכל יום · מלוה: מערב שבת לערב שבת · ולא ישהה מגדלה יותר: ומשמרות מתחדשות · בכל שבת ושבת ומשמרה שלא ראתהו עד עכשיו ובאה לראותו הדבר נאה שתראהו ביופיו: לא לירבו כלל · [ג] אלא יסתפרו בכל יום דהכי משמע ופרע דהיינו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו: שלוחי לא משלחי · הכי משמע פרע שגדלו אינן רשאין לגדל עוד: אי הכי · כיון דמקרא מפקת לה האידנא נמי לא ליגלחו? ומשני כיון דומיא דיין דכתיב בסמוך להאי ופרע לא ישלחו ויין לא ישתו כל כהן: מה יין בזמן ביאה הוא דאסור · דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר וגו' בזמן שבית המקדש קיים שכהן בא לעבוד: שלא בזמן ביאה · כגון האידנא שחרבה חרב ולא זמן ביאה היא: והתניא רבי אומר אני כו' ואמר אביי כו'. מכלל דרבנן אסרי דחיישינן לשמא יבנה ומלי נמי מייתי רישא דברייתא מפני מה אמרו אנשי משמר כו' ולייתי סיפא בלשון קצרה ודייק מינה מכלל דרבנן אסרי:

תוספות

ויודע שבתי אבותיו קבועין לשם אסור לשתות יין וכו' · פירוש אסור לשתות יין חוץ לסעודתו אבל בסעודתו מותר דיין שבתוך הסעודה אינו משכר:

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מאי טעמא · פי' מאי טעמא אין הכהנים מותרין להסתפר אלא דווקא בחמישי בשבת כדי שלא יכנסו למשמר כשהן מנוולין פי' ולא ימתינו עד יום אחד מימי השבוע הבא ויסתפרו קודם שיכנסו למשמרת דהם לא יסתפרו קודם יהיו אסורין כל השבוע הבא עד יום החמישי ומתוך זה שאסרו לספר כל השבוע הבא יסתפרו קודם שיכנסו למשמרתם ולא יהיו מנוולים:

כהן גדול מספר מע"ש לערב שבת וכהן הדיוט אחד לשלשים יום · פירוש שאינו יכול להשהות יותר והאי דקאמר בסמוך השתא דכתיב ופרע לא ישלחו פרע ליהוי פי' פרע ליהוי עד שלשים יום אם ירצה:

לא לירבו כלל · פירוש ואפילו עד ל' יום וקשה דהא כן ג"ש דפרע למה לי (ג) וי"ל דשמא ר"ל לא לירבו עד ל' יום אלא יגלח בכ"ט:

שלוחי לא משלחו · יותר משלשים יום: מכלל

רבינו חננאל

כו' · על הששית מי שענה את יונה במעי הדגה על השביעית מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים תנא יש שמחליפין צעקה לאליהו וחותמין בברכה החמישית ברוך שומע צעקה ובברכה רביעית שהיא מי שענה את שמואל וחותמים ברוך שומע תפלה · ואסיקנא ענני ה' ענני דכתיב ביה באליהו לשון צעקה הוא · ואמאי חותם לדוד ושלמה בנו בסוף והלא יונה קדמוהו ליונה משום דבעי למחתם ברוך מרחם על הארץ תנא סומכוס אומר בשביעית הוא אומר ברוך משפיל רמים: מתני' שלש תעניות הראשונות אנשי משמר כו' פי' הכהנים היו חלוקים כ"ד חלקים משמש שבוע ומתחלף יוצא זה ונכנס אחר ואותו החלק המשמש שבוע נקרא משמר וכל המשמר הזה חולקין ו' חלקים כל אחד משמש יומו ויוצא ונכנס אחר משמש למחר ונקרא חלק שהוא אחד משבעה במשמר בית אב · וכן הוא מפורש בתוספתא (דמכילתין) משמר שיש בו ד' בתי אבות או ו' בתי אבות או ח' או ט' משמר שיש בו ד' בתי אבות ג' מהן מקריבין כל אחד ב' ימים והרביעי מקריב יום אחד ומשמר שיש בו ח' בתי אבות כו' · משמר שיש בו ו' בתי אבות כל אחד משמר יומו וכן כל אחד ואחד ועל זה הסדר סנו בחריצותו. אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים שמא יורשו אותו היום ובחים הרבה ותכבד העבודה על אנשי (בתי דין) בית אב ויסייעו אותן אבל אנשי בית אב אסורין לשתות יין בין ביום בין בלילה מפני שהן תדירין בעבודה ויש באלו כ"ד משמרות שהפילו גורלות מי שעלה גורלו ביום ראשון*) נקבע במשמרתו

...ת והוא משמש ביום ראשון לעולם ומי שנקבע ביום שני כמותו כגון שהיא משמרת יהויריב בתחלה ניטן בית אב פלוני באחד בשבת. בית אב פלוני בשני בשבת. וכן כולן לפיכך אמר [המכיר] משמרתו באיזה ... ובאיזה שבוע ומנו ובית אב שלו באיזה היום מן השבוע ומנו והוא מן הקבועים לעולם אסירין לשתות יין בו ביום מ"ש אמרינן שמא יבנה הבית ויהיה שתוי ואינו יכול לשמש בו ביום ומי שאינו מכיר בית ... שלו אבל מכיר באיזה שבוע זמן משמרתו אסור לשתות יין כל אותו שבוע ומי שאינו מכיר (לא) זה ולא זה אבל יודע שבתי אבותיו קבועין בעבודה אסור לשתות יין לעולם דבכל יום חיישינן שמא יבנה הוא ... אומר אומר אני כהן זה אסור לשתות יין לעולם **) אסור דרבנן תראוריין (אזל) [אבל] תקנתו קלקלתו זה השבועה עלה בסנהדרין בסוף פ' כ"ג פי' כיון שנתקלקלה בבית אב שלו והתיר שאפילו אם יבנה הבית ... משמש עד שישב ב"ד של כהונה ויקבעוהו באיזה יום ישמש לפיכך עכשיו מותר וכן כל כהן שאינו בר עבודה ביום ידוע מותר ועל זה אמר אביי כמאן שתי האידנא כהני חמרא כרבי מכלל רבנן אסרי

*) נראה דצ"ל ונקבע במשמרתו להיות כן הוא משמש וכו'. **) נראה דצ"ל וכדאמרו רבנן אבל תקנתו כו'.

רבינו גרשום

בגבולין אוסר התענית ואח"כ אוסר הברכות כדאמר' לעיל: אנשי משמר מתענין ולא משלימין מתענין הואיל ואין עצמן עוסקין בקרבנות ולא משלימין דכיון דמשמר שלהן עוסקין בקרבן היום יו"ט הוא לפיכך אין משלימין: אנשי בית אב שמקריבין קרבן היום לא הוו מתענין כלל הואיל ועוסקין בקרבן: שלא שניות. שכבר תקפה הצרה: אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות הואיל ואין עוסקין בקרבן היום: אנשי בית אב שעובדין היום לא ביום ולא בלילה הואיל דבלילות מקריבין נמי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב: כל כהן שמכיר משמרתו ויודע מאיזה משמרה הוא ומשמרת בית אב שלו שיודע באיזה בית אב הוא ויודע שבתי אבותיו קבועין שיודעין באיזה יום עובדין בית אב שלו: אסור לשתות יין כל אותו היום אע"פ שאינו בירושלים אלא הואיל ויודע שהיום עובדין בית אב שלו ואסורין ביין הוא נמי אסור: מכיר משמרתו שיודע באיזה משמרה הוא ואינו מכיר משמרת בית אב שלו שאינו יודע באיזה בית אב הוא: ויודע שבתי אבותיו קבועין שיודע שמשמרה שלו קבועין ועובדין בשבת [זו] אבל אינו יודע באיזה יום עובד בית אב שלו אסור לשתות יין כל השבת דשמא היום עובד בית אב שלו: ויודע שבתי אבותיו קבועין שיודע שבית אב שלו עובדין יום אחד בשנה שהרי כתוב הן *) ובית המקדש קיים ורבי אומר אומר אני אם היה כהן בזמן ביהמ"ק קיים שאין מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו היה אסור לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו בלומר הרבן ביהמ"ק שהיא קלקלתם תקנתם לשתות יין כרבי דאמר שתקנתו קלקלתו אבל חכמים אוסרים אין מותרין לעולם כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין שכשיודעין שאין יכולין לספר ולכבס במשמרתן מספרין ומכבסין קודם שיכנסו למשמרתם

*) וסיו עובדין עבודה בזמן שבהמ"ק היה קיים בז"ל.

מסורת הש"ס

(ת"ל ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל)

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה דבעי למחתם כו' על ארץ ישראל (כך שמעתי) תא"מ ונ"ב.
(ב) ד"ה רבי כו' אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן.
(ג) תוס' ד"ה לא לירבו כו' ג"ש דפרע למה לי כו' וי"ל.

סנהדרין כב:
[תוספתא פ"ב]
סנהדרין כב: [כל הסוגיא עד סופו וע"ש]
מו"ק יד.
נזיר ה. נט.
סנהדרין שם
מו"ק יד:
סנהדרין שם

הגהות מהר"ב רנשבורג
[א] רש"י ד"ה אסור לשתות יין כל אותו היום ותו לא שמא יבנה וכו'.

נושא (זו"א ב) אגד עושר וקיאק ק"ן ותספורת

כרבי מבלל דרבנן אסרי? מ"ט מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא. הכא אפשר דמספר ועייל. אי הכי שתויי יין נמי אפשר דגני פורתא ועייל. כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין? לאו מי איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא כששתה שיעור רביעית אבל שתה יותר מרביעית כל שכן שדרך מטרידתו ושינה משכרתו. רב אשי אמר שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן, פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן. מיתיבי ואלו שהן במיתה שתויי יין ופרועי ראש. בשלמא שתויי יין בהדיא כתיב בהו יין ושכר אל תשת, אלא פרועי ראש מנלן? דכתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתיב בתריה ויין לא ישתו כל כהן בבאם אל החצר הפנימית. ואיתקש פרועי ראש לשתויי יין מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה, ומינה אי מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש דמחלי עבודה? (לא כי איתקש למיתה הוא דאיתקש אבל לאחולי עבודה לא איתקש) א"ל רבינא לרב אשי הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה? א"ל ולטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה לא למדנו ומדברי קבלה למדנו כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי (לשרתני) הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה, אלא גמרא גמיר לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא הכא נמי גמרא גמיר לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא (כי גמירי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי): כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר: תנו רבנן אלין יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למספד בהון, מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד בהון, מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למספד בהון. אמר מר מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד למה לי? מריש ירחא לימא מתרי בניסן, ור"ח גופיה יו"ט הוא ואסור! אמר רב לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו, ושלפניו נמי תיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ראש חדש! ר"ח דאורייתא הוא ודאורייתא לא בעי חיזוק, דתניא הימים האלה הכתובין במגילת תענית לפניהם ולאחריהם אסורין שבתות וימים טובים הן אסורין לפניהן ולאחריהן מותרין ומה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה ודברי תורה אין צריכין חיזוק הללו דברי סופרים ודברי סופרים צריכין חיזוק. אמר מר מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למספד למה לי? עד סוף מועד לימא עד המועד ומועד גופיה יום טוב הוא ואסור! אמר רב פפא כדאמר רב לא נצרכא אלא

תוספות

מבלל דרבנן אסרי. פי' מבלל דרבנן אסרי לשתות יין משום דשמא יבנה ביהמ"ק ובעינן כהן ראוי לעבוד וליכא, ומשני אפשר דמספר ועייל:

בעינן כהנים הראויים לעבודה וליכא. וא"ת והא כלא יין נמי אסורין בעבודה דטמאי מתים נינהו וצריכין הזאה ג' [וז'] ואמאי אסרי להו יין וי"ל דמ"מ מותרין בעבודה לצבור דטומאה הותרה בצבור:

פרועי ראש דלא מחלי עבודה. פי' (ה) דלא כתיב בסמוך ולהבדיל וגו': (דבר תורה):

דבר זה מתורת משה לא למדנו. וא"ת ניליף מק"ו ומה בעל מום שמותר באכילת קדשים כדדרשינן במסכת קדושין פרק האיש מקדש (דף ע.) וכל מנחה מחבת וכל מרחשת לכהנים יהיה איש כאחיו ואפ"ה בעל מום אסור לעבוד עבודה ערל שאסור באכילת קדשים, דדרשינן פרק הערל (יבמות דף ע.) בג"ש תושב ושכיר מפסח דערל אסור בו אינו דין שאסור לעבודה וי"ל דהלא יוכיח שאינו אוכל בקדשים ואפ"ה כשר לעבודה וכדאמר פרק האומר (קדושין דף סו:) מדכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה דמשמע אפילו [חולין שבו] הוא רוצה בעבודתו הי"א נמי מבעל מום לא מצי יליף דאיכא למיפרך מה לבעל מום שכן עשו בו קריבין כמקריבים שכל הקריבין פסולים (ו) שהם בעלי מומים כמו שמקריב תאמר בערל שלא עשה בו קריבין כמקריבין דמה ערלות שייך בבהמה:

שתויי יין דמחלי עבודה. פי' דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל בין הקודש ובין החול:

מריש ירחא דניסן ועד תמניא (דהא) [ביה] איתוקם תמידא. פי' כדמפרש במגילת תענית [פ"א] שהיו הבייתוסים אומרים שיחיד מתנדב תמיד משום דכתיב תעשה את הכבש אחד תעשה בבקר תעשה משמע יחיד והדרי נצחו אם קרבני לחמי לאשי תשמרו להקריב לשון רבים:

רש"י

כרבי הא רבנן מיסר אסרי אפילו שלא בזמן ביאה: ומשני מאי טעמא כו' והכא כו'. מאי טעמא אירוצא הוא כלומר דטעמא מאי גזור רבנן ביין שמא יבנה כו' אבל גבי פרועי ראש לא גזרו דאפשר דמסתפר מיד והדר עייל לבית המקדש לעבודה: דרך מיל ושינה כל שהוא כו': ושינה משכרתו. והאי שינה אינה בכך מיהא: שתוי יין דמחלי עבודה. דכתיב יין ושכר אל תשת וסמיך ליה ולהבדיל בין הקודש ובין החול בין עבודה קדושה למחוללת, דאי עביד עבודה שתוי יין, חילל: פרועי ראש. דלא כתיב ביה חלל דלא נראה חילול: ואלו שבמיתה. בידי שמים במסכת סנהדרין באלו הן הנשרפין (דף פג.): שתויי יין. במיתה דכתיב יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו דהיינו מיתה בידי שמים מדלא כתיב יומת ואמר במלאכת כו': ה"ג ומינה מה שתויי יין מחלי עבודה אף פרועי ראש מחלי עבודה. קושיא לא גרס: כי גמירי הלכה למיתה, לאחולי עבודה לא גמירי: מחלי עבודה. חולין היא כל עבודתו שעבד: אף פרועי ראש. עבודתם מחוללת דלכל מילי איתקוש ותיובתא דרב אשי דאמר פרועי ראש לא מחלי עבודה: דרב חסדא. (א) (בפרק שני דזבחים) שקא בעי התם כהן ערל שעבד מהו מחמת מילה מהו ואמר רב חסדא ה' ערל לב וערל בשר: הלכתא גמירי לה. מתני': (ב) מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה. דכל שמונה ימים נשאו ונתנו בדבר עד שנצחו את הצדוקין ועשו אותם יום טוב ודבר זה מפורש במנחות בפרק רבי ישמעאל ובמגילת תענית המגויה אצלנו: דלא להתענאה בהון. שכולן אסורין בתענית ומקצתהון שיש בהן קלא אסורין כ"כ שבהספד נמי אסורין: (ג) איתוקם תמידא ואיתותב חגא דשבועיא. בעניינים רבים חלקו בייתוסין עם חכמים ומפורשין במנחות ובמגילת תענית [פ"א] וה"נ התם בפ' ר' ישמעאל [ס"ס] פ"ל אלין יומיא דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למספד בהון מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד ומתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למספד: מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד. שהיו הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד ... [illegible]

רבינו חננאל

[illegible]

רבינו גרשום

[illegible]

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ג מהלכות מגילה הלכה יג :

רבינו חננאל

[illegible]

אלא לאסור יום שלפניו ה"נ לא נצרכה אלא לאסור יום שלאחריו, כמאן כרבי יוסי דאמר בין לפניו בין לאחריו אסור אי הכי בעשרים ותשעה נמי מאי איריא דהוי יומא דמקמי יומא דמיתוקם תמידא תיפוק ליה דהו"ל יומא דבתר עשרין ותמניא ביה, דתניא בעשרים ותמני' ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא (א) שפעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצוין אצלה אמרה להם עמדו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחים אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות רעות ובטלום, ואותו היום עשאוהו יו"ט. אמר אביי לא נצרכה אלא לחדש מעובר רב אשי אמר אפילו תימא לחדש חסר *) כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וזה הואיל ומוטל בין שני ימים טובים עשאוהו כיו"ט עצמו ואפילו בהספד נמי אסור. אמר מר מתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד למה לי למימר מתמניא ביה לימא מתשעה ביה ותמניא גופיה אסור דהו"ל יומא דאיתוקם ביה תמידא, כיון דאילו מקלע (ליה) מילתא ובטליניה לשבעה תמניא גופיה אסור דהו"ל יומא קמא דאיתותב ביה חגא דשבועיא השתא דאתית להכי עשרים ותשעה נמי כיון דאילו מיקלע מילתא ובטליניה לעשרים ותמניא, עשרין ותשעה גופיה אסור, דהו"ל יומא דמקמי יומא דאיתוקם תמידא. איתמר ר' חייא בר אסי אמר רב הלכה כר' יוסי ושמואל אמר הלכה כר' מאיר, ומי אמר שמואל הכי והתניא רשב"ג אומר ומה תלמוד לומר בהון בהון שתי פעמים לומר לך שהן אסורין, לפניהן ולאחריהן מותרין ואמר שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. מעיקרא סבר כיון דליכא תנא, דמיקל כרבי מאיר אמר הלכה כרבי מאיר כיון דשמעיה לרבן שמעון (ג) דמיקל טפי אמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל; וכן אמר באלי אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה כרבי יוסי, א"ל רבי חייא לבאלי אסברא לך, כי אמר ר' יוחנן הלכה כרבי יוסי אדלא להתענאה, ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן אע"פ שאמרו מקדימין [א] (ולא מאחרין) מותרין

א) פי' תוס' מנחות סה. ד"ה אלין יומא ב) [צפה סו. וע"ש] ג) מגילה ה.

רש"י

לאסור את שלפניו. לאפי נקט מ"ש ירחא דניסן לאסור את יום שלפני ר"ח בתענית כדתניא בסמוך לפניהן אסורין דאי משום ר"ח לא היה נאסר כדמפרש דדברי תורה אין צריכין חיזוק: כמאן כר' יוסי. דמתני' דאמר אף לאחריו בתמיהה ושבקת רבנן אי הכי דאליבא דר' יוסי מוקמת לה למגילת תענית כ"ט באדר נמי דקתני לעיל דאדהכי נקט ר"ש ירחא דניסן דהיינו יום שלשים [דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר הל"ט יום הוא] משום דקא בעי למימר יום כ"ט, תיפוק ליה דבלאו הכי הוי אסור יום כ"ט דהו"ל יום דבתר כ"ח שהוא יו"ט ט' ואסור יום שלאחריו כר' יוסי ואמאי נקט ר"ש ירחא לאסור את שלפניו: דלא יעידון. שלא יהו צריכין ליבטל מתלמוד תורה שגזור עליהן שלא יעסקו בתורה: הפגינו. לעקו כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה וזעקה לשון פגינה: אי שמים גרסינן אהה ה', להקב"ה היו צועקים על אותם שגזרו עליהם גזרות קשות והיו אומרים לפני הקב"ה וכי לא אחיכם וכו': לא נצרכה אלא לחדש מעובר. בשנה מעוברת שיש בה שני (ג) אדרי והאחד חסר דהשתא כי הוה אדר שני מלא הוה יום שלשים לפני ר"ח ניסן א"נ דעבורה לאדר כגון שלא נראה החדש יום ל', דמשום יו"ט דר"ח לא מיתסר אלא כ"ט: (ד) רבא אמר אפילו תימא חדש חסר. והאי דנקט מ"ש ירחא דאי הוה אסר ליה ליום כ"ט משום בתר כ"ח לא הוה אסר ליה אלא בתענית לחודיה: דכל שלאחריו כו'. כלומר כל שאסור משום אחר יו"ט בתענית הוא דאסור אבל בהספד מותר והאי נקט מ"ש ירחא דלהוי האי כ"ט דנקט מוטל בין שני ימים משום דלא מיתסר משום דלפני יו"ט אימור לא איתסר בהספד דהאי דנקט כל שלאחריו כו' לאו משום דלפניו נמי אסור בהספד אלא איידי דפריך דליתסר יום כ"ט משום בתר כ"ח הוא דמיהדר ליה כל שלאחריו כו': לימא מתשעה (ה) ותמניא גופיה. יו"ט הוא דהא הוה ליה מהנך ימים טובים דאיתוקם בהו תמידא כדכתיב ביה מ"ש ירחא עד תמניא: כ"ג דאי איקלע מילתא ובטליני' לשבעה, תמניא גופיה אסור דהוה ליה יומא (ו) דאיתותב חגי דשבועיא. דאי איקלע מילתא שהם עגור גזירה וצריכין להתענות תוך אלו ימים טובים דתמיד ובטלו אותן להתענות בכגון שאין לבטלה לאותן: אכתי יומא תמניא אסור משום חגא דשבועיא. ואי קשיא אכתי לימא תשעה ואפילו אם אירע מילתא דבטלי אכתי הוא אסור תמניא גופיה משום יום שלפניו לאו פירכא הוא דהא יו"ט גופיה בטיל והגא ליקום וליגזור קמיה יומא דאיתותב חגא דשבועיא וכה"ג מפרך לקמן ביום טוריינוס: כ"ש נמי. דקתני לה לעיל לא נצרכה כו' נהכי נקט כר"ש ירחא דאי מיקלע כו': כרבי יוסי. דאמר בין לפניו בין לאחריו אסור: כר"מ. בסתם מתניתין דקתני לאחריו מותר: מה ת"ל בהון בהון. דלא להתענאה בהון ומקצתהון דלא למספד בהון וקא דריש לה כדדייק לקמן בהון משמע מיעוט: ואמר שמואל גרס: הלכה כרבי שמעון (ז) דמדרבנן נינהו ולא מחמרינן כולי האי: באלי. שם חכם: ה"ג כי אמר רבי יוחנן הלכה אדלא להתענאה. דימים הכתובים במגילת תענית דלא להתענאה לפניהן אסורים ולאחריו מותרין כר' יוסי ולא כר"מ דאמר אף לפניהם מותר אבל הלכה למספד דאין הלכה כרבי יוסי [דאמר] לפניו ולאחריו אסור אלא כר"מ דאמר לפניו אסור לאחריו מותר: ומי א"ר יוחנן הכי. דלפניו מיהא אסור כרבי יוסי: מקדימין. שקראו קודם זמנה: מותרין

תוספות

הלבו והפגינו. הפגינו לשון נהי וזעקה. אי שמים גרסינן פירוש שמים להקב"ה היו טוענין למה יאמרו הגוים איה אלהיכם ולהם אמרו וכי לא אחיכם אנחנו וכו': לא נצרכה אלא לחדש מעובר. פירוש דעבורה לאדר שלא נראה הלבנה עד יום ל' והוי ר"ח ניסן יום ל"א פירוש וא"כ האי כ"ט לא מליע לאוסרו משום יום שלפני ר"ח ניסן דיום ל' מפסיק בינתים משום הכי איצטריך לאוסרו משום יום שלאחר עשרים ותמניא: דאילו אי איקלע וכו'. שום גזרה מ"ש ירחא וכו' תמניא גופיה אסור דה"ל וכו' והקשה הקונטרס אכתי לימא תשעה ואפילו אי מיקלע שום גזרה ובטלינא לז' ימים וכו' אכתי אסור תמניא גופיה משום דהוי יומא דמקמי יומא דאיתותב חגא דשבועיא ותירץ הקונטרס הא לאו פירכא דהא מו"ט גופיה דתמיד מבטלינן ליה והגא ניקום ועגזור משום קמי יומא דאיתותב חגא דשבועיא (ח) וכי האי מתרציק לקמן ביום טוריינוס: רב אמר הלכה כר' יוסי דאמר לפניו אסור אבל לאחריו מותר. וא"ת כיון דאמר הלכה כר' יוסי היאך אנו מתענין לפני הפורים דאי משום דבטלה מגילת תענית מ"מ חנוכה ופורים לא בטלו וי"ל דהא דאמר חנוכה ופורים לא בטלו ר"ל הדינין שלהם לעשות יו"ט ודלא להספנהא כאן אבל בדינים דלפניהם בטלו עוד י"ל (ט) דכיון דיום שלפני הפורים שנתבטל מו"ט דידהו שהיו רגילין לעשות בכך ונתבטלו יו"ט שלהם ה"נ יש לנו לומר שיבטלו משום טעם לפני הפורים דה"נ אמרינן בסמוך גבי יום שלפני נקטר וכו' וכן גבי יו"ט טוריינוס דכיון דבטלו מיום (י) שלהם לא יאסרו משום יו"ט הבא אחריהם דאסורים משום יום שלפניהם כמו כן ה"נ דכיון דיום שלפני הפורים נתבטל משום עצמו ומותר להתענות לא יאסר משום יום שלפני הפורים: הלכה מותרין

הגהות הב"ח

(א) גמ' דלא יעידון מן אורייתא דלא למספד שפעם אחת כו' ואמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו: (ב) שם כיון דשמעיה לרבן שמעון בן גמליאל דמיקל: (ג) רש"י ד"ה לא נצרכה כו' שני אדרים והראשון חסר והשני מלא דהשתא כי הוה: (ד) ד"ה רבא אמר כו' בד"ה עם ר"ה דכל שלאחריו וכו' מוטל בין שני ימים וכו' דלא קאמר דאסור בהספד משום דהוי יום שלפניו משום דלאי מיתסר כו' ודאי דנקט כל שלאחריו: (ה) ד"ה לימא מתשעה ביה ותמניא: (ו) ד"ה כ"ג דאי כו' דהוה ליה יומא קמא דאיתותב ביה חגא כצ"ע והד"א עם ד"ה אכתי וכו' אסור תמניא גופיה ולגזור משום קמיה יומא דחג: (ז) ד"ה הלכה כר"ש ב"ג דמדרבנן: (ח) תוס' ד"ה דאילו כו' וכה"ג נמי מתרצינן: (ט) ד"ה רב כו' ועוד י"ל דכיון דיומים שלפני הפורים נתבטלו: (י) בא"ד דכיון דבטלו טוריינוס בלכם כו' הבא אחריהם דלהוי אסורים משום:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ולא מאחרין) תא"מ:

רבינו גרשום

[illegible]

---

*) [illegible] **) [illegible] ***) [illegible]

גליון הש"ס

[illegible]

הלכה מתענה ומשלים. פי' הא דקפסק הלכה מתענה ומשלים אע"ג קאי דאי אחנוכה ואפורים, אינו יכול להתענות, דיום משתה ושמחה כתיב :

הדרן עלך סדר תעניות קמא

מתריעין עליהם מיד ומתענין כמו כן. ואפילו בראשונות שאומר האחרונות טוענין ט ואם תאמר (ו) הא דמתריעין משמע דמתריעין ומתענין אמאי צריך לפרש במתני' בסמוך אותה העיר מתענה ומתרעת כיון דכתב מתריעות משמע תרוייהו ויש לומר משום דבעי לאפלוגי ר' עקיבא בסיפא דקאמר מתריעות ולא מתענות :

מותרין בהספד ובתענית. בני ט"ו (ג) קריאת מגילה דכרכין קודם זמנה כדמפרש התם בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו שהכפרים מקדימין ליום הכניסה מותרין אותן ימים שקראוה קודם זמנה בהספד ותענית : בני חמיסר. דהיינו כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון וקא קרי בארביסר כגון שהלך לכפר וקרא עמהן דפרזי בן יומו נקרא פרוז כדאמרינן במגילה (דף יט) : מי שרי. י"ד אפילו לבני ט"ו בהספד ותענית : ואמר רבא לא נצרכא. לכתוב במגילת תענית לגזור הספד ותענית לבני י"ד בי"ד ולבני ט"ו בט"ו דהא קרא כתיב בהדיא להיות עושים את ימי הפורים האלה וגו' : אלא לאסור את של זה בזה. כגון בני ט"ו (וקרו) בי"ד ובני י"ד בט"ו : בני ארביסר. כגון כפרים ועיירות : וקא קרי בי"ג. כגון שחל י"ד בב' בשבת ומקדימין ליום הכניסה : יום ניקנור הוא. לקמן מפרש ואסור בהספד ותענית : אלא בני י"ד וקרו בי"ב. שחל י"ד ברביעי בשבת וקדימו ליום הכניסה דהיינו י"ב : טוריינוס. בסמוך מפרשה : בחדיסר. שחל להיות י"ד באחד בשבת והכפרים מקדימין ליום הכניסה דהוי י"א וקתני מינה דאע"ג שהוא יום שלפני טוריינוס שרי בהספד ותענית : שמעיה ואחיה. חסידים היו ולא פירש מי הם דאותו שאכלו הארי? עידו ...יה ולא שמעיה : אפרכי. דוכס : לולינוס ופפוס אחיו. צדיקים גמורים היו : בלודקי'. היא לוד והיינו דאמרינן בכל דוכתא (ב"ב דף י':) הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן כגון עקן ויש אומרין שהרגתו על בתו של מלך שנמצאת הרוגה ואמרו היהודים הרגוה וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג המלך אותן בלבד : אם מעמו כו': נתחייבנו הריגה. על חטא חייבי מיתות בית דין : דיופלין. שני שרים וכן מטרופולין של מלכים לשון שרים : בגזירין. מקלות כמו גזירי עצים : (ג) שלש. תעניות שני וחמישי ושני : וכמה היא התחלה. שאינו מפסיק לאחר מכאן : רבי אחא ורבי יוסי. (ד) אמוראי נינהו דלאו אורחא דתנאי להשתעויי בגמרא כי האי גוונא : זו דברי ר"מ. ואדברי ר"מ דמתני' קאי דקתני "אין משלימין" : מתענה ומשלים. עד חשיכה :

הדרן עלך סדר תעניות קמא

מותרין בהספד ובתענית איתמר אלימא בני חמיסר וקא קרו ליה בארביסר ומי שרי והכתיב במגילת תענית יום ארבעה עשר בו ויום חמשה עשר בו יומי פוריא אינון דלא למיספד בהון ואמר רבא לא נצרכא אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה אלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתליסר יום ניקנור הוא אלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתריסר יום טוריינוס הוא אלא לאו דקא קרו ליה בחדיסר וקתני מותר בהספד ובתענית לא, בני ארבעה עשר וקא קרו ליה בתריסר ודקאמרת יום טוריינוס הוא, יום טריינוס גופיה בטולי בטלוהו הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו כי הא דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמרו ליה רבנן יום טוריינוס הוא! אמר להו יום טוריינוס [א](גופיה) בטולי בטלוהו הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו, ותיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ניקנור! אמר רב אשי השתא איהו גופיה בטלוהו, משום יום ניקנור ניקום ונגזר מאי ניקנור ומאי טוריינוס? דתניא ניקנור אחד מאפרכי יוונים היה ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים ואומר אימתי תפול בידי וארמסנה וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו פה שהיה מדבר בגאוה וידים שהיו מניפות על ירושלים תעשה בהם נקמה. מאי טוריינוס? אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכד נצר, אמרו לו: חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראויין היו ליעשות להם נס ונבוכד נצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו, ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו (א) כליה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך, אעפ"כ הרגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגזירין:

אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו' אין גוזרין תענית בראשי חדשים כו': וכמה הויא התחלה? רב אחא אמר שלש רבי אסי אמר אחת, אמר רב יהודה אמר רב זו דברי רבי מאיר שאמר משום רבן (שמעון בן) גמליאל אבל חכמים אומרים מתענה ומשלים. דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים:

הדרן עלך סדר תעניות כיצד

סדר תעניות אלו האמור ברביעה ראשונה, אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד, וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת; ירדו לצמחין אבל לא ירדו לאילן, לאילן ולא לצמחין, לזה ולזה אבל לא לבורות לשיחין ולמערות מתריעין עליהן מיד; וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים, דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו' אותה

א) גי' הרי"ף והרא"ש ר' אחא כו' ר' יוסי כו' ועי' מ"מ מהל' תעניות פ"א הלכה ו ב) [עירובין מא.] ג) [שם מא:] ד) גי' הרא"ש האמורות וכ"ה בכת"י בהרי"ף והר"ן ה) מיד כ"ה במשנה שבמשניות ובהרי"ף והרא"ש

סדר תעניות אלו. האמור בפ' ראשון (דף י') שבתחילה יחידים מתענין (ס) סדר תעניות ואחר כך צבור הולכין ומתענין עד י"ג אם לא נענו : ברביעה ראשונה. אם עבר זמן רביעה ראשונה של יורה ולא ירדו גשמים מתענין והולכין כסדר הזה : אבל צמחים ששנו. שנשתנו ממנהגן תחת חטה יצא חוח, תחת שעורה באשה (ו)(אלא כיון חטים בשבולים) או שינוי אחר מיד ... עליהן מיד אפילו בראשונות שבל חומר האחרונות טהג בהן : בין גשם לגשם. בין רביעה ראשונה לשניה סימן בצורת היא : ירדו לצמחים אבל לא לאילן. מפרש בגמ' : לבורות שיחין ומערות. בבבא בתרא מפרש מאי בור ומאי שיח ומאי מערה ושלן בית כניסות מי גשמים : עיר שלא ירדו עליה גשמים דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר וגו'. כגון שהמטיר בעיר זו ...

אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות וכן עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה (א)(הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר) על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ועל החיה רעה ועל החרב מתריעין עליה מפני שהיא מכה מהלכת מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן רבי יוסי אומר לא על שאכלו אלא על שנראו: על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה נכרים או נהר ועל הספינה המיטרפת בים ר' יוסי אומר (ב) לעזרה ולא לצעקה שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים: על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליהן חוץ מרוב גשמים מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה, ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים באו ואמרו לו כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן, אמר להם צאו וראו אם נמחית אבן הטועין שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך (ג) נידוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: (מתני') היו מתענין וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו, לאחר הנץ החמה ישלימו ר"א אומר קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות אמר להם ר' טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יו"ט ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול: **גמ'** סדר תעניות האלו האמור ברביעה ראשונה ורמינהו רביעה ראשונה ושניה לשאול שלישית להתענות אמר רב יהודה ה"ק סדר תעניות האמור אימתי בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה וזרעו ולא צמחו אי נמי צמחו וחזרו ונשתנו מתריעין עליהן מיד אמר רב נחמן דוקא נשתנו אבל יבשו לא פשיטא נשתנו תנן לא צריכא (ד) דאקון מהו דתימא אקנתא מילתא היא קמשמע לן: וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם כו': מאי מכת בצורת אמר רב יהודה אמר רב מכה המביאה לידי בצורת אמר רב נחמן נהרא אנהרא בצורתא

רש"י

ה"ג אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות. שלפיכך מתענות (ה) שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים סלך לקנות התבואה בלותה (העיר) ויהיה בה רעב: או מפולת. שחומותיה והבתים נופלין ברוח: מתריעות בב"ת. אם (ו) ירדו בלספמיא מתריעין בבבל, בבבל מתריעין בלספמיא כדקתני טעמא בסיפא מפני שהיא מכה מהלכת אם במקום אחד היא מתריעין עליה כל השומעין כדי שלא תבא עליהן: שדפון. בתבואות: ירקון. חולי: חיה רעה. משכלת בני אדם: חרב. חיילות ההולכין להרוג ולהשחית בכל מקום: מלא תנור. מפרש בגמ': לעריהם. בא"י: באשקלון. בארץ פלשתים: ועל שאכלו זאבים. שהיא חיה רעה ומכה מהלכת היא: שנראו. ובאו בעיר: מתריעין. בענט: המטורפת. מלשון טרף אכלה (ברכות דף כח:) ומלשון בילה טרופה (עדיות פ"ג מ"ד) כו' כדמפרש בפרק שלמעלה (דף יד:): שמעון התימני. מתמנה היה: שלא תבא. ליענה מעליה נקט: מרוב גשמים. לאו כגון שירדה על עיר אחת ועל עיר אחת לא ירדה שהם והאי שהיכן נקללה כדאמר רב יהודה (לעיל ו:) תמטר מקום מטר שמקלקל תבואה אלא כבר ירדו ושורח הם לבני אדם אבל אין מקלקלין תבואות ועמא מפרש בגמרא למה אין מתריעין: תנורי פסחים. שהם בחצרות ושל חרס הן ומטלטלין אותן שלא ימוקו בגשמים: גשמי טרות. שישע גשמים למלאות טרות: ונדבות. רצון ועין יפה: אבן הטועין. אבן טועין היתה בירושלים וכל מי שאבדה לו אבידה ס' בבבא מציעא (דף כח:): לנחות. (ו) על כבוד הרב: מתחטא. פורפיי"ש בלע"ז ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: **גמ'** רביעה ראשונה ושניה לשאול. אף על פי שלא ירדו גשמים לא ברלשונה ולא בשניה לא היו מתענין אלא שואלין וקצין מתני' [דקתני סדר תעניות אלו האמור ברביעה ראשונה] וברייתא אהדדי: הכי קאמר ס'. (ח) וכגון רביעה ראשונה שניה ושלישית דשלי "יורה" קרי ליה רביעה [א] כך שמעתי: דוקא נשתנו. דכי נשתנו והאי הוא דמתריעין מיד דלריך להתפלל עליה (ט) שיחזיר ביופי כתקון: אבל יבשו. לא לריך דמכתא והיינו לא יועיל והוא תפלה שוא אפילו יבשו כשקן חבון עדיין דקון אפילו הכי לא מתריעין: הכי גרסינן פשיטא (י) שנו תנן לא צריכא דאקון מהו דתימא כו': דאקון. שעלו בקנה שנתקשו מעט לאחר שנתייבשו: מהו דתימא אקנתא מילתא היא. דאהיל ונתקשו מעט אם יתפלל מועיל נכס קא משמע לן רב נחמן דאקנה לאו מילתא ל"ל אבל יבשו לא דמילתא אחרין: לא צריכא דאקון. שעלו בקנה מהו דתימא אקנתא מילתא היא דכיון שעלו בקנה ועדיין לא בשלו כל צרכן והאי אי לא מתריעין תו לא גדלי קמשמע לן דלאו מילתא היא דאף על גב דאקון אכתי גלוי מפי: נהרא אנהרא בצורתא. כשאין תבואה בעיר אחת ויש בעיירות אחרות ואפשר להביא משם לזו הכא נהרא בספינה: בצורתא

תוספות

לא צריכא דאקון. פי' לאחר שעלו בקנה נתייבשו מהו דתימא אקנתא מילתא היא פי' דהואיל ועלו בקנה ולא נתבשלו כל צרכם ליבעי התרעה קמ"ל דלאו מילתא היא: **נהרא** אנהרא בצורתא. פי' (כ) (*הכי) כשאין תבואה בעיר ויש הרבה בשאר עיירות ויכולין להביא מזו לזו הויא מקרי בצורת ולא מקרי רעב (ז) ולאחר שיכולין להביא ע"י הנהר דליכא אלא טרחא זוטרא ומהאי כלומר מדבר מועט כזה אין מתריעין מדינתא אמדינתא פירוש שצריך להוליא ממדינה למדינה אחרת ע"י חמורים וסוסים ולא מתריעין דאי אפשר להביא בשפע כ"כ כמו בספינות נ"א נהרא אנהרא כלומר אם יבש הנהר זה וצריך להסב נהר אחר לכאן אי נמי צריך להמתין עד שיגדל הנהר האחר ויבא בכאן זה בצורת ולא מתריעין מדינתא אמדינתא אם יבשו כל הנהרות שבזו העיר וצריכין להביא מים מעיר אחרת בשנה וקשה דבמתני' משמע דאבצורת (ח) מתענין דקתני מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת ויש לומר דמכת בצורת דמתני' אי כמו דבשנה כאשר פירשתי שאחת מטה ילא תוח ומשום הכי מתריעין אע"ג דעדיין אינו רק בצורת הואיל וסופו רעב מתריעין אע"ג דהכתי לא הוי כשנה אבל לעולם אין מתריעין על מכת בצורת אי לא מלי נבא לידי רעב ולהכי קאמר הכא דנהרא אנהרא דלא אי אלא כי בצורתא ולא מתריעין: נהירנא

[פי' פירש"י (נ"ל) ...]   [ברכות יט.]   פסחים ...

רבינו חננאל

סדר תעניות האלו האמור ברביעה ראשונה כו'. תרצה רב יהודה הכי סדר תעניות האלו בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים. אבל אם ירדו גשמים תבואה ורעים וחזרו ושנו. כלומר כמשו מתריעין עליהן מיד ודוקא שנו כעין כמוש אבל יבשו לגמרי אע"ג דחזור אקון אין מתריעין עליהן פי' אקון שחזרו לירוקין כלומר חזרו לחזותן. ורבותינו הגאונים ז"ל אמרו דאי אקון אקנתא לשון חזקה בלשון ארמית ובלשון הזה הוא בגמ' (בפרק ס' שאותו קודריקים) [כל כנס דף ל' ע"א] (פי' פרצידא דזרעתי קלא. זרע תבואה שהיא תחת ... מזה הנהר לילך לנהר אחר בצורת

... פי' קלא מלשון (פסחים סב: ורש"י) שקל' קלא פתק בית). מכת בצורת. פי' רב יהודה מכה הבאה לידי בצורת. [א"ר נחמן נהרא אנהרא] תרגמו האנשים המסתפקין מים מזה ...

*) כל הסגור צ"ע לעיל בגמרא ריש דף ד'.

רבינו גרשום

... רואין שנראה לגן קנה תקנה: נהרא אנהרא. בצורתא כשצריכין להביא מים מנהר זה להשקות שדות שעל נהר אחר לפי שאין באותו נהר אחר מים כדי סיפוק להשקות שדותיו זהו סימן בצורת:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ג' מתים בג' ימים זה אחר זה (הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר) ...

הגהות הגר"א

...

גליון הש"ס

...

בצורתא. בצורת היא זו ולא רעב הוא ויכולין ליקח בספיקות: מדינתא למדינתא. (ה) וצריכין להוליך ממדינה למדינה על ידי חמרים. כפנא. רעב, ורעב קשה מבצורת לפי שאין הסחר להביא בשופי מ"ד (ו) לשון אחר בצורת אגרא אם יבש מעיין זה וצריך להשקות ממעיין אחר בכאן אי נמי להמתין עד שיגדל נהר אחר ויבא כאן בצורת הוא זה: מדינתא למדינתא. אם יבשו כל הנהרות שבתוך העיר וצריכין להביא מים מעיר אחרת כפנא רעב הוא זה תקיפא מבצורתא: כאה בסלע ושכיחא. כי זבני סאה של חטין בסלע דהיינו יוקר ומציה לקנות בכל עת בצורתא:

נהירנא. פירוש (*זוכר) אני. בהפרכיא שלהן. פי' בתוכו מלכות:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהם פרנסה לעניים. פי' גם הספיחים היוצאין מהן ונ"ל דסבר כמ"ד (פסחים דף נא:) ספיחי זרעים אסור דס"ל ר' עקיבא מדקאמר על האילנות ולא קאמר על הספיחים:

נקדרס

בצורתא, מדינתא אמדינתא כפנא ואע"ג דתנינא סאה בסלע ושכיחא-בצורתא, ארבעה (א) ולא שכיחא -כפנא, א"ר יוחנן לא שנו אלא בזמן שהמעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר ופירות בזול מתריעין עליה מיד דא"ר יוחנן *נהירנא כד הוו קיימי ד' סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריא מדלית איסר: ירדו לצמחין אבל לא לאילן: בשלמא לצמחים ולא לאילן משכחת לה דאתא ניחא ולא אתיא רזיא, לאילן ולא לצמחין דאתיא רזיא ולא אתיא ניחא, לזה ולזה אבל לא לבורות ולא לשיחין ומערות משכחת לה דאתיא רזיא וניחא *מיהו טובא לא אתיא, אלא הא דתניא ירדו לבורות לשיחין ולמערות אבל לא לזה ולזה היכי משכחת לה? דאתיא בשפיכותא. ת"ר מתריעין על האילנות בפרוס הפסח, על הבורות ושיחין (א) ומערות (ג) (אפילו) בפרוס החג, ועל כולן אם אין להן מים לשתות מתריעין עליהן מיד, ואיזהו מיד שלהן? שני וחמישי ושני (ג) (ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באפרכיא שלהן, ואסכרא בזמן שיש בה מיתה מתריעין עליה, בזמן שאין בה מיתה אין מתריעין עליה, ומתריעין על הגובאי בבל שהוא רבי שמעון בן אלעזר אומר אף על החגב ת"ר מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית רשב"ג אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא אידך מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע על הבורות על השיחין ועל המערות אפילו בשביעית רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא א"ר אלעזר בן פרטא מיום שחרב בית המקדש נעשו גשמים *צימוקין לעולם יש שנה שגשמיה מרובין ויש שנה שגשמיה מועטין יש שנה שגשמיה יורדין בזמנן ויש שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן, שנה שגשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בא' בשבת נמצאת עיסה נאפית כתיקנה ונאכלת כתיקנה, שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בע"ש נמצאת עיסה נאפית שלא כתיקנה ונאכלת שלא כתיקנה, שנה שגשמיה מרובין למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת נמצאו ריחים מוחנות מן הכור (ד) כמה שטוחנות מן הקב ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב, שנה שגשמיה מועטין למה הוא דומה? לעבד שנתן לו רבו פרנסתו מעט מעט, נמצאו ריחים מה שטוחנות מן הכור טוחנות מן הקב, נמצאת עיסה כמה שנאכלת מן הכור אוכלת מן הקב ד"א בזמן שגשמים מרובין למה הוא דומה לאדם שמגבל את הטיט-אם יש לו מים רבים מים אינן כלין והטיט מגובל יפה, אם יש לו מים מועטין מים כלים והטיט אינו מתגבל יפה ת"ר פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל אדון אחד אמר לו הלויני שתים עשרה *מעיינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה עינות מים ואם איני נותן לך הריני נותן לך שתים עשרה ככר כסף, וקבע לו זמן, כיון שהגיע הזמן ולא ירדו גשמים, בשחרית שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך, שלח לו: עדיין יש לי זמן כל היום כולו שלי הוא, בצהרים שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך, שלח לו עדיין יש לי שהות ביום, במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך, שלח לו עדיין יש לי שהות ביום, לגלג עליו אותו אדון-אמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו

מעות ביוקר. אין מעות מצויות להן: נהירנא. אני זוכר: מדלית איסר. מאין מעות: דאתיא ניחא. ואמרינן בפירקא דלעיל (דף ג:) מיטרא ניחא-לפירי ולתבואה, מיטרא רזיא-לאילני: (ז) דאתיא ניחא לפירי ואתיא רזא לאילנות: בשפיכתא. בכח גדול יותר מדאי דאינה טובה לא לזה ולא לזה טוב אמר רבי שפיכותא מטר דק ועבה יותר מדאי לאילני לא מהניא דלאו רזיא היא לצמחים נמי לא שהגשמים מרובין בלין ושוטפין אותן: (ח) בפרוס הפסח. בימי הפסח: [א] על בורות שיחין ומערות. אם לא ירדו להן גשמים: [ג] (אפילו) בפרוס החג. להשקות זרעים ואת בהמתם: אם אין להם (ט) לשתות מתריעין וכו'. אפילו [ג] (בפרוס החג) דימות החמה נינהו אפילו הכי מתריעין משום דכולן צריכים לשתות: ועלן. כל אלו: באיפרכיא שלהן. בתוכו מלכות שבלו שם מי בורות שיחין ומערות: ואסכרא. בגמ"לע בלע"ז פעמים שנקבעת בתוך פיו של אדם ומת, לשון "כי יסכר פי דוברי שקר" (תהלים סג) והיא סרונכה מיקה משנה: בזמן שיש בה מיתה. שהיא (י) משולחת (מהלכת) ומתים בה: על הגובאי. שמכלה את התבואה כל שהוא אפילו לא נראה אלא קלת, כיום שעתידין לבא לרוב אבל חגב כל שהוא מצוי הוא ואינו מכלה כל כך כארבה: בשאר שני שבוע. דשמיטה אבל בשמיטה לא דהפקר נינהו: אפילו בשביעית. כל שעה צריכין לשתיה ואע"פ שהגשמים מועילין לקרקע בשביעית: רבן שמעון בן גמליאל אומר. מתריעין על האילנות ואף על הספיחין של שביעית שאינן חשובין כל כך: צימוקין. שיורדין בקושי מלשון שדיים צומקים (הושע ט): למה הוא דומה. פרנסתו של כל (כ) השבוע כולה: נאפת בתקנה. שיש לו פנאי לאפותה: פרנסתו בבת אחת. פרנסה כל השנה ונותן אותה כיחד: נמצאת ריחים כמה שאוכלת מן הכור כו'. שכן דרך שמשכיר את הקמח בריקים וכן כשהגשמים יורדין מרובים ומרביצין את הארץ ומה שהיו מרוים טלפים מן (ז) הרוב טלפין מן המיעוט ומה שהרוח מנגבת וטולעת מן הרוב טולעת מן המיעוט: נמצאת עיסה. צריכה שלבין בה את הבלק שמשכיר בעולים מרובין (נ) אינו כלין וטיט מתגבל יפה מימיו טובטין, דגשים אינו מתגבל יפה. מים אינן כלין ויכולו לגבל טיט הרבה כמה שירצה: נקדימון בן גוריון. עשיר גדול היה: הלויני אתן לך י"ב מעיינות מים. כלומר שירדו גשמים ויתמלאו כל המעיינות מים שאין מעיינות לא היו נוכמין מים כל כך ואין ממלאין מאליהן כשאר מעיינות:

רבינו חננאל

בצורת כלומר עצירת כמר מדינה להביא ממדינה אחרת רעב. א"ר יוחנן ל"ש אלא שהמעות בזול ופירות ביוקר כלומר המשא והתן מצוי ומרויחין בני אדם. אבל מעות ביוקר מתריעין מיד. וא"ר יוחנן נהירנא דהוו ד' סאין בסלע בטבריא והוו נפישי נפיחי כפן מדלית איסר. נשמי צמחים דבאים בניחותא, גשמי אילן דיורדין ברזיא. לא לאילן ולא לזרעים אלא לבורות. כגון דנחתי בשפיכותא שוטפים ויורדין בבורות: ת"ר מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ועל מי בורות שיחין ומערות בפרוס החג ועל כולן אינן מתריעין עליהן אלא באיפרכיא שלהן כלומר אנשי מקום בלבד. ואם אין להם מים לשתות מתריעין עליהן מיד ב' וה' וב'. ועל האסכרה בזמן שהיא ממיתה. ומתריעין על הגובאי ועל החגב [ועל האילנות ועל הספיחין] ובאילנות ובספיחי' בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים. ר' אלעזר בן פרטא אומר מיום שחרב ביהמ"ק לא ירדו גשמי ברכה ונעשו צמוקים לעולם. שנה שגשמיה ירדו בזמנן דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו באחד בשבת כו'. נמצאו טוחנין מן הכור כו'. סולת אחת נשארת בפי הריחיים בכור כמה שנשארת מן הקב. וכן נדבקת מן העיסה בעריבה ובמגבונית מן הטפח כמו מן הקב. וכן בהגבלת הטיט. אם יש לו מים בבת אחת כדי גיבול שופך ומגבל ואם אין לו אלא מעט שופך מה שבידו ועד שיבואו אחרים יבשו הללו וכאלו לא שופך בהן כלום. *) כך מגיא כו': ת"ר פעם אחת עלו ישראל לחג ולא היה [להם] מים לשתות הלך נקדימון כו'

*) אולי צ"ל טלו סוגיא משונה.

רבינו גרשום

מ די נ ת א אמדינתא [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

הגהות הב"ח

[illegible]

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה בפרוס הפסח. בימי הפסח עוה סכ"ד

הגהות הגר"א

[illegible]

ועכשיו ירדו (א) נכנס לבית המרחץ בשמחה (עד) שהאדון נכנס בשמחה לבית המרחץ נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב נתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שיהו מים מצויין לעולי רגלים מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרה מעינות מים והותירו עד שיצא אדון מבית המרחץ נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש. כשפגעו זה בזה אמר לו תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך, אמר לו יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ירדו, חזר ונכנס לבית המקדש נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם הודע שיש לך אהובים בעולמך, מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה, באותה שעה אמר לו האדון: אילו לא נקדרה החמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותי, תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון (ג) שנקדרה חמה בעבורו תנו רבנן שלשה נקדמה להם חמה בעבורן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון בשלמא נקדימון בן גוריון גמרא יהושע נמי קרא דכתיב וידם השמש וירח עמד וגו' אלא משה מנלן אמר רבי אלעזר אתיא אחל-אחל כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב התם אחל גדלך רבי שמואל בר נחמני אמר אתיא תת-תת כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב התם ביום תת ה' את האמרי רבי יוחנן אמר אתיא מגופיה דקרא אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שנקדמה לו חמה למשה: וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים כו': אמר רב יהודה אמר רב ושתיהן לקללה, היתה ירושלם לנדה בינידם אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה: מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה, היתה כאלמנה אמר רב יהודה לברכה-כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה, וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים אמר רב יהודה לברכה, דלא מוקמי מינן לא רישי נהרי ולא גזיריפטי, והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה אמר רב לברכה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שבירכן בלעם הרשע אחיה השילוני קללן בקנה אמר להם לישראל והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו (ג) אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן, דממו הרוחות עמד הקנה במקומו, אבל בלעם הרשע בירכן בארז שנאמר כארזים *(עלי מים) מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין, אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו, ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים. תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז מעשה שבא רבי אלעזר (בן ר') שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה

*) סנהדרין קה: **) [צ"ל ברבי]

רש"י

ועכשיו ירדו גשמים. בתמיה: בוני שמו: נקדרה. זורחה לשון מקדיר שהיתה חמה קודרת ברקיע וזורחת פירטול"ר בלע"ז: הכי גרסי' נקדימון בן גוריון גמרא דאמרן: אתיא אחל אחל. כתיב במלחמת יהושע (יהושע ג) אחל גדלך ובמלחמת משה כתיב (דברים ב) אחל תת פחדך מה יהושע (ד) נקדמה לו חמה תורה אור במלחמתו כדכתיב בהדיא אף משה כן שכן דרך הכתובין למד סתום מן המפורש נרמז בדיבור דומה לחבירו, וגזירה שוה אחת מן י"ג מדות שניתנו לו למשה מסיני ובתחילת סיפרא מפורש: ושתיהן לקללה. אקרא קאי ראי דכתיב על עיר אחת אמטיר ועל עיר אחת לא אמטיר שניהם לקללה- אותה שימטיר עליה רוב גשמים שמקלקלין את התבואה ואת שלא ימטיר אין גשמים ואין תבואה גדולה, אשר לא המטיר עליה מוסב הדבר על הטוב, שהטוב בלשון נקיבה דכתיב (מלכים א יח) הנה עב קטנה ככף איש עולה מים: ולא אלמנה גמורה. דהא לא כתיב אלמנה אלא היתה כאלמנה- כאשה העומדת באלמנות חיות על בעלה שהלך ועתיד לחזור: דלא מוקמי מינן רישי נהרי. מוכסין: גזיריפטי. סרדיוטין מרוב בזיון: ונעתרות נשיקות שונא. נעתרות לשון הפך כדאמרינן במסכת סוכה (דף יד.) ויעתר לו מה עתר זה מהפך את התבואה פורקא בלע"ז אף נמי נעתרות לשון רבוי ויתור אונקרי"ש בלע"ז כמו העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל לה): בירכן בארז. כארזים עלי מים (במדבר כד): ארז זה אינו עומד במקום מים כו'. ואע"ג דכתיב בקרא כארזים עלי מים ההוא לאו בלעם קאמר ליה, דבלעם אמר כארזים והמלאך השיבו עלי מים וכן שלהי דבלעם אמר כנחלים דימנין דמתייבשין וקאמר ליה המלאך כגנת דאין יבשין לעולם והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה על ידי מלאך שהושיבו על ידי מלאך: ואפילו כל הרוחות. שאין קשות: רוח דרומית. היא קשה כדאמרינן (ב"ב ד' כה:) אלמלא בן נץ שמעמידה אין כל בריה יכולה לעמוד מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן: ומטייל. לשמוח:

נזרמן

תוספות

נקדרה. כמו מקדר בהרים (עירובין נח:) כלומר שמנקב הרקיע: גזיריפטי. פירוש סרדיוטין ושוטרי העם במקל: ונעתרות נשיקות שונא. פירוש (ה) (כלומר) נאמנים פצעי אוהב ותילופיהן בשונא ונעתרות לשון הפוך כעתר פורקא בלע"ז שמהפכין בה את התבואה והכי פשטיה דקרא-פצעי אוהב נאמנים שהוא עושה לטובה אפילו כשמכה חבירו מכוין לטובה, ונשיקות שונא הם להיפך שעושה הכל לרעה, וי"מ פשטיה דקרא הכי נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא כלומר ונעתרות לשון ריבוי כלומר נשיקות שונא דומים הם למשא כלומר הם מרובות ולמשא לעולם וי"מ הכי כשאוהבים עושים מריבה ושונאים זה את זה השנאה נאמנה והכי פירוש נאמנים פצעי אוהב הפצעים והו השנאה שבין אוהבים הם נאמנות, ונעתרות נשיקות שונא פי' דכששונאים עושים שלום זה לזה השלום הפשרה שביניהן אמנה וקיימת והיינו נעתרות נשיקות שונא כלומר נשיקות שונא נעתרות:

מה ארז זה. פירוש דאע"ג דכתיב ביה בקרא עלי מים ההוא לאו בלעם קאמר ליה אלא מלאך וכן שלהי בלעם אמר כנחלים ומלאך אמר כגנות דאינן מתייבשים וכן עלי נהר:

נזרמן

[סוכה יד. יבמות ס]

רבינו חננאל

תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו. ומפני שנקדרה לו חמה נקרא נקדימון. והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר. אמר שתיהן לקללה. זו שגשמיה מרובין יותר מדאי משטשטין הארץ ואינה עושה פירות. וזו שגשמיה נעצרים אינה מצמחת. היתה ירושלם לנדה. לברכה שיש לה היתר לבעל כנדה. היתה כאלמנה שנער בת בעלה. לא אלמנה ממש. נבזים ושפלים לברכה שאין מהן שרים למלחמה ולהשתמש אתם לעבודת המלך. קנה במים שרשיו מרובים וגזעו מחליף הלך ובא עם הרוחות כו'. ת"ר מעשה בר' שמעון בן אלעזר

רבינו גרשום

עליו מתענה: שתיהן לקללה. אותה שלא ירדה עליה ואותה שירדה עליה ושתיהן מתענות: דלא מוקמי מינן נזי ריפטי ולא מינוי (פי') [בן]: כארזים עלי מים והא אמר כארזים *) ורוח הקודש משיבה עלי מים שגזעו מחליף:

*) פי' תוס' ד"ה מה ארז.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועכשיו ירדו גשמים מיד נכנס לבית המרחץ בשמחה ובשעה שהאדון נכנס [illegible] מים ושמחו נכנס [illegible] האדון [illegible] ונכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש [illegible] כשנפגעו זה בזה [illegible] סרות ונתפזרו העבים (ב) שם ולמה נקרא שמו נקדימון שנקדרה [אולי צ"ל שנקדמה] לו חמה: (ג) שם באות ונושבות בו (אין מזיזות אותו ממקומו) [illegible] ונ"ב [illegible] (ד) רש"י ד"ה [illegible] (ה) תוס' ד"ה ונעתרות [illegible] כלומר נמחק:

נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך אמר לו איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית, כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו *נעניתי לך מחול לי, אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית, היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי, אמר להם למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לו לזה שמטייל אחריך, אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל, אמרו לו מפני מה? אמר להם כך וכך עשה לי, אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא, אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר (א)(בן) ר' שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות: וכן עיר שיש בה דבר או מפולת כו': תנו רבנן מפולת שאמרו בריאות, ולא רעועות, שאינן ראויות ליפול ולא הראויות ליפול. הי נינהו בריאות הי נינהו שאינן ראויות ליפול, הי נינהו רעועות הי נינהו ראויות ליפול? לא צריכא דנפלו מחמת גובהייהו אי נמי דקיימן אנורא דנהרא, כי הדא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותה אע"ג דקיימא באתרה תליסר שנין (ג) יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר ליה שמואל לרב ניתי מר נקיף, אמר ליה לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפיש זכותיה ולא מסתפינא. רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעיעא ובעי לפנוייה, עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכיה בשמעתא עד דפנייה, בתר דנפק נפל ביתא, ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד, סבר לה כי הא *דאמר רבי ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו נס, ואם תימצי לומר עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, אמר רב חנן מאי קרא דכתיב °קטנתי מכל החסדים ומכל האמת". מאי הוה עובדיה דרב אדא בר אהבה? כי הא דאתמר *שאלו תלמידיו (*את רבי זירא ואמרי לה) לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים? אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני (ג) ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחבירי *בהבינתו ואמרי לה *בחניכתו. אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא, אמר ליה בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולה מתא וכל אשיתא דהוות רעיעתא הוה סתר לה, אי אפשר למרה בני לה ואי לא אפשר בני לה איהו מדידיה, וכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי זבין ליה ושדי ליה לנהרא, וליתביה לעניים? זמנין דסמכא דעתייהו ולא אתו למיזבן, ולשדייה לבהמה? קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה, ולא ליזבניה כלל? נמצאת מכשילן לעתיד לבא. הוה [א] ליה מילתא דאסותא הוי מלי כוזא (ד) דמיא ותלי ליה בסיפא דביתא ואמר כל דבעי ליתי ולישקול ואיכא דאמרי מילתא דשיבתא הוה גמיר והוה מנח כוזא דמיא ותלי ליה ואמר כל דצריך ליתי וליעול דלא לסתכן. כי הוה כרך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול. אמר רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מהא דלא מצינא למיעבד

משום

תוספות

נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. במסכת דרך ארץ *מפרש דאותו אדם היה אליהו ולטוב נתכוין כדי שלא ירגיל בדבר: לא צריכא דנפלי מחמת גובהייהו. פי' דהוו בריאות ולא הוו ראויות ליפול אלא מחמת גובהן: אמר ליה דאיכא רב אדא בהדן דנפיש זכותיה. וצ"ל דהאי רב אדא לאו היינו רב אדא בר אהבה דהוה בימי רבא דמליץ בכמה מקומות אמר רב אדא בר אהבה אמר רבא (ט) והאי רב אדא בר אהבה דהכא משמע דהוה חבר לרב ולשמואל מדקאמר ליה שמואל לרב וקאמר ליה הא איכא רב אדא בהדן ואנן ידענא דרב יהודה היה תלמיד דרב ושמואל ורבא *הוה נולד ביום שמת רב יהודה ורב אדא היה תלמיד דרבא אי"כ ע"כ צ"ל דהאי רב אדא הוא: בהבינתו. פירוש כינוי שמכנין אותו (י) וכן אדם נגנאי, בחניכתו פי' כינוי שם משפחתו שם לוי כמו שם חניכה אבות בגיטין עד עשרה דורות (גיטין דף פח:) כגון רבני אברהם אבן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראים כך והוקא נגנאי אבל לשבח שרי:

אמרו

רש"י

נזמן לו אדם. יש ספרים שכתוב בהן אליהו זכור לטוב והוא נתכוון להוכיחו שלא ירגיל בדבר: ה"ג מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות, שאינן ראויות ליפול ולא הראויות ליפול הי ניהו בריאות והי ניהו שאינן ראויות ליפול הי ניהו רעועות והי ניהו ראויות ליפול תורה אור לא צריכא דקיימן אגודא דנהרא. מפולת היינו שם רוח חזק שמפיל החומות (כ) מפולת שאמרו מתריעין עליה בבריאות קאמרינן שיהא החומות בריאות ואף על פי כן נפלם מכח נשיבת הרוח אבל אם היו החומות הנופלות רעועות אין מתריעין עליהן וכשאין ראויות ליפול מתריעין עליהן ולא כראויות ליפול: לא צריכא. הא דקתני שאינן רעועות וראויות ליפול אלא כגון דקאי אגודא דנהרא על שפת הנהר שאע"פ שהיא בריאה, ראויה היא ליפול שהמים מפילין אותה שמקלקלין את הקרקע ומוחקין את היסוד: כי הדא אשיתא רעועה כו': באתרה. במקומה אף על גב דאינה ראויה ליפול דהא קמה באתרה טולי האי אפילו הכי כיון דרעועה היא לא הוו עלפי תוספה אלא היה מקיף סביבותיה: נקיף. נסבב: ה"ג לא הקפדתי בתוך ביתי (ו) ולא הלכתי בלא תורה. דכל שעתא הוה גרים: בהבינתו. שמכנים לו בני אדם (ז) כגון שם לווי: חניכתו. כמו חניכת אבות בגיטין עד י' דורות (גיטין דף פח:): ביומא דעיבא. יום המעונן דאיכא רוח מנשבת ומסתפי דלא תפיל חומות: בגוהרקא. תיבה תלויה בעגלה ושרים יושבות בה: וסייר. בודק תרגום פוקד (שמות לד) מסער כמו האי עבחא דלא סר סבילא קמיה חכם: כי הוה ליה מילתא דאסותא רמי ליה אסוא דמיא כו' לא גרסינן: זבין ליה ושדי ליה בנהרא. לפי שאין להו דהוי הוא מסחיר מידי נגנין אולא לאיבוד דמסתמא בשבת ומלא מכבילן למעוד לבא דלא מייתי ירקי לסעודת שבת: דסמכא דעתייהו. שמכנסכין עניים לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להן מה לאכול בשבת: אין מאכילין אותן לבהמה. משום בזוי אוכלין (ח) ואחור כטעם בסוכה שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל חרק נעכר והולכין למקום אחר ושולחין אותם בני אדם ואוכלין אותן כך שמעתי: מילתא דשיבתא. מנהג שדים שמזיקין למי שיאכל ואינו נוטל ידיו, דשיבתא ככן דגרסינן במסכת יומא (דף עז:) אמר אביי משום שיבתא, והוה תלי ליה להאי סוא דמיא כי היכי דלימשו ידייהו מיניה: כבר מחת. תנן מזו 'דכל מאן דבעי הוה פייל ואכל':

משום

עין משפט נר מצוה

[אמר דבניסחאות שבי"ס לפני התוס' היה כך אלא לפינו ליתא]

טז א מיי' פ"ב מהלכות תענית הלכה יג טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ד:

מסורת הש"ס

[קידושין עב:]

[חס"ת תוספות קידושין עב: ד"ה ביום ותוס' כ"כ נג. ד"ה אמר]

[נדרים מח. וע"ש פרש"י בתוספות שם:]

חולין ית.

שבת לב.

[ממ"ר ליתא]

[גירס' שבעירוך בתעניתי אלא כדמי לי שם]

*) [פי' שבערוך ערך חנך הבי' שם שכינו לאבריס לא קראתיו]

רבינו חננאל

שפגע באדם ואמר כמה מכוער כלי זה שמא כל בני עירך מכוערים כמותך. כיון שידע שחטא התחיל לבקש מחילה. נכנס ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז: מילתא דשיבתא פי' משקה של רפואה:

רבינו גרשום

בריאות נפלות-מתענין: דקמי אנורא דנהרא וה"ק (רעועה)[בריאות] ולא ראויות ליפול לאפוקי דקאי אגודא דנהרא דאע"ג דאין רעועות הואיל וראויות ליפול דאכלה לה מיא אין מתענין עליהן הויא לה *) נמי בריאות ראויות ליפול דקאי בנהרא לאחר שהיתה רעועה דהא כיון דקם בנהרא הויא כבריאה וכיון דהויא רעועה הויא ראויה ליפול. קטנתי מכל החסדים כלומר נתמעטו הזכיות בשביל נסים כי במקלי וגו'. בהבינתו שכבר קוראין לו ולא **) בחבינתו שאני קריתי לו שם. ביומא דעיבא דזיקא ***) ובין לה דאי יתרי ומסבדי לא הוו מייתי בערב שבת אחר: ולא אתו למיזבן חיישנן דלא יתרי להו כלום ומסכו עליה ולא הוה להן מאכל. לשיבתא מילתא דשיבתא הוה גמיר שהיה יודע שורה רעה שורה (על המים) [על הידים]. ותלי כוזא דמיא (נמי) [כלי] שנוטלין בה את ידיהם תבנסן. כי פתא דהוה פתח לבבא:

*) נראה מזה דרבינו ס"ל גרס אי נמי כגירסא אסיפא וכו' וזהו גמי פירוש על בריאות וראויות ליפול ולא כפרש"י.

**) נ"י דרבינו בחניכתו ביו"ד לבסוף וה"ג מלשון ערך חנך ולפי"ז פי' רבינו שאני קריתי ומי' ונעשה כתוב שלא כרלו' לו שם ואולי דגם כדברי רבינו צריך להגיה כן וצ"ע.

***) כצ"ל ותמר כאן וצ"ל ודיקא הוה סייר לבלהו מתא וכו' וכל ירקא דהוו פייש להו לגינאי זבין להו וכו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' מדי משמעון

(ג) נפתרה בגמרא אבין ולא יומא תד כר ניתי מר ונקיף

הג"ה: (ג) שם בספרי כי שגדול ממני כתכמה ולא כרכרתי: (ד) שם הוי מלי כוזא מיניה ומלי ליה: (ס) רש"י ד"ה ה"ג מפולת כו' דנפלה הכ"ד ואח"כ מה"ד מפולת וכו' שהחומות הס"ד ומה"ד מפולת שאמרו כו' פליגן הס"ד ומה"ד בבריאות כו' פליגן הס"ד ומה"ד וכשאינן ראויות כו': (ו) ד"ה ה"ג לא כו' ביתי הס"ד ומה"ד ולא הלכתי כו': (ז) ד"ה בהבינתו כו' בני אדם כגון: (ח) ד"ה אין מאכילין כו' בזוי אוכלין דמיתור כטעם: (ט) תוס' ד"ה אע"ג כו' אמר רבא וכאי רב אדא: (י) ד"ה בהבינתו כו' שמכנין אותו בני אדם נגנאי כגון שם לווי בחניכתו פי' כינוי כשם משפחתו ד"ה מנבסה שמכנין בני אדם לכל המשפחה וקורחין בחניכה שם לוי כמו שם חניכה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' כי הוה ליה. רשום קו על מלת ליה:

גליון הש"ס

גמ' קסבר מאכל אדם אין מאכילים לבהמה. מג"א סימן קעא ס"ק א

טו א מיי' פ"ב מהלכות זכיה ומתנה הלכה ו טוש"ע ח"מ סי' רנג סעיף יז:

יז ב מיי' פ"ב מהלכות אישות הלכה יד סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' מ וטוש"ע ח"מ סי' רנג סעיף ג:

יח ג מיי' פ"ב מהלכות תענית הלכה ט טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ג:

משום דנפישי בני מתוה. דאיכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא: דחיקא להו. עניות: כי לא יהיה בך אביון. בך בעצמך: חיי העולם הבא. תורה: חיי שעה. עולם הזה זה סחורה: קיימא ליה שעתא. מזלא שמעיה: שמע מינה. מדהדר ואין ומנו למות: עד דאתא תורה. אהדר אזיל לתורתי: אילפא. ממקום שהלך שם לסחורה: מלך רבי יוחנן. מינוהו ראש ישיבה עליהן מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן גבי כהן גדול בכיפרא וביומא (דף יח.) והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו: אמרו לו. אנשי המקום לאילפא: אי (ג)אתיב מר וגריס. אם היה יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן דאילפא הוי גמיר טפי מר' יוחנן: תלא נפשיה באסקריא. כלונס ען ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכסה וילו"ן בלע"ז: דשאיל לי כו'. כלומר אף על גב דעבדי סחורה גריסנא הוא טפי מיניה: דבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא. דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם: ולא פשיטנא ליה ממתני'. דאשכחנא משנה שקודם דהויא ברייתא: תנא ליה. שנה לפניו כלומר בעא מיניה: האומר תנו שקל לבניי. מי שמת והגיע ממנו ביד אחד נאמן ואמר תנו שקל אלי סלע לבניי לכולהו בשבוע: וראויין להם לתן סלע. שיש לו נכסים הרבה ואין מספיקין לשבת בפחות מסלע: נותנין להן סלע. דאי הוה בדעתיה דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה "אל

משום רנפישי בני חילא דמחוזא. אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין °אפס כי לא יהיה בך אביון" אזלו (א)אותבי תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו *שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה" אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא" רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע, אמר ליה ר' יוחנן לאילפא שמע מר מידי? אמר ליה לא, אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא, אמר ליה רבי יוחנן איהדר ואוקי בנפשאי °כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר, עד דאתא אילפא מליך רבי יוחנן, אמרו לו אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר, *אזל *תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר: אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתני' נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא" אתא ההוא סבא תנא ליה *האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראוין לתת להם סלע, נותנין להם סלע, ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל *אם אמר *מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר "תנו" בין שאמר "אל תתנו" אין נותנין להם אלא שקל א"ל הא מני ר"מ היא

אמרו ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מלך מר. פי' (ג) כלומר לא היה מולך לראש ישיבה ור"ת בניחותא דמר קאי אר' יוחנן כלומר אי יתיב מר לא הוה מליך ר' יוחנן:

שקל" והאי דקאמר "תנו להן שקל" ולא אמר "תנו סלע" משום דבעי לזרוזינהו כדאמרינן בכתובות (דף ע:) כדי לזרזן במשה ובממון כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו: אם מתו ירשו אחרים תחתיהן. אע"ג דאמר "תנו שקל" ולא אמר "אל תתנו אלא שקל" גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דלא מתו ירשו אחרים תחתיהן: אמר ליה. אילפא: הא מני. דקתני אע"ג דלא ספקי בבציר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל (ד) ר"מ היא דאמר במסכת כתובות במתני' (דף סט:) מצוה לקיים דברי המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הראוי להן שהרי כל הממון שלהן הוא ואין בו לנותן אחרים כלום אלא לאחר מיתתן. אם יש מותר יש להן ואם לאו לא יטלו, ומתוך שרוצין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים מחזיקים אנו מקבלין את הממון כדי שיהא שם מותר: והיה מטתו מונחת כו'. רגלי המטה מונחין בספלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהיה גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזורקן: דסלקא ליה. כל המאורע לו אפילו רעה: בת בהדיא דיורא. בן לילה אחת באותו המלון: לסיפטיה. ארגז שלו: לבולאי. שונאיהן של ישראל: כחד מינייהו. כאחד משרי קיסר: מעפרא דאברהם הוא. כשנלחם עם המלכים: גילי. קשין: ביתו. לנו במלון: (ה)כפר עמיקו שלשה מתים בשלשה ימים. מת אחד בכל יום:

ביום

ראמר °מצוה לקיים דברי המת. אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים, פעם אחת [היתה מטתו מונחת בבית רעוע] בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתי שמובטח לכם כל זמן שאני בבית אין הבית נופל, פינו את הכלים ואחר כך פינו את מטתו ונפל הבית, אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך? אמר להם בניי אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני, אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור, לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו, הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו, ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו, רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין, אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך, אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך *ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו? דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה *זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר אמרו מאן ייזיל? ייזיל נחום איש גם זו דמלומד בניסין הוא, שדרו בידיה מלא סיפטא דאבנים טובות ומרגליות, אזל בת בההוא דירה, בליליא קמו הנך דיוראי ושקלינהו לסיפטיה ומלונהו עפרא (למחר כי חזנהו אמר גם זו לטובה) כי מטא התם [שרינהו לסיפטא חזנהו דמלו עפרא] בעא מלכא למקטלינהו לכולהו, אמר קא מחייכו בי יהודאי, [אמר גם זו לטובה] אתא אליהו אידמי ליה כחד מינייהו א"ל דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דכי הוה שדי עפרא הוו סייפיה, גילי הוו גירי דכתיב °יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו" הויא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה בדקו מיניה ובבשוה, עיילו לבי גנזיה ומלוהו לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבה, כי אתו ביתו בההוא דיורא אמרו ליה מאי אייתית בהדך דעבדי לך יקרא כולי האי? אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטי להתם, סתרו לדירייהו ואמטינהו לבי מלכא, אמרו ליה האי עפרא דאייתי הכא, מדידן הוא, בדקוה ולא אשכחוה, וקטלינהו להנך דיוראי: אי זו היא דבר: עיר המוציאה חמש מאות רגלי כו': ת"ר °עיר (ג)המוציאה חמש מאות ואלף רגלי כגון כפר עכו ויצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר, ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר *ועיר המוציאה חמש מאות רגלי כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר

ביום

רבינו חננאל

אילפא ור' יוחנן דחיק להו עלמא אמרי ניקום ונעביד עסקא עד דהדר אילפא מלך ר"י. ואתא אילפא תלא נפשיה. אמר אי איכא דשאיל לי מתנייתא מדבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא ולא פשטנא ליה ממתני'. כלומר כל מה שיש במשניות החיצונות עיקר שלהן במשנתנו ואין כל חכם יודע לפיכך אני גדול מר"י. ולפיכך זכה לישב בראש ולא זכיתי אני ושאליה ההוא סבא ותנא ליה. האומר תנו לבניי שקל בשבת ומת והן ראוין לתת להן סלע. כי השקל הוא חצי סלע. אם אינו מספיק להן נותנין להן סלע. אם אמר בלשון הזה אל תתנו להן אלא שקל אע"פ שאינו מספיק להן אינו נותן להן אלא שקל. ואם אמר אם מתו ירשו אחרים תחתיהן כו'. שמעינן מינה דאין אדם רשאי לשנות מדברי המת. ופשט אילפא הא מתניתא אליבא דר' מאיר היא ששנינו בכתובות בפרק מציאת האשה המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן עלי בעלי יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר' מאיר. ואוקימנא התם טעמא דר' מאיר משום דמצוה לקיים דברי המת [ואין] לשנות מדבריו: אמרו עליו על נחום איש גם זו. שם מקום הוא שנקרא לשם שם אחת העיירות גמזו והוא האמת א) ירושלמי א"ר יוסי בר אבין ג' דברים נשמים יורדים, בזכות הארץ, בזכות החסד ובזכות היסורין וכולן במקרא אחד נאמרו. אם לשבט אם לארצו אם לחסד. מלמד שבשביל אלו יורדין. מפני (ג') ר' דברים גשמים יורדין מלמעלה שלום הרעים ומפני בעלי זרוע ושיהא שוחה העליון כתחתון וישיהו עיני הכל נשואות לשמים. בעון (ג') ר' דברים גשמים נעצרים בעון ע"ז שנאמר ועבדתם שם אלהים אחרים וכתיב בתריה ועצר את השמים, בעון ג"ע שנאמר ותחניפי ארץ בזנותייכי וכתיב וימנעו רביבים וגו'. בעון ש"ד שנאמר כי הדם הוא יחניף את הארץ. פי' יחן אף על הארץ. (וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים) ב) פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנים דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. [חמשה] שמות נקראו אד [עב] ענן חזיז ונשיא א"ר חנינא מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נידון אלא אחר רובו. מצינו שבל ל"ח שנים שהיו ישראל כמנודים לשמים לא היה הדבור עם משה. שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וכתיב וידבר ה' אלי לאמר. ר' אליעזר גזר תענית ולא נחית מטרא עבר עקיבא תלמידי' וגזרה מטרא. שאל ר"ע ואמר מלה"ד למלך שהיו לו ב' בנות אחת חצופה וכיון שהיתה נכנסת אצלו בבקשתה והוא אומר תנו לה בקשתה ותצא ואחרת היתה צנועה. וכשהיתה נכנסת היה מאריך והוי עמה כדי שישמע שיחתה שהיה מתאוה לשמוע שיחתה. עשה כן ר"ע בשביל ר' אליעזר רבו כדי שלא יאמרו כי אינו הגון ונשא תלול שמים. (בירושלמי פ"ג ה"ב) כתיב ויקבצו המצפתה [ו]ישאבו מים וישפכו לפני ה' וכי מים שפכו אלא לבם שפכו כמים. ויאמרו שם חטאנו לה' לכש ששואל חליקו של ישראל אמר לפניו רבש"ע בלום אתה דן את האדם ג) על אמרך לא חטאתי. ואלו ים לפניך חטאנו: מתני' איזו היא דבר. עיר המוציאה ת"ק רגלי עיר גדולה המוציאה אלף ות"ק רגלי יוצאי צבא כגון כפר עכו. ויצאו הימנה ט' מתים בג' ימים (בג' ימים אנשים ממש) [וא"ו] הרי דבר בד'

א) עי' בערוך בערך גם זו. ב) בירושלמי לפנינו ליתא וכן אף רבינו הביא גורס כן בירושלמי ומביא ראיה מכאן קרא דכך אף דזהירך קרא כיון שיהיה עצירת גשמים. ג) אולי על עכות אומר לפניך לא חטאתי כנגד כשם אותו על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב').

רבינו גרשום

באסקריא דספינתא: קלים: נותנין להם סלע דאזלינן בתר אומדן דעתי' דלאבי אמר שקל אם יספיקו להם לצרכם אבל אם אי אפשר להם נותנין להם סלע *) כיון שאמר תנו אין נותנים להם אלא שקל דאזלינן בתר אומדן דעתיה דכיון דבעי דלירשו אחרים ודאי הוה ליה צר עין על בניו א"ל הא מני ר"מ דמתניתין: מונחת על ארבעה ספלים שלא יעלו עליו הרחש: ביום אחד

*) נ"ל ואם אמר אם מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו ובין שאמר אל תתנו אין נותנין לכל וכו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אזלו אותיבו תותי גודא וכו' אי יתיב מר וגריס: (ב) שם ת"ר עיר גדולה כמוציאה חמש מאות כו' קטנה המוציאה כו': (ג) רש"י ד"ה אי יתיב מר וגריס: (ד) ד"ה הא מני כו' אלא שקל בשבת ומש"ה ר"מ היא וכו': (ה) ד"ה ביתו לא במלון הס"ד ואח"כ מה"ד כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים: (ו) תוס' ד"ה אמרו כו'. פי' כתבנו כלומר וכו' לא היה:

עין משפט
נר מצוה

יט א טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ג:

ב ב ג מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה ו טוש"ע שם סעיף ב:

תורה אור

ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר. דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד, גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא, אמר רב נחמן בר יצחק כמאן כר"מ דאמר *ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש? א"ל רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליקום מר ליתי לגבן, א"ל תנינא רבי יוסי אומר לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו שכן מצינו בהר סיני שכל זמן שהשכינה שרויה עליו אמרה תורה °גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה °במשוך היובל המה יעלו בהר וכן מצינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שהוא נטוי אמרה תורה °וישלחו מן המחנה כל צרוע *הוגללו הפרוכת הותרו זבין והמצורעים ליכנס שם אמר ליה אי הכי (א) איקום אנא לגבי מר, אמר ליה מוטב יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס. בסורא הוות דברתא, בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא, סברו מיניה משום זכותיה דרב דנפיש, איתחזו להו בחלמא: רב דנפישא זכותיה טובא הא מילתא זוטרא ליה לרב אלא משום ההוא גברא דשייל מרא וחבילא לקבורה. בדרוקרת הוות דליקתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא, סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש, איתחזו להו בחלמא: האי זוטרא ליה לרב הונא אלא משום ההיא איתתא דמחממת תנורא (ב) ומשיילי לשיבבותה. אמרו ליה לרב יהודה אתו קמצי, גזר תעניתא, אמרו ליה לא קא מפסדן אמר להו וודאי איתו בהדייהו? אמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא, נימא קסבר רב יהודה מכה משולחת (ג) ממין אחד משולחת מכל המינין? לא, שאני חזירי דדמיין מעייהו לבני אינשי. אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי, גזר תעניתא, א"ל והא מרחק? אמר ליכא מעברא הכא דפסיק ליה. אמרו ליה לרב נחמן איכא מותנא בארעא דישראל גזר תעניתא, אמר: אם גבירה לוקה, שפחה לא כל שכן? טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא והא אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא? שאני התם כיון דאיכא שיירתא דלווי ואתיא בהדיה. אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא, ולאביי כל מעלי יומא דשבתא, לרבא כל מעלי יומא דכיפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא, אמרו ליה לא מצית למעבד כעובדיה (ד) ומאי הוו עובדיה דאבא אומנא דכי הוה עביד מילתא הוה מפיק גברי לחוד ונשי לחוד ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא בי כוסילתא וכי הוות אתיא ליה איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ליסתכל בה (ואית) ליה דוכתא *דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל-דאית ליה שדי ביה, דלית ליה *) לא מיכסיף, כי הוה אתרמי ליה צורבא מרבנן, אגרא מיניה לא שקיל *וכתר דקאי יהיב ליה פשיטי ואמר ליה זיל בריא נפשך, יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה, אותבינהו ואוכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליליא לצפרא

*) ס"א הוה אתי ויתיב ולא

[נ"ל אמר לון]

נ"ל ביום אחד. רש"ל

ב"ק כד. ב"ב כד:

[מנחות לה.]

רש"י

ביום אחד אין זה דבר. דאקראי בעלמא הוא: ה"ג עיר גדולה המוציאה אלף וחמש מאות רגלי ילאו הימנה תשעה מתים וכו' אלף וחמש מאות איש דהיינו פי שלשה כעיר קטנה (ס): כפר עכו דרוקרת נ"א דיוקרא עיר ששמה יו"ד והיא קטנה על שם שיו"ד קטנה באותיות: ה"ג יצאו הימנה ג' מתים בג' ימים: ריחק נגיחותיו. בשור מועד קאי בבבא קמא בפרק כיצד הרגל מועדת אי זהו תם ואי זהו מועד כל שהעידו בו ג' ימים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר כל שהעידו בו ג' פעמים ביום אחד, ר' יהודה סבר כתיב "או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום" מתמול הרי שלשום הלא הרי ג' ימים ור"מ סבר ריחק נגיחותיו כשנגח בג' ימים זה אחר זה חייב, קירב נגיחותיו שנגח ג' פעמים ביום אחד לא כל שכן: ליקום מר להכא. דרב נחמן בר יצחק הוה יתיב בין גברי דלא חשיבי כולי האי וקאמר ליה רב נחמן בר רב חסדא ליקום מר מהתם וליתי ליתיב גבאי: תנינא. תני אנא שונה אני ברייתא זו רבי יוסי אומר כו': לא מקומו של אדם מכבדו. ואם אלך ואשב שם אין המקום מכבדני: גם הצאן והבקר אל ירעו. דמשום שכינה היה הר סיני מכובד ומקודש: אל מול ההר ההוא. מדכתיב "ההוא" משמע כל זמן שהוא בגדולתו שהשכינה עליו (ו), נסתלקה השכינה במשוך היובל וגו' ולע"ג דהאי קרא בלוחות הראשונות כתיב לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכפורים וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בהר ומשם ניתנו כל המצות בקולי קולות ולפידים ביום קבלת עשרת הדברות עד אחד בניסן שהוקם המשכן ונסעה חזה שכינה מן ההר וישבה לה על "הכפורת ושם באהל מועד נשנים התורה בכללותיה ופרטותיה ועל אותה שעה היה מזיר לנם בלוחות הראשונות לנעות כדאמרינן במסכת ביצה (דף ה') כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ובראש קונטרס רומי אתה מוצא תשובת "רבים בכך: במשוך היובל. בשעת השופר כשמסתלק השכינה דרך שוא להאריך ולמשוך התקיעה בשעת סוס: והוגללו הפרוכת. שהיו מגולין בשעת נסיעתן (ז) שהיו נוסעין שלן ובאין זבים ומצורעים ונכנסין במחנה: פרס. חצי מנה ולשון פרוסה כמו פרס פריסת מלכותך (דניאל ה) שאביו של רב נחמן בר רב חסדא גדול מאחר אביו של רב נחמן מדמיסקרי בר רב חסדא ואילך רב נחמן בר יצחק מכלל שלא נסמך: בדברתא. דבר: בשיבבותיה. בשכנתו: איתחזו להו בחלמא. להנך אינשי דסברי (ח) משום זכותיה דרב הוא: הא זוטר ליה לרב. גם זו קטן הוא לפי גדולת רב: מרא. פוסייר בלע"ז: וחבילא. פליי"א בלע"ז: לקבורה. ומשום זכותיה וקבורה מדדו בו מדה כנגד מדה: ומשיילה לשיבבותה. ומשאילתו לשכנותיה לאחר שהסיקתו מסלה לפיכך נמדדת השכר גם במדה: קמצי. ארבה שמכלה את התבואה: לא קא מפסדא. לא בעינן למיגזר תעניתא: וודאי איתי בהדייהו. בתמיה וכי לידה הביאו עמהם שלא יפסידו את התבואה: מעייהו. בני מעיין שלהן שאין להן כרס הפנימי כשאר בהמה וסימן רע הוא: בי חוזאי. מקום במלכות בבל: גזר תעניתא. בעירו: הא מרחק. ואין לחוש שמא יבא עד כאן: אמר להו וכי מעברא פסיק להו. וכי מעברות ושאר מחילות מפסיקין לפני הדבר שלא יבא: שפחה לא כל שכן. ויש לחוש שמא ישתלח עד כאן: הא שפחה ושפחה. שתי עיירות של חולה לארץ כגון בי חוזאי ונהרדעא דאתריה דשמואל: שיירתא. דאזלי מבי חוזאי לנהרדעא: דלוי. מהלכת ובאה עמהן: שלמא מרקיעא. בת קול אומרת לו שלום עליך: אבא אומנא. מקיז דם: כי הוה עביד מילתא. כשהיה מקיז דם לבני אדם: ונשים לחודייהו. לצניעותא: דאית ביה קרנא. ויכשו"א שהיה תוקע בו הקרן שהוא מקיז בו ולנשים אי מלביש לה: לא מכסיף. דלאחר שגלגל לא הוה ידע מאן רמי (בכסילתיה) פשיטי להתם ומאן דלא רמי: בריא נפשך. חבריא עלנך: למיבדקיה. לבדוק במעשיו: ומך להו בסתרקי. קישל חתיכין הכשיטי נמר ספידש בלע"ז לשון בגן (לגבריה):

תוספות

יבא מנה בן פרס. כלומר מוטב שיבא גדול בן הדיוט דפרס לא הוה אלא חצי מנה ואל יבא מנה בן מנה דהיינו רב חסדא דהיה מנה כלומר שהיה חשוב ופרס היינו יצחק אבוה דרב נחמן דלא מיקרי רב יצחק: *אמר ליה וודאי איתי בהדייהו. פירוש וכי לידה הביאו עמהם שיהו אוכלות כלומר אי אפשר שלא יאכלו התבואה והזרעים: אמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא וכו' עד שאני חזירי דדמו מעייהו לבני אינשי. פירוש שבני מעיו של חזיר דומין למעים של בני אדם ויש לחוש שיבא (ס) על בני אדם מכאן נראה שאם יהיה דבר על עובדי כוכבים שיש לחוש ויש להתענות דהא הכא חזינן דגזר תעניתא (י) מדבר שהיה בחזירין משום דדמו מעייהו לבני אדם וכל שכן הנכרים דדמו לישראל: גבירה לוקה. פי' זו ארץ ישראל:

רבינו חננאל

בד' ימים או ביום אחד אינו דבר. א"ל רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליתי מר יקום הכא. א"ל תנינא לא המקום מכבד את האדם אלא אדם מכבד את מקומו. שכן מצינו בסיני כ"ז שהשכינה עליו כתיב גם הצאן והבקר אל ירעו, נסתלקה שכינה כתיב במשוך היובל המה יעלו בהר. וכן באהל מועד כ"ז שהיה נטוי כתיב וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו' הגללו הפרוכת הותרו הזבים והמצורעים להכנס. א"ל אבוא אני אצלך. א"ל מוטב יבא מנה בן פרס. פי' חכם בן מי שלא היה אביו חכם אצל חכם בן חכם. בסורא הוה מותנא בשיבבותיה דרב לא הות ובנהרדעא דליקה בדרוקרתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הות. ואסיקנא דלאו בזכותייהו הוה אלא בשביל ההוא גברא דשייל מרא לאינשי לקבורה. ובדיל ההיא איתתא דמחממא תנורא ומושלא לשיבבתא. אמרו לר"י איכא מותנא בחזירי אמר כיון דדמיין מעייהו לבני אדם גזרינן תעניתא

רבינו גרשום

אמר אין זה דבר דאקראי בעלמא הוא: או בארבעה מרוחקין פי' מתים דהיינו נמי ג' מתים לג' ימים: ריחק נגיחותיו שנגח בג' ימים הוי מועד. קירב נגיחותיו שנגח ג' ביום אחד לא כ"ש. מעברי מפסקי כלומר שיירות מצוין שעוברין במעברות מבי חוזאי להכא כיון דשכיחי שיירתא מבי חוזאי להכא גזר אבל מא"י לבבל דלא שכיחי שיירתא אי לאו משום גבירתה לא הוה גזר. אתי ליה שלמא מברכי עליה שלמא מרקיעא: ראית בית קתי כלומר אתרא לקרני.

הגהות הב"ח

(א) גמ' א"ל אי הכי איקום אנא ואיזול לגבי מר: (ב) שם בהיא איתתא דמחממת תנורא מבע"ב לגו"ש ומשיילא לשיבבותה: (ג) שם מכה משולחת ממין אחד משולחת בכל המינין: (ד) שם ...

(ס) רש"י ד"ה ה"ג עיר כו' ויצאו הימנה ט' מתים וכו' כצ"ל ...

בא א מיי' פ"ב מהלכות תעניות הל' ה סמ"ג [illegible] ט"ע או"ח סי' תקעו סעיף ט:
כב ב ג ד ה ו מיי' שם הלכה ז ח טוש"ע שם סעיף ג [illegible]:
כג ו מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ב:

לצפרא ברכינהו · רבנן לבישתרקי דאבא אומנא ולייתינהו לשוקא לזבנינהו : אמרו ליה · לאבא אומנא לשיימינהו מר והב לן דמייהו והיו בודקין אותו אם יאמר שם אותם פחות מכדי דמיהם : במאי חשדתינן · כשלקחתם : ובכיפה. לכו מילתא למימר לי לאומר ליקח אותם והכי אמו למינגי נבאי למיעבד טלי האי : לשקלינהו מר · שלא היינו רוצין אלא לנסותך : אלמא דעתיה דרבא אדאביי · דלרבא לא אתי שלמא אלא ממעלי יומא דכיפורי למעלי יומא דכיפורי ולאביי כל מעלי שבתא : אבולה כרכא · על כל בני עיר : בי ברוקא חוזאה · שהיה מבי חוזאי : דבי לפט · מקום : א"ל · רב ברוקא לאליהו מי איכא בהאי שוקא ס' : מסאני אוכמי · מנעלים שחורים (ד) שלא כמנהג היהודים : ולא רמי חוטא · לא הטיל ציצית בטליתו : אמר ליה · אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא : קרא ליה · רב ברוקא לההוא גברא : ונחוקנא · שומר בית האסורין (א) : ומינא פורייאי כו' · מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים : דיהבי נכרים עינייהו עלה · בעלי בית האסורים : איקרי נערה כו' · דהיא בבית הסוהר : דורדיא דחמרא · שמרים של יין האדומים כדם : בשיפולה · בשולי בגדיה : דיסתנא · דרך נשים לה ומאוסה היא והוא לשון פרסי . אמר ליה · אליהו לרב ברוקא הני נמי בני עלמא דאתי נינהו : בדוחי · שמחים ומשמחים בני אדם : טרחינן . במילי דבדיחותא בינייהו : עד דעבדי שלמא · (ו) שכן דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת וכו' הבאת שלום בין אדם לחבירו : שדפון וירקון · כיון שנראה כל שהוא מתריעין ומלא סטר דמסכימין להתענות אי נמי מעשה (ז) זהיה קי' : כנף אחד · טוף אחד של אותו מין כעין גפור כל כנף (ברכות ז) : משולחת · מן השמים : בשדה אינה משולחת · דהיינו אורחה : טרפה שני בני אדם · ולא אכלה אלא אחד מהם ודאי משולחת דכיון דלא היתה רעבה אלא לאחד מאי טעמא קטלה ליה לאידך : שניהן אינה משולחת · שמפני הרעב אכלתם : עלתה לגג · רגילין היו להשתמש כל תשמישיהן בגגות שלא היו משופעים אלא חלקים ושוין והוא הדין לבית שמתחיו : עריסה · ברנו"ל בלע"ז : הכי קאמר · האי דקתני נראתה בעיר ס' הכי קאמר נראתה בעיר כגון שנראתה ביום דכתם נראתה ביום משמע אבל בלילה אינה משולחת והאי דקתני נראתה ביום (ח) *אשדה קאי ,דהכי נראתה בשדה ביום אינה משולחת : הא עומדת · בשדה דלא רצתה ולא נחבאת : בשדה הסמוכה לאגם · עמדה אינה משולחת דכיון דסמוכה לאגם היינו רביצתה ולא ברחה סברה אי אתי בתראי מריקנא לאגם מיד : בשדה שאינה סמוכה לאגם · עמדה משולחת דכיון דלאו מקום רביצתה הוא וקיימא ודאי משולחת גזירה היא : אגם · מרש"ק בלע"ז ססמוך לעיר והוא מלא קנים : כי תניא ההיא · דאכלה אין ,רצתה לא ,באגם (ט) דכיון דהיינו דוכתא סמכה אדעתה והשתא אבתרייהו : בכובא דלייזי · סך קטן של ליידין שיתפרו למתרב העופות ואף על גב דלאו בנין קבוע הוא ולא הוה כיישוב ,הויא משולחת : אין צריך לומר חרב שאינו של שלום · שמתריעין עליה :(י) אלא אפילו חרב של שלום · העוברים דרך אותו מלכות לילך להלחם במקום אחרים :

טרפה שני בני אדם אכלה אחד מהן משולחת · והוא הדין לא אכלה אחד מהם משולחת שהרי אם אכלה שניהם אינה משולחת דהא דאכלה שניהם לאו הוי מטעם משולחת אלא מטעם דהיא רעיבה והא דנקט אכלה אחד מהם רבותא הוי דאע"ג דאכלה אחד מהן הוי משולחת :

כמלא

לצפרא ברכינהו ושקלינהו, וקמו ונפקו להו לשוקא, ואשכחינהו, א"ל לשיימיה מר היכי שוו, א"ל הכי והכי, א"ל ודלמא שוו טפי? א"ל בהכי שקלינהו, אמרו ליה דידך נינהו ושקלינהו מינך, אמרו ליה במטותא מינך במאי חשדתינן? א"ל אמינא פדיון שבויים איקלע להו לרבנן ואכסיפו למימר לי, אמרו ליה השתא נשקלינהו מר, אמר להו מההוא שעתא אסחתינהו מדעתאי לצדקה. הוה קא חלשא דעתיה דרבא משום דאביי (א), אמרו ליה מסתייך דקא מגנית אבולה כרכא. ר' ברוקא חוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט, הוה שכיח אליהו גביה א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי? א"ל לא, אדהכי והכי חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא, (ג) רהט בתריה, א"ל מאי עובדך? א"ל זיל האידנא ותא למחר, למחר א"ל מאי עובדך? א"ל *זנדוקנא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ורמינא פורייאי בין הני להני כי היכי דלא ליתו לידי איסורא, כי חזינא בת ישראל דיהבי נכרים עלה עינייהו מסרנא נפשאי ומצילנא לה יומא חד הוות נערה מאורסה גבן דיהבו בה נכרים עינייהו שקלי דורדיא דחמרא ושדאי לה בשיפולה ואמרי *דיסתנא היא א"ל מאי טעמא לית לך חוטי (ג) ורמית מסאני אוכמי א"ל עיילנא ונפיקנא ביני נכרים כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא כי הוו גזרי גזירתא מודענא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזירתיהו ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדך ואמרת לי זיל האידנא ותא למחר א"ל בההיא שעתא גזרי גזירתא ואמינא ברישא איזיל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמילתא. אדהכי והכי אתו הנך תרי *אתי, א"ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו, אזל לגבייהו, אמר להו מאי עובדייכו? אמרו ליה אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא: על אלו מתריעין בכל מקום כו': ת"ר על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל ארבה וחסיל ועל חיה רעה *ר' עקיבא אומר על השדפון ועל הירקון בכל שהוא *ארבה וחסיל אפילו לא נראה בא"י אלא כנף אחד מתריעין עליהן: ועל חיה וכו': ת"ר חיה רעה שאמרו בזמן שהיא משולחת מתריעין עליה אינה משולחת אין מתריעין עליה *אי זו היא משולחת, ואי זו היא שאינה משולחת? נראית בעיר=משולחת, בשדה=אינה משולחת, ביום=משולחת, בלילה=אינה משולחת, ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן=משולחת, *נחבאת מפניהן=אינה משולחת, טרפה שני בני אדם ואכלה אחד מהן=משולחת, אכלה שניהן=אינה משולחת, עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה=משולחת. הא גופה קשיא אמרת *נראתה בעיר=משולחת לא שנא ביום ולא שנא בלילה והדר אמרת *ביום משולחת בלילה אינה משולחת לא קשיא *הכי קאמר נראתה בעיר ביום משולחת בעיר בלילה אינה משולחת אי נמי בשדה [אפילו] ביום [אינה] משולחת (בשדה בלילה אינה משולחת) *ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן=משולחת הא עומדת אינה משולחת, והדר אמרת *נחבאת מפניהן אינה משולחת הא עומדת משולחת! לא קשיא *כאן בשדה הסמוכה לאגם כאן בשדה שאינה סמוכה לאגם. *טרפה שני בני אדם כאחד ואכלה אחד מהן=משולחת, שניהם=אינה משולחת, והא אמרת אפילו רצתה! אמר רב פפא *כי תני ההיא באגמא: גופא עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת פשיטא! אמר רב פפא *בכובי דציידי: *על החרב וכו': ת"ר *חרב שאמרו אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום אלא אפילו חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואעפ"כ נכשל בה המלך יאשיהו שנאמר וישלח

רבינו חננאל

רבא מגנא וכתיה אבולא כרכא : א"ל ר' ברוקא לאליהו הראיתני אדם שהוא מבני העוה"ב א"ל זה והלך אחריו שאלו אמר לו שומר האסורים אני ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ולא רמינא ציצית כי היכי דלא לתשי דנגא יהודאי . וכי שמענא דגזרת של ישראל מודיענא לרבנן ובעו רחמי ומבטלי . ודורדיא שמרים של יין . דישתנא כרת . והוא הנראה בבגדיה כנתם דסיה תק . תוב א"ל אליהו הני נמי בני עלמא דאתי נינהו ושאלינהו ואמרו ליה משמחי לב עציבי אנן כלומר יש לנו חן שפה ודברים המסדרים עצב מן הלב וכי חזינן נמי צערא בין גברא לחבריה או בין גברא לאתתיה טרחינן ועבדינן שלמא בינייהו : על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון כו' וק"ל כר' עקיבא דברייתא דתני על השדפון ועל [הירקון] (הארבה) בכל שהוא ואוקימנא למתני' לקמן דנראה באשקלון שדפון כמלא פי תנור תבואה כלומר כשיעור פי תנור נשרפה תבואה בשדה וגזרו תענית וארבעה לן האי שדפון דמשערינן ליה בשדה שיעור כשיעור פי התנור הוא . אי כשיעור דהוא רפתא דהדר לפתוא דתנורא דעלתה בתיק . וכן נמי א"ר עקיבא וכן בארבה ובחסיל אפילו לא נראה אלא כנף אחד בא"י מתריעין עליהן מיד : פיסקא ועל חיה רעה. ת"ר חיה רעה בזמן שהיא משולחת כו' ואוקימנא איזו היא משולחת שנראתה בעיר בלילה אי נמי נראתה בשדה ביום אינה משולחת . ראתה שנים ורצתה אחריהן משולחת אבל ראתה אותם ונחבאת מפניהם אי נמי לא נחבאת אלא עמדה בשדה הסמוכה לאגם אינה משולחת טרפה שנים באגם ואכלה אחד מהם משולחת ואם לא אכלה ולא אחד מהם אינה משולחת ותני אילו באגם אבל שלא בסמוך אגם אע"פ שלא אכלה רצתה אליהם משולחת : פיסקא ועל החרב מתריעין . ת"ר אין צ"ל חרב שאינה של שלום שוודאי מתריעין אלא אפי' חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואעפ"כ נכשל בה

רבינו גרשום

[illegible] לאני בישתרקי לרבנן ואמרו ליה כ"ע לשיימינהו מר . אמר להו הכי והכי שוו דבעי למיתב [illegible] אילו במתרק' לתנוח וגנא דרבנן א"ל ההוא וגנא דרבנן השרתינן ראתינן לותך לישקלינהו מר [illegible] דלא בעינא להו . במסאני אוכמי כגברים ולא רמו חוטי. ציצית: מאני שהוא מכה מהלכה. לילאור [illegible] כל שהוא אינו כפסק : שניהם אינה משולחת דאקראי היא מחמת רעבתנותא . א"נ בשדה ביום הויים הבריותא בשדה הסמוכה לאגם . עמדה אינה משולחת לפי שלבה גסה באגם שהוא מצויה שם . בשדה שאינה סמוכה לאגם עמדה משולחת . באגם נוטית לא הוה משולחת עד דאכלה כתן . טכי דאגמא דצידי . צדיפא דיורין קטנים שדרין בהן ציידים ועל אותו גג עלתה דמ"ד לא הכ"ב גג קמ"ל :

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלמא דעתיה דרבא משום דאביי דאיתי ליה בחלמא אמרו ליה מסתייך : (ב) שם בהאי בר עלמא הוא קרא ליה ולא אתא לגביה רהט נהדיה א"ל : (ג) שם מ"ט לית לך חוטי ורמית מסאני אוכמי כו' דבולקא אלא דבי בוו גזרי : (ד) רש"י ד"ה מסאני אוכמי כו' שלא כמנהג היהודים. נ"ב עי' בתוס' פרק בן סורר ומורה דף ע"ד ובפי' סמ"ג דף נ"ט : (ה) ד"ה וזנדוקנא כו' מאסורין של מלך הס"ד : (ו) ד"ה עד דעבדי שלמא . דהבאת שלום בין אדם לחבירו היא אחד מן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב הס"ד : (ז) ד"ה שדפון כו' אי נמי מעשה שהיה כך היה הס"ד : (ח) ד"ה הכי קאמר כו' והאי דקתני נראתה ביום אשדה קאי דאם נראתה בשדה אפילו ביום אינה : (ט) ד"ה כי תניא כו' רצתה לא באגם גופא דכיון דהיינו : ד"ה אין צריך לומר כו' שמתריעין עליה הס"ד ואח"כ מה"ד אלא כו' :

גליון הש"ס

גמ' אוכלה כבלי שוקא . עיין בתורת חיים בסנהדרין דף פח ע"ב ד"ה שלמו מסם :

הגהות מהר"ב רנשבורג א] רש"י ד"ה הכי קאמר וכו' והאי דקתני נראתה ביום אשדה וכו' נמחק מלה בשדה וגי' צ"ל אשיר :

ויִשלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך (ה) מאן אלהים (אשר עמי) אמר רב יהודה אמר רב זו ע"ז אמר הואיל וקא בטח בע"ז יכילנא ליה (ו) ויורו היורים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד מאי כי החליתי מאד אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו ככברה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי (יוחנן) מפני מה נענש יאשיהו מפני שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך, מאי דרש וחרב לא תעבור בארצכם מאי חרב אילימא חרב שאינה של שלום והכתיב ונתתי שלום בארץ אלא אפילו (ג) של שלום והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה כי הוה ניחא נפשיה חזא ירמיהו שפוותיה דקא מרחשן אמר שמא ח"ו מילתא דלא מהגנא אמר אגב צעריה, גחין ושמעיה דקא מצדיק עליה דינא אנפשיה אמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פתח עליה ההיא שעתא רוח אפינו משיח ה': מעשה וירדו זקנים מירושלים לעריהם כו': איבעיא להו כמלא תנור תבואה או דלמא כמלא תנור פת ת"ש כמלא פי תנור ועדיין תיבעי להו כביסיא דתנורא או דלמא כי הרא דריפתא דהדר ליה לפומא דתנורא תיקו: ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים כו': אמר עולא משום ר' שמעון בן יהוצדק מעשה ובלעו זאבים שני תינוקות והקיאום דרך בית הרעי ובא מעשה לפני חכמים וטיהרו את הבשר וטמאו את העצמות: על אלו מתריעין בשבת כו': תנו רבנן (ד) עיר שהקיפוה נכרים או נהר ואחד ספינה המיטרפת בים ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין ומפני רוח רעה על כולן יחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו אמר רב יהודה אמר רב מ"ט דרבי יוסי דכתיב ויהי האדם לנפש חיה נשמה שנתתי בך החייה: שמעון התימני אומר אף על הדבר כו': איבעיא להו לא הודו לו חכמים בשבת אבל בחול הודו לו או דלמא לא הודו לו כלל ת"ש דתניא מתריעין על הדבר בשבת ואצ"ל בחול ר' חנן בן פיטום תלמידו של ר' עקיבא משום רבי עקיבא אומר אין מתריעין על הדבר כל עיקר: על כל צרה שלא תבא על הצבור כו': ת"ר על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליה חוץ מרוב גשמים מ"ט אמר ר' יוחנן לפי שאין מתפללין על רוב הטובה ואמר רבי יוחנן מניין שאין מתפללין על רוב הטובה שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' מאי עד בלי די אמר רמי בר רב (יוד) עד שיבלו שפתותיכם מלומר די אמר רמי בר רב יוד ובגולה מתריעין עליה תניא נמי הכי שנה שגשמיה מרובין אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהא בתיהם קבריהם שאלו את ר' אליעזר עד היכן גשמים יורדין ויתפללו שלא ירדו אמר להם כדי שיעמוד אדם בקרן אפל וישכשך רגליו במים והתניא ידיו רגליו כידיו קאמינא אמר רבה בר בר חנה לדידי חזיא לי קרן אפל דקם ההוא טייעא כי רכיב גמלא וקים רומחא בידיה מתחזי אינבא ה"ר ונתתי גשמיכם בעתם לא שכורה ולא צמאה אלא בינונית שכל זמן שהגשמים מרובין משטשטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות דבר אחר בעתם

ה) [גי' רי"ף ורא"ש אמר ר' אבא אמר שמואל לפי] ב) [גי' רי"ף ורא"ש ר"י אמר רב וכן גי' רש"ל] ג) [צ"ל יצינבא פי' תולעת כדאיתא בחולין סג: ר' חייא נפל ליה יניבא ערוך ערך אנבא] ס) ויקרא כו

תוספות

כמלא תנור תבואה או דלמא כמלא תנור פת. כמלא תנור תבואה הוי פי' כמלא חלל התנור תבואה דהיינו יותר ממלא תנור פת הא שמע כמלא פי תנור פת ואם כן מיירי בפת: **ועדיין** תיבעי לך כמלא פי התנור כמלא ענול פי תנור. דהיינו שורה של לחם סביבות פי התנור או דלמא כי דרא דריפתא והדר ליה לפומיה דתנורא שורות שורות של לחם זו למעלה מזו עד פי התנור: **וטהרו** את הבשר. פירוש לפי שנתעכל במעי הזאבים וטמאו את העצמות דלא מיעכלו: **ועל** כולן רשאי לסגף עצמו בתענית. פי' לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש: **ר'** יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף. וגי"ל דהאי תנא לית ליה בהא דמיירי הני אמוראי בפרקין דלעיל (דף יא:) אם נקרא חוטא או נקרא קדוש וכו' דהאמוראי פליגי במאי לצעורי נפשיה והני תנאי פליגי בדלא מצי לצעורי נפשיה: **לאנשי** (ח) מעמד. פי' דהיינו אנשי מעמד דיש בישראל שהיו נחלקים למעמדות להתפלל שיתפללו על אחיהם שבגולה פי' לפי שבגגותיהם שוים ונימוקים מחמת גשמים: **קרן** אפל. פי' שם מקום: **אינבא**. פירוש לגדי"ה בלע"ז מחמת גובהו של הר: **בלילי** רביעיות ובלילי שבתות. פי' שאז הן בני אדם הולכין בדרכים באותן לילות מפני אגרת בת מחלת כדמפרש במסכת פסחים (דף קיב:) הבולה

רש"י

וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי וגו' לא עליך אני הולך היום. יאשיה יצא לקראתו למלחמה ולא נתנו לעבור בארצו ושלח לו פרעה נכה מלאכים לאמר כו': מאן אלהים. דקאמר ליה פרעה נכה חדל לך מאלהים אשר עמי (ה) מלמד. מדכתיב ויורו המורים דמשמע יריות רבות יורו המורים: אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו ככברה: הא כתיב ונתתי שלום בארץ. ולמאי הלכתא כתביה רחמנא לאידך קרא וחרב לא תעבור בארצכם אלא אפי' חרב של שלום: שאין דורו דומה יפה. בעיני המקום: איבעיא להו כמלא תנור תבואה. דהיינו שיעור גדול יותר ממלא תנור פת דשיעור קטן הוא שאין דרך למלאות כל חלל התנור פת אלא בדפנות מדביקין אותו: ת"ש. דקתני חדא כי האי ליתנא כמלא פי התנור דהיינו פת דאילו תבואה לא מצי קיימא על פי התנור: או דלמא כי דרא דריפתא. שורה של לחם הדבוקין זה אצל זה בפי התנור אי נמי שמדביקין זה למעלה מזה עד פי התנור: ובלעו. כמון שלימין: וטהרו את הבשר. שאינו מטמא טומאת מת דנתעכל ונתבטל תוך מעיו וכגון שבאו ימי עיכול ופירשא בעלמא הוא: וטמאו את העצמות. דלא מתעכלו: מפני רוח רעה. שנכנס בו רוח שידה ורץ והולך ושמא יטבע בנהר או יפול וימות: לסגף. לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש (במדבר ל): יצטרך לבריות. כי אין בו כח להרויח ולהתפרנס מיגיעו: דכתיב לנפש חיה. החייה: (ו) חנן בן פטום אומר אין מתריעין על הדבר. אפי' בחול דגזירה היא: רמי בר רב יוד. חכם ששמו יוד: ובגולה. בבל שהיא במצולה: מתריעין על רוב גשמים. שלא ירדו: שלא יהו בתיהם קבריהם. שמשוקעין הן ונטבעים בתיהם במים: אנשי משמר ואנשי מעמד. מפרש בשלשה פרקים לקמן (דף כו:): תנו עיניכם. התבוננו בתפלתכם בתעניות עליהם שלא ירדו רוב גשמים: קרן אפל. שם סלע גבוה וכך שמו: וישכשך רגליו במים. כלומר לעולם אין מתפללין: והתניא ידיו. עד שישכשך ידיו (ז): רגליו כידיו. וכיון דיכול לשכשך ברגליו, אי שוחה יכול לשכשך בידו נמי: טייעא. סוחר ישמעאל: ומיתחזי. האי טייעא וגמליה ורומחא לרבה בר בר חנה דההוא על קרן אפל: אינבא. תולעת ל"א כי אנבא לינדי"א בלע"ז: לא שכורה. לא שתויה יותר מדאי שמטשטשין את הארץ:

רבינו חננאל

רבינו גרשום

הגהות הב"ח

(ס)(דכתיב) בעתם · זו בלילי רביעיות ובלילי שבתות דאין טורח לבני אדם דאינם הולכין לדרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת בפסחים (דף קיב:): שכן מצינו · כלומר ושמא תאמר אין ספק בגשמים של ב' לילות בשבת, מצינו בימי שמעון בן שטח כו': ולדרו · קשרו וצררו: הורדוס · סתר בנין דעזרא ובנה בנין יפה ממנו בב"ב (דף ד'): עוגה · צורה עגולה כמו עוגה שהיא עגולה: כדרך שעשה חבקוק · כדמפרש בתרגום של תפלת חבקוק: (ו) על משמרתי אעמדה · כמין בית האסורים עשה וישב: ראינוך ולא נמות · כלומר אוקי ולא נמות בכיפתא המתעל שלא נמות ברעב מפני עצירת גשמים: פר הודאה · להודות עליו ועשה (ז) וכו סמיכה והביאו שלמים תודי בזמן הבית היה: כמהין ופטריות · טלי"ן בלע"ז שיצאו מלחלוחית הגשמים וידעו כי של ברכה הן: אלמלא חוני אתה · ואדם גדול (ח): לנדות · שמנדין על כבוד הרב שהיה דברים ואמר לא כך שאלתי: שאילו היו שנים כשני אליהו · גוזרים עצירת גשמים ומפתח של גשמים ביד של אליהו גרסינן: לא נמצא שם שמים מתחלל · בתמיה (ט) שאליהו נשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (מלכים א יז) ואתה נשבע שאין אתה זז עד שירדו גשמים: נמצא שם שמים מתחלל על ידך · דהא זה בא לידי שבועת שוא: מתחטא · לשון תחא כלומר (י)(סא) ...

"בעתם" בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו *בימי שמעון בן שטח *שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנאמר "עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם" וכן מצינו בימי הורדוס שהיו עוסקין בבנין בהמ"ק והיו יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן וידעו שמלאכת שמים בידיהם: מעשה ששלחו לחוני המעגל וכו':

ת"ר פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל "התפלל וירדו גשמים" התפלל ולא ירדו גשמים, עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר "על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור וגו'" אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך, התחילו גשמים מנטפין, אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר (א) "לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות", ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג, אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם, אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה, ירדו כתיקנן עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים, אמרו לו רבי כשם שהתפללת שירדו כך התפלל וילכו להם, אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה, אעפ"כ הביאו לי פר הודאה, הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין (ג) לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטריות *שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי [א] שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו ואומר לו אבא הוליכני לרחצני בחמין שטפני בצונן תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו ועליך הכתוב אומר "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" תנו רבנן מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל "ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור" ותגזר אומר אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה, "ועל דרכיך נגה אור" דור שהיה אפל הארת בתפלתך "כי השפילו ותאמר גוה" דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך "ושח עינים יושיע" דור ששח בעונו הושעתו בתפלתך "ימלט אי נקי" דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך "ונמלט בבור כפיך" מלטתו במעשה ידיך הברורין: אמר ר' יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים" אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא? יומא חד הוה אזל באורחא חזייה להוא גברא דהוה נטע חרובא, אמר ליה האי עד כמה שנין טעין? אמר ליה עד שבעין שנין, אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין? אמר ליה (ג) האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתיה, כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי, יתיב קא כריך ריפתא, אתא ליה שינתא נים, אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ונים שבעין שנין, כי קם חזייה להוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו, אמר ליה את הוא דשתלתיה? א"ל בר בריה אנא, אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין, חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי, אזל לביתיה, אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים? אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא, אמר להו אנא חוני המעגל, לא הימנוהו, אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל, דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו, אמר להו אנא ניהו, לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה, חלש דעתיה בעי רחמי ומית, אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא. *אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה, וכי מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא, זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא, אזול לביתיה ולא אשכחוהו, אזול בדברא ואשכחוהו דהוה קא רפיק (ד), יהבו ליה שלמא ולא

וחוטא: לשכת הגזית · סנהדרין: דור שהיה אפל · מרוב צער שלא ירדו גשמים: הושעת בתפלתך · מן האימה שבאה עליהם שוכב: של אותו צדיק · חוני המעגל היה מצטער על המקרא הזה: שיר המעלות · לשון עילוי: היינו כחולמים · כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה: שבעין שני בחלמא · בתמיה מי איכא דניים שבעין שנין בחלמיה (כ) וכי אדם ישן שבעים שנה בשינה אחת: עד שבעין שנין · לא טעין פירא בטעינא קמייתא: יתיב · חוני המעגל וקא כריך ריפתא: הכי גרסי' אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתי אנא נמי אשתיל לבראי: אהדרא ליה משוניתא · עלתה סביבותיו שן סלע: ואיכסי מעינא דאינשי · ולא ראוהו אותם: חמא רמכי · וולדי וולדות באלו השנים דניים, מעוברת זכר היתה ... עליה: אמר להו · שאל להון בנו של חוני המעגל קיים הוא: נהירנא לן הך שמעתתא · מוגהת לנו שמועה זו כאילו למדנוה בחייו של חוני המעגל שהיה מפרקה לנו ותניא לנו יפה יפה: או חברותא או מיתותא · ולא גרסינן הכא כחברי דאיוב אלא בבבא בתרא (דף טז:) גבי מעשה דאיוב אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות אי נמי משום (נ) הך בריוני לא כתוב בספרים: רפיק בדברא · עודר בשדה: לא

רבינו חננאל

רבינו גרשום

הגהות הב"ח

מסורת הש"ס

הגהות הגר"א

לא אסבר להו אפיה · לא החזיר להם פניו : בפניא · לפנות ערב כשהלך לביתו : דלינהו למניה · הגביה בגדיו אחר כתיפיו כדי שלא יקרעו : כי מיקשטא · בתכשיטין : לאיגרא · עלייה : זויתא · זוית : מזויתא דרביתהו · מאותו הרוח שאשתו שם עלו העבים תחלה שהיא נענית תחלה: לא איפגר · לא אתבטל ממלאכתי כמו יומא דמיפגרי רבנן (שבת דף קכט): מ"ט דרא · מדוע נשאת הטלית על כתף אחת ולא נתת בכתף תחת המשתי: להכי שאלה לי · להתעטף בה : ולהכי לא שאלה לי · להטיל עליה קוצין לקרעה : במיא לא חזינא · מה דהיה בה ושמא ישכב דג או נחש: דלא בדקינו לי · אם כשרים אם פריצים דאמר מר (במס' דרך ארץ רבה פ"ה) כל אדם יהי בעיניך כלסטים: (ט) טובת הנאה הגם · דאינהו לא הוו קא אכלי דליכא ריפתא וקא מחזקין בגא טובה הגם : יעקא קאי בבי כנישתא · קמי רביה ולא אתי כולי יומא : דאיתתא שכיחא בביתא · כל יומא ומי מילצריך עניא מידי אזלא ויהבא (י) : ועוד דמקרבא הנייתה · שדבר אכילה היא נותנת לעני והוא בלא טורח ממה שהיתה נותנת מעות וטורח העני עד שיקנה: אי נמי · אהכי קדים עני דידה : משום בריוני · פריצים עמי הארץ : ינוקי דבי רב · להצריך לנו ויתכוון בתפלתו: בשיפולי · בשולי בגדיו : אבא אבא · כך רגילים לקרותו כינוס שאמר אבי אבי : שאין מכירין · בין

(ג) [חוני נחבא] כסבורין עלי שאני אביהן : ה"ג שהיה מחבא ולא גרס' שהיה מחבא בבית הכסא · (א) כי הוה בעי רחמי אמיא היה מחבא עצמו מרוב ענוה ונמצא בגדם בית הכסא כלומר מתחבא בבגדיו כשהוא נכנס להסך את רגליו מרוב צניעות : רב הונא ורב חסדא · חסידי בבבל מפרסמין את הדבר ושל ארץ ישראל צנועין ולא מודיעין שבא המטר בשבילם : הא ניכניף אהדדי · (ט) אלמא משום חד מינייהו לא אתי מיטרא: תקיפי דארץ ישראל רבי יונה · וקא חזינן (ג) דמתחלתיה אתי מיטרא : גואלקא · טסקי"א בלע"ז : ואייתי בזוזא עיבורא · דגן משום כפנא (ס) שאפילו לבני ביתו לא היה מודיע : אייתי לן מר עיבורא · דבעים למיכל : רווחא עלמא · דליכא שובע ואהכי לא זבני בזוקרא דהשתא : הוו קא חלפי · דבי נשיאה : התם · עליה מערתא דרבי יונה : אינקוט · נדבקו בקרקע שעל גבי מערה ולא היו יכולין לזוז ממקומן (פ) : עתירי דבי חמי · עשירים של בית חמי : ליעני · יהיו עניים : קא דחקי לי · ליתן לכן פרנסה : לא מקבלי עלי אינשי ביתי · אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה : מנגדרא · מתגדלת עלי מתוך גבהות יופיה · מנגדרא מלשון מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו (חולין דף ז') : עמי היתה ושלחתיה · (ס) דבר זה היה בידי שכל מה שאני מבקש היו נותנין לי ועכשיו אין תפלתי מקובלת כל כך (צ) : דמן יוקרת · מקום:

יומא

לא אסבר להו אפיה, בפניא כי הוה מנקט ציבי, דרא ציבי ומרא בחד כתפא, וגלימא בחד כתפא, כולה אורחא לא סיים מסאני כי מטי למיא סיים מסאניה, כי מטא להיזמי והיגי דלינהו למניה (א) כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מיקשטא כי מטא לביתיה עלת דביתהו ברישא והדר עייל איהו והדר עיילי רבנן, יתיב וכריך ריפתא ולא אמר להו לרבנן (ב) איתו כרוכו, פלג ריפתא לינוקי: לקשישא חדא ולזוטרא תרי, אמר לה לדביתהו ידענא דרבנן (ג) משום מיטרא קא אתו ניסק לאיגרא וניבעי רחמי אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין, סקו לאיגרא קם איהו בחדא זויתא ואיהי בחדא זויתא קדים סליק ענני מהך זויתא דדביתהו, כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן? אמרו ליה - שדרי לן רבנן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיטרא, אמר להו "ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה", אמרו ליה - ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמיהא לן: מאי טעמא כי יהיבנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה? אמר להו שכיר יום הואי ואמינא לא איפגר ומאי טעמא דרא מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה? אמר להו טלית שאולה היתה: להכי שאלי ולהכי לא שאלי מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה וכי מטי למיא סיים מסאניה? אמר להו כולה אורחא חזינא, במיא לא קא חזינא מ"ט כי מטא מר להיזמי והיגי דלינהו למניה? אמר להו *זה מעלה ארוכה וזה אינה מעלה ארוכה מאי טעמא כי מטא מר למתא נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא? [ר"ה לא:] אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת מאי טעמא עיילא היא ברישא והדר עייל מר אבתרה והדר עיילינן אנן? אמר להו משום דלא בדקיתו לי מאי טעמא כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו? משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם מאי טעמא יהיב מר לינוקא קשישא חדא ריפתא ולזוטרא תרי? אמר להו האי קאי בביתא והאי יתיב בבי כנישתא ומאי טעמא קדים סלוק ענני מהך זויתא דהוות קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה? משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניי *ומקרבא הנייתה [ואנא יהיבנא] זוזא ולא מקרבא הנייתה אי נמי (ד) "הנהו בריוני דהוו [כתובות סז:] בשיבבותן [אנא] בעי רחמי דלימותו והיא *בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא [ואהדרו] חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה כי (ה) מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרו ליה "אבא אבא הב לן מיטרא" אמר לפני הקב"ה: רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא ואמאי קרי ליה חנן הנחבא? מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא, אמר ליה רבי זריקא לרב ספרא *תא חזי [מה] בין תקיפי [חולין קכב: מגילה כח:] דארעא דישראל לחסידי דבבל: חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטריך עלמא למיטרא אמרי ניכניף (ו) הדדי וניבעי רחמי אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא תקיפי דארעא דישראל כגון ר' יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטריך עלמא למיטרא הוה עייל לביתיה ואמר להו הבו לי גואלקי ואיזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא, בי הוה נפיק לברא אזיל וקאי בדוכתא עמיקתא דכתיב °ממעמקים קראתיך ה' וקאי בדוכתא צניעא (ז) ומכסי בשקא ובעי רחמי ואתי מיטרא, כי הוה אתי לביתיה [תהלים קל] אמרי ליה אייתי (ח) מר עיבורא? אמר להו אמינא הואיל ואתא מיטרא השתא רווח עלמא, ותו רבי מני בריה הוו קא מצערי ליה דבי נשיאה, אישתטח על קברא דאבוה אמר ליה אבא אבא הני מצערו לי, יומא חד הוו קא חלפי התם, אינקוט כרעא דסוסותיהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערו ליה ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמר ליה עתירי דבי חמי קא מצערו לי, אמר ליעני, ואיענו, אמר קא דחקו לי, אמר ליעתרו ואיעתרו, אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי, א"ל מה שמה? חנה, תתייפי חנה, ונתייפת, אמר ליה קא מנגדרא עלי, א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה הנהו תרי תלמידי דהוו קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמרו ליה ניבעי מר רחמי עלן דניחכים טובא אמר להו עמי היתה ושלחתיה. רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת, שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי,

יומא

רבינו חננאל

מעשה בחנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל פי' קבלה בידינו הוא שהיו חכמים מתעסקין לפעמים עם על הצבור ולא קביל והלך ונחבא לפיכך היו קורין אותו חנן הנחבא) דכי הוה מצטריך עלמא מיטרא שדרו רבנן ינוקי דבי רב ונקטי ליה לגלימיה ואמרי ליה אבא אבא הב לן מיטרא אמר רבון העולמים עשה בשביל אלו שאין יודעין איזה אב נותן מטר · תא חזי חסידי דבבל מיכנשי ובעו רחמי אולי מירצי הקב"ה אבל חסידי ארץ ישראל כגון רבין זה וכגון ר' יונה [אבוה דר' מני] כד הוה מצטריך עלמא למיטרא שקיל (אבוה דר' מני) ואלקי. פי' שקים אמר איזיל איזבין חטי אזל קאי ברוכתית עמיקתא מיכסי שקא בצנעא בעי רחמי ואתי מיטרא כו'. ר' מני בריה הוו מצערי ליה דבי נשיאה אזל אישתטח אמערתא דאבוה הוו חלפי התם אנקוט כרעיה דסוסוותיהו כו'. הוה שכיח קמיה דר' יצחק בן אלישיב. א"ל עתירי דבי חמות קא מצערו לי א"ל ליענו ואיענו כו' עד חזרה חנה לשחרוריתה תרי תלמידי הוו שכיחי קמיה אמרו ליה ליבעי עלן מר רחמי דניחכם. אמר להו עמי היתה אותה תפלה ושלחתיה. ר' יוסי ב"ר אבין

רבינו גרשום

איפגר. איבטל: להכי שאלה להתעטף ולהכי לא שאילה למידך מסאני עלה. מחביא עצמו מתפלל בחשאי: מחביא בבית הכסא צנוע: לחסידי דבבל. שהיו מתפללין בפרהסיא תקיפי דארעא דישראל מתפללין בצינעא*) וקל וחומר מכאן שהשואך רומה לתור והינו עגלי קראלקא. בתלא: דבי חמי. חמוי לא מקבלי אינשי בית עלי דהויא מכוערת פני: עמי היתה ושלחתיה. כלומר בתחלה היה לבי לכך אבל כבר קבלתי עלי שלא להפריח את קוני:

*) מחיבים וקול כתור עד דכייס עגל לא בעין בלקוטקומו לכלן כב ע"ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' להיזמי והיגי דליכנו למניה וסיים מסאניה כי מטא למתא: (ב) שם איתו כרוכו: (ג) שם ידענא דרבנן משום מיטרא קא אתו:

גליון הש"ס

גמ' משום דאיתתא בצינעא. עיין כתובות דף י ע"א:

[illegible]

כט א ב מיי' פ"י מהל' שבת הל' א סמג לאוין סה:

יומא חד שמעיה · רב אשי לרבי יוסי בר אבין ל"א יומא חד שמעיה רבי יוסי בר אבין לרב אשי דקא גריס אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון דיבש בו כסלע אע"פ שהוא מפרכס לאחר כן ובעוד שהוא מפרכס השליכו במים חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה דתנן (שבת דף עג·) השוחטו כו'. אמר ליה רבי יוסי ובין סנפיריו דודאי לא חי וכשאין מחוסר לידה עסקינן כגון שאדו בתוך הסל והניחו במים לחיות כדרך שעושין הדייגין: א"ל · רב אשי ולא סבר לה מר דהאי ובין סנפיריו רבי יוסי בר אבין אמרה כלומר מ"ט לא אמרת ליה משמיה שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם:

תורה אור

יומא חד שמעיה דקא גרים אמר שמואל *השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב א"ל ולימא מר ובין סנפיריו אמר ליה ולא סבר לה מר דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה? אמר ליה אנא ניהו. א"ל ולאו קמיה דר' יוסי דמן יוקרת הוה שכיח מר? א"ל (*הין), א"ל ומ"ט שבקיה מר ואתא הכא? אמר ליה גברא דעל בריה ועל ברתיה לא חס, עלי דידי היכי חייס. בריה מאי היא? יומא חד הוו אגרי ליה אגירי בדברא, נגה להו ולא אייתי להו ריפתא, אמרו ליה לבריה (א) כפינן. הוו יתבי תותי תאינתא, אמר תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא, אפיקו ואכלו, אדהכי והכי אתא אבוה אמר להו: לא תינקטו בדעתייכו, דהאי דנגהנא, אמצוה טרחנא ועד השתא הוא דסגאי. אמרו ליה רחמנא לישבעך כי היכי דאשבען ברך, אמר להו מהיכא? אמרו הכי והכי הוה מעשה, אמר לו: בני, אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה, יאסף שלא בזמנו. ברתיה מאי היא? הויא ליה ברתא בעלת יופי, יומא חד חזיא לההוא גברא דהוה כריא בהוצא וקא חזי לה, אמר לו מאי האי? אמר ליה רבי אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה? אמר לה: בתי, קא מצערת להו לברייתא, שובי לעפריך ואל יכשלו ביך בני אדם (ב). הויא ליה ההוא חמרא כדהוו אגרי לה כל יומא לאורתא הוו משדרי לה אגרה אגבה ואתיא לבי מרה, ואי טפו לה או בצרי לה לא אתיא, יומא חד אינשי זוגא דסנדלי עלה ולא אזלה עד דשקלונהו מינה והדר אזלה. אלעזר איש בירתא כד הוו חזו ליה גבאי צדקה הוו טשו מיניה, דכל מאי דהוה גביה יהיב להו. יומא חד הוה סליק לשוקא למיזבן נדוניא לברתיה, חזיוהו גבאי צדקה, טשו מיניה, אזל ורהט בתרייהו, אמר להו אשבעתיכו במאי עסקיתו? אמרו ליה ביתום ויתומה, אמר להן העבודה שהן קודמין לבתי. שקל כל דהוה בהדיה יהב להו, פש ליה חד זוזא, זבן (ג) ליה חיטי ואסיק שדייה באכלבא. אתאי דביתהו אמרה לה לברתיה מאי אייתי אבוך? אמרה לה כל מה דאייתי, באכלבא שדייה. אתיא למיפתח בבא דאכלבא, חזת אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצינורא דדשא, ולא מיפתח בבא מחיטי, אזלא ברתיה לבי מדרשא אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך, אמר לה העבודה הרי הן הקדש עליך, ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל. רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא, אמר: כמה איכא משמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל, אוי לו לדור שכך נתקע בו, אוי לו למי שעלתה בימיו כך. חלש דעתיה ואתא מיטרא. רבי נשיאה גזר תעניתא ולא אודעינהו לרבי יוחנן ולריש לקיש, לצפרא אודעינהו, אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן הא לא קבילנא עלן מאורתא, אמר ליה אנן בתריהו גררינן. דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא, תנא להו אושעיא זעירא דמן חבריא *והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה, עיניה טרוטות כל גופה צריכה בדיקה. אתו עבדיה ורמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה, אמרו (*ליה) בני מאתיה שבקיה דהא נמי מצער לן, כיון דחזינן דכל מיליה לשום שמים לא אמרי ליה (ד) מידי ושבקינן ליה, אתון נמי שבקוהו. רבי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא, נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אילפי, *אמר משיב הרוח *ונשב זיקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא, אמר ליה מאי עובדך? אמר ליה דיירנא בקוסטא רחיקא דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא, טרחנא ואתינא חמרא לקידושא ואבדלתא ומפיקנא להו ידי חובתייהו. רב איקלע להוא אתרא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא, נחית קמיה שליחא דצבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא, אמר ליה מאי עובדך? אמר ליה מיקרי דרדקי אנא, ומקרינא לבני עניי כבני עתירי, וכל דלא אפשר ליה לא שקלנא מיניה מידי, ואית לי פירא דכוורי, וכל מאן דפשע משחדינא ליה מינייהו ומסדרינן ליה ומפייסנן ליה עד דאתי וקרי. רב נחמן גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מיטרא, אמר שקלוה לנחמן חבוטו מן גודא לארעא, חלש דעתיה ואתא מיטרא. רבה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא, אמרו ליה והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא אתא מיטרא? אמר להו מאי אעביד, אי משום תנויי אנן עדיפינן מיניהו, דבשני דרב יהודה *כל תנויי בנזיקין

*) [עי' רש"י שבת לא.]

רש"י

סנפיריו · ספורת בהן: לא תנקטו לי בדעתייכו · אל תחשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו: דסגאי · שטרחתי ואיחרתי: דהוה כריא בהוצא · סותר גדר הקוצים כדי להסתכל דרך הנקב: אמר ליה רבי יוסי מאי האי · מה אתה מעיין כאן: אינשו · שכחו: טשו מיניה · היו מתחבאים: העבודה · שבועה: ביתום ויתומה · לזווג זה לזו: אכלבא · אוצר של חטים: אוהבך · הקב"ה: אלא כאחד מעניי ישראל · משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם להנות ממעשה נסים כדאמר לעיל (דף כ) ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו: רבי יהודה נשיאה · היה בנו של רבן גמליאל בר רבי: לשמואל הרמתי · שיורדין גשמים בשבילו דכתיב *הלא קציר חטים היום ועכשיו באין כל ישראל והטילו על ר' יהודה בן גמליאל דלווח וליכא דמשגח ביה: שנתקע · תקוע: והא לא קבלינן מאתמול · בהדייהו (ה): גררינן · (גרירינן) נגררין ונמשכין אנו אחריהן וכמי שקבלנו עלינו: זעירא דמן חבריא · לצעיר שבישיבה והאי דקרי ליה הכי משום דהושעיה אחרינא הוה התם: מעיני העדה · זקנים מאירי עיני העדה: בזמן שעיניה יפות אין כל גופה וכו' · דודאי כל גופה יפה: אין עיניה יפות כו' · אלא והכא דבי נשיאה דהוו עיני העדה רשעים דלא הגנס אין צריכין לבדוק מה מעשיהם לכך לא משגחו בהו מן שמים: אתו עבדי דבי נשיאה וקא מצערו ליה · להושעיה: אמרו ליה בני מתא · לעבדי דבי נשיאה: מצער לן · מחרף ומגדף אותנו: נחית קמיה · לפני התיבה: ונשא · כמו נשב: בקוסטא דחיקא · בכפר רחוק שיש בו עניות ביותר: פירא דכוורי · מחלוקת של דגים: כל מאן דפשע · דלא בעי (ו) מיקרי משחדינא ליה כו': ומסדרינא ליה · ומפייסינא ליה · מתקנן כסדר:

ה"ג

תוספות

השולה דג מן הים · שולה כמו מגביה כיון שיבש בו כסלע (ז) שעדיין הוא מפרכס ובשעה שמפרכס חזר והשליכו לים חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה דתנן (שבת דף עג·) השוחטו והמפשיטו גבי אבות מלאכות:

הא

רבינו חננאל

שמע לרב אשי דתני אמר שמואל השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב. א"ל אימא ובין סנפירין. א"ל רב אשי הני דרבי ר' יוסי אינון א"ל אנא הוא א"ל רב אשי ואמאי שבקת לר' יוסי דמן יוקרת ורבך א"ל גברא דלא חס אבריה ואברתיה עלי דידי חייס · בריה וברתיה מאי היא כו'. כלבא אוצר. ר' יהודה נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא. אמר משמואל הרמתי שאמר הלא קציר חטים היום כו' וכיון שקרא בא המטר והגיע שפלות הדור ליהודה בן גמליאל שהוא פרנס הדור וצועק ואינו נענה. אוי לו לדור שנתקע לכך אוי מי שעלתה בימיו צרה ואין מי שראוי להתפלל ולהשיב חימה · חלש דעתיה [דר"י נשיאה] ואתא מיטרא. רבי נשיאה גזר תענית ולא אודעינהו לר' יוחנן ולר"ש בן לקיש לצפרא אודעינהו אמר ר"ל לא קבלנו עלינו מאתמול. א"ר יוחנן ניתיב בתעניתא דאנן בתרייהו גררינן. דבי נשיאה גזור תעניתא כעו רחמי ולא אתא מיטרא. תנא להו והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. משל לכלה בזמן שעיניה יפין אין הגוף צריך בדיקה כו' כלומר פרנסי הדור הוא דלא מעלי. רבי אילפי ירד לפני התיבה לפני ר' אמר משיב הרוח אתא זיקא אמר מוריד הגשם אתא מטרא אמרי ליה מאי עובדך אמר להו בקוסא פי' בכפר רחוק דאיתנא ומרחנא ומייתינא קדושא ואבדלתא ומפקנא להו ידי חובתייהו. וכן ההוא שליחא דצבורא דנחית קמי דרבא ושאלוהו ואמר מקרי ינוקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי ואית לי פירא (רשרי) דכוורי דמשחדנא מיניה כל

[נ"ל תשב וכן לקמן בסמוך וכן לקמן כה: וב"מ פה: איתא וכשר אמנם לפני רש"י היה בגירסא וכמו שלכן פי' רש"י כשא וכשא כמו וכשב]

רבינו גרשום

שיבש בו כסלע חייב משום צידה ומשום נטילת נשמה: אמר ליה ר' יוסי בר ר' אבין

ובין סנפיריו א"ל רב יוסף הוא בין סנפיריו ר' יוסי היא. כלבא גורן. כשמואל הרמתי שהיה מבקש ובא מטר אפי' בימי קציר חטים דכתיב הלא קציר חטים וגו': בתרייהו דבי נשיאה אולינן וכי קבילו אינהו הוי כמו קבילו אנו. מעיני העדה עיקר העדה היינו דבי נשיאה. קוסא אתרא. רחיקא. בני אדם דחוקים:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ליה לבריה כפינן הוו יתבי: (ב) שם ואל יכשלו ביך בני אדם וכן הוה הויא ליה ההוא חמרא: (ג) שם חד זוזא וכן ליה חיטי ואסיק כו' מאי אייתי לך אבוך אמרה: (ד) שם לא אמרי ליה ולא מידי ושבקינן ליה: (ה) רש"י ד"ה והא לא כו' בהדייהו כדאמרינן לעיל מלאמתי מקבל כו' אמר במנחה ובמוצאי: (ו) ד"ה כל מאן דפשע דלא בעי מיקרי כס"ד ואח"כ מה"ד משחדינא ליה מוזי לי מילי דנמיר כס"ד: (ז) תוס' ד"ה השולה כו' שיבש בו כסלע אע"פ שעדיין הוא מפרכס ובשעה:

ברכות כ. סנהדרין קו: ע"ש

שבת קז: | נ"ל הן | שמואל א יב | [עי' פרש"י חולין דף כ: ד"ה דמן וכרש"י שם לא. ד"ה זעירא] | [נ"ל להו] | [לקמן כה: ב"מ פה:]

ה"ג בנזיקין הוה. למודם לא היה גדול אלא בסדר נזיקין: שכובשת ירק בקדירה. במסכת [טהרות] היא בפ' שני (מ"ח) גבי ידות מיירי דקיי"ל (עוקצין פ"א משנה א) כל ידות האוכלין אם נגעה טומאה בהן נטמא גם האוכל וצריך לידות ליד מכניס ומוציא כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין דף קיח:) מכל האוכל לרבות הידות וקתני התם אשה שהיא כובשת ירק דידות שלהן טהורין דכשהיא עוגרת אותם הידות מתחברות וא"א ליטול הירקות בידות שלהן שנשמטו ונפסק האוכל מן היד מחמת כבישה: כובשת. שול"ך בלע"ז עוגרת שלא המשקה שלהן ויבשו דרך אשה בכך כובשת ירק תמים שישתמרו לזמן מרובה: טהורין. העלין והקלחין: ואמרי לה. כי מטא לאידך בפרק שני (דעוקצין משנה א) זיתים שכבשן בטרפיהן כתרגומו עלה טרפא (בראשית ח) עלין שלהן דהיינו ידות: טהורין. הידות להביא טומאה לאוכל דהו לא חזי למהוי בית יד: הויות דרב ושמואל. עומק גדול ולא הוה נהירא ליה: תליסר מתיבתא. שלש עשרה ישיבות איכא בהך מתא דגמרי מסכת עוקצין: כי הוה שליף חד מסאנא. משום עינוי: דחזא מידי. חם ושלום בעבדי בישי: פרצי בריפתא. זורקים אותם זה לזה (ג): ניעשייה. יעשנו שילא לחוץ: אכוספא דתמרי. על כלי מלא תמרים או פסולת של תמרים: קאימנא אגודא דנהר פפא. ההוא יומא דעבד רב יהודה הכי: חלא. חול: דסמידא. סולת וכן עלמא מוכרין אותו: אמר להו מעשה נסים כו'. ובמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון: דהגרוניא. מקום: אקרון. הקרוני הייתי קורא בחלומי: נגדא. מלקות: איפרא הורמיז. כך שמה איפרא מן יופי שדים היה *לה: מאי היא. מאי עביד להו: אמרה ליה. דכל אומה דבעי מיטרא: זימנא דמיטרא הוא. ואפילו לא בעו נמי אתי מיטרא: שלחה ליה לרבא. דרחמא ליה לרבא: אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם. שהיית מפליא להם נסים (ד): עד דשפיך מרזבי דציפורי. שקולחו מים מן המרזיבות עד ששוטפין בחוצות ויורדין ושופכין: לדיגלת. לנהר חדקל: שני משכך. אל תשכב במשכך הלילה: בסכיני. שרצו שדים להורגו וחתכו את מטתו והייט דאמרי' בשחיטת חולין בפרק הזרוע (דף קלג.) וליקריוה לרבא? רבא נזוף היה, לא מצינו לו נזיפה בכל הש"ס אלא זו המעשה כשביקש הגשמים בתמוז שלא לצורך: הכי גרסינן ר"פ גזר תעניתא חלש ליביה טעים מידי בעא רחמי ולא אתא מיטרא: אי שריף מר חדא פינכא דדייסא. מלשון שורפה חיה (ע"ז דף כח:) (ה) פינכא מלא כף כמו מלאך פינכי (פסחים דף מט.) דייסא טריי"ש בלע"ז ואחולא קאמר ליה הכי משום דטעים בריפתא והדר בעא רחמי: כבי חנינא בן דוסא. תנא הוא: כל העולם כולו בצער. שמבקשין מים לשדותיהן: בנחת. שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: מאי אהניא ליה. לצלותיה דכהן גדול כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דר' חנינא מבטל ליה לצלותיה דכהן גדול שאעפ"כ שמע הקב"ה תפלתו ופסיק מיטרא: שחונה. חמה כמו חמותי ראיתי אור (ישעיה מד) תירגם יונתן בן עוזיאל שחינת: אם שחונה תהא גשומה. כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר: בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו. ולא גרסי' מהר חורב: קב חרובים מערב שבת לערב שבת. כל השבת היה ניזון בכך אכל לחם היה ומתגלגל היה בחרובין: אקטרתא. דבר שמעלה עשן כקיטור הכבשן (ו):

תורה אור

בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן בשיתא סדרין, וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין *האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה *זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויי' דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא, ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתי מיטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דאשגח בן, משום עובדא אי איכא דחזא מידי לימא, אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה. רב יהודה חזא הנהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא, יהיב עיניה הוה כפנא, אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה (א) מר דשכיח קמיה ניעשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא, עשייה ונפק לשוקא חזא כנופיא, אמר להו מאי האי? אמרו ליה אכוספא דתמרי קיימי דקא מזדבן, אמר שמע מינה כפנא בעלמא, אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאניי, שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה: אמר הקדוש ברוך הוא אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא, אמר רב מרי ברה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא חזאי למלאכי דאדמו למלחי דקא מיתי חלא ומלונהו לארבי והוה קמחא דסמידא (ב) ואתו כולי עלמא למיזבן אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא, למחר אתיין ארבי דחיטי *דפרזינא. רבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר להו ביתו כולי עלמא בתעניתייכו, למחר אמר להו מי איכא דחזא חילמא לימא אמר להו ר' אלעזר מהגרוניא: לדידי אקריון בחלמי שלום טוב לרב טוב מרבון טוב דמטוביה מטיב לעמיה אמר שמע מינה *עת רצון היא מבעי רחמי, בעי רחמי ואתי מיטרא, ההוא גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבא משום דבעל כותית, נגדיה רבא ומית, אשתמע מילתא בי שבור מלכא בעא לצעורי לרבא, אמרה ליה *איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברה לא ליהוי לך עסק דברים בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו יהיב להו, אמר לה מאי היא? בעין רחמי ואתי מיטרא, אמר לה ההוא משום דזימנא דמיטרא הוא, אלא לבעו רחמי האידנא בתקופת תמוז וליתי מיטרא, שלחה ליה לרבא: כוין דעתך ובעי רחמי דליתי מיטרא בעי רחמי ולא אתי מיטרא, אמר לפניו: רבונו של עולם °אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם ואנו בעינינו לא ראינו אתא מיטרא עד דשפוך מרזבי *דצפורי לדיגלת. אתא אבוה איתחזי ליה בחלמיה ואמר ליה מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי? °אמר ליה שני דוכתיך שני דוכתיה, למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכיני. רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא חלש ליביה שרף פינכא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר ליה רב נחמן בר *אושפזתי אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא אתי מיטרא, איכסיף וחלש דעתיה ואתא מיטרא. *ר' חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא אתא מיטרא אמר לפניו: רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא, כי מטא לביתיה אמר לפניו: רבונו של עולם כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא, אמר רב יוסף מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא דתנן *היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון *מאי מצלי? רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה [שחונה מעלייתא היא אדרבה גריעותא היא אלא] אם שחונה תהא גשומה ושלולה ואל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה ולא לעם אחר. אמר רב יהודה אמר רב *בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מע"ש לע"ש, הות רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא משום

*) יומא נג:

תהלים מד

רבינו חננאל

מאן דשעע משתריגא ליה בגו עד דקרי*) ביומי רב יהודה מצלו ואתי מטרא, אמרי אי משום תורה כלהו תנויי בנזיקין הוה ואנן מתנינן טובא. וכי הוה רב יהודה מטי להאשה שכובשת ירק בקדרה. ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן וכו' היא משנה בעוקצין פ"ב. הוה א' הויה דרב ושמואל קא חזינא הכא כלומר זו קושיא גדולה היא ואנן האידנא מתנינן י"ג מתיבתא בעוקצין אלא מה יעשו פרנסי גדולי הדור שאין דורן יפה; רב יהודה שלף מסניה למבעי רחמי אמטרא אתחזי ליה חלמא אי שלפת אחרינא מחריב עלמא. ההוא דבעל כותית נגדיה רב יהודה ומית אכלו ביה קורצי. הלשינו עליו למלכות ארם, פי' אכלו קורצא עליו מלשינות כדמתרגם קרא בגרון אל תחשוך אכלי. בעא שבור מלכא לצעוריה כו', ר' חנינא בן דוסא הוה אזיל באורחא אתא מיטרא אמר רבון העולמים כל העולם בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא כי אתא לביתיה אמר כל העולם בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא אמר רב יוסף מאי אהני צלותא דכה"ג דהוה מצלי ביוה"כ יה"ר שאם תהיה השנה הזאת שחונה תהיה גשומה ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים שמתפללין לפסוק המטר והנה ר' חנינא התפלל ופסק המטר. ועוד היה מתפלל ואל יעדי עביד שלטן מדבית יהודה. ואל יהיו עמך בית ישראל צריכין זה לזה לפרנסה: בכל יום ב"ק יוצאת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו קב חרובין מע"ש

*) נראה דצ"ל אמרו ליה וכו' בימי רב יהודה מצלו ואתי מטרא אמר להו מאי אעביד אי משום תורה וכו' כצ"ל.

רבינו גרשום

האשה שכובשת ירק בקדרה ונגע טומאה לקלח אין מביאין טומאה לירק כיון דנכבשו בטל ליה בתורת יד: זיתים בטרפיהן טרפא נמי הם ידות: אנא קיימנא בההיא שעתא: דפרזינא מקום: שחונה חמה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' שמעיה דמר דשכיח: (ב) שם ואתו כולי עלמא (למזבן מיניה ואמינא להו מהא כו' להגרוניא גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא כו' בתעניתייכו: ביתו למחר אמר להו כו' עת רצון היא למבעי רחמי בעי רחמי: (ג) רש"י ד"ה פרצי כו' זה לזה כמשחקין זה עם זה הס"ד: (ד) ד"ה אבותינו כו' מפליא להם נסים אבל בעינינו לא ראינו כלומר עכשיו הראה לנו נפלאותיך הס"ד: (ה) ד"ה אי שריף כו' מל' שורפא מיא אי חבי מר חדא פינכא מלא כף: (ו) ד"ה אקטרתא כו' כקיטור הכבשן כדי שיהיו סבורין השכנים שאופה בתנור הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' א"ל שני דוכתיך. עיין חולין דף קלג ע"א רש"י ד"ה נזוף:

לא א מיי' פ"ה מהל' מקי ממון הל' ג סמג עשין מו טוש"ע ח"מ סימן רס סעיף א:

משום כיסופא · שהיו שכינותיה אומות עוסקה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום: אגנא · עריבה: מסא · עתר שמוציאין בו הלחם מרדה פאלי"א בלע"ז ומרדה ומסא חדא מילתא היא (ד): קנא אף היא להביא מרדה נכנסה · פלי"א בלע"ז על שם שרודין בה פת מן התנור שלא היתה יודעת מפני שרגילה בניסין: חזיא · דביתהו בחלמא: מישקל לא שקלי · בתר דיהבי: כל היכא דתני בי שמשי היינו ערב שבת *לא שמעתי טעם: במנא דחלא · בכלי שיש בו החומץ ושמתי החומץ בנר ויכבה הנר: עד שנטלו ממנו אור להבדלה · הדליק ממנו נר אחר ליהנות בו ונר

תורה אור

משום כיסופא, הוה לה הך שבבתא בישתא אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי? אזלא וטרפא אבבא, איכספא ועיילא לאינדרונא, איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא, אמרה לה: פלניתא פלניתא, איתי מסא דקא חריך לחמיך, אמרה לה אף אנא להכי עיילי. תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים (א) אמרה ליה דביתהו עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי אמר לה מאי נעביד, בעי רחמי דניתבו לך מידי *בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא (*חזאי) בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי (*ואת) (אוכלת) אפתורא דתרי כרעי (*אמרה ליה) ניחא לך דמיכל כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמחסר? אמרה ליה ומאי נעביד, בעי רחמי דנשקלינהו מינך, בעי רחמי ושקלוהו, תנא גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון דגמירי דמיהב יהבי מישקל לא שקלי. חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא, אמר לה בתי *(למאי) עציבת? אמרה ליה כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת, אמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק. תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה. ר' חנינא בן דוסא הוו ליה הנך עיזי אמרו ליה קא מפסדן (ב), אמר אי קא מפסדן ניכלינהו דובי ואי לא כל חדא וחדא תיתי לאורתא דובא בקרנייהו, לאורתא אייתי כל חדא וחדא דובא בקרנייהו. הוה ליה ההיא שיבבתא דקא בניא ביתא ולא מטו כשורי אתיא לקמיה אמרה ליה בניתי ביתי ולא קמטו כשוראי אמר לה מה שמך? אמרה ליה איכו, אמר איכו נימטו כשוריך. תנא הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן ויש אומרין *סניפין עשאום. תניא פלימו אומר אני ראיתי אותו הבית והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן ואמרו לי בית זה שקירה ר' חנינא בן דוסא בתפלתו. *ור' חנינא בן דוסא מהיכן הוו ליה עזים [א] והא עני הוי? ועוד אמרו חכמים *אין מגדלין בהמה דקה בא"י! אמר רב פנחס מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא ואמר לה אל תאכלי מביציהן, והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערין אותם ומכרן וקנה בדמיהן עזים, פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין ואמר לחבירו בכאן הנחתי התרנגולין שלי, שמע ר' חנינא אמר לו יש לך בהן סימן? אמר לו הן, נתן לו סימן ונטל את העזין והן הן *עיזי דאייתו דובי בקרנייהו. רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא, עבד *מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם, שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה, חלש לביה ונים, אזול רבנן לשיולי ביה חזיוהו דקא בכי וחייך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה, כי אתער אמרו ליה מ"ט קבכית וחייכת? אמר להו דהוה יתיב עמי הקב"ה ואמרי ליה עד מתי אצטער בהאי עלמא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני? אמרי לקמיה כולי האי ואפשר? אמרי ליה דחיי טפי או דחיינא? א"ל דחיית, אמרי לקמיה א"כ לא בעינא, אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכיין *כפרת ודיגלת דמענגת בהו, אמרי לקמיה האי ותו לא? אמר לי ולחברך מאי יהיבנא? אמרי ליה ואנא מגברא דלית ליה בעינא, מחיין באסקוטלא *אפותאי ואמר לי אלעזר ברי *גירי בך גירי. ר' חמא בר חנינא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא, אמרו ליה והא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא ואתי מיטרא? אמר להו הא אנא הא בר ליואי, אמרו ליה דניתי וניכוין דעתין אפשר דתברי צבורא לבייהו דאתי מיטרא, בעון רחמי ולא אתי מיטרא, אמר להו ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו? אמרו ליה הן, אמר רקיע רקיע כסי פניך, לא איכסי, אמר כמה עזין פני רקיע, איכסי (ג) ואתא מיטרא. לוי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך, אתא מיטרא ואיטלע, אמר רבי אלעזר *לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע ומנו לוי, והא נרמא ליה? והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע! הא והא גרמא ליה. רבי חייא בר לוליני שמעינהו להנך ענני דקאמרי ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב, אמר לפניו רבונו של עולם כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל אומות העולם ולא קיבלוה ועכשיו אתה נותן להם מטר? שדו הכא! שדיוה אדוכתיהו. *דרש רבי חייא בר לוליני מאי דכתיב *צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר "תמר" למה נאמר "ארז" ואם נאמר "ארז" למה נאמר "תמר"? אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר

אין

הא והא גרמא ליה · *פי' הרא"ד הא כדעבד דאחוי הקידה קמי רבי איטלע והא דהטיח דברים כלפי מעלה גרמא ליה דאיטלע: שאני

של מעשה נסים היה כי היכי דעבד רב יהודה (לעיל דף כד:) בחלא דהוה סמידא: קא מפסדי לן · שדות: דובים · ואבים בשדות: ולא מטו כשורי · אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: איכו נימטו כשוריך · יאריכו הקורות: סניפין היו · הקורות של חליות היו במעשה נס נדבקו להן חתיכות קטנות לאורכן: ב"א בן פדת · אמורא היה והוא הנקרא מרא דארעא דא"י במסכת נדה (דף כ:) בעל הוראות · היה והוא שימש ר' יוחנן *)אחרי מות ריש לקיש והיה דחוק ועני: עבד מילתא · הקיז דם: ברא דתומא · בן השום ללע של שום: חלש ליביה · נתעלפה: צוציתא · ניצוץ: מאפותיה · ממצחו: כולי האי ואפשר · בתמיה כולי האי עבדת ולהכי הך ספיקא דלמא לא מיתרמינא בשעתא דמזוני: דחיי נפישא או דחיינא · ימי חיי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות: אמר דחיית · מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות והיינו דקא בכי כי אמר שכינה הכי והאי דחייך משום יג נהרוותא לרחוק בהן ולטייל בהן מזה לזה: אי הכי לא בעינא · דסיתרביה לעלמא: ותו לא · וכי אין אתה נותן לי דברים אחרים: א"ל ולחברך מאי קא יהיבנא · "אנא מגברא דלית ליה בעינא" לא גרים בספר רבי, ובספר שלי כתוב: באסקוטלא אפותאי · היינו טוליתא דנפק מיניה שמדביק אצבע צרדה עם הגודל ומכה בצפורן האצבע: גירנא בך גירי · כלומר הכיתי בחיצי לחדווה בעלמא אמר כן: הא אנא והא בר ליואי · הוא איש אחד ואני איש אחד הא עדיף מילתי: דתברי · שוברים: שיבא מטר בשבילנו · מקבלים אתם עליכם ומסכימין לדעת אחד: כמה עזין · דלא כסין מלנוהג: לוי אחוי קידה · טען שני גודליו בארץ ושוחה ונשק את הרצפה: הא והא גרמא ליה · האמת גרם לו שנגלע בקידה:

ואין

פי' שבת קיז: רש"י ד"ה מרדה [וכתובות קג. מפרש רש"י הסמס ועיין רש"י שבת פו: ד"ה וליטלנו וכו'] | [נ"ל חזיא פי' רש"י] [נ"ל ואיהו אפתורא גירס' ע"י] *)כדאיתא ב"מ פה.] | [נ"ל אמאי למאי כצ"ל] | [פי' מנחות סו: מנחות פרק ספ] | [פי' כתובות ופ"ה ב"ק עט. וע"ש] | ב"ק עט. | ב"מ פו. | פירוש כפרת ודיגלת ליתא בס"י | [גי' הערוך אפותאי פי' מצח] | ס"א אגרי [עי' פי' הערוך ערך גר] | סוכה נג: מגילה כב. | ב"ב פ: תהלים צב

רבינו חננאל

חד [בי] שימשא איחזי לברתיה דהויא חלא לשרגא דשבתא והוות עציבא א"ל אבוה אל תעצבי מי שאמר לשמן וידלוק [יאמר לחומץ וידלוק] תנא [היה דולק] כל השבת עד דשקיל מיניה אור להבדלה: ר' אלעזר בן פדת הוה דחיק ליה עלמא הקיז ולא הוה ליה מידי למיכל אשכח בר תומא שדא לפומא חלש לביה עיילו רבנן לשיולי ביה ומצאוהו ישן חזיוה דבכא ואחוך ונפק צציתא דנורא מאפותיה כשהקיץ שאלוהו אמר להו תואי שכינה בחלמא ואמרי קמיה עד מתי אהא בהאי דוחקא אתאמר לי בקמיה ניחא לך דליהרב עלמא ואבריה מרישא אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני אמרי קמיה כולי האי ואולי לא בעינא [א"ל כהאי] אגרא [דאמרת] לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי י"ג מעיינתא דמשכי אפרסמון רבויא כו' עד מחיין באסקוטלא אפותאי כלומר הכהו מלאך באצבעו על מצחו ונראת להן התכאה כניצוצה של אש כשטופח אדם אצבעו על בוהנו ושומט אותה כנח ומכה את חבירו נקראת המכה הזו אסקוטלא · אפותא פרחת · לוי גזר תעניתא ולא אתי מיטרא אמר רבון העולמים אינך משגיח בצער בניך ומרחם עליהם כלומר ראוים הם להתרחם ואינך מרחם ולפי'

רבינו גרשום

מרדה לרדות הפת: סניפין שמלאכים האריכום בתחבי קורה: מגביהו מן הקרקע שלא יקרן מכוך לקרקע שיהליך גופו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מפני שמלומדת בניסין היתה אמרה ליה דביתהו כו' אמר לה מאי נעביד אמרה ליה בעי רחמי דניתבו כו' ומאי נעביד אמרה ליה בעי רחמי כו' דגמירי מן שמיא מיהב יהבי: (ב) שם אמרי ליה קא מפסדן עיזך אמר אי כו' אמרה ליה בנאי ביתי ולא קמטו: (ג) שם כמה עזין פני רקיע איכסי נעיבא ואתא מיטרא: (ד) רש"י ד"ה מסא כו' הוא מילתא היא הס"ד ואח"כ מה"ד מרדה פליא בלע"ז על שם שרודין בה פת מן התנור הס"ד ואח"כ מה"ד קנא אף היא להביא מרדה נכנסה שלא היתה שואלת כו' כצ"ל:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (והא עני הוי ועוד א"ח א"מ בהמה דקה בא"י) תא"מ:

גליון הש"ס גמרא בעי רחמי יצתה כמין פיסת יד · עי' שמות רבה פ' שמות פ' ל"ב: רש"י ד"ה כל היכא כו' לא שמעתי טעם · עיין כתובות דף כה ע"ב ד"ה אלא במאי קא ע"ש: תוספות ד"ה הא והא בפי' הרא"ד · טובא עוד בשמעתא דהלכיד בתוספות יומא דף יח ע"א ע"ב דף לה ע"א ·

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה ... סמג עשין ... ש"ע א"ח סימן רו סעיף יד:

לג ב מיי' פ"ד מהלכות תעניות הלכה יא טוש"ע א"ח סימן תקעה סעיף יא:

אין גוזעו מחליף אף צדיק ח"ו אין גוזעו מחליף לכך נאמר ארז אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק ח"ו אין עושה פירות לכך נאמר תמר ונאמר ארז. וארז גוזעו מחליף והתניא *הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח וקוצץ, בסדן השקמה שני טפחים בבתולת השקמה שלשה טפחים, בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה, בדקלים ובארזים חופר למטה ומשריש לפי שאין גזעו מחליף! הכא במאי עסקינן בשאר מיני ארזים כדרבה בר הונא דאמר רבה בר הונא *עשרה מיני ארזים הן שנאמר °אתן במדבר ארז שיטה והדס וגו': ת"ר מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה, התחילו הצבור לצאת, אמר להם תקנתם קברים לעצמכם? געו כל העם בבכיה וירדו גשמים. שוב מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה, ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים, הוו מרנני רבנן, יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו: ת"ר עד מתי יהו הגשמים יורדין והצבור פוסקין מתעניתם? כמלא ברך המחרישה דברי רבי מאיר *וחכמים אומרים בחרבה טפח, בבינונית טפחים, בעבודה שלשה טפחים: תניא *רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו שלשה טפחים. והא תניא טפחיים? לא קשיא כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה. א"ר אלעזר כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחבירו "אבע מימיך קול שני ריעים אני שומע שנאמר °תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו'" אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא (תלתא) ופירסא* שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה, לתהומא עילאה א"ל חשור מימיך, לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך, שנא' °הנצנים נראו בארץ וגו': היו מתענין וירדו גשמים קודם הנץ

החמה כו': ת"ר היו מתענין וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו, לאחר הנץ החמה ישלימו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו רבי יוסי אומר קודם ט' שעות לא ישלימו לאחר ט' שעות ישלימו שכן מצינו באחאב מלך ישראל שהתענה מתשע שעות ולמעלה שנאמר °הראית כי נכנע אחאב וגו' ר' יהודה נשיאה גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר הנץ החמה סבר לאשלומינהו א"ל רבי אמי קודם חצות ואחר חצות שנינו. שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה, כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא, אמר להם אמשול לכם [משל] למה הדבר דומה - לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו, שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה, כסבורים העם לומר שבחו של צבור הוא, אמר להם שמואל לא שבח של צבור הוא אלא אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ואחר כך תנו לו, ולשמואל הקטן שבחו של צבור היכי דמי? אמר *"משיב הרוח" ונשב זיקא אמר "מוריד הגשם" ואתא מיטרא: מעשה וגזרו תענית בלוד כו': וניזמא הלל מעיקרא? *)אביי ורבא דאמרי תרווייהו לפי שאין אומרים הלל אלא

*) ג"י כל"ח רב ושמואל

רש"י

שאין גוזעו מחליף · אם נפסק: אף צדיק · אין לו זכר צדיק אין גוזעו מחליף: צדיק אינו עושה פירות · אין לו שכר לעתיד: בבתולת השקמה · נטיעה שלא נקצצה מעולם: סדן · שכבר הוקצן טרונ"ק בלע"ז שנקצץ וחוזר ומתעבה והוא מלשון סדנא בסדניה יתיב (פסחים דף כח.): שני טפחים · שכבר גזעו מחליף: מן הפקק · קשר התחתון: מיני ארזים · שנאמר "אתן במדבר ארז שטה והדס" וגו' · ובגמ' לגו אלא וברכות השנה (דף מ.) מפרש אוסיפו עליהם אלונים אלמונים אלמוגים: מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס · י"ג תעניות שהסמכו והלכו עד שגמרו י"ג כדתנן (לעיל דף יב:) עברו אלו ולא נענו כו': התחילו הצבור לצאת · מבית הכנסת: קברים תקנתם · בתמיה אין לכם אלא לכו קברו עצמכם מפני הרעב: געו · צעקו כמו אם יגעה שור על בלילו (איוב ו) הלוך וגעו (שמואל א ו): והצבור פוסקין מתעניתם · דתנן (שם) עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עוד כו' אבל נענו שוב אין צריכין להתענות והני מילי לצבור אבל יחיד שהיה מתענה על החולה ונתרפא או על צרה ועברה הרי מתענה ומשלים כדאמרן לעיל (דף י:) קך שמעתי: כמלא ברך המחרישה · אם שמשו הגשמים בעומק הקרקע כשיעור שורת מעניה המחרישה: ברך: הוא הכלי שחורשין בו ומבריכין אותו סמוך לקרקע כשחורשין בו כלומר (א) מלאה החלם שירדו המים בתלם מחרישתו שקורין קולטר"א: בחרבה · קרקע יבשה - טפח כיון דחריבה היא ונכנסו בה הגשמים טפח והוי רוב גשמים ירדו: בעבודה · חרושה כגון שדה ניר הנכנסים בה גשמים ארבה ג' טפחים דאפי' בגשמים מועטין נכנסין בה בטפח או בטפחיים: אין לך כל טפח · כשנכנסו הגשמים בעומק הקרקע טפח תהום עולה ומתגבר ג' טפחים ואע"ג דסומכא דארעא אלפא גרמידי בפרק החליל (סוכה דף נג:) אפ"ה רטיבותא מהאי: ובשאינה · התהום יוצא לקראתו ב' טפחים: הא דקתני טפחיים ותו לא בשאינה · דאע"ג דנכנסו טפח בקרקע פורחא הוא דנחית ולהכי לא נפיק בהו לקבליה שלשה טפחים אלא פורחא · בשאינה עבודה · דכי נכנסו בה טפח טפי הוה דנחית ונפיק תהום לקבליה ג' טפחים: אבע · לשון נחל נובע: קול שני ריעים · ניסוך המים וניסוך היין: תהום אל תהום קורא · מים עליונים ומים התחתונים: לצנוריך · אותן שני ספלים: האי רידיא · מלאך הממונה על הגשמים כך שמו: דמי לעיגלא · ולי"נ תלתא: בין תהומא עילאה לתתאה · בין הרקיע לאוקיינוס היכא דנשקי ארעא ורקיעא: תהומא עילאה · מים העליונים: חשור מימיך · ברקיע: אבע מימיך · למטה בקרקע: הנצנים נראו בארץ · כלומר כשמנסכין מים בחג שהניצוצין נראו בארץ שאין בארץ אלא משנה לחבירתה בכן זה שהוא יוצא אלא משנה לשנה ועת הזמיר הגיע=זמירות החג, אז "קול התור=מלאך דומה לשור תרגום שור=תור שבשעה שמנסכין מים בחג הוא אומר כן, לשון אחר כמשמעו הנצנים נראו והזמיר הגיע בשעה שקול התור נשמע: *קודם הנץ החמה לא ישלימו · דאכתי לא חל עלייהו תענית כי נחתי גשמים: קודם חצות · דחצות=זמן אכילה היא, מחטה והולך חל התענית כיון שלא סעד בשעת סעודה: ועשו יו"ט · מתוך שמחה: הלל הגדול · הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו ומפני שנאמר בו "נותן לחם לכל בשר" כדאמרינן בערבי פסחים (דף קיח.): שכן מצינו כו' · כלומר שאין לך אדם בעולם שאין תענית חל עליו מט' שעות והולך אפי' בני מלכים שדרכן לאכול בט' שעות שעד ג' שעות הן ישנים במטותיהן ועוסקין שתי שעות ואוכלין וכדאמרינן בפסחים (דף קז:) אפי' אגריפס המלך שרגיל לאכול בט' שעות ביום לא יאכל עד שתחשך שנאמר הראית כי נכנע אחאב מפני ואחאב לא חלה תעניתו עליו אלא מט' שעות והולך ועד ט' שעות היה יכול לאכול שלא גמר בדעתו להתענות אלא שבא אליהו אותו היום שנכנס בכרם נבות היזרעאלי ואמר ליה הרצחת וגם ירשת וגו' (מלכים א כא) ילקו הכלבים וגו' (שם) וכתיב ויצום שהתענה אותו היום: הכי גרסינן שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו גשמים קודם הנץ החמה: שבח צבור הוא · שעדיין לא קראו ונענו: למה הדבר דומה וכו': אלא

רבינו חננאל

שרשיה דברים הללו איפלגו ונעשה פיסח · והיינו דאמרינן בכל מקום לעולם לא ישיח אדם דברים כלפי למעלה שהרי אדם גדול היה דברים כלפי למעלה ואיפלגו תמנו לי. זה שדרשו [צדיק כתמר יפרח] כארז בלבנון ישגה · תמר עושה פירות ואין גזעו מחליף ארז גזעו מחליף ואין עושה פירות לפיכך נמשלו הצדיקים כתמר לעשות פירות וכארז להחליף גזעו ואקשינן וכי ארז גזעו מחליף והתני' הלוקח (מלבב) אילן מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח בדקלין ובארזין חופר ומשריש לפי שאין גזעם מחליף ושנינן האי ארז שנמשלו בו הצדיקים כגון שטה והדס ועץ שמן וכרבא דאמר עשרה מיני ארזים הן והללו כלן גזעם מחליף אלתי וארז לבנון. והא דר' אליעזר דירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא ירדו גשמים וירד אחריו ר' עקיבא ואמר אבינו מלכנו אבינו אתה ואין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו רחם עלינו ומיד ירדו גשמים הוו מרנני (כ"ע) רבנן יצתה ב"ק ואמרה לא מפני שרבי עקיבא גדול מר' אליעזר אלא ר' עקיבא מעביר על מדותיו ור' אליעזר עומד על מדותיו ואינו מעביר: ת"ר עד היכן גשמים יורדין והצבור פוסקין מתעניתן כמלא ברך המחרישה · פי' כשיעור העירות תאות בחרישה אם ירדו הגשמים כשיעור הזה ר' יהודה אומר בחרבה טפח בבינונית טפחים בעבודה שלשה טפחים וקי"ל כר' יהודה: תניא אין לך טפח שיורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים ואם שדה עבודה שלשה טפחים · א"ר אליעזר בשעה שמנסכין מים בחג תהום אומר לחבירו אבע מימיך קול ב' רעים אני שומע פי' קול ב' צנורים ניסוך המים וניסוך היין הנשפכין מנקבי הספלים של המזבח כדכתיב תהום אל תהום קורא לקול צנוריך · אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי הא רידיא דמיא לעגלא תלתא פי' בת ג' שנים וקימי' בין תהומא עלאה לתהומא תתאה כדכתיב הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו פי' קול עגלא הוא קול התור הכתוב בפסוק כי העגל הוא

מסורת הש"ס

ב"ב פ.

ר"ה כג. סוכה נג. ל"ע ע.

[מו"ק קודם עד ר"ה שם ... נפי' ... לעיל יט.]

ג"י ר"ף ... ר' יהודה אומר [תוספתא פ"ב]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כמלא כו' כלומר מלאה החלם: [ס"א ...]

[לעיל כה: ל"ע ...]

[illegible]

השלמה: מתני' היו מתענין וירדו גשמים ... [illegible]

הדרן עלך סדר תעניות האלו האמור

*) כלומר דהבר וס"ל הלל הגדול צריך לכתחיל ... **) קלי אמ"ש ... [illegible]

רבינו גרשום

[illegible]

הדרן עלך סדר תעניות

תורה אור

אלא על נפש שבעה וכרס מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וגזר תעניתא וירדו להם גשמים עד חצות ואמר הלל ואחר כך אכלו ושתו: שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שכרות:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים. אלו הן מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי (במדבר כח) וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות, על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים, הגיע זמן המשמר לעלות, כהנים ולוים עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית (ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום ב' ועד יום חמישי ולא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו) ביום הראשון בראשית ויהי רקיע, בשני יהי רקיע ויקוו המים, בשלישי יקוו המים ויהי מאורות, ברביעי יהי מאורות וישרצו המים, בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ, בששי ותוצא הארץ ויכלו השמים. פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע, ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת. כל יום שיש בו הלל אין (א) מעמד בשחרית, קרבן מוסף אין בנעילה, קרבן עצים אין במנחה דברי ר' עקיבא אמר לו בן עזאי כך היה רבי יהושע שונה: קרבן מוסף אין במנחה, קרבן עצים אין בנעילה, חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי. זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה, בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה, בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה, בשבעה בו בני יונדב בן רכב בעשרה בו בני סנאה בן בנימין, בחמשה עשר בו בני (ב) זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות, בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול בני עדין בן יהודה, באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה, באחד בטבת לא היה בו מעמד שהיה בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים. חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו

רש"י

אלא בנפש שבעה · מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר (תהלים קלו) נאה להאמר על השבע: דאבי גובר · שם אדם או מקום: דשכיחי בהו · יין ושכרות ופשעי ולא יאמרו הלל:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה פרקים במוסף · מפרש בגמרא: נעילת שערים · מפורש בברכות ירושלמי בפרק תפלת השחר אימתי נעילה יש אומרים נעילת שערי מקדש וי"א נעילת שערי שמים שנועלים אותן לעת ערב בגמר תפלה ונוהגין היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתם כדרך שמתפללין ביוה"כ: אלו הן מעמדות · שמתענין ומתפללין בעריהם שיתקבל ברצון קרבן אחיהם כדלקמן: לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו' · שהתמיד בא מן השקלים של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות במקומם: נביאים הראשונים · שמואל ודוד בגמרא מפרש: על כל משמר · ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו ושמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד בירושלים שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיהם ולבד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות כדתניא בברייתא של מ"ט מדות והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לוים וישראלים: כהנים ולוים · של משמר היו עולים (א) בירושלים כהנים לעבודה ולוים לשיר, ומכל המעמדות היו קבועין בירושלים לעמוד על קרבן אחיהם: וישראל היו מתכנסין לעריהם · ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ומתענין ומוציאין ספר תורה ביום תעניתם: וקורין במעשה בראשית · ובגמרא מפרש טעמא: ביום הראשון · של שבוע: קורין בראשית כו' · פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן: בששי ותוצא הארץ עד ויכלו · לפי שבפרשת תוצא הארץ אין בה אלא שמונה פסוקים לפיכך אומר ויכלו: פרשה גדולה · שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים כגון פרשה ראשונה של בראשית יש בה חמשה פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא, יהי רקיע באחד, וביום השני יהי רקיע באחד יקוו בשנים שיש בה ה' פסוקים, ביום השלישי יקוו באחד שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש בה ו' פסוקים: וקורין אותה על פיהן · כל אחד בפני עצמו ובגמרא מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה כו' דמשמע דבספר תורה קורין והדר תני על פיהם · פרשה בנעילה ליכא: כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד (ד) שחרית · אותן שהיו בירושלים לא היו מתפללין על קרבן אחיהם שיש בו הלל לפי שאין להן פנאי לעשות מעמדם שקורין את הלל ומפני ההלל היו דוחין את המעמד: קרבן מוסף · יום שיש בו קרבן מוסף בירושלים אין (ה) מעמד בנעילה בירושלים וכל שכן במנחה הסמוכה למוסף לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד שהוא אחד ואין לך מוסף בלא שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של מעמד טרודים במוסף וישראל שבהן היו טרודים לתקוע עלים ולשאוב מים ודוחה אפי' מעמד דנעילה: קרבן עצים · בגמרא מפרש כגון אחד מט' זמנים ואותו יום שהיה בו קרבן עצים אפילו לא היה בו מוסף היה דוחה מעמד של מנחה מפני שקרבן עצים קודם למנחה ודוחה מעמד הסמוך לו [ולא] של נעילה: כך היה רבי יהושע דורש קרבן מוסף אין (ו) במנחה · וטעמא מפרש בגמרא: זמן עצי כהנים והעם · שמתנדבים עצים: תשעה · באלו הט' זמנים היו הכהנים והעם מתנדבים להביא עצים והיו מקריבים קרבן אותו היום ואפילו היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבין ומקריבין באלו תשעה זמנים: בני ארח בן יהודה · שכשעלו בני הגולה הם התנדבו תחילה באחד בניסן (ז) וספקו להם עצים עד כ' בתמוז שהתנדבו בני דוד ארח(שמואל) ומשבט יהודה היה: בני דוד · ממשפחת דוד המלך: סנאה בן בנימין וזתוא בן יהודה בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה אחת הן ובגמ' מפרש אמאי מיקרו הכי: בני עדין באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה · ובגמרא מפרש אמאי קבעו לכן אלו הזמנים: באחד בטבת · שהיה ר"ח [וחנוכה] לא היה בו מעמד כו':

נשתברו

תוספות

שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שכרות · ולהכי היו אומרים הלל הגדול קודם שיאכלו וישתו ובפסוקי דזמרה שנהגין שחרית ורגילין בפסוקי דזמרה קודם התפלה אבל בשעת תפלה אין אומרים אותו אלא בנפש שבעה וכרס מלאה:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בכל יום שיש בו הלל אין בו מעמד שחרית · פי' דה"ה חנוכה דבשאר יום טוב לא מצטרכא לה בלא קרבן מוסף:

קרבן מוסף אין בו נעילה · פירוש יום שקרבין בו מוסף אין בו נעילה לפי שטרודין הם במוסף ואין להם פנאי עד נעילה:

קרבן עצים אין בו מנחה · משום דעד המנחה הוו טרודים בקרבן העצים אבל יש בו נעילה דכל כך לא הוו מאחרים עד שעת נעילה. דאמר בן עזאי כך היה וכו':

מנחה

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה טו [וטוש"ע א"ח סימן תקסה סעיף יא]:
א ב מיי' פ"ו מהלכות כלי מקדש הלכה ה סמג עשין קעב:
ב ג מיי' שם הלכה ג:
ד מיי' שם הלכה ג
ד ה מיי' שם הלכה ו:
ה ו מיי' שם הלכה ז:
ו ז ח מיי' שם הלכה ח:
ז ט מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה ג סמג עשין מדרבנן ג טור א"ח סימן תקמט:

רבינו חננאל

בשלשה פעמים בשנה הכהנים נושאין את כפיהם כו'

רבינו גרשום

בשלשה פרקים כו' בתעניות ובמעמדות ודא' מעמדות הן בכל יום אלא לכך חשיב פרק בפני עצמו דלא כל ישראל הן אלא של אותו משמר ובתעניות יש כל ישראל ויש מהן ד' פרקים ביום:

הגהות הב"ח

(א) מתני' כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית כו' אין בו בנעילה פי' אין בו במנחה פי' כצ"ל וכן בסמוך: (ב) שם בכרך בו בני זתוא · ל"ג בו"א וזלא: (ג) רש"י ד"ה כהנים כו' היו עולים לירושלים כהנים כו' על קרבן אחיהם והשאר היו כו' כצ"ל ונ"ב: (ד) ד"ה כל יום כו' אין בו מעמד בשחרית אותן וכו' אחיהם ביום שיש בו הלל: (ה) ד"ה קרבן כו' אין בו מעמד בנעילה כו' שהוא אחד דאין לך מוסף: (ו) ד"ה כך היה כו' אין בו במנחה: (ז) ד"ה בני ארח כו' באחד בניסן וספקו להם עלים עד כ' בני דוד ארח בן שמו ומשבט יהודה היה כצ"ל ותיבת שמואל נמחק:

יומא סח:
[סופרים פי"ז]
ירושלמי ל"ג
מגילה כב.
[יומא ד:]

מנחה ונעילה דכל יומא שכיחי בהו שכרות גזרו רבנן · אפילו ביומא דתענית דלית בהו שכרות וקשיא דהכא משמע דבמנחה שייכא שכרות ובפ"ק דשבת (דף י. ושם) קאמר בהדיא דבמנחה לא שייכא שכרות וי"ל דהאי דקאמר התם דבמנחה לא שייכא שכרות ר"ל לגבי ערבית שכרות דמנחה לאו כלום (לגבי שבת) דיותר שכיח שכרות בערבית (יותר) מבמנחה אבל לעולם במנחה שייך שכרות לגבי שחרית ומוסף:

ומאן דאמר נהגו אורויי נמי לא מורינן · פירשנו בפ"ק דראש השנה (דף טו: ד"ה וכי):

והאידנא נהוג עלמא דפרסי כהני ידייהו במנחה (ז) סמוך לשקיעת החמה · ולכך לא נהגו העם לומר נשיאת כפים במנחה ביום הכפורים לפי שמתפללין מנחה בעוד היום גדול אבל במנחה בשאר תעניות יש נשיאת כפים אבל מכל מקום בנעילה ביום הכפורים יש נשיאת כפים:

תורה אור

נשתברו הלוחות (א) ובוטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה (ג) והעמידו צלם בהיכל, בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ *וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר. *משנכנס אב ממעטין בשמחה *שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת *ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין, רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה, רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. *אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין *שלא לבייש את מי שאין לו (ג) וכל הכלים טעונין טבילה ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות: בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך - אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה °שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל" ואומר °תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה" וכן הוא אומר °צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו": ביום חתונתו' זה מתן תורה וביום שמחת לבו' זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו: **גמ'** בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהם כו': תעניות ומעמדות מי איכא מוסף? חסורי מיחסרא והכי קתני בשלשה פרקים כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף מנחה ונעילת שערים ואלו הן שלשה פרקים תעניות ומעמדות ויום הכפורים א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים *מאן חכמים ר' יהודה היא דתניא שחרית ומוסף מנחה ונעילה כולן יש בהן נשיאת כפים דברי ר"מ ר"י אומר שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים רבי יוסי אומר נעילה יש בה נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים במאי קמיפלגי? רבי מאיר סבר כל יומא טעמא מאי לא פרשי כהני ידייהו במנחתא משום שכרות האידנא ליכא שכרות רבי יהודה סבר שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות לא גזרו בהו רבנן מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות גזרו בהו רבנן רבי יוסי סבר מנחה דאיתה בכל יומא גזרו בה רבנן נעילה דליתה בכל יומא לא גזרו בה רבנן, אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי מאיר ורבי יוחנן אמר נהגו העם כרבי מאיר ורבא אמר מנהג כרבי מאיר - מאן דאמר הלכה כרבי מאיר דרשינן לה בפירקא מאן דאמר מנהג מידרש לא דרשינן אורויי מורינן ומאן דאמר נהגו אורויי לא מורינן ואי עביד עביד ולא מהדרינן ליה ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי, והלכה כרבי יוסי (ד) והאידנא מ"ט פרשי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא? כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי כתפלת נעילה דמיא, דכולי עלמא מיהת 'שכור אסור בנשיאת כפים, מנהני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא למה נסמכה פרשת 'כהן מברך' לפרשת נזיר? לומר מה נזיר אסור ביין אף 'כהן מברך' אסור ביין, מתקיף לה אבוה דרבי זירא ואמרי לה אושעיא בר זבדא אי מה נזיר אסור בחרצן אף 'כהן מברך' אסור בחרצן? א"ר יצחק אמר קרא "לשרתו ולברך בשמו" מה משרת מותר בחרצן אף כהן מברך מותר בחרצן אי

רש"י

כשנשתברו הלוחות · בגמ' מפרש: ובטל התמיד · לפי שגזרה המלכות גזרה מלהקריב עוד: והועמד צלם בהיכל · שהעמידו מנשה כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי וגו' (ישעיה סו): על אבותינו · דור המדבר אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ וגו' (דברים א): ביתר · עיר גדולה והיו ישראל דרין בה במסכת גיטין פרק הניזקין (דף נז.) אשקא דריספק חרב ביתר: שבת שחל תשעה באב כו' · שבוע: בחמישי מותרין · אם חל תשעה באב בערב שבת מותרין לכבס בחמישי, וכשחל ט' באב בד' בשבת לא איצטריך למיתני דמותרין כדאמרינן בגמרא, לא שנו אלא לפניו כו': שני תבשילין · *בשר ודגים או בשר וביצים שעליו, או דג וביצה שעליו, כדאמר בפרק ערבי פסחים (דף קיד:): ישנה · בגמרא מפרש: כפיית המטה · על פניה ולא יישן עליה: שאולין · שכולן שואלות זו מזו אפילו עשירות כדי שלא לבייש כו': טעונין טבילה · קודם שילבשום לפי שאין כל אחת בקיאה בחברתה שמא נדה היתה: וחולות · כמו לחול במחולות (שופטים כא): במלך שלמה · במלך שהשלום שלו: אמו · כנסת ישראל: זה מתן תורה · יום הכפורים שניתנו בו לוחות האחרונות: **גמ'** כל זמן שמתפללין · דהיינו שחרית ומנחה ונעילה: (ה) ויש מהן ארבעה פעמים ביום · יום הכפורים שיש בו מוסף: כל יומא מאי טעמא לא פרשי כהני ידייהו במנחה · דכל יומא שכיחא ביה שכרות שכבר סעד וזימנין דמשכא סעודתיה ומשתכר ופריש ידיה בהדי תמריה והכן שתוי יין אסור לישא את כפיו שנאמר יין ושכר אל תשת בבואכם וגו' (ויקרא י) ונשיאת כפים מעין עבודה כדלקמן: האידנא · בתעניות ובמעמדות לא שכיחא שכרות ובמעמדות נמי מתענין כדלקמן (דף כז:): גזרינן · תענית אטו שאר ימים: נעילה דליתה בכל יומא · אלא ביום התענית: דרשינן בפירקא · הלכה כרבי מאיר דבעינן דליקום סותיה עלמא: אורויי מורינן · כרבי מאיר אי אתי לקמן אבל בפירקא לא דרשינן דלא פשיטא ליה טובי האי דליהוי הלכה כר"מ ומ"ד נהגו משמע הן נהגו מאיליהן אבל אינו עיקר ומנהג משמע טורח מנהג יש בדבר ומנהג כשר הוא: ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי והלכה כרבי יוסי · גמרא קא פסיק ומהדר סתמא ומוקי לה הלכה כרבי יוסי והכי קא פריך והא האידנא ט': כיון דסמוך לשקיעת החמה וכו' · שמאחרין (ו) עד שקיעת החמה ומתפללין כל שעה ואינן הולכין לבית הכנסת משם שעות ומחצה ולמעלה כמו שהיו עושין לאותן הימים: כתפלת נעילה דמיא · דהשתא ליכא למיגזר משום מנחה דכל יומא, דמנחתא כי הא ליתא בכל יומא: שכור מיהא אסור בנשיאת כפים · דאפילו ר"מ לא קאמר אלא משום דהאידנא לאו שכרות הוא: פרשת כהן מברך · "כה תברכו את בני ישראל אמור להם" (במדבר ו): מה משרת כו' · עובד עבודה דלא מיתסר אלא שתויי יין ממש דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' אבל בחרצן מותר: מאי

רבינו חננאל

ואקשינן וכי תענית אית בהו מוסף ותרצינן לה הכי כג' פרקים כהנים נושאין את כפיהם כ"ז שמתפללין ויש מהן ד' פעמים ביום בשחרית במוסף ובמנחה ובנעילה · ואלו הן ג' פרקים תעניות ומעמדות ויוה"כ · וסתם מתני' ר' מאיר היא דלא משכחת לה דנושאין כפיהם כל זמן שמתפללין אלא לרבי מאיר דתני שחרית ומוסף מנחה ונעילה יש בהן נשיאת כפים דברי ר' מאיר וטעמא דר' מאיר מפרש והא כיון דבימים הכפורים ובמעמדות ליכא שכרות במנחה נושאין כפיהם ולא גזרינן · ור' יהודה תני שחרית ומוסף בלבד יש בהן נשיאת כפים דבכל יומא לית בהו שכרות לפיכך לא גזרינן בהו · שמעינן מינה דר' יהודה אין אדם רשאי ליכל אלא אחר תפלת מוספי אבל במנחה דבשאר יומי אית בהו שכרות גזרינן בהו ביוה"כ ובמעמדות · ר' יוסי אומר מנחה אין בה נשיאות כפים משום דאיתא כל יומא ואתי לאחלופי גזרינן אבל נעילה דלית א אלא ביוה"כ ובמעמדות יש בה נשיאות כפים דכיון דליתא כל יומא לא גזרינן · ואסיקנא דהלכתא כר' יוסי דאמר שחרית ומוסף ונעילה יש בהן נשיאות כפים מנחה אין בה נשיאות כפים · והאידנא דלא מצלו מנחה דתעניתא אלא סמוך לשקיעת החמה כדאוקימנא (לעיל יב:) דרביעית היום האחרון הוא דמתפללין בה תפלת תענית כדכתיב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי וגו' בנעילה דמיא ויש בה נשיאות כפים · ואע"ג דאמר רב הלכתא כרבי מאיר דדרשינן לה בפירקא ורב הונא אמר מנהג כר"מ אדרי מורינן הכי

תוספות (continued, lower margin): 'ידייהו במנחה... בשאר יומי' ...

רבינו גרשום

במוסף דהוינו יוה"כ שיש בו מוסף: אמר רב נחמן זו דקתני נושאין כפיהן בשחרית במוסף במנחה בנעילה ר"מ היא: כל יומא מעמא מאי אין נושאין כפיהן*) האידנא בתענית ובמעמדות וביוה"כ (ובמעמדות) דאית בהו בפני שכיחא שכרות להכי נושאין כפיהן בכל ד' תפלות שבהן: מנחה ונעילה דבשאר יומי שכרות גזרו בהו רבנן בהני דלמא אתי לאיעבד בשאר יומי נמי: אבל אורויי מורינן כרבי מאיר לבעי כמאן הלכה: והשאיל והלכה כרבי יוסי האידנא מאי טעמא פרסי כהני ידייהו ביום במנחה כיון דבשקיעת החמה פרסי שהיו מאחרין לתפלת המנחה: שכור אסור בנשיאת כפים דקתני מאי טעמא לא דשכיחא ביה שכרות: **) מהו משרת מותר דכתיב יין ושכר אל תשת אבל אוכל הוא חרצן: אף כהן מברך לא יהא בעל מום והא קיימא לן דבעל מום מברך אלא אם כן יהיו מומין שבגלוי · הא איתקש לנזיר מה נזיר בעל מום אף מברך בעל מום: מאי חזית דאקשיה לקולא דאקשת ליה לנזיר דבעל מום מותר ואקשת ליה למשרת דבחרצן מותר אקיש לחומרא ונימא מה נזיר אסור בחרצן אף מברך אסור בחרצן ומה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא:

אסמכתא

*) אולי צ"ל במנחה משום שכרות כאידנא וכו' דלית בהו תענית ליכא שכרות ולכבי וכו'. **) צ"ל מה משרת מותר בחרצן וכו' אף כהן מברך מותר בחרצן: אף כהן וכו'.

מסורת הש"ס: [ר"ה יח:] יבמות מג. [ובזוה רש"י כשר ואולי לקמן ג. בגרייתא הגה אבל אוכל כוה בשר עליה ט"ו] [פסחים סב. וש"נ]

הגהות הב"ח: (א) בגמשנה ובוטל התמיד: (ב) והעמידו צלם בהיכל: נ"ב ג"י רש"י ועומד: (ג) שם אם מי שאין לו וכל סכלים טעונין: (ד) גמ' וסלכה כר' יוסי והאידנא מ"ט פרסי כו' כיון דסמוך לשקיעת החמה: (ה) רש"י ד"ה ויש מהן: (ו) ד"ה כיון דסמוך לשקיעת החמה נ"ב עד שקיעת: (ז) תוס' ד"ה והאידנא כו' ידייהו במנחה כיון דסמוך לשקיעת החמה כו' בשאר תעניות יש לומר נשיאת כפים כו' ביוה"כ יש לומר נשיאת כפים:

עין משפט נר מצוה: ח א מיי' פ"ה מהלכות תענית הלכה ו סמג עשין מד"ס ג טוש"ע א"ח סי' תקנא סעיף ח: ט ב מיי' שם: י ג מיי' שם: יא ד ה מיי' פי"ד מהל' תפלה הלכה א ב ג סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכט סעיף א: יב ו מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע א"ח סימן קכח סעיף לח:

אי מה משרת בעל מום לא אף כהן מברך בעל מום לא הא איתקש לנזיר ומאי חזית דמקשת לקולא אקיש לחומרא אסמכתא נינהו מדרבנן ולקולא: אלו הן מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל כו': מאי קאמר הכי קאמר אלו הן מעמדות ומה טעם תיקנו מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי והיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים ושל לוים ושל ישראלים הגיע זמן משמר לעלות כהנים ולוים עולין לירושלים תנו רבנן עשרים וארבעה משמרות בארץ ישראל ושתים עשרה ביריחו שתים עשרה ביריחו נפישן להו טובא אלא שתים עשרה מהן ביריחו הגיע זמן המשמר לעלות חצי המשמר היה עולה מארץ ישראל לירושלים וחצי המשמר היה עולה ליריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים ולוים וישראלים מעכבין את הקרבן במתניתא תנא ר"ש בן אלעזר אומר כהנים ולוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן במאי קמיפלגי מר סבר עיקר שירה בפה ומר סבר עיקר שירה בכלי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וד' מאיתמר בא שמואל והעמידן על שש עשרה בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה שנאמר בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גבורי החיל ביעזר גלעד מיתיבי משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר בא דוד ושמואל והעמידן על עשרים וארבע שנאמר המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם הכי קאמר מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע תניא אידך משה תיקן להם לישראל שש עשרה משמרות שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום והעמידום על עשרים וארבע שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה ואומר בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר מאי ואומר וכי תימא כי היכי דנפישי בני אלעזר הכא נמי דנפישי בני איתמר שמונה מעיקרא ארבעה הוו תא שמע בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר תיובתא דרב חמא בר גוריא אמר לך רב חמא בר גוריא תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שמונה תניא ארבעה משמרות עלו מן הגולה ואלו הן ידעיה חרים פשחור ואימר עמדו נביאים שביניהם וחלקום

א) ס"א הגר"א ב ג) כ"א הגר"א ד) ערכין יב

רש"י

מאי קאמר · דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי לאשי וגו': הכי קאמר אלו הן מעמדות · דלקמן וטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו': ה"ג תנו רבנן כ"ד משמרות היו בא"י וי"ב ביריחו בתמיה נפישי להו טובא אלא אימא וי"ב מהן ביריחו · ברישא משמע לבד הכ"ד שבעיירות א"י היו י"ב ביריחו דהוו להו ל"ו וי"ב מהן משמע שמאותן הכ"ד היו י"ב ביריחו: ה"ג הגיע זמן המשמר חצי המשמר עולה לירושלים וחצי המשמר עולה ליריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים כלומר כיצד היו י"ב ביריחו כשהגיע זמן המשמר לעלות לירושלים בשבת מתחלקים אנשי המשמר חציין הולכין לירושלים לעבודה וחציין הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים ומתקנין שם מים ומזון לאחיהם וכך עושין כל הכ"ד משמרות נמצא י"ב ביריחו א) לשון · אחר נהירא לי: מעכבין את הקרבן · אם אין מעמד מכולן בירושלים כדתנן (לעיל דף כו·) על כל משמר היה מעמד בירושלים של כהנים לוים וישראלים כיון דכולהו בעינן דליהוי (ג) כמותו על גבי עבודה: ובלי שיר מעכבין את הקרבן · פלוגתא בשילהי מסכת סוכה (דף נ:) ובערכין (דף יא·) מפורש: עיקר שירה בפה · וכלי לבסומי קלא בעלמא וכיון דאיכא לוים לא מעכב משום כלי שיר: עיקר שירה בכלי · אתוב וכן בפרק החליל (שם): ארבעה מאלעזר · מבניו של אלעזר שעשה משה ד' משמרות וגמרא גמר לה: המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם · ותיובתא דרב חמא דאמר שמואל העמידם על י"ו ודוד העמידן על כ"ד דהא שמעי' מינה דתרוייהו בהדי הדדי תקינהו: מיסודו של שמואל הרמתי · שהעמידן על י"ו בא דוד והעמידן על כ"ד היינו ספרים שכתוב כאן מיסודו של שמואל ודוד העמידום על כ"ד כלומר שניהם הוסיפו בדבר ושמואל העמידם על י"ו ודוד על כ"ד: וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מבני איתמר ויחלקו בני אלעזר ראשים לבית אבותם ששה עשר ולבני איתמר ראשים לבית אבותם שמונה ואומר בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר · וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים בלומר ראשי הגברים של בני אלעזר היו רבים מאיתמר והאי "וימצאו" משמע דקודם לכן היו קטנים ועכשיו הוסיפו עליהן ויחלקום לי"ו בית אב אחד אחוז שהיה מתחילה לאלעזר דהיינו ח' אחוז אחד בגורל דהיינו נמי ח' והוו להו י"ו: ואחוז אחוז לאיתמר · מה שהיה מתחילה אחוז לאיתמר אחוזים עמה כבתחילה שלא הרבו עליהם שום בית אב: מאי ואומר · וכי תימא מעיקרא הוו ד' לאלעזר וד' לאיתמר: וכי היכי דנפישי בני אלעזר הכי נמי נפישי בני איתמר · ומיהו בני אלעזר נפישי טפי דהא לאיתמר לא אוקמינהו אלא על ח' ולאלעזר על י"ו: תא שמע ואחוז אחוז לאיתמר · אלמא כדקיימי קיימי ושמע מינה דמשה תיקן להם י"ו ח' מזה וח' מזה וקשיא לרב חמא דאמר ד' וד' ולא דכתב לעיל ובשנת הארבעים וגו' המה יסד במה שהוסיפו עליהן עד כ"ד משתעי [אבל] משה תיקן להם י"ו משמרות: תנאי היא · דהא תנא דלעיל דקתני משה תיקן להן ח' משמרות משניהן ואנא קאימנא כוותיה: עלו מן הגולה · בבית שני והשאר לא עלו שהרבה מישראל נשארו ולא רצו לעלות: פשחור ואימר · ומבעיא לי דפשחור (ד) לא כתיב גבי כ"ד משמרות (דה"א כד):

תוספות

אי מה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא · פי' כיון דילפינן ג"ש ממשרת נימא כמו משרת דמשרת בעל מום לא אף מברך וכו' ומשני הא איתקש לנזיר וכו' מכאן נראה דבעל מום מברך ברכת כהנים *מדקא חזינן דהש"ס רוצה ללמוד מברך ממשרת ולבעל מום ודחינן ליה אם כן נראה דלענין נשיאת כפים כהן בעל מום נושא כפיו ומכאן יש להוכיח דכהן שהמיר דהוי נושא כפיו וכשר ליטול כפיו ולקרות בתורה כמו שלא המיר ורא"ה *מהא דכהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש אבל נוטלים חלק עם אחיהם כמו בעלי מומין מדקאמר שהם כבעלי מומין משמע דכל עבודה שבעל מום ראוי לעשות יעשו וכהן בעל מום נושא כפיו: ומאי חזית דאקשת לקולא אקיש לחומרא · פי' מאי חזית דמקשת כהן לנזיר להקל ונאמר כמו שנזיר הוי בעל מום כמו כן כהן בעל מום כשר, נקשת למשרת מה משרת מותר בחרצן אף כהן מברך מותר בחרצן אקשה לחומרא פירוש ונימא דכמו שנזיר אסור בחרצן אף כהן אסור בחרצן וכמו כהן משרת אסור בעל מום אף כהן מברך בעל מום אסור, ומשני אסמכתא וכו': מר סבר עיקר שירה בפה · ולכך הכל כשרים אפילו פסולים אפילו ממזרים לומר שירה דלא אי אלא בפה ולמאן דאמר עיקר שירה בכלי אם כן צריך שיהא כהנים או לוים דהא הכלי זמר היה קודש:

רבינו חננאל

רבינו גרשום

גליון הש"ס

הגהות הגר"א

[א] גמ' כ"ד משמרות · נ"ב של לוים:

הגהות מהר"ב רנשבורג

טו א מיי' פ"ט מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין יט טוש"ע א"ח סימן קלז סעיף ג : יז ב מיי' פ"ז שם הל' כ סמג שם טוש"ע א"ח סי' תכג סעיף ג :

רבינו חננאל

שמואל ודוד המסידום על (י"ו) [כ"ד] קשיא לרב חסדא ושנינן הכי מיסוד של שמואל שהוסיף על שתיקן משה בא דוד והוסיף על מה שתיקן שמואל [והעמידום על כ"ד] תנא' הסה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם : ת"ר ד' משמרות עלו מן הגולה · ידעיה חרים פשחור אימר · עמדו הנביאים שביניהם חלקום לכ"ד משמרות בללום ונתנום בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חביריו שש וכן חרים וכן פשחור וכן אימר וכן התנו נביאים שביניהם שאע"פ שיהויריב ראש משמרה עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר ויהויריב טפל לו עמדו ראשי ה) משמרות וקבעו עצמן בתי אבות בשמר שהיו בו ה' בתי אבות נ' מקריבין כ) ב' ימים וב' מקריבין ד' ימים · ומי שהיה בו ג)ו' בית אבות כל אחד מקריב יום' וכן טלך · יש מי שקבעו עצמן לעולם · בית אב שהיה בשבת לעולם אינו מקריב אלא בשבת · ומי שהוא ביום ראשון לעולם ביום ראשון · ויש שמגרילין ד) על כל משמר · ויש שהוא מגרילין בכל שבוע ושבוע : ירושלמי ר' חוה מפני (מרביאין) [תרין מנוין] אי הוין כדי הוין מתקיימין ואין לא הוו מסתלקין מרדכי · תרגם וייתן ויהלום חימוך והלם · (ר') פקיד לבריה לא תעביד כן אלא מני כולהו כחדא ותני ר' חמא בר' חנינא בראשי ולמה לא מנייה ר' בנין שחשוב ברבים · [illegible]

והלקום והעמידום על עשרים וארבעה בללום ונתנום בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש, בא [חרים] ונטל חלקו וחלק חבריו שש, וכן פשחור וכן אימר, וכן התנו נביאים שביניהם שאפי' (*יהוידיב) ראש משמרת עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר (*ויהוידיב) טפל לו: וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית: מנהני מילי? א"ר יעקב בר ארא °*אמר רב אסי *אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר °ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה. אמר אברהם רבש"ע שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? א"ל לאו, אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה א"ל °קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם ת"ר *אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות בשני בשבת בשלישי ברביעי ובחמישי - בשני על יורדי הים בשלישי על הולכי מדברות ברביעי על אסכרא שלא תיפול על התינוקות בחמישי על עוברות ומיניקות: עוברות שלא יפילו, מיניקות, שיניקו את בניהם, ובערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת ק"ו בשבת עצמה באחד בשבת מ"ט לא? אמר ר' יוחנן מפני הנוצרים ר' שמואל בר נחמני אמר מפני שהוא שלישי ליצירה ריש לקיש אמר מפני נשמה יתירה דאמר ריש לקיש *נשמה יתירה ניתנה בו באדם בע"ש במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו שנאמר °שבת וינפש" כיון ששבת ווי אבדה נפש: ביום הראשון בראשית ויהי רקיע: *תנא בראשית בשנים יהי רקיע באחד בשלמא יהי רקיע באחד תלתא פסוקי הוו אלא בראשית בשנים *(מ"ט) ה' פסוק הויין (*ותנן) *הקורא בתורה אל יפחות מג' פסוקים? רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק. רב אמר דולג מ"ט לא אמר פוסק? קסבר כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, ושמואל אמר פוסק, ומי פסקינן והאמר רבי חנינא קרא: צער גדול היה לי אצל ר' חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין? ושמואל התם טעמא מאי משום דלא אפשר, הכא נמי לא אפשר, ושמואל אמר פוסק מ"ט לא אמר דולג? גזירה משום הנכנסין וגזירה משום היוצאין. מיתיבי *פרשה של ששה פסוקים קורין אותה בשנים ושל חמשה (א) [ביחיד (ואם)] הראשון קורא ג', השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת וי"א ג' לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין. למ"ד דולג לידלוג ולמאן דאמר פוסק ליפסוק! שאני התם

ראית

*) [ליתא במגילה]

רש"י

והלקום · לכ"ד וכתבו כנוי של כל אחד ואחד כחלק : בללום ונתנום בקלפי · כתבו על כ"ד חתיכות קלף ראשי משמרות שחלקו מאותן ד': בא ידעיה · משמרה של ידעיה בא אחד מהן ונטל חלקו וחלק ה' חתיכות קלף דהוו להו שש ומי שהיה עולה בידו ראשון היה לשבת ראשונה שבסדר שהיו עולין בידו זו אחר זו כך היו עובדין בשבתותיהן זו אחר זו: וכך התנו · שאפי' יהויריב שהיה במקדש ראשון ראשון למשמרות עולה מן הגולה : לא ידחה ידעיה · הואיל ומתחלה לא עלה יהויריב אלא כל משמרות השמנות מידעיה קודמות לעבודה ליהויריב ויהויריב בא ועובד אחריהן במקום משמר אחר ושבה דידעיה עושין אותן ה' שלא להרעות במשמרות : א"ר אסי לפי שאלמלא מעמדות · עיסקי קרבנות שישראל עושין הן היו כלים בחטאן ומשהן כלין, שמים וארץ השמדים בזכותן אין מתקיימין כו' : כאנשי דור המבול · שמאחר שהן כלין אין העולם מתקיים והואיל שעל עיסקי קרבן העולם עומד לכך קורין אנשי מעמד בעריהן במעשה בראשית : כבר תקנתי להם ס"ק · כל זמן שקורין בהן כו' מהיכא יליף לה להאי נמוס : ת"ר אנשי משמר מתפללין על קרבן אחיהן · תמידים שבכל יום : אנשי מעמד · (נ) אותן כ"ד שהיו בעריהן : בשני על יורדי הים · דכתיב בשני (בראשית א) יהי רקיע בתוך המים וצריך להזכיר ולרצות על הדבר : בשלישי על הולכי מדברות · דכתיב ותראה היבשה שאי ראויה יבשה להולכיה שלא יוזקו מפני חיות רעות : ברביעי על האסכרא · שבו נתנו המאורות וכתיב ביה (שם) יהי מאורות "מארת" כתיב : ועל עוברות כו' · דכתיב ביה (שם) ישרצו המים שרץ נפש חיה : מפני הנוצרים · שעושים אותו יום טוב שלהם : שלישי ליצירה · דאדם נברא ביום ששי וכל יום שלישי הוי חלש כדכתיב (שם לד) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים : נשמה יתירה · שנוטלין אותה ממנו והוי חלש : נשמה יתירה · שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה : כיון ששבת · שנח וגמר את השבת : ווי אבדה נפש · וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש : בראשית בשנים · כהן ולוי קורין ביום ששנים בראשית : תלתא פסוקי הוו · וסגיא בהו לחד גברא : רב אמר דולג · הראשון קורא שלשה פסוקים והשני מתחיל בפסוק שסיים בו הראשון והשנים עמו הרי שלשה ומשום אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליכא, משום דלא אפשר : פוסק · מפסיק הפסוק לשנים ראשון קורא שני פסוקים וחצי ולוי משלים חצי אותו הפסוק שקרא הכהן עם שנים הנותרים : ר' חנינא קרא · שהיה בעל מקרא ויודע בגירסא ובקי בטעמיה : צער גדול · הרבה טרחתי וחזרתי עליו שיתיר לי לפסוק הפסוק לשנים לצורך תינוקות שלומדים, לפני שאינן יכולין לקרות פסוק שלם : הכא נמי לא אפשר · גבי ס"ת (ג) בדילוג אי אפשר משום הנכנסין והיוצאין אם שני דולג ומתחיל בפסוק שסיים בו הראשון בני אדם הנכנסין שלא שמעו קריאת הראשון סבורין לומר שלא קרא הראשון אלא שני פסוקים ונפיק מיניה חורבא וכשהראשון קורא ג' פסוקים ואינו משייר אלא שנים איכא גזרת יוצאין דסברי האי שני סגיא ליה בשני פסוקים : מיתיבי פרשה של ששה פסוקים · אשאר ימות השנה קאי : וי"א אומרים שלשה · מפרשה אחריתי : הכי גרסינן למאן דאמר *) דולג לידלוג למ"ד פוסק ליפסוק. כלומר פרשה של חמשה פסוקים(ד) ראשון קורא שני שלשה פסוקין בפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק :

תוספות

רב אמר דולג · פי' הראשון קורא מראש הפרשה ג' פסוקים והשני שאין לו כי אם שני פסוקים מדלג פסוק אחד וקורא ממה שקרא הראשון וכן נמי בראשי חדשים מדלגין והקשה ה"ר יהודה בר נתן ואמאי מדלגין אמאי אינו קורא למעלה בפרשה דהא בשבת בחוש"מ קורא הוא מראה אתה אומר אלי (שמות לג) אע"פ שעיקר הפרשה אינה מתחלת כי אם מפסל לך (שם לד) וי"ל דמ"מ הוא קורא ראה בפרשה של מעלה לפי שכל אותה הפרשה משתעי בחד ענינא אבל פרשה דר"ח לעיל מינה לא משתעי כלל מחד ענינא ולכך אינו קורא בפרשה של מעלה אלא דולג ומזה ראיה למנהגנו אהא דלא קרינן בכל שבת ושבת פרשה של שבת כמו שאנו עושין בי"ט שאנו קורין פרשיות לפי המאורע לפי שאין בפרשה של שבת שלשה פסוקים דאין לומר שכדלג לעיל דלא הוי מחד ענינא : גזרה משום הנכנסין והיוצאין · פי' שהנכנסין שלא ראו (ה) הראשונים שקרא ג' פסוקים וראו השני שקרא פסוק אחד מלמעלה יאמרו שהראשון לא קרא אלא שני פסוקים והיוצאין כשהראשון קורא שלשה פסוקים ואינו משייר אלא שני פסוקים איכא גזירת יוצאין דסברי האי שני סגיא ליה בשני פסוקים : מה

נ"ל יהויריב · נ"ל ויהויריב · [פי' תוספות מגילה כא:] · [מס' סופרים פי"א ה"ה] · [ביצה טז.] · מגילה כב. · [נ"ל וחנינא] ג"ז שם · [מגילה שם נדרים לז.] · [מגילה שם יומא ע.] · מגילה שם פ"ש

הגהות הב"ח

(א) גמ' קורין [illegible] · (ב) [illegible] · (ג) [illegible] · (ד) [illegible]

רבינו גרשום

לרב חסדא אמר לך רב חסדא תנאי היא ראשונה תנא דלעיל דתניא משה תיקן ... ואנא דאמרי כוותיה: בללום ונתנום בקלפי שכשחלקו כל משמר לו' משמרות ... שוו אומר אני עולה תחלה וזו אומר אני עולה תחלה מה עשו כתבו שמות ראשי ... כתוביהו ממשמר ידעיה ובא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שהניח ידיו בקלפי ... ירה כעולה בידי תחלה היא עולה תחלה אחרי וכן בשניה וכן בשלישית וכן ... ובן פשחור חרים וכו' שאפי' יהויריב עולה שהוא לא רצה לעלות עם עזרא : מנה"מ ... ה בראשית אמר רב אסי אילמלא מעמדות כלומר קרבנות לא נתקיימו שמים וארץ ... במה אדע וגו' קחה לי עגלה משולשת וגו' דהיינו קרבנות לפיכך קוראין במעשה

בראשית כשעוסקין בקרבנות לפי שכל מעשה בראשית אינו מתקיים אלא בשביל הקרבנות : אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון שהם כהנים של משמר נחלק לו' בתי אבות וכל בית אב עובד יום אחד וביום שבית אב עובד שאר כל כהנים אנשי משמר ו' בתי אבות מתפללין על קרבן ... אחיהם בית אב שביעי שיתקבל ברצון : אנשי מעמד היו יושבין ד' תעניות כלו' אותן ישראל של ... כדאמרינן לעיל במשנתנו שמתכנסין בעריהן יושבין ד' תעניות על יורדי הים לפי שנאמר בו ויהי רקיע ... המים על הולכי מדברות לפי שנאמר בו ותראה היבשה על אסכרא לפי שנאמר בו יהי מאורות מארת ... דמשמע מארה על עוברות ומיניקות לפי שנאמר בו ישרצו המים נפש חיה דהיינו דמעוברות. מפני ה... לפי שיום הנ' שלהם באחד בשבת ואם היו ישראל מתענין היו כועסים. שלישי ליצירה שאדם נוצר בערב שבת

גליון הש"ס

גמ' אמר רב אסי אלמלא מעמדות · ע' תוי"ט פ"ה מ"ב דמנות :

הגהות הגר"א

[א] גמ' ת"ר אנשי משמר (רשום עליו אות ב') היו כו' ואנשי מעמד (רשום עליו אות א') כלומר דצ"ל (להיפך).

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' ת"ר אנשי משמר · כ"ב נלע"ד דצ"ל איפכא דאנשי מעמד היו מתפללין; ואנשי משמר מתכנסין; [illegible]

גמרא

דאית ליה רווחא: פרשה גדולה קורין אותה בשנים בשחרית ובמוסף ובמנחה קורין על פיהן כו': איבעיא להו היכי קאמר בשחרית ובמוסף קורין אותה בספר ובמנחה קורין אותה על פה כקורין את שמע או דלמא הכי קתני בשחרית קורין אותה בספר, ובמוסף ובמנחה קורין אותה על פה כקורין את שמע תא שמע דתניא בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת וקורין כדרך שקורין כל השנה ובמנחה יחיד קורא אותה על פה אמר ר' יוסי וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה על פה בצבור? אלא כולן נכנסין וקורין אותה על פה כקורין את שמע: כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד כו': מה הפרש בזה לזה? הללו דברי תורה והללו דברי סופרים: זמן עצי כהנים והעם כו': ת"ר למה הוצרכו לומר זמן עצי כהנים והעם? אמרו כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה ועמדו אלו והתנדבו משלהם וכך התנו נביאים שביניהן שאפי' לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבין משלהן שנאמר והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מזומנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו ככתוב בתורה: ועמהם כהנים ולוים וכל מי כו': תנו רבנן מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות? אמרו: פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל, מה עשו כשרין *(שבאותו הדור ויראי חטא) הביאו סלי בכורים וחיפום בקציעות ונטלום ועלי על כתפיהן וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכין? אומרין להם לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהן עיטרום בסלים והביאום לירושלים תנא הן הן בני סלמאי הנתופתי: ת"ר מה הן בני סלמאי הנתופתי? אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא שבאותו הדור? הביאו גזיריהן ועשו סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם כיון שהגיעו אצלן אמרו להם להיכן אתם הולכין? אמרו להם להביא גוזלות משובך שלפנינו ובסולמות שעל כתפינו כיון שעברו מהן פירקום והביאום והעלום לירושלים ועליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר זכר צדיק לברכה ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר ושם רשעים ירקב: בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה: תנא בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר' מאיר רבי יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרויה: בעשרים באלול בני עדין בן יהודה וכו': תנו רבנן בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרויה: באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה כו': מני מתני' לא ר' מאיר ולא רבי יהודה ולא רבי יוסי: אי ר"מ ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי רבי יהודה ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי רבי יוסי ליתני שבו בני יואב בן צרויה שניה לעולם ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי: באחד בטבת לא היה בו מעמד כו': אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי מאי

*) [נ"א ויראי חטא שבאותו הדור]

רש"י

דאית ליה רווחא · יכול לקרות מפרשה אחרת אבל הכא לית ליה רווחא דהא לא מצי למיקרי אלא בראשית ויהי רקיע: מה הפרש בין זה לזה · מאי שנא דקרבן עצים דחי מעמד דנעילה, ומעמד דמנחה לא דחי · הללו דברי תורה · מנחה כדאמרי' בברכות (דף כו:) יצחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ונעילה מדברי סופרים · וצריך עיון לא גרסינן [א] הכא: עמדו אלו · זמן דקתני במתני' אהכי הוצרכו למנות משום דהוא תקנה דעבוד להו הקרנביאים כי היכי דלא לידחינהו מאחרייהו: פרוזדאות · שומרים: בכורים · אדם נכנס לתוך שדהו ורואה אשכול שביכר, תאנה שביכרה, קושר עליה גמי ואומר הרי אלו בכורים: בקציעות · תאנים יבשים כותשין אותן ועושין מהן עגולין: הע והעלי על כתפיהן · (*עליה): במכתשת שלפנינו · שהוא במקום אחר (א) לפנינו במוך והוא נותני עלי על שם שמתגנבין מן הפרוזדאות על עסקי עלי: הן הן בני סלמאי הנתופתי · כעין מעשה זה עשו (ג): הן הן בני דוד בן יהודה · דוד מלך ישראל ולהכי קרו ליה פחת מואב שכלה מדות המואביה: יואב בן צרויה · שבא מדות המואביה כי צרויה אם יואב אחות דוד היתה שנאמר (דה"א ב) ואחיותיהם צרויה ואביגיל: בני עדין הן הן בני דוד · להכי קרי ליה בספר שמואל (ב כג) עדינו העצני שבשעה שעוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת וכשיוצא למלחמה מתקשה כעץ: הן הן בני יואב בן צרויה · פלוגתא היא (*במס' חגיגה) חד אמר עדינו העצני זה דוד וחד אמר זה יואב: ליתני שבו בני דוד שניה · דהא קאמר ר' מאיר פחת מואב היינו דוד: ולר' יהודה · בני עדין היינו דוד וכמתניתין קתני בהדיא "בני דוד" והדר קתני "בני פחת מואב" דלר"מ, ולר' יהודה "בני עדין" היינו דוד ששבו שניה מיבעי ליה: ולר' יוסי · דאמר פחת מואב ועדין היינו יואב ששבו שניה מיבעי ליה: לעולם ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי · דמאן דאמר בני עדין בן יהודה היינו בני יואב לא סבר לה דבני פחת מואב היינו יואב ולהכי לא קתני ששבו בני יואב שניה ולא סבירא ליה נמי דהן הן בני דוד דאם כן ששבו בני דוד שניה מיבעי ליה למיתני אלא משפחה אחרת הן ומאן דאמר בני פחת מואב היינו בני יואב לא סבירא ליה דבני עדין היינו יואב אלא משפחה אחרת הן:

תוספות

מה הפרש בין זה לזה · כלומר מה הפרש בין קרבן מוסף לקרבן עצים דקרבן מוסף דוחה מנחה וקרבן עצים לא דחי מנחה: הללו דברי תורה · מוסף ולהכי קדחי מנחה דהוי מדברי תורה אבל קרבן עצים דהוי מדברי סופרים והלכך לא דחיא אלא נעילה דהויא מדברי סופרים אבל לא דחיא מנחה דהויא מדברי תורה:

בני פחת מואב וכו' הן הן בני דוד · ולכך נקראו בני פחת (ג) שבאו מרות המואביה:

הן הן בני יואב בן צרויה · פירוש דצרויה היתה *אחות דוד כדכתיב (דה"א ב) ואחיותיהם צרויה והם באים מזרע רות המואביה:

אי ר"מ · דקאמר בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה ליתני במתניתין כי קאמר בעשרים בו' בני פחת מואב בן יהודה היה ה"ל למיתני בני דוד בן יהודה שבו שניה כמו שאומר שבו בני פרעוש שניה אי ר' יהודה דקאמר בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי ר' יוסי ליתני שבו בני יואב שניה ומשני תרי תנאי ואליבא דר' יוסי וקשיא אמאי לא מוקי אליבא דר"מ ותרי תנאי אליבא דר"מ שהרי קפי יש לן לאוקמא כר"מ דסתמא דמתני' כר' מאיר ונראה לי דלהכי מוקי לה כרבי יוסי משום דרבי יוסי נימוקו עמו ומסתברא סותיה בכל מקום ואפילו מחביריו:

[illegible]

רבינו חננאל

משמר · מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון · ואנשי מעמד מתענין ד' תעניות בשבוע · בשני על יורדי הים · שנאמר ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים וגו' · בשלישי על הולכי מדברות שנאמר יקוו המים ותראה היבשה · ברביעי על האסכרה שלא תפל בתינוקות שנאמר יהי מאורות · מארת כתיב חסר ו' · בה' על עוברות שלא יפילו ועל המניקות שיגדלו בניהם שנאמר ישרצו המים שרץ [נפש חיה] · בע"ש לא היו מתענין מפני כבוד בשבת וכ"ש שבת עצמה · ולא) ומחזרין לבתי אבות מתענין עמהם · באחד בשבת מ"ט לא · ר' יוחנן אומר מפני הנוצרים · פי' שיו"ם שלהם הוא · ר' שמואל ב"נ אומר מפני שהוא שלישי ליצירה · וכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים · כלומר נברא האדם בששי והנה ששי ושבת ויום ראשון הרי שלש ליצירה והוא עדיין חלש · ר' שמעון בן לקיש אמר מפני נשמה יתירה שנתנה לאדם בשבת כדי לאכול ולשתות ולשמוח ולהתענג בכבוד בשתיית היין ואם אין בו כח גדול אין בו יכולת לשתות ובמו"ש ניטלת מן האדם · תשתייר חסרי כח לפיכך אין בו יכולת · כדכתיב שבת וינפש · כיון ששבת ווי אבדה נפש · כלומר אבדה הנפש היתירה: מתני' וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהם · פי' קבלנו מרבותינו שהיו בכל יום קורין פרשת קרבנות · ואח"כ היו קורין סדר בראשית · ביום הראשון בראשית ויהי רקיע · תנא בראשית בשנים אמאי בשנים והא ה' פסוקי נינהו · ותנא הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים רב אמר דולג · פי' הראשון קורא שלשה · והשני חוזר וקורא אחד ממלו השלשה שקראם הראשון והשני פסוקים הנותרים מן הפרשה · במוסף כו' · תנא בשחרית

[illegible]

רבינו גרשום

[illegible]

מאי שנא הלל דדחי דידיה ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה? א"ל רב אשי השתא דלאו דידיה דחי, דידיה לא כל שכן! אמר ליה הכי קאמינא לך לא לידחי אלא דידיה! אמר ליה איכא ר' יוסי דקאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד מעמד דמאי אילימא מעמד דשחרית הא תנא קמא נמי הכי קאמר אלא מעמד דמוסף דידיה נמי לא דחי אלא דמנחה, [א] קרבן עצים דחי, אלא לאו דנעילה שמע מינה דידיה דחי, דלאו דידיה לא דחי, שמע מינה, וליתני נמי באחד בניסן לא היה בו מעמד מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים! אמר רבא זאת אומרת הלילא דבריש ירחא לאו דאורייתא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק **שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את הלל ואלו הן שמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב (ראשון) של עצרת ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן תשעת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ושני ימים הראשונים של פסח וב' ימים טובים של עצרת. רב איקלע לבבל חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו, כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם, תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר: ה' דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז כו': נשתברו הלוחות מנלן דתניא בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו מאן דאמר בששה ניתנו - בששה ניתנו ובשבעה עלה משה, מ"ד בשבעה - בשבעה ניתנו ובשבעה עלה משה דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה; עשרים וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין, בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות וכתיב ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר; בטל התמיד גמרא: הובקעה העיר, בי"ז הוה והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו'! אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו: שרף אפוסטמוס את התורה גמרא: העמיד צלם בהיכל מנלן דכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וחד הוה והכתיב ועל כנף שקוצים משומם! אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה ותבריה לידיה ואשתכח דהוה כתיב (א) אנת

רש"י

ויום טוב הראשון של פסח · הוא גומר הלל אבל שמונה ימי פסח לא משום דלא דמי לחנוכה וסוכות דחנוכה דינא הוא לגמור הלל דכל הח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יום טוב וכן בסוכות "כל יומא ויומא הוי י"ט לעצמו לפי שפרי החג מתמעטין והולכין אבל פסח אינו משתנה לא מקרבנות ולא מיום טוב לכך אין גומרים בו ההלל אלא יום הראשון והאידנא דגומרין תרי יומי משום דעבדינן אותו מספק הוי חד יומא לענין קריאת הלל וכן ביום שני של עצרת וכן יום של שמחת תורה ומש"ה יש לנו כ"א יום לגמור הלל: אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם · דלמנהג לא מברכינן (ו) תהא וכן משמע בסוכה בפרק לולב וערבה (דף מד:) דקאמר "אמר אביי הוה קאימנא קמיה דר' יצחק ואייתי ההוא ערבה לקמיה שקל חביט חביט ולא בריך קסבר ערבה מנהג נביאים היא אלמא אמנהג לא מברכינן אבל רבינו תם פסק דמברכינן דהי איתא דלא מברכינן אם כן מאי קאמר בגמרא כיון דשמעינהו דמדלגי ואולי שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם וכי לא היה לו להכיר אי משום מנהג קרו ליה לא מברכי אי איתא דאמנהג לא מברכינן ואי מברכי לא מנהג הוא וכי תימא דלא בא בתחילת קריאת הלל הא לא מצי אמרת דהא רב איקלע לבבל קאמר דאי איתא דבאמצע תפלה בא הוה ליה למימר איקלע לבי כנישתא ומדלא אמר מדלא בריכי מנהג הוא שמע מינה דאמנהגא נמי מברכינן והיא דסוכה דמשמע דאמנהגא לא מברכינן היינו דווקא אמנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג טלטול בעלמא ואמנהג דטלטול לא מברכינן אבל באחר מנהג כמו קריאת הלל ואחריני כמו אותו מנהג ודאי מברכינן וכן הלכה למעשה ולפי זה יש ליזהר שלא לדבר באמצע ההלל כיון שבירך דאם כן הוי מפסיק ונראה דאין יחיד מחויב לקרות ההלל אכן אם רוצה לחייב עצמו כדשום בידו: ואשתכח דכתיב עילויה · על אותו יד פירוש אותו כתוב על היד שנחתכה מן הצלם אנת גבי לאחרוני ביתיה כלומר ביתו של הקב"ה (ז) אשלמת ליה כלומר וכחך נתת לו ויש מפרשים דהכתיבה הוא על הצלם השלם וה"ק אשכחי' עליה על הצלם השלם אנת גבי להיתגרוני ביתיה כלומר אתה רצית להחריב ביתו של הקדוש ברוך הוא וידך אשלמת ליה לכך שלמתי את ידך להקדוש ברוך הוא שחתכתי:

תוספות

תלמוד שנא הלל דדחי דידיה · מעמד דשחרית: ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה · דקתני יום שיש בו מוסף אין בו (ג) במנחה ולא קתני אין בו מוסף דלא דחי דידיה אלא דמנחה: הכי קאמינא · הכי קא בעינא למימר: אלא דידיה · דמוסף: ה"ג רבי יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד · ואתנא קמא פליג דאמר יום שיש בו מוסף אין בו (ג) נעילה, ואתא ר' יוסי למימר דיש בו מעמד אע"פ שיש בו מוסף: אלא לאו דנעילה הוא · דאמר ר' יוסי דיש בו מעמד ואין מוסף דוחה אותו: באחד בניסן · דאית ביה הלל דראש חדש: (ד) קרבן עצים · (קרבן מוסף) דבני ארח בן יהודה: זאת אומרת · מדלא קתני נמי באחד בניסן אלמא הלל דראש חדש לא דחי ליה למעמד, שמע מינה דלאו דאורייתא הוא א) אלא מנהגא כדלקמן: מנהג אבותיהם בידיהם · אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן כדאורייתא דמי: יחיד · כלומר אפי' יחיד גומר בהן את ההלל שכל אחד ואחד חייב לגמור בו את ההלל במסכת ערכין מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג, ובפסח לא גומר אלא יום ראשון משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכל אחד ואחד בחג כפני עצמו דמי: ובגולה · שעושין שני ימים טובים משום ספיקא: דמדלגי דלוגי · כגון אנן דמדלגין לא לנו ה' לא לנו ומתחיל מן ה' זכרנו יברך: לא יתחיל · אינו צריך להתחיל בראש חדש: ר' יוסי אומר בשבעה · וטעמייהו מפרש במסכת שבת בפרק ר"ע: בשבעה עלה משה · לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דכולהו סבירא להו דבשבעה עלה (ה) (אלא) ומקרא נפקא לן דבשבעה עלה דהאי דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי איכא מאן דדריש ליה במסכת יומא כי אתר מתן תורה הוה: משבעה בסיון עד י"ז בתמוז איכא מ' יום כ"ד דסיון שהוא מלא וי"ז דתמוז הרי מ' יום שעמד משה בהר: גמרא · כך קיבלנו מאבותינו: ומעת הוסר התמיד לתת שקוץ שומם וגו' · דבעת שהוסר ונתבטל התמיד באותו היום נתן שקוץ שומם דהיינו העומד צלם בהיכל: ה"ג וכן כתיב על כנף שקוצים · כלומר לא כתיב קרא אחרינא דכתיב ביה "שקוצים" דמשמע תרי: תרי הוו שהעמידן מנשה בהיכל: ונפל חד על חבריה וקטעיה לידיה · והנקטע לא קא חשיב והיינו דכתיב שקוץ אחד: ואשתכח דכתיב · על ההוא צלם הכי: אנת

רש"י

אנת צבית לחרובי ביתיה וידך אשלימת ליה. הכלס אומר לחבירו אתה רצית להחריב ביתו של מקום שהבית ישראל אחריך ואני עשיתי בך נקמה ושלמתי לך ידי ל"א אנת צבית לאחרובי ביתא וידך [אושליה] לי לשון שאילת [כלים] כלומר ועלה בידי: ואמר רבי חמא בר חנינא אותו היום וכו' · הורה אור

מהר לשון מהר עבפיו כשחטאו י"ש ימים מחדש אייר קודם עליית הענן פשו להו י' והנהו י' היו בין דרך שלשת ימים ו' דהסגרת מרים וחדש (ה) של כ"ט ימים שאכלו בשר הוה ל"ט והשתא אשתכח דמשה שלח מרגלים בכ"ט דסיון: הני ארבעים בני תד · ב' מסיון וכ"ט מתמוז הוה ל"א וח' מאב הוה ל"ט: נמשכה של ידי חייב · היינו תשעה באב דרגילין לבוא בו רעות: ה"ג מגלגלין זכות ע"י זכאי: מוצאי שבת · יום ראשון: מוצאי שביעית · שמינית: דוכן · מקום עשוי כמין אצטבא ועליו לוים עומדין לשורר: וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ה' אלהינו · במזמור אל נקמות ה' והוא שיר של יום רביעי והאי דאמרי ליה ביום ראשון אילייא בעלמא (ו) הוה דנפל בפומייהו כדאמרינן בערכין (דף יב:) פי' אילייא קינה שכן תרגום יונתן בן עוזיאל שא קינה (יחזקאל כח) טול אילייא וכמו אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה (יואל א) שפירושו קונני ובכי: נחרשה העיר · כדכתיב (מיכה ג) ציון שדה תחרש שנתרשה כולה ונעשית כשדה חרושה: בעל החוטם · בעל קומה ולורה ל"א גדול הדור: מתבקש · ליהרג כרמז אמר ליה שלא יכירו בו אנשי המלך: טשא · נחבא כמו טשו במערתא (שבת דף לג:): אזל · האדון אצל רבן גמליאל בלכנעא: ומית חד מינייהו · מן היועצין וכסבורין שאירע להן על שהרעו לגזור: גיא חזיון · ירושלים שהכל מסתכלין שם: מקרקר · לשון יללה: קיר ושוע · מקונן וזועק לשון הגה קול שועת בת עמי (ירמיה ח) קיר כמו קירי דבשחיטת חולין (דף קלט:): אל ההר · בשביל הר ציון ששמם: משנכנס אדר · ימי נסים היו לישראל פורים ופסח:

תוספות

(ו) דכתיב עד חדש ימים הוו להו כ"ב בסיון: פי' חשוב מעשרים ימים של ר"ח אייר עד סופו תמלא ע' ימים נמלא בכ' בסיון כ"ט ועד חדש ימים הוי שלשים ימים אם כן לפי זה תמלא מעשרים ושנים לחדש השני דהו אייר חדש שלם עד כ"ב דסיון וג' ימים שנכנסו מהר ה' הרי ל"ג דל מינייהו כ' ימים דבעשרים בחדש נעלה הענן ואייתר להו שני ימים פשו כ"ג דל יומא מן שלשה שהאחד מן הג' ימים היה בכלל החדש (ח) שאייר חסר פש להו כ"ב:

אמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה · ועשו אותו משלשים ימים כדי שיכלו הם' ימים בתשעה באב שלשים יום דתמוז ואחד דסיון דבכ"ט שלח המרגלים ותשעה באב הרי ארבעים ימים וביום תשעה באב שבו המרגלים מתור הארץ: **וישב** עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו האויבים וכו' · פי' באותו פסוק יש ב' פעמים יצמיתם ולא הספיקו לומר השני עד שבאו וכבשום ותומר ר"י *אע"ג דאין אותו פסוק כלל במזמור שיר של מול"ש אירע להם כך שאמרו אותו פסוק ובירושל' מפרש אילייה נקט פירוש אילייה הוי כמו אלי כבתולה דהוי לשון קינה כמו שקורין העולם ריאוני"א בלע"ז:

גמרא

אנת צבית לחרובי ביתא וידך אשלימת ליה. **בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ** מנלן דכתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן ואמר מר *שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלח מרגלים וכתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות וכתיב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים אמר רבי חמא בר חנינא *אותו היום סרו מאחרי ה' וכתיב והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל וגו' וכתיב עד חדש ימים וגו' דהוו להו עשרין ותרתין בסיון וכתיב ותסגר מרים שבעת ימים דהוו להו עשרין ותשעה בסיון וכתיב שלח לך אנשים ותניא בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני ארבעים יום נכי חד הוו! אמר אביי *תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא *אמר רבה אמר ר' יוחנן (א) (*אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות **חרב הבית בראשונה** דכתיב ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרף את בית ה' וגו' וכתיב ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך *נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר בעשור ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני *ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו *שנאמר אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן (ג) אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא **ובשניה** מנלן דתניא *מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב בית המקדש בראשונה (ד) אותו היום (ערב) תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתה של יהויריב היתה והלוים היו אומרים שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום *וכן בשניה **נלכדה ביתר** גמרא **נחרשה העיר** תניא *כשחרב טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו אזל לגביה בצנעא א"ל אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי? א"ל הן א"ל אשתבע לי אשתבע ליה סליק לאיגרא נפיל ומית ונמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו יצתה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא תנו רבנן משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקב"ה נאמר מקרקר קיר ושוע אל ההר: **משנכנס אב ממעטין בשמחה כו'**: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה

אמר

מסורת הש"ס: ב"ב קכא: · [סנהדרין קד:] ערכין יג: · [סוטה לה.] · [סנהדרין קד:] · ערכין יב: · [ערכין יא:] · [ר"ה ג:] · מכלים לב

עין משפט נר מצוה: בו א מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה ג סמג עשין דרבנן ג טוש"ע א"ח סי' תקמט סעיף א

הגהות הב"ח: (א) גמ' אותו היום ערב · פלו"א ור"נ ס"א אותו היום תשעה באב היה: (ב) שם בסוף · ר"ל שם חרב

רבינו חננאל

וה' דברים אירעו את אבותינו בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנא לן · תניא בכ"ט בסיון שלח המרגלים הגיה שני ימים תענותם מסיון ול' יום של תמוז שאותה שנה תמוז מלא היה · כדכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי הרי ל"ג וח' ימים באב הרי מ' יום שלשים · נמצאו שהגיעו ט' באב . אמר רבא אותו היום ט' באב היה והיו ישראל יושבים ובוכים · אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורות · חרב הבית בראשונה שנאמר בחדש החמישי בעשור לחדש בא נבוזראדן וגו' וכתיב קרא אחרי' וישרוף את בית ה' ואת בית המלך וכתיב קרא אחרינא בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל וישרוף את בית ה' ואת בית המלך · אי אפשר לומר בשבעה שכבר נאמר בעשרה ואי אפשר לומר בעשרה שכבר נאמר וכו' ואכלו ושתו וקרקרו עד ט' בו בערב (באב) הציתו סמוך לחשכה והיה דולק והולך כל היום שנא' אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב· א"ר יוחנן אלמלא הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בעשירי נשרף · ותנא דידן תחלת פורענותא עדיפא · ובשניה דתניא ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב · כשחרב הבית בראשונה ט' באב היה ומו"ש ומוצאי שביעית היתה ומשמרת יהויריב היתה כו' · נלכדה ביתר ונחרשה העיר גמרא · פי' שאמר הנביא לתת

הגהות וציונים

(ג) שם דאמר ר' יוחנן אלמלי כו' ע' ר"ש הקדלה עומד כתוס' ד"ה אלמלא: (ד) שם כשחרב בבית בראשונה (אותו היום ערב ת"ב היה) תלו"א ור"נ ס"א אותו היום תשעה באב היה: (ה) רש"י ד"ה אמר רבי חמא כו' והדר של כ"ט ימים · ר"נ מפרש"י מבואר דמפרש עד חדש ימים וגו' חדש של ננה דהיינו כ"ט יע תמנ"ג ונמלא שלשה ימים שאחז הוו כ' וכ"א וכ"ב מאייר כאמרו שנשבה מאייר וכ"ב בסיון, שנו כלה חדש ימים שאכלו בשר דהיינו כ"ט יום עוד ס"ל לרש"י דהמרגלים באו בסוף שמיני אבל שבתי ל"ל ע' נבו בכיה של חנם וקובעת לדורות אבל כתוס' נחלקו עליו וס"ל דעד חדש ימים וגו' הם חדש שלם של שלשים יום שלמים ונדחקו לפרש דיום ג' שכבו דהיינו כ"ג מאייר נחשב לכאן ולכאן דיום כג' שכבו בואו עמהו ביום כלתבון מכחדש שאכלו בשר ועוד נחלקו וס"ל דכ"ט דסיון שבו שלח מרגלים אינו נחשב מהמבנן ט' יום דתב:ים אלא שאין נחשב מן' ימים דהסגרת מרים ולא כאלו המרגלים הגליסם אלא ביום ל' דסיון ולפי זה צריך לפרש דלא שבו המרגלים אלא בט' כאב בסוף היום שאז בכו בכיה של חנם וקבעו עליהם בכיה לדורות כי לשם הסגר בתוך (תוכיחה כליתו כו האם ולפי זה לא גרסינן אותו היום ערב תשעה באב היה כי אלא כ"ג אותו היום ט' באב היה: (ו) ד"ה וישב כו' אילייא בעלמא הוא דנפל:(ז) תוס' ד"ה וכתיב כו' מעשרים כו' אלא כ"ג אותו היום ט' באב הי: (ח) בא"ד היה בכלל החדש פש להו כ"ב כצ"ל ותיבות שאייר חסר נמחק: ימים של חדש אייר וכו' שני שלשים יום אייר

רבינו גרשום

דבערב ט"ב חורו א"כ לא הוו בירדן אלא ט' נכי תרא וקרא אמר ארבעים: תמוז מליוה ואיכא ל' דתמוז נמצא בערב ט"ב מ' שלמים ולמחר קבעי לט"ב. קרא עלי מועד שקבעו תמוז של שלשים . ותיבה ע"י דחיב לפי שבט"ב היה כבר חייב ששרף בו בראשונה . כשחרש משמע נדרש: בעל החוטם כלומר עין שבהם חשוב שבהם . דבשלי קצרי · לכבס ולגלוח מאי כבוד שבת איכא במאי דלבוש בחמישי אלא לאו לתניה וללבוש בשבת והיינו כבוד שבת טעמא דבחמישי לפי שהוא קרוב לשבת אבל שאר יומי אפילו להניח וקשיא לרב חנא:

הגהות מהרי"ו לנדא א) גמ' כשחרב בהמ"ק בראשונה אותו היום תשעה באב היה כצ"ל:

רש"י

אמר רב פפא הלכך האי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט וכו' · פירוש משום דאמר לעיל מגלגלין חובה ליום חייב: **של** תפוחים · י"מ הפוחים *כרית אתרוגים:

קצרי דבי רב · פירוש שכובסין הבגדים ולכך קרי להו קצרי על שם שמקצרין הבגדים ע"י רחיצת המים: **מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבס במועד** · (*ובטבול יום) ובפ' אלו מגלחין (מו"ק דף יד) דקאמר וליטעמיך הא דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' דפריך יאמרו כל החלוקים אסורים לכבס בחול המועד וחלוק זה מותר ומתרץ זה אזורו מוכיח עליו שאין לו אלא חלוק אחד וא"כ דוקא להם אבל לנו ודאי אסור אפי' אין לנו אלא חלוק אחד שאין אנו אוגדין אזור על חלוקות שלנו ולא הוי אזורו מוכיח עליו וכן צריך ליזהר שלא לכבס המלפפת בחול המועד אע"ג שאין לנו אלא אחת אבל מ"מ יש לנשים לכבס בגדי התינוקות כדי לשטוב דהוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד שיש רגילות להחליף בגדיהם וכל שעה צריך לו כל בגדיו ועל זה נהגו העולם לכבסם בחול המועד:

בשני ובחמישי קורין שלש ומפטיר אחד · מכאן מוכיח רבינו תם דמפטיר עולה למנין שבעה מדקאמר קורין שלש ומפטיר אחד שמפטיר אחד מן הג' דקא חשיב ליה במגילה (דף כג. ושם) מפטיר עולה למנין שבעה או לא מספקא מהכא דעולה:

ותרו"ם

גמרא

תורה אור

אמר רב פפא *הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר *דבריא מזליה °לתת לכם אחרית ותקוה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אלו דקלים וכלי פשתן °ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כריח שדה של תפוחים: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס: אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור אמר רב ששת תדע דבטלי קצרי דבי רב (מתני') רב המנונא (א) *בחמישי מותרים מפני כבוד השבת למאי, אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא אלא להניח, ובחמישי הוא דשרי אבל השבת כולה אסור. לעולם לכבס וללבוש וכשאין לו אלא חלוק אחד *דאמר רב אסי א"ר יוחנן *מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד איתמר נמי אמר רבי בנימין אמר ר' אלעזר לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל להניח מותר מיתיבי *אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהן וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ תיובתא: שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ אבל אסור ללובשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אמר רב לא שנו אלא לפניו *אבל לאחריו מותר ושמואל אמר אפילו לאחריו נמי אסור מיתיבי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כיצד חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה, בשני בשלישי ברביעי ובחמישי לפניו אסור לאחריו מותר, חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואם לא כבס בחמישי בשבת מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה *ליתי עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא *חל להיות בשני ובחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד, בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד, רבי יוסי אומר לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד. תיובתא דשמואל. אמר לך שמואל תנאי היא דתניא *תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד ותניא אידך ונוהג אבל מראש חדש ועד התענית דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד אמר ר' יוחנן ושלשתן מקרא אחד דרשו דכתיב °והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה" מאן דאמר מר"ח ועד התענית

מתנה

תוספות

גהתי לכם אחרית ותקוה · אידי דאיירי רב יהודה לעיל נקט והזיל: **דקלים** · להתפרנס מהן שיש מהן בבבל הרבה כדאמרינן בפ"ק (דף ס:) עולא איקלע לבבל חזא מלא צנא דתמרי כו': **כלי פשתן** · ללבוש: **לא שנו** · במתני' שכל השבוע אסור לכבס: **אפילו לכבס ולהניח** · כדי שילבוש לאחר זמן לאחר ט' באב אסור דנראה במסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים: **תדע** רב ששת קדע · דאפי' לכבס ולהניח אסור: **קצרי** · כך שמם *בלשון ישמעאל והם כובסין שמעשי אומרים על שם שמקצרין בגדי צמר כשדורסין אותן ברגליהם במים שקורין פורלו"ר והיינו דמתרגמינן עין רוגל (שמואל ב יז) עינא דקצרא: **אילימא לכבס וללבוש** · מיד בחמישי מאי כבוד שבת איכא: **אלא** · לאו לכבס ולהניח עד השבת: **לעולם לכבס וללבוש** · מיד בחמישי (ג) וכמי שאין לו אלא חלוק אחד · דאין לו להחליף ומאי "מפני כבוד השבת" דאי לא מכבס השתא בחמישי תו לא מצי לכבס ליה: (ג) בחולו של מועד · שאין לו אלא חלוק אחד ואלא סגי דלא מכבס מפני הכנימה ואפי' כיבס לפני המועד מותר לכבסה במועד: **וגיהוץ שלנו** · אינו יפה אלא ככיבוס שלהן ואסור נמי לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב אבל כיבוס שלנו מותר: **כלי פשתן אין בהן** · ליאסר משום גיהוץ אלא בכלי מילת ונסקי"ו בלע"ז: **לא שנו** · שאסור ללובשו בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה אלא בימים שלפני תשעה באב שאם חל ביום רביעי אסור ללובשו ראשון ושני ושלישי: **אבל לאחריו** · חמישי וששי (א) [וחמישי] מותר: **חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה** · דקיימא לאחריו: **חל להיות בשני או בשלישי ברביעי ובחמישי** כו': **ליים עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא** · המכבס בתשעה באב אפילו מן המנחה ולמעלה, ואדקאי בברייתא מפסיק לה למילתא וקאמר לייט עלה אביי כו': **חל להיות בשני כו'** · סיפא דההיא ברייתא גופה היא: **ומפטיר** · (ה) מאותן שלשה אחרון מפטיר מתוך שאין מוסיפין בחול יותר מג' אנשים ולא בר"ח אל ד' שאין לנו להוסיף אלא בשבת ובי"ט כדמפרש במגילה (דף כא:) ולפיכך קורין ג' דאותן ספר תורה הוא ובלאו הכי הו קרו שלשה שהוא תקנת עזרא לקרות בשני ובחמישי כהן ולוי וישראל: **קורא אחד ומפטיר** · אחד · אחד קורא והוא עצמו המפטיר קסבר מיהם לאחריו מותר תיובתא דשמואל: **וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת** · *אינו מפסיק סעודתו ואינו ממעט בתבשילין אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו דפלוגתא היא במסכת גיטין בפרק [מי שאחזו] (דף סח:) דאיכא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך ואיכא למ"ד מלך והדיוט כלומר כשנטרד שוב לא חזר למלכותו לפיכך הולך ואומר "בשעתו" בשעת מלכו ותקפו, שהיה אוכל הוא ושריו ס' כור סולת כו': **ועד התענית** · אלמא דסבירא ליה לרבי מאיר לפניו אסור לאחריו מותר, ורבי יהודה ורבן [*נמליאל] סבירא להו דאפילו לאחריו נמי אסור:

[נ"ל שמעון בן גמליאל]

מתנה

רבינו חננאל

לתת לכם אחרית ותקוה · אמרינן משמיה דרב אלו דקלין וכלי פשתן · ראה ריח בני כריח שדה · כריח שדה של תפוחין: בגדים מגוהצין אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה עד יום תענית ואפילו הן בגדים של פשתן . פי' גיהוץ בלשון ישמעאל צקל והוא מעבר ליה [illegible] (כתובות י:) שבת שחל להיות ט' באב בתוכה אסור לספר ולכבס · ובחמישי מותר מפני כבוד השבת · אוקימנא כזמן שחל ט' באב בע"ש בה' שמקודם יום ט' באב ותהיה לו לכבס וללבוש כשאין לו אלא חלוק אחד ומותר לכבסו אפילו בחוה"מ . כבוס*) חלוקת רב נחמן ורב ששת היא וקי"ל כרב ששת דאמר אפילו לכבס ולהניח אחר ט' באב אסור תדע דקא בטלי קצרי דבי רב ומותבינן מהא דתניא אסור לכבס לפני ט' באב ואפילו להניח לאחר ט' באב תיהוץ של בני ארץ בבל כבוס של בני א"י · וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ · אבל אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה ; [שבת שחל ט"ב להיות בתוכה] אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כיצד חל להיות באחד בשבת מותרין לכבס כל השבת כולה חל להיות ט' באב בב' או בג' או בד' או בה' לפניו אסור לאחריו מותר · חל ט' באב להיות בע"ש מותרין לכבס בחמישי · פי' מי שאין לו אלא חלוק אחד ואם לא כיבס בה' יכבס בע"ש בט' באב עצמו מן המנחה ולמעלה · לייט אביי מי שהצריך ודחק עצמו לכך · ובקריאת הספר קיי"ל כר' יוסי דאמר לעולם קורין ג' בט' באב ומפטיר

*) נראה דל"ל וכבוס לכבוס לאחר ט"ב.

רבינו גרשום

לעולם לכבס וללבוש בחמישי ודאמרת מאי כבוד שבת איכא דלית ליה אלא אותו חלוק ולא מצי להמתין עד שבת והיינו כבוד שבת דמכבסם ליה ולהכי שאר יומי אסור אבל להניח לא הוי אסור וגיהוץ שלנו אסור · לייט עלה אביי במאן דכביס בע"ש בט' באב מן המנחה ולמעלה קורין ג' והואיל וכל חמישי ושני קורין ג' מפטיר אחד אפיפסי תיובתא דשמואל הא דקתני מותר לכבס כל השבוע ושמואל אמר

הגהות מהר"ב רנשבורג א) רש"י ד"ה אבל לאחריו וכו' ושביעי · נמחק מלת ושביעי:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מאי: (ב) רש"י ד"ה לעולם כו' מיד בחמישי ובשאין לו אלא חלוק אחד דאין לו להחליף ומאי מפני כבוד השבת דאי לא מכבס בחמישי תו לא מצי לכבס ליה: (ג) ד"ה בחולו של מועד דאין לו אלא חלוק אחד ולא סגי דלא מכבס ליה מפני הכנימה: (ד) ד"ה ומפטיר אחד מאותן שלש:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה אבל וכו' וששי ושביעי רשום עליו [נמחק]

עין משפט נר מצוה

כו א מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ו סמג עשין מדרבנן ה טוש"ע א"ח סימן תקנא סעיף ג · כז ב מיי' פ"ז מהל' יו"ט הלכה כ סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקלד סעיף א · כח ג מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ו טוש"ע א"ח סימן תקנא סעיף ג · ל ד טוש"ע שם סעיף ד · לא ה מיי' פי"ב מהל' תפלה הלכה טו טוש"ע א"ח סימן תקנט סעיף ב · לב ו מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ט טוש"ע א"ח סימן תקנב סעיף י

מסורת הש"ס

[נ"ל נתן] · [גירסת הע"י ורתקיף מזליה] · [ע' ב"ק קיב. ובנר"י שם] · [ע' מו"ק יד] · [קדושין לג: ושי"ג] · [מגילה כב:] · פירובין מ: · [עי' בהג"ה בא"ח סי' תקנב פ"ק יב כוונה רש"י במש"ש אינו מפסיק סעודתו] · מ"ק ידי ימי תולין קו:

מחנה נמ״ב כל החדש כולו אסור מחדשה ומ״ד כל השבת כולה אסור משבתה אמר רבא הלכה כרשב״ג ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר׳ מאיר הוה אמינא אפי׳ מר״ח קמ״ל הלכה כרשב״ג ואי אשמעינן הלכה כרשב״ג הוה אמינא אפילו לאחריו קמ״ל הלכה כרבי מאיר: ערב תשעה באב לא יאכל אדם ב׳ תבשילין כו׳: אמר רב יהודה לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר, ואמר רב יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא אפי׳ משש שעות ולמטה, קמ״ל משש שעות ולמעלה ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפי׳ בסעודה שאינו מפסיק בה קמ״ל בסעודה המפסיק בה, תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא: תניא כלישנא בתרא הסועד ערב תשעה באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין ואם לאו אסור לאכול בשר ולשתות יין: תניא כלישנא קמא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה, אמר רבי יהודה כיצד משנה? אם היה רגיל לאכול שני תבשילין יאכל מין אחד, ואם היה רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה, היה רגיל לשתות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות, במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר: תניא אידך ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין דברי ר״מ וחכ״א ישנה וממעט בבשר וביין כיצד ממעט אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא, היה רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג יין, ואם אינו רגיל כל עיקר אסור, רשב״ג אומר אם היה רגיל לאכול צנון או מליח אחר סעודתו הרשות בידו: תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ, כל שאינו משום ט״ב מותר לאכול בשר ולשתות יין, ואסור לרחוץ ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול [א] בשר מותר לרחוץ: ת״ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט׳ באב אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות, ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן *)[ג] בטלין משום שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב ר׳ יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב: לא יאכל בשר ולא ישתה יין: תנא **אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח עד כמה? אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל כל זמן (*שאינו) כשלמים יין מגתו עד כמה? כל זמן שהוא תוסס תנא **) יין תוסס אין בו משום גילוי ובכמה תסיסתו ג׳ ימים, אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב

בין

*) [גירס׳ הרי״ף והרא״ש אינן בטלין בו דברי ר״מ ר׳ יהודה אומר אף אינו קורא במקום וכו׳ ותינוקות של בית רבן בטלין בו משום שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב וע״ע טור א״ח ר״ס תקנד] **) [סנהדרין ע. ע״ש ל׳ ועי׳ בתוספתא תרומות פ״ז]

מסורת הש״ס: [צ״ל ולא יאכל מבשר] · [צ״ל ובנעילה ובסיכה וכו׳ ברי״ף ובהרא״ש] · [סנהדרין ע׳] · [צ״ל שהוא וכ״ה בסנהדרין ע׳ וכן בתוס׳ וכבל הספרים]

מתנה · כלומר יליף טעמא מן חגה דהיינו ר״ח שנקרא חג כדאמרי׳ לעיל (דף כט:) קרא עלי מועד: הלכה כר״מ · דלפניו אסור ולאחריו מותר: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל · דאין איסור שבת אלא באותה שבת: תרוייהו לקולא · כדמפרש ואזיל דבלפניו מוקי הלכה כר״מ דלפניו ולא לאחריו ובאותה שבת אבל קודם אותה שבת אפילו לפניו מותר: משש שעות ולמטה · כלפי השחר: המפסיק בה · דשוב אינו אוכל עוד מאותה סעודה ואילך: ה״ג כילד ישנה א״ר יהודה אם היה רגיל כו׳: בעשרה · שהיו סועדין עמו לכבודו: וחכ״א ישנה · אשני תבשילין קיימי (א) בשר ויין ימעט: מליח · דג או בשר מליח דאין בו טעם כל כך אחר שהיה שלשה ימים במלח כדלקמן (ב) (כשלמים והנותר מבשר זבח השלמים וגו׳ ספי לא אשכחן דמקרי בשר): כל שהוא משום ט׳ באב · כגון סעודה המפסיק בה: כל שאינו משום ט״ב · כגון סעודה המפסיק בה בתעניות צבור או נמי סעודה שאינו מפסיק בה: ה״ג ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ ולא גרסינן בשר כלומר אפי׳ בשעת סעודה המפסיק מעבר לרחוץ קודם ומותר לאכול: אסור באכילה ובשתיה · הני אין נוהגין באבל דקא חשיב נמי איסורים שנוהגין בו לבד מהני דנהגי באבל רחיצה סיכה ונעילה כו׳: ואסור לקרות בתורה כו׳ · דכתיב בהו משמחי לב (ג): במקום שאינו רגיל לקרות · דכיון דלא ידע אית ליה לעבה: עד כמה · הוי בשר גמור דלא הוי בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים שהיה במלחו אלא שני ימים ולילה אחד כזמן אכילת שלמים ולהכי נקט כשלמים דבזמן אכילת שלמים אשכחן דאקרי בשר דכתיב (ויקרא ז) והנותר מבשר זבח השלמים וגו׳ ספי לא אשכחן דמקרי בשר שהטעם נפסל אחרי ב׳ וג׳ ימים: יין מגתו · חדש ומתוק ואינו טוב כיין ישן, ומשלשל ומזיק: תוסס · רותח: אין בו משום גילוי · שאין נחש שותהו כי יברח מרתיחתו:

ותרוייהו לקולא · כלומר תרוייהו כדר״מ דאמר מר״ח ועד התענית וכרשב״ג דאמר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד הלכה כתרוייהו לקולא כלומר דאינו אסור אלא אותה שבת בלבד כרשב״ג והוקא [עד] התפלית אבל לאחר התענית מותר דהלכה כר״מ דאמר דאינו אסור אלא עד התענית ואע״ג דשלחו משמיה דר׳ יוחנן דכלי פשתן מותר לכבס במועד מ״מ האחמיר לנו מורינו רש״י לתת סדינין שלנו לכובס אותה שבוע שהיה בה ט״ב קודם התענית [ג] אבל היכא דחל ט״ב בה׳ בשבת מותר לכבס ולספר מחלות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת:

ערב ט״ב לא יאכל אדם ב׳ תבשילין · פירוש ב׳ תבשילין ר״ל בשתי קדירות כגון שקורין העולם אבלט ב׳ מינים שקורין מיישו״ן אבל אין לאסור לאכול הבשיל שעושין מבללים ומגבינה ומביצים דאע״ג דאין רגילין העולם לאכול בללים חיין כדאמר בעירובין (ד׳ כט:) אכל בצל והשכים ומת וכו׳ שקשין לכל גופו של אדם כחרבות אעפ״כ מאחר שאין עושין מהם תבשיל בעלמו אם לא ישימו (ד) או שומן או שום דבר שטחן בהם טעם אינו קרוי תבשיל כדי לאסור הביצים שמטגנין עמהם אבל מן גבינה המבושל בקדירה אין חששא לאכול דכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי כמו חלב כמו גבינה כמו תפוחים אין בהם תורת בשול כלל וכלל: ואם היה רגיל לסעוד בעשרה יסעוד בחמשה · צריך למעט בכבודו: ואע״ג דקאמר הש״ס דבשר מליח מותר כל זמן שאינו כשלמים כלומר שעבר יותר מב׳ ימים משחיטתו אפ״ה לדידן אסור לאכול בשר אפי׳ מלוח מזמן מרובה׳ כיון דאנו רגילים לאכול בשר מליח וכן צריך למעט בשתייתו שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או ממשקה אחר לא ישתה כי אם חמשה וצריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול בו כמו שהיה מנהגו של רבי יהודה בר׳ אילעאי שישב ואכל ערב ט״ב בין תנור לכירים מקום שהיה מנוול:

כל

עין משפט נר מצוה

לג א מיי׳ פ״ה מהל׳ תעניות הלכה ו סמג עשין ג טוש״ע א״ח סימן תקנא סעיף א וסעיף ט:

לד ב מיי׳ שם הלכה ׳ סמג שם טוש״ע שם סי׳ תקנב סעיף א:

לה ג ד מיי׳ שם הלכה ו סמג שם (טוש״ע שם סי׳ תקנב סעיף ב):

לו ה ו מיי׳ פי״א מהל׳ רוצח ושמירת נפש הלכה ח סמג עשין עט וטור י״ד סימן קטז:

[עי׳ ב״י בא״ח סי׳ תקנא מה שתמה על דברי תוס׳ אלו]

לז ז מיי׳ פ״ה מהל׳ תעניות הלכה ט טוש״ע א״ח סימן תקנד סעיף ז:

רבינו חננאל

ומספיד אחר ׳ ואסיקנא הלכתא (כר׳ יוחנן) כרשב״ג דאמר אינו נוהג אלא אותה שבת בלבד שחל ט׳ באב להיות בתוכה ׳ והלכתא כר׳ מאיר דאמר עד התענית ׳ אבל לאחר התענית שאר (א) שבוע מותר׳ וזהו פי׳ הלכתא כתרוייהו לקולא: ערב ט׳ באב לא יאכל ב׳ תבשילין כו׳ ואפילו אורז ועדשים ׳ אבל אוכל תבשיל אחד בלבד שלא יהיה אותו תבשיל בשר ואם הוא בשר בן ג׳ ימים מותר ׳ דא׳ כל בשר שאינו כשלמים בן ב׳ ימים ולילה אחד כדכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת וגו׳ אינו קרוי בשר אלא מליח ויין תוסס נמי כגון שנסחט בתוך ג׳ ימים מותר שאינו עדיין יין ׳ אמר רב יהודה אמר רב ל״ש לא יאכל ב׳ תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בערב ט׳ באב משעה שיעברו שש שעות מן היום כגון שיקבע סעודתו משעה שביעית ולמעלה ׳ והני מילי בסעודה שהוא מפסיק בה כלומר בתענית ׳ אבל אם ברצונו לאכול עדיין פעם אחרת או קודם שעה ששית מותר ב) (מתשתא מיברדי) ׳ והני מילי משומות הן . רשב״ג א׳ אם היה רגיל לאכול אחר סעודתו צנון או מלח הרשות בידו: ת״ר כל שהוא משום ט׳ באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ג) משעה שאסור לאכול אסור לרחוץ . ואע״ג דתנינן נוהג אבל עד התענית ואמרינן הלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז׳ אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר ׳ הא גרסינן בפסחים פרק מקום שנהגו (דף נד:) אין בין ט׳ באב ליוה״כ כו׳ מסייע ליה לר׳ אלעזר דאמר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בט׳ באב כדרך שאסור ביוה״כ . אע״ג דמותבינן עליה הא משני רב פפא ושדי לא קתני · ותרסינן בפ׳ יוה״כ (יומא עח:) מבשחת היה לו לריב״ל (ביוה״כ) [עיוה״כ] מקנח פניו ידיו ורגליו למחר מעבירה ע״ג עיניו ואינו חושש, ערב ט׳ באב שורה במים ועושה כמין כלים נגובים למחר מעביר ע״ג עיניו ואינו חושש ש״מ מהני כלהו דרחיצה פניו ידיו ורגליו בט׳ באב אפילו בצונן אסור אלא אם היו משנפות : ת״ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט׳ באב ׳ אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ׳ שלח רב ד) הגאון בלשון הזה יהא בנדרי כל מי ששהה אותו מכל אלו בט׳ באב כל היום ואו׳ לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד כו׳ · ר׳ יהודה ה) אומר אינו קורא אלא במקום שאינו רגיל לקרות מפני שצער הוא לו וקורא באיוב ובקינות פי׳ איכה ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלים משום פקודי ה׳ ישרים משמחי לב · תנא יין תוסס אין בו משום גילוי · וכמה תסיסתו ג׳ ימים ׳ לפיכך בערב ט׳ באב מותר :

א) אולי צ״ל כל שאר ימי השבוע מותר . ב) אולי צ״ל ממחלוקת ר״מ וחכמים פשוטות הן . ג) אולי צ״ל ר׳ ישמעאל ברי׳ אמר משעה שמותר לאכול מותר לרחוץ . ד) אולי צ״ל, רב האי גאון . ה) נראה דצ״ל ר״י אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל וכו׳.

רבינו גרשום

אבל לאחריו נמי אסור: מחנה בה תנה ח׳ ימים אף מיעוט שמחה ח׳ ימים: ותרוייהו לקולא הלכה כר״מ דאמר אין אסור אלא עד התענית והלכה כרשב״ג דאין איסור אלא אותה שבת והוא שלפני ט׳ באב: בסעודה המפסק סעודה אחרונה שמקבל עליו תענית · אבל בסעודה שאין מפסיק כגון סעודה שאוכל קודם לכן שעדיין יאכל אחריה. כל שהוא משום ת״ב היינו ט׳ באב עצמו כל שאינו משום ת״ב שאר תעניות . קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות לפי שמצטער: כל זמן שהוא כשלמים שני ימים ולילה אחד אינו אוכל בערב ת״ב אבל אחר כן אוכל שבטל מתורת בשר.

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה וחכ״א ישנה אשני תבשילין קיימי אבל בשר ויין : (ב) ד״ה מליח כו׳ כדלקמן כל״ל ותיבות כשלמים וכו׳ עד בשר נמחק : (ג) ד״ה ואסור לקרות כו׳ במקום שאינו רגיל לקרות כו׳ : (ד) תוס׳ ד״ה ערב כו׳ אם לא ישימו בו שומן או :

הגהות הגר״א

[א] גמרא כל שעה שמותר לאכול (בשר) מו״ח (וכן מחקו רש״י וכן בתוספתא ליתא) : [ב] שם ותינוקות של בית רבן בטלין כו׳ ר׳ יהודה כו׳ . נ״ב כ״ה בר״ף והרא״ש ובתוספתא . [ג] תוס׳ ד״ה ותרוייהו [illegible]

בין "תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. תנן התם* מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם תניא נמי הכי רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה תניא אידך *רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ ר"ע אומר "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בט' באב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנא' *°שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו *"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה *תניא נמי הכי "כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר °ותהי עונותם על עצמותם: רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים: תניא אמרו לו לרבי יהודה לדבריך עוברות ומניקות מה תהא עליהן? אמר להם אף אני לא אמרתי אלא "ביכול תניא נמי הכי מודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול, ומודים חכמים לרבי יהודה ביכול מאי בינייהו איכא בינייהו שאר מטות כדתניא "כשאמרו לכפות המטה לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות כולן הוא כופה. אמר "רבא הלכתא כתנא דידן, "ולא הודו לו חכמים כל עיקר: א"ר שמעון ב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ: *בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה °סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות, אלא ט"ו באב מאי היא? אמר ר' יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, מאי דרוש °זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה אמר רב יוסף אמר רב נחמן יום שהותר שבט בנימן לבוא בקהל שנאמר °ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה מאי דרוש אמר רב ממנו ולא מבנינו (*אמר) רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר °ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי אלי היה הדבור (עולא) אמר יום שביטל הושע בן אלה *פרוסדיות *שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה

כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם · כלומר באותה מלאכה שרגיל לעשות בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחייב אדם לצער ולמעט בכבודו וכהגאונים שאם היה רגיל לשכב על שני כרים לא ישכב כי אם על אחד אבל עוברות ומניקות אין חייבות עלי האי שאינם יכולות להצטער בעלמא ואוכלין סעודה המפסקת מבעוד יום וכן נמי ביום הכפורים (נמי) צריך לסעוד מבעו"י דתוספת יום הכפורים מן התורה כדכתיב (ויקרא כג) מערב ועד ערב וכתיב בעלמא היום הזה (שם) אבל מכל מקום אין לאסור לשתות משאכל סעודה מפסקת ועדיין הוי היום גדול *כדמשמע בירושלמי דר' יוסי איקלע לגברא אכל סעודה מפסקת אתא לגבי דריש כנישתא והוה סעיד אמר ליה הוא ריש כנישתא סעוד אלא אמר ליה אכלית ואפסקית אמר לו אסגא עלי דלא לימרון הדין גברא לא אסגא עליה אכל מכל עיגול פתים ואכל מכל תבשיל ותבשיל חד פת ושתה מכל חבית חד כסא והכי הלכתא אם עדיין היום גדול לאחר שאכל סעודה המפסקת מותר לשתות אפילו ערב יוה"כ וכל שכן ערב תשעה באב:

אמר רבא הלכה כתנא דידן ולא הודו לו חכמים · פירוש שאין צריך לכפות המטה, והאידנא דחיישינן לכשפים לא עבדינן כפיית המטה ואפילו באבל:

יום שהותרו השבטים לבא זה בזה · פירוש דהיינו י"ט:

יום שכלו מתי מדבר · כדאמרי' (במדרש איכה) כל ט' באב היו עושין קברים ושוכבין בתוכן ולמחר הכרוז יוצא הבדלו החיים ומשה השנה שכלתה הגזירה קמו כולם והיו סבורים שמא טעו בחודש עד שראו הלבנה מלאה ואז ידעו שכלתה הגזירה ועשו יו"ט ופרשב"ם (בב"ב דף קכא:*) כל המ' שנים לא היו מתים אלא בט' באב *ובכל ט' באב היו מתים *כ"א אלף ופרוטרוט ומפרש התם דאותו פרוטרוט עולה למ' שנים ט"ו אלף וי"מ שהיו מתים בכל יום אך רוב המתים היו נעולם בתשעה באב ובחמשה עשר באב פסקה הגזירה ולא מתו כלל ועשו יו"ט:
פיקט

בין תנור לכיריים · מקום מנוול שבבית: אינו רואה סימן ברכה · מאותה מלאכה: כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר והתי עונותם על עצמותם · בתשעה באב כלומר בסעודה המפסיק בה: עוברות ומניקות · שאין יכולות לישן על גבי תורה אור קרקע: ביכול · שאפשר לו: מאי בינייהו · כיון דזה מודה לו ביכול וזה מודה לו כשאינו יכול: שאר מטות · שבבית שאינו שוכב כהן ר' יהודה דמחייב במתני' בכפיית המטה קמחייב נמי ביכול בשאר מטות, ורבנן סברי מטתו כופה ולא שאר מטות וכדתניא גבי אבל: שניתנו בו לוחות אחרונות · שבי"ז בתמוז ירד משה מן ההר ששלה ושיבר את הלוחות ובי"ח טחן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום נשתהה שם שמונים יום ארבעים יום עמד בתפלה דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה וארבעים יום עמד כבראשונה חשוב מי"ז בתמוז עד יום הכפורים והוו להו שמונים יום שנים עשרה שנשתיירו מתמוז דהוא חסר ושלשים דאב ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים ותשעה דתשרי הרי שמונים יום וליל טס (א) השלים כנגד ליל של י"ז תמוז דלא הוה בחושבניה דהא נפק ליה בכר בשעה שעלה השתא הוי להו פ' שלמין לילה ויום ובוקר יום כפור ירד שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נקבע ליום כפור להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ועל כן נקבע טס כפור בעשרה בתשרי כך שמעתי: שהותרו שבטים לבא זה בזה · דרחמנא אמר וכל בת יורשת נחלה וגו' (במדבר לו) וכתיב (שם) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי. איש בנחלתו ידבקו בני ישראל ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב: זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' · זה" מיעוט הוא כלו' לא יהיה דבר זה נוהג אלא בדור זה, בדור של בנות צלפחד: לבא בקהל · לישא נשים לפי שנשבעו ישראל מלהשיאם להם כדכתיב בשופטים (כא): ממנו · מיעוט הוא דכתיב איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לא גזרו אלא מהם (ממנו) אבל מבניהם לא גזרו: שכלו מתי מדבר · דתניא כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החדש חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכוון וכבר מ' שנה של גזרה נשלמו קבעו אותו הדור לאותו היום יו"ט: דאמר מר כו' לפיכך יו"ט הוא: לא היה הדבור עם משה · ביחוד וחיבה דכתיב וידבר ה' אלי לאמר אלי נתייחד הדיבור ואע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזון לילה בחלום: לאיזה

רבינו חננאל

ר' עקיבא אומר העושה מלאכה בט' באב אינו רואה סימן ברכה לעולם · וחכ"א העושה מלאכה בט' באב אינו רואה בשמחת ירושלים שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה · כל שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה · וכל האוכל בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם · עונותיו חקוקים על עצמותיו · ר' יהודה מחייב בכפיית המטה · תנא מודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול כגון עוברות ומיניקות וכיוצא בהן שאין כופין משתיקן · ומודים חכמים לר' יהודה שכופה כל אדם מטתו מי שהוא יכול לישן על הקרקע · אמר רבא הלכתא כתנא דידן דקתני לא הודו לו חכמים · בנותו של ר' יהודה ניהבי אלעאי בערב ט' באב היה יושב בין תנור לכיריים ואוכל פת חריבה במלח · ושותה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו · א"ר שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ · בשלמא יוה"כ משום שהוא יום שנתנו לוחות האחרונות לפי שבשתחשב מ' בסיון שעלה משה לקבל לוחות הראשונות מ' יום עד י"ז בתמוז ... לפני ה' וגו' עד כ"ט באב ומיד א"ל הקב"ה למשה עלה אלי ההרה · ועלה ביום ל' של אב (עשה נ') [עשר מ'] יום וירד בלוחות האחרונות והוא יוה"כ לפיכך ראוי להיות יו"ט · אלא ט"ו באב מאי היא ... ואמרי' יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה · דדרוש זה הדבר שכתוב בענין ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר · לא יהא נוהג אלא באותו הדור שנכנסו לארץ · ולהם נחלקה הארץ בלבד · ... שבט בנימין דדרוש איש ממנו לא יתן בתו לבנימין ממנו ולא מבנינו · רב נחמן אמר יום שכלו בו מתי מדבר · ומצינו בפירוש בירושלמי ר' אבון אמר שבכל בו תתפירה דא"ר לא ... משה רבינו מוציא כרוז במחנה ישראל צאו לחפור היו יוצאין (עצמן) וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו · וכשחזר מי שנמצא חי חזר למחנה והמתים נשארו בקבריהן ומוצאין עצמן ... אלף ותריסר בשנה ל"ח שנה עשו כמנהג כל השנים עמדו כולן לא מת אחד מהן · אמרו שמא טעינו בחשבון אינו היום ט' באב וכן אמרו בי"א בי"ב ובי"ג ובי"ד כיון שהגיע ט"ו באב וראו הלבנה מלאה

רבינו גרשום

מחייב בכפיית המטה כאבל: עוברות ומיניקות שאי אפשר להם בלא כפות מה תהא עליהן: ... שוכב עליה דר' יהודה מחייב לכוף כל המטות שבבית ורבנן אינו חייב לכוף אלא מטתו בלבד: כל הבלים חמשאלות ... יום שכלו מתי מדבר וקבעו יום ... לפי שחזר הדיבור למשה. יום שפוסקין מלכרות עצים למערכה ומיכן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה:

גליון הש"ס תוס' ד"ה כל העושה וכו' כדמשמע בירושלמי בעירובין דף מה ע"א נתוס' ד"ה אי אתה נהגו כן בשם מדרש איכה רבתי: שם ד"ה יום שכלו וכו' וכבל פ"כ היו מתים · עיין תשובה חות יאיר בסוף כספר ... של הגאון מוהר"ר ... ונ"ל באשו :

לאיזה שירצו יעלו *רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה ,ואמר רב מתנה *אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה *תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה (*תניא) רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין, אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל ,מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף ,(*יאסף) (*תני רב יוסף) מאי יאסף ? אמר רב יוסף תקבריה אימיה: שבהן בנות ירושלים כו': ת"ר בת מלך שואלת מבת כהן גדול בת כהן גדול מבת סגן ובת סגן מבת משוח מלחמה ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט וכל ישראל שואלין זה מזה כדי *שלא יתבייש את מי שאין לו: כל הכלים טעונין טבילה: אמר רבי אלעזר אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים: תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם: *מיוחסות שבהן היו אומרות בחור וכו': תנו רבנן יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי *שאין האשה אלא לבנים מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' °ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו":

ישעיה כה

הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

רש"י

לאיזה שירצו יעלו · הושע בן אלה רשע היה דכתיב (מלכים ב יז) ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל והיינו דקאמר רק שבטל את הפרוסדאות ואמר לאיזה שירצו יעלו: הרוגי ביתר · בפרק הניזקין (גיטין דף נז): מלכרות · לפי שהן לחין ומאותו הזמן אין כח בחמה לייבשן וחיישינן מפני התולעת לפי שעץ שיש בו תולעת פסול למערכה כדאמרינן (מדות פ"ב מ"ה): יום תבר מגל · שבירת הגרזן שפסק החוטב מלחטוב עצים: מכאן ואילך · מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו: ודלא מוסיף · לעסוק בתורה בלילות: תקבריה אימיה · כלומר ימות בלא עתו: בת מלך · אף על פי שיש לה ,שואלת מבת כהן גדול כו' שלא לבייש את השואלת מתוך שאין לה: מבת כהן גדול · שהוא קרוב וסמוך למלכות: סגן · כהן חשוב ממונה תחת כהן גדול להיות תחתיו ביום הכפורים אם יארע פסול בכהן גדול ביום הכפורים ישמש זה הסגן תחתיו: משוח מלחמה · הוא הכהן המכריז במלחמה *מי האיש הירא ורך הלבב וגו'" (דברים כ): אפילו מקופלין ומונחין בקופסא · אישקריי"ן: צריכין טבילה · כולן שלא לבייש את שצריכה טבילה: שאין אשה אלא לבנים · אם בניך יהיו מיוחסין הכל קופצין עליהם בין זכרים בין נקבות: על מנת שתעטרונו בזהובים · שאחרי הנישואין תתנו לנו תכשיטין ומילתא בעלמא הוא דאמרי כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים: מחול · סביב לשון מחול הכרם (כלאים פ"ד מ"א): מראה באצבעו · ואומר זה ה' קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

תורה אור

תוספות

תיקנו ביבנה הטוב והמטיב · פירוש בברכת המזון ומש"ה תקנו יותר על היין הטוב והמטיב טפי מבשאר דברים לפי שהיו [כמו] גדר בכרם ולא נסרחו: יום תבר מגל · פירוש שמונעין מלכרות עצים למערכה פירוש משום שחלש כחה של חמה ומגדלין התולעים באילנות ועצים מתולעים פסולים למערכה כדאמר [במדות] (פ"ב מ"ה) שהכהנים בעלי מומין הם מנקרים העצים ומסירין העצים מתולעים שפסולות למערכה:

דלא מוסיף יאסף · פי' אותו שאינו מוסיף מן הלילות על הימים יאסף: מאי יאסף תקבריה אימיה · תימה וכי היה מסופק מאי יאסף אלא נראה לומר דלא מוסיף יסיף(א)ומיהא קבעי גמרא מאי יסיף אבל לעולם הוה ידע דיאסף הוא לשון מיתה כדכתיב (בראשית מט) ויגוע ויאסף אל עמיו: כל אחד ואחד מראה הקדוש ברוך הוא באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו וגו' נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

רבינו חננאל

מלאכה אסור וראוי בטל הקב"ה אותה גזרה לפיכך עשאוהו יו"ט · רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה בו ביום תקנו הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה · יום שפוסקין בו לכרות עצים למערכה כדתניא ר"א הגדול אומר מט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתים עצים למערכה מפני שאין יבשים וכיון שאין יבשים מתליעין וקרו ליה יום תבר מגל · כלומר מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים: [מכאן ואילך] פי' מט"ו באב מי שמוסיף מן הלילה ליום כלומר עומד בלילה ושונה שכבר האריך הלילה · ומי שלא יוסיף תקבריה אימיה שאינו מן החכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעולם הזה וחיים לעוה"ב: הדרן עלך בשלשה פרקים

רבינו גרשום

תשש כחה של חמה · ואינה מייבשת העצים . יום תבר מגל כלומר מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים:ודלא מוסיף מלילות על הימים לעסוק בתורה[יוסף]לפי שכבר גדולין הלילות:אפי' מקופלין חיישינן שמא ישבה עליהן נדה · לעשות מחול להצדיקים שהצדיקים עושין מחול והקב"ה יושב באמצע ומראין זה לזה ואומרים הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלשה פרקים וכולה מסכתא ופרקיהון ארבעה וסימניהון הזכרת סדר תעניות שלשה:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דלא כו' דלא מוסיף יסיף ומשום הכי קבעי גמרא מאי:

אחר כשלומד המסכת יאמר זה ויועיל שכחה בשעת מיתה יסבך :

(א) הדרן עלך מסכת תענית והדרך עלן דעתן עלך מסכת תענית ודעתך עלן לא נתנשי מינך מסכת תענית ולא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי: יאמר כן שלש פעמים ואחר כך יאמר

יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא (ב) חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רכיש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא:

הערב נא יי' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך: מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני: ברוך אתה יי' למדני חקיך: אמן אמן אמן סלה ועד:

מודים אנחנו לפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

יהי רצון מלפניך יי' אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת תענית כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמד וללמד לשמר ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם. ויתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך: כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחאה מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה וימלוך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא . ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא . בריך הוא לעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן: על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באורייתא. די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון די בשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: עושה שלום במרומיו הוא יעשה ברחמיו שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

(א) פי' כגון על זה המנהג נמצא בחיים שכתב לפני הגאון מהר"ל מפראג. נמצא וכיוצא מ"ש פ"ב . (ב) בכתובות ויסף השמות כמ"ש ר"ן וכן כתוב בחי' ב"ח נהגו לסיים על מסכת אחת מלא.